

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DISERTAČNÍ PRÁCE

Ochrana slabšího ve smluvních závazkových vztazích

2011

Mgr. Jiří Zapletal

Školitel: doc. JUDr. Stanislav Plíva, CSc.

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly v disertační práci řádně citovány a disertační práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Rád bych tímto poděkoval svému školiteli, doc. JUDr. Stanislavu Plívovi, CSc., za čas, který mé práci věnoval a za jeho cenné podněty a připomínky, jakož i za spolupráci po celou dobu mého doktorského studia.

Motto: Ius est ars boni et aequi (Celsus)

OBSAH

ÚVOD	7
1.1 PŘEDMĚT PRÁCE	7
1.2 CÍLE PRÁCE, PRACOVNÍ METODY A HYPOTÉZY	8
1.3 SYSTEMATICKÉ ČLENĚNÍ PRÁCE	10
2 POJEM SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY A PŘEDPOKLADY JEJÍ PRÁVNÍ OCHRANY.....	12
2.1 POJEM SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	12
2.2 PŘEDPOKLADY PRÁVNÍ OCHRANY SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	16
3 PRINCIPY SMLUVNÍHO PRÁVA A OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	18
3.1 OBECNĚ O PRÁVNÍCH PRINCÍPECH.....	18
3.2 PŘEHLED HLAVNÍCH PRINCIPŮ SMLUVNÍHO PRÁVA.....	19
3.3 OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY JAKO PRINCIP.....	20
3.4 PRINCIP SMLUVNÍ SVOBODY (AUTONOMIE VŮLE) A OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	21
3.5 PRINCIP ROVNOSTI A OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	23
3.6 PRINCIP <i>PACTA SUNT SERVANDA</i> A OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	26
3.7 ZÁSADA DOBRÝCH MRAVŮ A OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	27
3.8 PRINCIP OCHRANY DOBRÉ VÍRY A OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	29
3.9 ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ MEZI OCHRANOU SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY A JINÝMI PRÁVNÍMI PRINCIPY	31
4 PROSTŘEDKY PRÁVNÍ OCHRANY SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY.....	34
4.1 SOUKROMOPRÁVNÍ A VEŘEJNOPRÁVNÍ OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	34
4.2 PŘEHLED HLAVNÍCH PROSTŘEDKŮ SOUKROMOPRÁVNÍ OCHRANY SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	36
4.3 INFORMAČNÍ POVINNOST SILNĚJŠÍ SMLUVNÍ STRANY VŮČI SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANĚ.....	37
4.4 STANOVENÍ POVINNÝCH OBSAHOVÝCH NÁLEŽITOSTÍ SMLOUVY.....	38
4.5 PŘÍMÁ INGERENCE DO SMLUVNÍHO VZTAHU	39
4.6 STANOVENÍ ZAKÁZANÝCH UJEDNÁNÍ SMLOUVY	39
4.7 PRÁVO SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY Odstoupit od smlouvy	40
4.8 NEPLATNOST SMLOUVY K OCHRANĚ SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	40
4.9 OMEZENÍ SVOBODY VOLBY ROZHODNÉHO PRÁVA K OCHRANĚ SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	41
4.10 ZVLÁŠTNÍ PROCESNÍ OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	41
5 OCHRANA NEZLETILÉHO, OSOBY S DUŠEVNÍ PORUCHOU A OSOBY JEDNAJÍCÍ V TÍSNI JAKO SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	43
5.1 ÚVODEM.....	43
5.2 OCHRANA NEZLETILÉHO PŘI UZAVÍRÁNÍ SMLOUVY	43
5.3 OCHRANA OSOBY S DUŠEVNÍ PORUCHOU PŘI UZAVÍRÁNÍ SMLOUVY	55
5.4 OCHRANA OSOBY JEDNAJÍCÍ V TÍSNI PŘI UZAVÍRÁNÍ SMLOUVY.....	66
6 OCHRANA NÁJEMCE BYTU JAKO SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	73
6.1 ÚVODEM.....	73
6.2 OCHRANA NÁJEMCE BYTU V PLATNÉM OBČANSKÉM ZÁKONÍKU	74
6.3 OCHRANA NÁJEMCE BYTU V NÁVRHU NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU	79
7 OCHRANA SPOTŘEBITELE JAKO SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	84
7.1 ÚVODEM.....	84
7.2 VYMEZENÍ SPOTŘEBITELE A SPOTŘEBITELSKÉ SMLOUVY	88
7.3 ÚSTANOVENÍ O JEDNOSTRANNÉ KOGENTNOSTI	90
7.4 OCHRANA SPOTŘEBITELE PROTI NEPŘIMĚŘENÝM (NEFÉROVÝM) UJEDNÁNÍM.....	91
7.5 OCHRANA SPOTŘEBITELE U DISTANČNÍCH SMLUV	98
7.6 OCHRANA SPOTŘEBITELE U SMLUV UZAVÍRANÝCH MIMO PROSTORY OBVYKLÉ K PODNIKÁNÍ.....	102
7.7 OCHRANA SPOTŘEBITELE U SMLUV O DOČASNÉM UŽÍVÁNÍ UBYTOVACÍHO ZAŘÍZENÍ	104
7.8 OCHRANA SPOTŘEBITELE PŘI PRODEJI ZBOŽÍ V OBCHODĚ	105
7.9 OCHRANA SPOTŘEBITELE (ZÁKAZNÍKA) U CESTOVNÍ SMLOUVY	110

7.10	OCHRANA SPOTŘEBITELE PŘI POSKYTOVÁNÍ SPOTŘEBITELSKÉHO ÚVĚRU	113
7.11	OCHRANA UŽIVATELE PLATEBNÍ SLUŽBY DLE ZÁKONA O PLATEBNÍM STYKU	115
7.12	OCHRANA SPOTŘEBITELE DLE § 262 OBCH. ZÁK.	116
8	NOVÉ INSTITUTY NA OCHRANU SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY V NÁVRHU NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU.....	120
8.1	ÚVODEM.....	120
8.2	OBECNÁ OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY.....	120
8.3	ZMĚNA OKOLNOSTÍ PO UZAVŘENÍ SMLOUVY	123
8.4	NEÚMĚRNÉ ZKRÁCENÍ (<i>LAESIO ENORMIS</i>).....	125
8.5	LICHVA.....	141
8.6	SMLOUVY UZAVÍRANÉ ADHEZNÍM ZPŮSOBEM	144
8.7	ZÁKAZ LIMITACE ODPOVĚDNOSTI ZA ŠKODU K TÍŽI SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY.....	147
8.8	PROMLČENÍ A OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	149
8.9	NOTIFIKACE SKRYTÝCH VAD A OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY	149
9	OCHRANA SLABŠÍHO PODNIKATELE	151
9.1	ÚVODEM.....	151
9.2	OCHRANA SLABŠÍHO PODNIKATELE <i>DE LEGE LATA</i>	152
9.3	OCHRANA SLABŠÍHO PODNIKATELE V NÁVRHU NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU	155
	ZÁVĚR	160
	SEZNAM ZKRATEK	172
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A JINÝCH PRAMENŮ	173
	ABSTRAKT	184
	SUMMARY	187

ÚVOD

1.1 Předmět práce

Předmětem této disertační práce je problematika soukromoprávní ochrany slabší smluvní strany. Větší **důraz na ochranu slabší smluvní strany představuje jeden z nejvýraznějších vývojových trendů v soukromém právu v posledních desetiletích.** Hovoří se dokonce o tom, že „*tendence k ochraně slabší kontraktační strany ovládly soukromé právo evropských právních řádů*“.¹

Uvádí se, že kolem devadesáti pěti procent všech smluv je dnes uzavíráno mezi podnikateli navzájem nebo mezi podnikateli a spotřebiteli (nepodnikateli).² Klasické smluvní závazkové právo s jeho obecnými principy (založené zejména na zásadě autonomie vůle a principu *pacta sunt servanda*) přitom bylo vytvořeno primárně pro vztahy mezi dvěma nepodnikateli (které však v reálném životě představují pouhých pět procent ze všech uzavřených smluv). To vyvolává otázku, zda je vůbec nadále udržitelné pokládat ustanovení adresující práva a povinnosti smluvních stran u smluv uzavřených mezi podnikateli nebo mezi podnikateli a spotřebiteli za určitou výjimku z „obecného“ smluvního práva, když v reálném životě tyto smlouvy výrazně převažují. U smluv uzavíraných mezi podnikateli a nepodnikateli je potřeba ochrany slabší smluvní strany výrazně vyšší než v „obecném“ smluvním závazkovém právu. Integrace ochranných aspektů do „obecného“ smluvního závazkového práva je velkou výzvou pro další vývoj evropského soukromého práva.

Problematika právní ochrany slabší smluvní strany však není výhradní doménou tzv. spotřebitelského práva. Problém rizika zneužití silnější pozice na úkor slabšího vzniká nejen u smluv uzavíraných mezi dodavatelem (podnikatelem) a spotřebitelem, ale i mezi dodavateli (podnikateli) navzájem a v neposlední řadě (na což se občas zapomíná) i ve smluvních vztazích mezi nepodnikateli. Ochrana slabší smluvní strany je tak obsažena i v mnoha tradičních právních institutech (z nichž některé jsou v našem současném

---

¹ Viz Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 9, Hurdík, J. Hrušáková, M., Fiala, J. Úvod do soukromého práva. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 80.

² Viz Lurger, B. The „Social“ Side of Contract Law and the New Principle of Regard and Fairness. In Towards a European Civil Code. 3. vydání. Kluwer Law International, 2004, str. 278.

soukromém právu obsaženy, jiné zažívají určitou renesanci a navrhuje se jejich znovuzavedení). Stále více se ochrana slabší smluvní strany prosazuje rovněž v podobě obecného principu smluvního závazkového práva.

Důkazem uvedeného trendu v současném českém právu (jakož i dokladem o aktuálnosti tématu naší práce) je rekonstrukce soukromého práva v čele s přípravou nového občanského zákoníku.³ K. Eliáš uvádí, že „staví-li si platný občanský zákoník do čela zásadu rovnosti (§ 2 odst. 2), staví osnova proti tomu na první místo autonomii vůle (§ 2), jakož i zásadu *naeminem leadere* se zvláštním důrazem na ochranu slabší strany“.⁴

1.2 Cíle práce, pracovní metody a hypotézy

Níže uvedené cíle naší práce vycházejí do určité míry ze skutečnosti, že **téma ochrany slabší smluvní strany jako takové dosud nebylo v české právní literatuře dostatečně zpracováno**,⁵ přestože, jak jsme uvedli výše, důraz na ochranu slabší smluvní strany představuje jeden z nejvýraznějších trendů moderního soukromého práva.

Cílem naší práce bude v první řadě **vymežit pojem slabší smluvní strany, obecné předpoklady její právní ochrany, místo ochrany slabší smluvní strany v systému zásad (principů) soukromého (smluvního) práva a základní prostředky její právní ochrany**.

Dalším cílem naší práce bude **vymežit okruh nejvýznamnějších**⁶

---

³ V rovině práva veřejného lze jako důkaz o tomto trendu uvést např. přijetí zákona č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití.

⁴ Viz Eliáš, K. Reforma soukromého práva aktuálně: Do Evropy! Právní rozhledy 12/2008.

⁵ Nejsme si vědomi žádné monografie, která by na téma ochrany slabší smluvní strany jako takové byla u nás publikována (nepočítáme-li práce zabývající se spíše konkrétní právní oblastí, která spadá pod problematiku ochrany slabší smluvní strany, jako např. práce na téma ochrany spotřebitele, ochrany nájemce bytu, apod.). Tématu ochrany slabší smluvní strany jako takovému je věnován relativně malý počet prací i v rámci odborných časopisů (viz seznam literatury v závěru naší práce). Z kvalifikačních prací lze zmínit diplomovou práci M. Selucké „Ochrana slabší strany vztahu jako princip soukromého práva“, obhájenou v roce 2004 na Právnické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně a diplomovou práci M. Vintrové „Obchodní závazkové vztahy a ochrana slabší smluvní strany“, obhájenou v témže roce na téže fakultě.

⁶ Je třeba zdůraznit, že kromě institutů, kterými se zabýváme v této práci, lze jistě v našem právním řádu identifikovat řadu dalších příkladů, kdy právní úprava považuje jednu stranu z určitého důvodu za hodnou ochrany, za slabší smluvní stranu. Cílem této práce v žádném případě není identifikovat veškeré takové instituty a provést jejich rozbor, ale (jak uvádíme výše) pouze ty z nich, které z hlediska tématu naší práce považujeme za nejvýznamnější. Výjimku představuje problematika ochrany zaměstnance, která je předmětem samostatného odvětví práva (pracovního práva) a kterou se v naší práci s ohledem na rozsah této

soukromoprávních hmotněprávních institutů,⁷ u nichž se v platném českém právu ochrana slabší smluvní strany projevuje a provést jejich analýzu, a to zejména z toho hlediska, zda daná právní úprava plní svůj účel ochrany slabší smluvní strany a nepřiměřeně nezasahuje do jiných hodnot chráněných právem (právních principů) a navrhnout případné změny *de lege ferenda*.

Naším cílem bude rovněž **provést analýzu právní ochrany slabší smluvní strany obsaženou v návrhu nového občanského zákoníku** a navrhnout případná doplnění či změny v tomto návrhu, a přispět tak k diskusím o podobě nového českého soukromoprávního kodexu ohledně otázky, jakým způsobem by v novém občanském zákoníku měla být upravena problematika ochrany slabší smluvní strany,

V neposlední řadě bude naším cílem **posoudit možnosti ochrany slabší smluvní strany ve vztazích mezi podnikateli.**

Dosáhnout stanovených cílů se budeme snažit použitím především **metody** abstrakce, logické analýzy a syntézy, indukce a dedukce. V naší práci užíváme metody jazykového, logického, systematického, teleologického, jakož i historického a komparatistického právního výkladu. Ke sběru dat použijeme metodu zkoumání dokumentů, zejména právních předpisů,⁸ odborné právní literatury a judikatury, včetně zahraničních a evropských pramenů.

V souvislosti se stanovenými cíly vycházíme v naší práci z následujících **pracovních hypotéz:**

1) Platný právní řád slabší smluvní stranu nedefinuje a neobsahuje ani žádné obecné ustanovení, z něhož by bylo možné dovodit, jaké předpoklady musí být splněny k tomu, aby byla slabší smluvní straně poskytnuta právní ochrana. Jak pojem slabší smluvní strany,

---

problematiky (jakož i s ohledem na rozsah naší práce) blíže nezabýváme, přestože ochranu zaměstnance je možné považovat za významný příklad ochrany slabší smluvní strany.

⁷ V naší práci se zabýváme zásadně hmotněprávní ochranou slabší smluvní strany. V této souvislosti je však třeba souhlasit s tím, že „*sebelejší hmotněprávní zakotvení principu rovnosti a ochrany slabšího je neefektivní a ztrácí svůj význam, pokud se jich dotýčný subjekt nemůže domoci včas soudní cestou*“ (Matějka, D. Nad problematikou rovnosti stran v oblasti smluvního obchodního práva in Princip rovnosti a princip ochrany slabšího. Sborník vědecké konference. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2003, str. 73).

⁸ Text práce je dokončen dle právního stavu ke dni 30.3.2011. Analyzovaná úprava ochrany slabší smluvní strany v návrhu nového občanského zákoníku vychází z textu návrhu občanského zákoníku dostupného ke dni 30.3.2011 na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html>.

tak předpoklady její právní ochrany, je možné stanovit pouze přibližně.

2) Ochranu slabší smluvní strany lze považovat za princip soukromého práva, který však nemá obecnou povahu, ale projevuje se pouze tam, kde zákonodárce ochranu slabší smluvní straně poskytuje.

3) V platném soukromém právu lze nalézt případy, kdy je ochrana slabší smluvní straně poskytována způsobem, který z hlediska účelu sledovaného právní úpravou a z hlediska míry zásahu do jiných hodnot chráněných právem není úpravou optimální a je vhodné ji *de lege ferenda* změnit.

4) Návrh nového občanského zákoníku přináší z hlediska ochrany slabší smluvní strany řadu nových institutů a změn, které sice představují pozitivní posun oproti stávající právní úpravě, zároveň však také obsahují výkladové nejasnosti a mohou působit v praxi problémy. Navrženou úpravu ochrany slabší smluvní strany v návrhu nového občanského zákoníku je proto třeba ještě podrobit důkladnější analýze a navrhnout možná vylepšení.

5) Ve vztazích mezi podnikateli lze *de lege lata* o ochraně slabší smluvní strany hovořit pouze ve velmi omezené míře.

1.3 Systematické členění práce

Tato práce se člení na kapitoly, podkapitoly, oddíly. Tam, kde to z důvodu větší přehlednosti považujeme za vhodné, členíme dále jednotlivé oddíly pomocí nečíslovaných podnadpisů. Po úvodu se v kapitole 2 zabýváme nejprve samotným pojmem slabší smluvní strany a předpoklady její právní ochrany. Následující kapitola 3 nejprve pojednává o právních principech obecně, dále se zabývá jednak otázkou, zda lze ochranu slabší smluvní strany rovněž označit za princip soukromého (smluvního) práva, jednak vymezením vztahu mezi ochranou slabší smluvní strany a jinými principy smluvního práva.

V kapitole 4 se nejprve zabýváme otázkou, zda by ochrana slabší smluvní strany měla být primárně předmětem soukromého, nebo naopak veřejného práva. V další části kapitoly podáváme přehled hlavních soukromoprávních prostředků ochrany slabší smluvní strany. Kapitola 5 obsahuje rozbor tradičních soukromoprávních institutů na ochranu slabší smluvní strany obsažených v současném platném právu (a to ochrany nezletilého, ochrany osoby s duševní poruchou a osoby jednající v tísní), včetně srovnání s jejich úpravu *de lege*

ferenda v návrhu nového občanského zákoníku. Kapitola 6 se zabývá problematikou ochrany nájemce bytu a následující kapitola 7 problematikou ochrany spotřebitele jako slabší smluvní strany. Ochranou nájemce a ochranou spotřebitele se v uvedených kapitolách zabýváme jak *de lege lata*, tak *de lege ferenda*, s ohledem na návrh nového občanského zákoníku.

V kapitole 8 analyzujeme nové instituty na ochranu slabší smluvní strany obsažené v návrhu nového občanského zákoníku. Poslední kapitola 9 se zabývá ochranou slabší smluvní strany ve vztazích mezi podnikateli.

V závěru shrnujeme hlavní myšlenky naší práce a hodnotíme dosažení cílů, které jsme si stanovili. Po závěru následují seznam použitých zkratk a seznam použité literatury a jiných pramenů. Práci uzavírá abstrakt v českém a anglickém jazyce.

2 POJEM SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY A PŘEDPOKLADY JEJÍ PRÁVNÍ OCHRANY

2.1 Pojem slabší smluvní strany

Základní otázkou je vymezení samotného pojmu „slabší smluvní strana“. Vymezení tohoto pojmu však není v žádném případě jednoduchou otázkou. Jedná se o pojem, který není *de lege lata* pozitivně-právně definován a nenalezneme jej ani v textech platných právních předpisů. V moderní právní literatuře je však poměrně běžně užíván.

Jak zdůrazňuje K. Eliáš, problematika ochrany slabší smluvní strany není omezena pouze na ochranu spotřebitele (v souvislosti s níž bývá diskutována nejčastěji), ale jde rovněž např. o ochranu nezletilého dítěte, nesvéprávného, dospělého nacházejícího se v tíživé situaci, apod.⁹

J. Bejček k otázce vymezení pojmu slabší smluvní strany uvádí, že klíčovým problémem je, z jakého hlediska (podle jakého kritéria) se slabost posuzuje. Vzhledem k tomu, že postavení každého subjektu je většinou složeno z více faktorů, z nichž některé vyznívají lépe pro jednu stranu, zatímco jiné pro stranu druhou, dochází k tomu, že právo přistupuje ke zjednodušujícím (typovým) kritériím, podle kterých slabost smluvní strany dovozuje. V této souvislosti J. Bejček upozorňuje, že hrubá a nepřesná kritéria, podle kterých je jedné straně poskytována z důvodu její „slabosti“ ochrana před druhou smluvní stranou, mohou vést až k absurdním důsledkům (diktátu „slabšího“ vůči „silnějšímu“).¹⁰

Pojmem slabší smluvní strany se z českých autorů podrobněji zabývá F. Zoulík, a to konkrétně otázkou, zda lze pro vymezení slabší smluvní strany stanovit nějaká konkrétní kritéria. Zvažuje přitom následující definiční kritéria:

- i) nedostatek svobodné vůle jedné ze smluvních stran;
- ii) rozdíly mezi stranami vyplývající z jejich pozice hospodářské, majetkové, společenské, politicky-mocenské, apod.;
- iii) skutečnost, zda jedna ze smluvních stran uzavírá smlouvy určitého druhu

⁹ Viz Eliáš, K.: Reforma soukromého práva aktuálně: Do Evropy! Právní rozhledy 12/2008.

¹⁰ Viz Bejček, J. Některé důsledky zákonného a soudcovského ohledu na „slabou“ a „slabší“ vyjednávací pozici obchodního partnera. Obchodněprávní revue 1/2011.

pravidelně, zejména proto, že je profesionálem;

iv) skutečnost, že jedna strana má méně možností než druhá.¹¹

Ad (i)

Ke kritériu uvedenému pod bodem (i) F. Zoulík uvádí, že toto kritérium je třeba vyloučit, neboť se jedná vždy o individuální případy, které soukromé právo posuzuje jako vady vůle nebo jejího projevu. V občanském právu může v těchto případech účastník, který uzavřel smlouvu v tísní za nápadně nevýhodných podmínek využít možnosti odstoupení od smlouvy dle § 49 obč. zák., což však s ohledem na § 267 odst. 2 obch. zák. neplatí ve vztazích upravených obchodním zákoníkem.

Ad (ii)

Co se týče kritéria uvedeného pod bodem (ii), dle F. Zoulíka ani toto kritérium není vhodné k tomu, aby pouze jeho prostřednictvím byla vymezena slabší smluvní strana, a to z důvodu, že (ačkoliv právě tyto rozdíly většinou způsobují faktickou nerovnost stran) jsou tak rozmanité, mnohotvárné a navzájem působící, že je jen velmi obtížně možné tyto rozdíly kvantifikovat a vyhodnotit v souhrnu tak, aby bylo možné identifikovat v daném vztahu slabší smluvní stranu.

Ad (iii)

Ohledně kritéria uvedeného pod bodem (iii) F. Zoulík uvádí, že přestože toto kritérium může být v řadě případů rozhodující, lze si představit i opačné scénáře, kdy slabší smluvní stranou může být právě ta strana, která smlouvy určitého druhu uzavírá pravidelně, a to např. tehdy, uzavírá-li smlouvu s mnohem větší společností. V takových případech pak není rozhodující, že smluvní strana je profesionálem ve svém oboru, zběhlým v uzavírání smluv určitého druhu, neboť tato výhoda je smazána jinou výhodou druhé smluvní strany.

Ad (iv)

Konečně ani kritérium uvedené pod bodem (iv) nepovažuje F. Zoulík za způsobilé k tomu, aby dostatečným způsobem vymezovalo pojem slabší smluvní strana. Uvádí, že v mnoha smluvních vztazích je těžké stanovit, kdy je silnější stranou jedna a kdy druhá smluvní strana.

---

¹¹ Viz Zoulík, F. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. Právní rozhledy 3/2002.

F. Zoulík tedy celkově dospívá k závěru, že ani jedno z výše uvedených kritérií nelze použít jako obecné definiční kritérium slabší smluvní strany. Kritérium uvedené pod písm. i) (nedostatek svobodné vůle jedné ze smluvních stran) přitom vylučuje zcela, a to s odůvodněním, že jde o individuální případy, které soukromé právo posuzuje jako vady vůle nebo jejího projevu (např. uzavření smlouvy v tíži za nápadně nevýhodných podmínek dle § 49 obč. zák.).

Dle F. Zoulíka je však pojem slabší smluvní strany přesto užíván a i když není přesně vymezen, nevzbuzuje rozpaky, neboť vznikl abstrakcí z konkrétních legislativních úprav, které se týkají konkrétních smluvních typů nebo situací, v nichž se ochrana slabší smluvní strany uplatňuje. V návaznosti na toto konstatování pak F. Zoulík shrnuje charakteristické rysy jednotlivých úprav slabší smluvní strany a metodou abstrakce dospívá k závěru, že definiční kritérium sice stanovit lze, ale nikoliv konkrétněji než jako existenci určité nevýhody jedné strany vůči druhé, spočívající zejména v její pozici ve smluvním vztahu, v nedostatku profesionality, v omezené informovanosti a v jednání pod určitým hospodářským tlakem.

Rovněž dle našeho názoru je dosti problematické zavést konkrétní kritérium, na jehož základě by bylo možné určit, zda se v určitém případě jedná o slabší smluvní stranu či nikoliv, a jehož prostřednictvím by bylo možné slabší smluvní stranu definovat.¹² Souhlasíme rovněž s tím, že k vymezení pojmu slabší smluvní strany je nutné dojít analýzou jednotlivých institutů, u nichž se ochrana slabší smluvní strany výrazněji projevuje a následnou abstrakcí z těchto institutů.¹³

Domníváme se, že **klíčová je pro vymezení slabší smluvní strany skutečně**

---

¹² Přesto se lze v právních předpisech (třebaže velmi vzácně) setkat s vymezením slabší smluvní strany prostřednictvím konkrétního kritéria. Např. § 75 odst. 3 zákona o platebním styku pracuje s pojmem „drobného podnikatele“, který je definován podnikatel, který má méně než 10 zaměstnanců a roční obrat nebo bilanční sumu roční rozvahy nejvýše v částce odpovídající 2 000 000 eur (viz kapitola 7 níže).

¹³ Nesouhlasíme však se závěrem, že kritérium nedostatku svobodné vůle jedné ze smluvních stran nelze pro vymezení slabší smluvní strany užít s tím, že jde o individuální případy, které soukromé právo posuzuje jako vady vůle nebo jejího projevu. To, jak právo takové případy posuzuje, totiž dle našeho názoru nesouvisí s definicí slabší smluvní strany, ale s prostředky její ochrany. Zejména příklad uváděný Zoulíkem (sjednání smlouvy v tíži za nápadně nevýhodných podmínek ve smyslu § 49 občanského zákoníku) je dle našeho názoru významným příkladem soukromoprávní ochrany slabší smluvní strany (stejně jako např. ochrana osoby s duševní poruchou před uzavřením smlouvy, jejíž důsledky taková osoba není schopná náležitě posoudit). Skutečnost, že právo takovou situaci řeší prostřednictvím neplatnosti právního úkonu, neznamená, že by se nejednalo o problematiku ochrany slabší smluvní strany, nýbrž jde pouze o stanovení soukromoprávního prostředku její ochrany (viz níže).

přítomnost určité nevýhody na straně jedné strany. Co je však dle našeho názoru nutné zároveň dodat, **tato nevýhoda musí být pro daný smluvní vztah natolik významná, že ji lze objektivně považovat za rozhodující pro daný smluvní vztah,** neboť každá strana může mít oproti druhé straně určité dílčí výhody a nevýhody, které se mohou vzájemně vyvažovat.

Dle našeho názoru je třeba zdůraznit, že předpokladem pro jakékoliv úvahy o právní ochraně slabší smluvní strany by mělo být vždy v první řadě právě vymezení dané nevýhody, na základě níž pro daný vztah označujeme jednu stranu za slabší. **Předpokladem zkoumání problematiky právní ochrany slabší smluvní strany tedy musí být vymezení nevýhody,** která z ní činí slabší smluvní stranu, resp. **kvůli které ji jako slabší stranu chceme chránit.** Domníváme se, že **jen tak je možné blíže vymezit hranici mezi případy, kdy by měla být daná smluvní strana chráněna a mezi případy, kdy již poskytnutí ochrany není důvodné.**

Co se týče toho, k jakému časovému okamžiku by postavení smluvních stran mělo být posuzováno, rozhodujícím časovým úsekem z hlediska přiznání právní ochrany by měl být **zásadně stav před uzavřením smlouvy,** nikoliv až po jejím uzavření. Přihlížet ke změnám v postavení smluvních stran po uzavření smlouvy (např. k tomu, jak se v mezidobí změnila ekonomická síla smluvních stran či jiné důležité okolnosti na straně jedné či druhé strany) by znamenalo dle našeho názoru nepřiměřený zásah do zásady autonomie vůle a zásady *pacta sunt servanda*. Pouze ve zcela výjimečných případech by připadalo v úvahu ke změně v postavení stran po uzavření smlouvy přihlídnout.¹⁴

V souvislosti s vymezením pojmu slabší smluvní strany se nabízí otázka, zda má každý smluvní vztah slabší a silnější stranu. Dle našeho názoru **ne v každém smluvním vztahu lze jednu stranu považovat za slabší,** neboť přestože mezi smluvními stranami bude vždy řada nerovností, nevýhody jedné strany mohou být vyváženy jejími jinými výhodami oproti druhé straně, resp. nevýhodami strany druhé.

Jak vyplývá již z výše uvedeného, pouze v těch případech, kdy je nevýhoda jedné strany oproti druhé straně pro smluvní vztah rozhodující (tedy natolik významná, že překračuje rámec, který by právo mělo přehlížet), lze dle našeho názoru hovořit o slabší

---

¹⁴ Srov. navrhované ustanovení o změně okolností dle § 1696 a násl. NOZ (viz kapitola 8 níže).

smluvní straně a zabývat se možnostmi její právní ochrany.

2.2 Předpoklady právní ochrany slabší smluvní strany

Výše jsme se zabývali vymezením pojmu slabší smluvní strana. Uvedli jsme, že slabší smluvní stranu charakterizuje určitá nevýhoda oproti druhé straně, která je pro daný smluvní vztah rozhodující, přičemž ne v každém smluvním vztahu lze takovou nevýhodu identifikovat (a tudíž ne vždy lze jednu stranu označit za silnější a jednu za slabší). Otázkou je, zda samotná existence určité rozhodující nevýhody ve smluvním vztahu (tedy samotná možnost identifikovat jednu smluvní stranu jako tu slabší) je jediným předpokladem k tomu, aby byla slabší smluvní straně poskytnuta ochrana.

Vydeme-li z příkladů z platného soukromého práva (viz kapitoly níže), lze konstatovat, že se můžeme setkat s případy, kdy samotný fakt, že existuje smluvní vztah, ve kterém lze jednu stranu označit za silnější a jednu za slabší, je důvodem určité právní regulace ve prospěch ochrany slabší smluvní strany (předběžná ochrana). Do této skupiny lze zařadit např. ochranu nezletilého poskytovanou prostřednictvím institutu způsobilosti k právním úkonům, ochranu spotřebitele před nepřiměřenými smluvními podmínkami či ochranu nájemce bytu. Např. u ochrany spotřebitele zákonodárce vychází z toho, že spotřebitel je vždy oproti dodavateli v takové nevýhodě (která je dána zejména rozdílnou ekonomickou silou a tím, že dodavatel je odborníkem na výrobky či služby, které nabízí a má nad nimi kontrolu), že tuto nevýhodu spotřebitele je třeba vyvážit, a stanoví proto pro smluvní vztahy mezi dodavatelem a spotřebitelem řadu omezení, jejich účelem je primárně zabránit tomu, aby dodavatel svou převahu zneužil ke sjednání smluvních podmínek, které by byly k újmě spotřebitele.

Druhou skupinu tvoří případy, kdy právo poskytuje slabší smluvní straně ochranu až tehdy, je-li slabší smluvní straně způsobena nějaká újma (následná ochrana). Do této skupiny spadá např. problematika lichvy či ochrany osoby jednající v tísní, která uzavřela smlouvu za nápadně nevýhodných podmínek. U této skupiny vyvstává někdy otázka, zda je nutné, aby silnější smluvní strana svého postavení zneužila k tíži slabší smluvní strany, resp., aby o nevýhodě druhé strany věděla. Důsledkem zneužití výhody bude ve smluvních závazkových vztazích nejčastěji prosazení výhodnějších smluvních podmínek na úkor slabší smluvní strany.

Základním předpokladem poskytnutí právní ochrany slabší smluvní straně je tedy buďto samotná skutečnost, že v určitých vztazích lze určitou smluvní stranu označit za slabší (tj. existence určité rozhodující nevýhody této strany oproti druhé smluvní straně), nebo skutečnost, že slabší smluvní straně vznikla určitá újma.

Samotná skutečnost, že v určitém vztahu lze jednu smluvní stranu označit za slabší, ani skutečnost, že slabší straně vznikne v daném vztahu určitá újma, však ještě automaticky neznamená, že takové slabší smluvní straně bude právní ochrana poskytnuta. Slabší smluvní straně je totiž chráněna pouze tam, kde jí právo ochranu přiznává.

Klíčovou otázkou proto je, ve kterých případech má být slabší smluvní strana chráněna preventivně (již z toho důvodu, že je slabší smluvní stranou), ve kterých případech pouze tehdy, vznikne-jí li ve smluvním vztahu určitá újma a ve kterých případech nemusí být slabší smluvní strana chráněna vůbec. Na tuto otázku však dle našeho názoru bohužel **neexistuje univerzální odpověď**. Ta bude vždy záviset na hodnotové orientaci adresáta dané otázky (tedy zákonodárce), která bude ovlivněná řadou kulturních, morálních, filosofických, náboženských, politických a jiných aspektů.¹⁵

---

¹⁵ K otázce právně-filosofických východisek ochrany slabší smluvní strany viz Selucká, M. Ochrana slabší strany vztahu jako princip soukromého práva. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, 2004. Viz rovněž Polčák, R. Aequum et bonum: Nic pro čtenáře zákonů in Princip rovnosti a princip ochrany slabšího. Sborník vědecké konference. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2003, str. 76 a násl.

3 PRINCIPY SMLUVNÍHO PRÁVA A OCHRANA SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY

3.1 Obecně o právních principech

Soukromé právo (jakož i právo obecně) je založeno na právních normách (pravidlech) a právních principech (zásadách).¹⁶ Právní normy lze definovat jako obecně závazná, státní mocí vydaná a vynutitelná (relativně konkrétní) pravidla chování.¹⁷ Právní principy pak představují obecné (relativně abstraktní), od právních norem odlišné¹⁸ právní kategorie, ovlivňující jednak tvorbu, jednak interpretaci a aplikaci právních norem.

R. Dworkin v této souvislosti rozlišuje tzv. pravidla na straně jedné a další druhy standardů (tzv. principy, politiky a další druhy standardů) na straně druhé. Pravidlem R. Dworkin rozumí obecný standard, který stanoví, aby někdo něco učinil nebo aby se něčeho zdržel. Politikou (policy) je dle R. Dworkina takový standard, který vytyčuje cíl, jehož se má dosáhnout (např. zlepšení ekonomické, politické či sociální kvality společnosti). Principem je pak dle R. Dworkina standard, který se má dodržovat nikoliv proto, že to pomůže dosáhnout nebo zajistit nějakou ekonomickou, politickou nebo sociální situaci, která se považuje za žádoucí, ale proto, že je požaduje spravedlnost, slušnost nebo jiná dimenze morálky (např. „nikdo nesmí mít prospěch ze svého vlastního protiprávního jednání“). Principů, politik a dalších druhů standardů se dle R. Dworkina používá při řešení obtížných případů, na které nenajdeme jednoznačnou odpověď v pravidlech.

V případě pravidel platí, že jestliže si dvě pravidla odporují, nemůže jedno z nich platit. Zatímco konflikt norem lze řešit tradičními výkladovými metodami (*lex superior derogat legi inferiori, lex specialis derogat legi generali, lex posterior derogat legi priori*, apod.), v případě konfliktu právních principů si s uvedenými tradičními výkladovými metodami nevystačíme. U principů platí, že mají dimenzi závažnosti, přičemž v případě

---

¹⁶ Pojmy princip a zásada užíváme v této práci jako synonyma, s vědomím toho, že tyto dva pojmy bývají od sebe v některých pramenech odlišovány, zejména podle míry jejich významu či rozsahu uplatnění v soukromém právu.

¹⁷ Viz např. Knapp, V. Teorie práva, 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, str. 148 a násl., Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A. Teorie práva. Praha: ASPI Publishing, 2004, str. 81, Harvánek, J. a kol. Teorie práva, 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001, str. 157.

¹⁸ Někteří autoři však i právní principy považují za právní normy (pravidla) odlišující se zejména vyšší mírou obecnosti (srov. Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A. Teorie práva. Praha: ASPI Publishing, 2004, str. 285 a násl.).

konfliktu mezi nimi je třeba přihlídnout k relativní závažnosti každého z nich.¹⁹

Právními principy tedy rozumíme obecné (relativně abstraktní) standardy odlišné od právních norem, které ztělesňují hodnotová východiska práva (ovlivňují tvorbu, interpretaci a aplikaci právních norem) a u nichž je potřeba dodržovat je dána nikoliv snahou dosáhnout určité žádoucí ekonomické, politické nebo sociální situace, ale tím, že je vyžaduje spravedlnost, slušnost nebo jiná dimenze morálky.²⁰

3.2 Přehled hlavních principů smluvního práva

Právních norem existuje v právním řádu bezpočet. Ani u právních principů však nelze jednoduše stanovit jejich přesný výčet. Navíc, pro každé právní odvětví či jeho část platí do určité míry odlišný okruh hlavních zásad (principů), na nichž je dané odvětví či jeho část založeno.

Jak uvádí Hurdík, „*různí autoři ... zdůrazňují zásady jiné*“.²¹ Co se týče principů soukromého (smluvního) práva, dle našeho názoru lze za nejdůležitější z nich považovat následující principy:

- princip smluvní svobody (autonomie vůle),
- princip rovnosti,
- princip pacta sunt servanda,
- zásada dobrých mravů,
- princip ochrany dobré víry.²²

Některé z uvedených principů jsou v textu právních předpisů výslovně vyjádřeny

---

¹⁹ Blíže viz Dworkin, R. M. Když se práva berou vážně. Praha: Oikoymenh, 2001.

²⁰ Viz rovněž např. Telec, I. Právní principy a některé jiné věci. Právník 6/2002; Večeřa, M., Machalová, T., Polčák, R. Právní principy v systému evropského a českého práva in Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004. Sborník z workshopu konaného na Právnické fakultě MU v Brně dne 26.9.2006. Brno: Masarykova univerzita, 2006, str. 60 a násl.

²¹ Viz Hurdík, J. Hrušáková, M., Fiala, J. Úvod do soukromého práva. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 75 a násl.

²² Uvedené členění nepředstavuje jedinou možnou klasifikaci soukromoprávních zásad. Naopak, možností klasifikace soukromoprávních zásad je celá řada. Srov. např. Hurdík, J. Zásady soukromého práva. Brno: Masarykova univerzita, 1998 či Hurdík, J. Hrušáková, M., Fiala, J. Úvod do soukromého práva. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 75 a násl.

(např. zásada dobrých mravů, princip rovnosti, princip ochrany dobré víry), některé nikoliv. Jak judikoval Ústavní soud, i právní principy, které nejsou výslovně obsaženy v právních předpisech, jsou součástí právního řádu.²³

Určité principy mají univerzální charakter, tj. jsou aplikovatelné v zásadě vždy, v jakékoliv situaci (zejména zásada dobrých mravů). Jiné platí rovněž zásadně v jakékoliv situaci, mohou být však v určitých situacích právní úpravou omezeny (např. princip autonomie vůle či princip *pacta sunt servanda*). Konečně některé z uvedených právních principů jsou aplikovatelné zásadně pouze tam, kde tak stanoví právní předpis (např. princip ochrany dobré víry).

3.3 Ochrana slabší smluvní strany jako princip

Otázkou je, zda lze za princip soukromého práva označit rovněž ochranu slabší smluvní strany a pokud ano, jaký je vztah tohoto principu a dalších soukromoprávních principů.

Ochrana slabší smluvní strany představuje princip (zásadu) soukromého práva, neboť splňuje jeho definiční znaky, tj. jde o obecný (relativně abstraktní) standard odlišný od právní normy (pravidla), který ztělesňuje hodnotová východiska práva (ovlivňuje tvorbu, interpretaci a aplikaci právních norem) a potřeba jehož dodržování vyplývá z požadavku spravedlnosti, slušnosti a morálky (spíše než dosažení určitého ekonomického, politického či sociálního cíle ve společnosti).²⁴

Ochrana slabší smluvní strany přitom představuje soukromoprávní **princip, který není *de lege lata* výslovně vyjádřený v textu právních předpisů**. Tuto skutečnost má změnit **návrh nového občanského zákoníku, který princip ochrany slabší smluvní strany výslovně zmiňuje** (viz níže). Princip ochrany slabší smluvní strany by se tak stal jedním ze soukromoprávních principů, které jsou výslovně zakotveny v textu právních předpisů (stejně jako např. princip dobrých mravů).

Přestože ochrana slabší smluvní strany představuje, jak jsme uvedli, princip

---

²³ Viz náleze Ústavního soudu ze dne 17.12.1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97.

²⁴ Některé případy ochrany slabší smluvní strany se z hlediska Dworkinova dělení nacházejí na rozhraní mezi principem a politikou. Příkladem může být ochrana spotřebitele či ochrana dodavatelů zemědělských produktů před obchodními řetězci.

soukromého práva, **nejedná se o princip univerzálně použitelný (jako je např. zásada dobrých mravů) pro jakékoliv soukromoprávní vztahy.** Princip ochrany slabší smluvní strany **má zásadně význam** (podobně jako např. princip ochrany dobré víry) **pouze u těch vztahů, kde mu tento význam přiznává právní úprava.**²⁵

Domníváme se, že ochrana slabší smluvní strany představuje **princip, který lze co do jeho hodnotového významu rovněž považovat za jeden z nejvýznamnějších principů smluvního práva** (a náleží tudíž do výčtu nejdůležitějších principů uvedeného výše).

V následujících částech této kapitoly se zabýváme základním vymezením vztahu mezi ochranou slabší smluvní strany a jinými soukromoprávními principy, na nichž je založeno smluvní právo.

3.4 Princip smluvní svobody (autonomie vůle) a ochrana slabší smluvní strany

Princip svobody lze spolu s principem rovnosti (viz níže) označit za základní právní principy. Oba tyto principy spolu úzce souvisejí a vzájemně se vyvažují. Jak si ukážeme níže, oba tyto principy jsou rovněž významné z hlediska problematiky ochrany slabší smluvní strany.

Svobodu lze definovat jako možnost chovat se dle své vůle. Svoboda přitom není neomezená (absolutní), ale je limitovaná svobodou druhého. Tím je dán základní vztah mezi svobodou a rovností.²⁶

Ve smluvním právu se kategorie svobody promítá do zásady (principu) autonomie vůle, kterou lze označit za nejvýznamnější princip smluvního práva. Jak uvádí J. Hurdík, *zásada autonomie vůle je „výrazem filosofického postulátu svobody přeneseného (prostřednictvím kategorií přirozeného práva) do sféry soukromoprávních vztahů“ a „výrazem zaměření pozornosti na ... způsobilost k formování a prosazení svobodné vůle*

---

²⁵ Srov. Selucká, M. Ochrana slabší strany vztahu jako princip soukromého práva. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, 2004.

²⁶ Viz Knapp, V. Teorie práva, 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, str. 14 a násl..

osoby“.²⁷

Zásada autonomie vůle velmi úzce souvisí rovněž s principem „vše je dovoleno, co není výslovně zakázáno“ (viz čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod) a zásadou dispozitivnosti právní úpravy (viz § 2 odst. 3 obč. zák. a § 51 obč. zák. a pro obchodní závazkové vztahy rovněž v § 263 a § 269 odst. 2 obch. zák.).

Zásada autonomie vůle se v soukromém právu projevuje jako a) svoboda volby učinit právní úkon či nikoliv, b) svoboda výběru adresáta právního úkonu, c) svoboda volby obsahu právního úkonu, d) svoboda volby formy právního úkonu.²⁸ Její hranice jsou dány zejména principem rovnosti, resp. z něj vyplývající stejnou možností každého chovat se dle své vůle.

Uplatnění autonomie vůle je rovněž limitováno právě ochranou slabší smluvní strany, a to zejména co se týče svobody volby obsahu právního úkonu. Jak uvádí Ústavní soud, „ochrana autonomie vůle nemůže být absolutní tam, kde existuje jiné základní právo jednotlivce nebo ústavní princip či jiný ústavně aprobovaný zájem, které jsou způsobilé autonomii vůle proporcionálně omezit.“²⁹ Právě na konflikt mezi principem autonomie vůle a principem ochrany slabší smluvní strany budeme při analýze ochrany poskytované slabší smluvní straně narážet velmi často.

J. Salač si v této souvislosti klade otázku, zda lze princip autonomie vůle³⁰ považovat za vedoucí princip smluvního práva, resp. zda by princip smluvní svobody neměl být v tomto ohledu doplněn principem smluvní spravedlnosti (resp. principem ochrany slabší smluvní strany). Uvádí, že smlouvy jsou v současné době často uzavírány bez procesu vyjednávání smluvních podmínek, kdy slabší smluvní strana prakticky nemá možnost obsah smlouvy ovlivnit. J. Salač dospívá k závěru, že „je nutná ochrana slabší smluvní strany, která má sloužit k tomu, aby smluvní vztah byl vyvážený, úměrně

---

²⁷ Viz Hurdík, J. Hrušáková, M., Fiala, J. Úvod do soukromého práva. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 77 a násl.

²⁸ Viz Hurdík, J. Hrušáková, M., Fiala, J. Úvod do soukromého práva. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 77 a násl.

²⁹ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 6.11.2007, sp. zn. II. ÚS 3/06.

³⁰ J. Salač hovoří o „smluvní svobodě“.

zohledňující zájmy stran“.³¹

Ke vztahu zásady autonomie vůle a zásady ochrany slabší smluvní strany se vyjadřuje i M. Selucká, která výstižně uvádí, že „ve vztahu mezi zásadou autonomie vůle a ochranou slabší strany právního vztahu můžeme vidět určité vnitřní napětí....ačkoli jsou tyto ideje ve vzájemném konfliktu, na obou stojí dnešní soukromé právo...samotná zásada autonomie vůle by mohla vést k nespravedlnosti, zneužití, poškození druhého subjektu...“.³²

Lze tedy shrnout, že **zásada autonomie vůle musí být v určitých případech vyvažována ochranou slabší smluvní strany, tak, aby uplatnění autonomie vůle nevedlo k rozšiřování faktické nerovnosti mezi (formálně) rovnými** (viz níže). **Princip ochrany slabší smluvní strany by přitom dle našeho názoru neměl být považován za překážku autonomie vůle, ale za stanovení určitých hodnotových mantinelů, v jejichž rámci by měly být smlouvy uzavírány.**

3.5 Princip rovnosti a ochrana slabší smluvní strany

Rovnost představuje široký pojem, který prošel značným vývojem od antiky³³ přes středověk až do dnešní doby.³⁴ Důsledkem akcentu na jiné aspekty rovnosti v různých etapách vývoje je určitá mnohvrstevnatost pojmu rovnosti. Základní dvě pojetí rovnosti jsou a) rovnost ve formálním smyslu („formální rovnost“) a b) rovnost v materiálním smyslu („materiální rovnost“).³⁵

Formální rovnost spočívá bývá označována rovněž jako rovnost *de iure*, rovnost před zákonem. Formální pojetí rovnosti je ústavněprávně zakotveno jak v Ústavě (zejména čl. 96 odst. 1), tak v Listině základních práv a svobod (zejména čl. 1 a čl. 37 odst. 3). Jak

---

³¹ Viz Salač, J. Smluvní svoboda nebo smluvní spravedlnost? Právní rozhledy 1/1998.

³² Viz Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 11.

³³ Srov. např. Aristotelovu teorii spravedlnosti a rovnosti (Aristoteles, Etika Níkomachova. Kniha pátá (Spravedlnost a právo). Praha: Petr Rezek, 2009).

³⁴ Blíže viz např. Fiala, J., Kindl, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, str. 10-11.

³⁵ V literatuře se někdy rovněž uvádí další pojetí rovnosti, zejména rovnost příležitostí a rovnost výsledků (viz Bobek, M., Boučková, P. Kühn, Z. (eds.) Rovnost a diskriminace. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, str. 10 a násl.)

uvádí J. Bejček, „*důsledně vzato je požadavek rovného zacházení s nerovnými subjekty výrazem nerovnosti*“.³⁶

Materiální rovnost klade důraz nikoliv na abstraktní rovnost osob před zákonem, ale na jejich faktické postavení (majetkovou situaci, vzdělání, apod.). Představuje určitý protipól formální rovnost i v tom ohledu, že vychází z premisy, že důsledné uplatňování formální rovnosti není dostatečné pro nastolení spravedlivého uspořádání lidských vztahů.

Současný občanský zákoník v § 2 odst. 2 stanoví, že v občanskoprávních vztazích mají účastníci rovné postavení.³⁷ Zásadu rovnosti účastníků tím (alespoň z hlediska systematiky zákoníku) do určité míry upřednostňuje před jinými zásadami, na nichž současný občanský zákoník spočívá. Zásada rovnosti bývá (často právě s odkazem na ustanovení § 2 odst. 2 obč. zák.) označována za jednu z nejvýznamnějších soukromoprávních zásad či dokonce za nejvýznamnější z nich.³⁸ Ustanovení § 2 odst. 2 obč. zák. je však dle našeho názoru třeba vnímat „pouze“ jako zakotvení principu formální rovnosti, resp. jako vyjádření soukromoprávní metody regulace (odlišující soukromé právo od veřejného, kde je typická metoda nadřazenosti a podřazenosti subjektů),³⁹ nikoliv však jako požadavek na dosažení rovnosti materiální.

K. Eliáš např. za nejvýznamnější zásadu soukromého práva nepovažuje s tím, že upřednostnění zásady rovnosti ve stávajícím občanském zákoníku je poplatné rovnostářské ideologii socialistického zákonodárství (která kladla namísto rovnosti formální důraz na rovnost faktickou). Dalším důvodem dle K. Eliáše je, že některé klíčové instituty soukromého práva (jako např. vlastnické právo) nelze vůbec s poukazem na rovnost

---

³⁶ Viz Bejček, J. Některé důsledky zákonného a soudcovského ohledu na „slabou“ a „slabší“ vyjednávací pozici obchodního partnera. *Obchodněprávní revue* 1/2011.

³⁷ Zvláštní význam má zásada rovnosti v civilním procesu. Rovnost v řízení je ústavněprávně zakotvena v čl. 96 Ústavy, dle kterého všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva a v čl. 37 odst. 3 Listiny, který stanoví, že všichni účastníci jsou si v řízení rovni. V občanském soudním řádu je pak zakotvena v § 18, dle kterého účastníci mají v občanském soudním řízení rovné postavení, mají právo jednat před soudem ve své mateřštině, a soud je povinen jim zajistit stejné možnosti k uplatnění jejich práv. Lze konstatovat, že civilní proces je ovládán zásadou rovnosti, přičemž odchylky ve prospěch ochrany slabší strany jsou zcela výjimečné (kromě případů obrácení důkazního břemene recipovaných z evropského práva, např. ve sporech z titulu diskriminace, se jedná např. o institut osvobození od soudních poplatků). Blíže viz Šmehlíková, R. Princip rovnosti a ochrany slabšího v současné právní úpravě českého civilního procesu, *Právní fórum* 3/2005.

³⁸ Viz např. Fiala, J., Kindl, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vydání.* Praha: Wolters Kluwer, 2009, str. 10.

³⁹ Viz Fiala, J. a kol. *Občanské právo hmotné. 3. vydání.* Brno: Doplněk, 2002, str. 9.

objasnit. Za nejvýznamnější zásadu soukromého práva považuje K. Eliáš zásadu autonomie vůle.⁴⁰ Tento přístup potvrzuje i důvodová zpráva k NOZ, která princip autonomie vůle výslovně označuje za „*první princip soukromého práva,“ s tím, „akcent na zásadu rovnosti jednak zastírá přirozenou nerovnost mezi fyzickými a právníckými osobami, ... jednak pomíjí hledisko ochrany slabší strany, která je pro soukromé právo stejně významná jako zásada rovnosti“*. S tímto přístupem se ztotožňujeme.⁴¹

Faktická nerovnost mezi lidmi je přirozená a nemělo by být dle našeho názoru snahou žádného právního řádu takovou nerovnost prostřednictvím práva eliminovat. To však zároveň neznamená, že by právo mělo na jinou než formální rovnost zcela rezignovat.⁴² Jak uvádí J. Bejček, absolutizace rovnosti by představovala faktickou diskriminaci silnějších a demotivaci zdatnějších, avšak absolutizace svobody by zase vedla k přežití jen těch nejzdatnějších. J. Bejček zároveň uvádí, že „*tento problém nemůže být v právní rovině nikdy vyřešen; může být jen více či méně zdařile řešen*“.⁴³

S výše uvedeným úzce souvisí o otázka ochrany slabší smluvní strany, zejména, v jakém rozsahu by tato ochrana měla být poskytována. Dle J. Hurdíka lze v soukromém právu hovořit o dvou zásadních řešeních ochrany slabší smluvní strany. První řešení je liberální, zdůrazňující princip formální rovnosti a odmítající tendence zmírňovat faktické nerovnosti mezi subjekty prostřednictvím právních norem s tím, že snaha zmírňovat tyto tendence by znamenala zásah právě do principu formální rovnosti subjektů. Jako protipól prvního řešení J. Hurdík uvádí sociálně determinované tendence, které se vyznačují směřováním k faktické rovnosti subjektů, tj. zmírňování faktických nerovností mezi nimi, a které, jak uvádí J. Hurdík, „*ovládly soukromé právo evropských právních řádů*“.⁴⁴

---

⁴⁰ Viz Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 50.

⁴¹ Za základní zásadu soukromého práva považuje zásadu autonomie vůle (smluvní volnosti) i S. Plíva (viz např. Plíva, S. K problematice volby obchodního zákoníku podle jeho § 262. Právo a podnikání 10/1995).

⁴² V. Knapp v této souvislosti uvádí, že lidé se rodí nerovni, přičemž právo se tuto nerovnost snaží v různých směrech vyrovnat, resp. kompenzovat (jako příklad V. Knapp uvádí zvýšenou ochranu žen, mladistvých a osob tělesně postižených dle čl. 29 odst. 1 Listiny). V. Knapp však zároveň upozorňuje, že význam práva při kompenzaci nerovnosti nelze přeceňovat. Odkazuje v této souvislosti na známý výrok R. Jheringa, že „*rovnost může být i rovností bídy*“ (viz Knapp, V. Teorie práva, 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, str. 22.)

⁴³ Viz Bejček, J. Některé důsledky zákonného a soudcovského ohledu na „slabou“ a „slabší“ vyjednávací pozici obchodního partnera. Obchodněprávní revue 1/2011.

⁴⁴ Viz Hurdík, J. Hrušáková, M., Fiala, J. Úvod do soukromého práva. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 75 a násl.

Na problematiku ochrany slabší smluvní strany lze tedy nahlížet rovněž tak, že tato **ochrana slabší smluvní strany balancuje mezi dvěma pojetími rovnosti, rovností formální a rovností faktickou**. V případech, kdy je potřeba ochrany slabšího odůvodňována požadavkem rovnosti, má se na mysli rovnost v materiálním, nikoliv formálním smyslu. F. Zoulík v této souvislosti uvádí, že ochranou slabší smluvní strany se princip rovnosti stran „neruší, ale naopak prohlubuje, a to tím, že touto ochranou se kompenzují některé nerovnosti, k nimž dochází při prosazení formální rovnosti.“⁴⁵

Ochrana slabší smluvní strany by dle našeho názoru neměla znamenat „jednomu brát a druhému dávat“, ale měla by spíše představovat nastavení určitých mantinelů chování tak, aby společenské vztahy nebyly postaveny na principu „přežijí jen ti nejsilnější“. Jedná se jinými slovy o požadavek, aby právo důsledky příliš příkré nerovnosti stran od určitého stupně nerovnosti vyrovnávalo či eliminovalo, jak uvádí J. Bejček.⁴⁶ V žádném případě by však ochrana slabší smluvní strany neměla vyústit v penalizaci smluvní strany za to, že je stranou silnější.

Souhlasíme rovněž s M. Seluckou, která uvádí, že „právo [však] neustrnulo pouze na formálním pojetí rovnosti před zákonem ... pokud právo neposkytne ochranu fakticky slabším stranám, zpronevěří se tím svému základnímu poslání, tj. prosazování spravedlnosti do společenských vztahů“. M. Selucká zároveň správně poukazuje na skutečnost, že „pokud však poskytne nepřiměřenou ochranu slabší straně soukromoprávního vztahu, může se stát, že z ní vytvoří stranu fakticky silnější“.⁴⁷

3.6 Princip *pacta sunt servanda* a ochrana slabší smluvní strany

Princip *pacta sunt servanda* vyjadřuje požadavek závaznosti uzavřených smluvních vztahů, požadavek, že smlouvy se musí dodržovat. Tento princip je důležitý z hlediska právní jistoty a bez něj by fungování smluvního závazkového práva nebylo představitelné.

Přesto se tento princip nemůže aplikovat neomezeně. Existují situace, kdy v zájmu

---

⁴⁵ Viz Zoulík, F.: Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. Právní rozhledy 3/2002. Dále viz např. Tyl, T. Právně-filozofický pohled na princip rovnosti a princip ochrany slabšího in Princip rovnosti a princip ochrany slabšího. Sborník vědecké konference. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2003, str. 57 a násl.

⁴⁶ Viz Bejček, J. Princip rovnosti a ochrana slabšího. Právní fórum 1/2004.

⁴⁷ Viz Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 13.

ochrany jiné právem aprobované hodnoty je třeba před princip *pacta sunt servanda* předřadit jiný zájem. Tímto zájmem může být právě ochrana slabší smluvní strany. V tomto ohledu **pro vztah mezi principem *pacta sunt servanda* a ochranou slabší smluvní strany platí v zásadě obdobné závěry jako u principu autonomie vůle**, který je s principem *pacta sunt servanda* úzce propojen.

Mezi oběma principy však existuje určitý rozdíl. Ten lze demonstrovat např. u problematiky ochrany osoby jednající v tísní dle § 49 obč. zák. V tomto případě ochrana slabší smluvní strany nezasahuje ani tak do zásady autonomie vůle (neboť vůle osoby jednající v tísní nebyla zcela svobodná), jako spíše do zásady *pacta sunt servanda*, tj. existuje zde **uzavřená smlouva, jejíž platnost či účinnost je ohrožena ochranou poskytovanou slabší smluvní straně**, v tomto případě ve formě možnosti osoby jednající v tísní za nápadně nevýhodných podmínek od takové smlouvy odstoupit.

3.7 Zásada dobrých mravů a ochrana slabší smluvní strany

Dobré mravy představují tradiční zásadu soukromého práva, mající původ v římském právu.⁴⁸ Zásada dobrých mravů slouží jako obecný hodnotový korektiv soukromoprávního jednání.

Platný občanský zákoník na dobré mravy odkazuje zejména v § 3 odst. 1 a v § 39. § 3 odst. 1 obč. zák. stanoví, že výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.⁴⁹ Dle § 39 obč. zák. potom platí, že neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům.⁵⁰

Občanský zákoník dobré mravy blíže nevymezuje, resp. ponechává zcela na uvážení

---

⁴⁸ K problematice dobrých mravů obecně viz např. Kubeš, V. Smlouvy proti dobrým mravům. Praha-Brno: Orbis, 1933; Spáčil, J. Dobré mravy v českém občanském zákoníku a v judikatuře. Právní rozhledy 18/2004; Bubelová, K. Dobré mravy v judikatuře Ústavního soudu ČR. Právní fórum 1/2010.

⁴⁹ Pouze pro připomenutí ideologických kořenů současného občanského zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.) připomínáme, že zákoník původně namísto o tradičním kritériu dobrých mravů hovořil o „zájmech společnosti“.

⁵⁰ Kromě toho občanský zákoník na dobré mravy odkazuje i v dalších případech (viz § 424, § 469a, § 471, § 482, § 564, § 630, § 711 a § 759).

soudu, jak pojem dobrých mravů vyloží. Pokusy o definici dobrých mravů⁵¹ bývají kritizovány, a to jednak s odůvodněním, že na dobré mravy nelze nahlížet jako na neměnnou veličinu, ale jako na institut mající dynamickou povahu, kladoucí důraz zejména na obecně uznávaná pravidla slušnosti a určitý standard slušnosti v mezilidských vztazích,⁵² jednak z důvodu, že není ku prospěchu pokoušet se dobré mravy jakožto neurčitý pojem (v zákoně nedefinovaný) vůbec definovat.⁵³

Lze však konstatovat, že dobré mravy jsou blízké pojmu ekvita, který v sobě zahrnuje mj. požadavky rovnosti, slušnosti, vyváženosti a spravedlnosti.⁵⁴ J. Hurdík uvádí, že pojem dobrých mravů je odvislý od základních hodnot lidské společnosti, přičemž k formování obsahu pojmu dobrých mravů dochází jejich aplikací.⁵⁵

Zásada dobrých mravů bývá někdy označována za mimoprávní (etickou) kategorii. Spáčil však v této souvislosti zdůrazňuje, že dobré mravy jsou kategorií právní a jejich obsah je třeba hledat v platném právu, přestože do jisté míry odráží morálku jakožto mimoprávní kategorii.⁵⁶

Otázkou podstatnou z hlediska tématu naší práce je, jaký je vztah mezi dobrými mravy a ochranou slabší smluvní strany. V tomto případě jde konkrétně o to, zda je možné ze zásady dobrých mravů dovodit požadavek na ochranu slabší smluvní strany, resp. zda je ochrana slabší smluvní strany v zásadě dobrých mravů obsažena.

V judikatuře řešené **případy uplatnění zásady dobrých mravů, které lze zároveň**

---

⁵¹ Např. dle Nejvyššího soudu dobré mravy představují „*souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních*“ (viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 5.10.2000, sp. zn. 30 Cdo 1842/2000.) O definici dobrých mravů se pokusil ve své rozhodovací praxi i Ústavní soud, dle kterého jsou dobré mravy „*souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a čase, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu.*“ (Usnesení Ústavního soudu ze dne 26.2.1998, sp. zn. II. ÚS 249/97.)

⁵² Viz Fiala, J., Kindl, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, str. 214.

⁵³ Viz Hurdík, J. Zásady soukromého práva. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 74 a násl.

⁵⁴ Viz Fiala, J., Kindl, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, str. 19.

⁵⁵ Viz Hurdík, J. Zásady soukromého práva. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 74 a násl.

⁵⁶ Viz Spáčil, J. Dobré mravy v českém občanském zákoníku a v judikatuře. Právní rozhledy 18/2004.

zahrnout pod problematiku ochrany slabší smluvní strany, se vesměs týkají otázky přiměřenosti vzájemných smluvních plnění. V tomto ohledu lze mezi zásadou dobrých mravů a ochranou slabší smluvní strany nalézt vzájemnou souvislost.

Relativně ustálená je např. judikatura týkající se přiměřenosti smluvních pokut a úroků z prodlení.⁵⁷ Co se týče posuzování přiměřenosti smluvních plnění obecně, lze konstatovat, že soudy zaujímají velmi opatrný přístup k posuzování přiměřenost vzájemných smluvních plnění z hlediska dobrých mravů. Dle Nejvyššího soudu platí, že *„samotná okolnost, že účastníkovi smlouvy se na základě dohody o rozsahu a předmětu plnění nedostane plného ekvivalentu plnění, které se zavázal poskytnout, není v rozporu s dobrými mravy“*.⁵⁸

Lze konstatovat, že **zásada dobrých mravů s ochranou slabší smluvní strany souvisí a v určitých případech může být využita k ochraně slabší smluvní strany.** Na druhou stranu, **zásada dobrých mravů se však jeví jako příliš obecná na to, aby poskytovala v otázce ochrany slabší smluvní strany dostatečnou míru právní jistoty a sloužila jako obecný institut chránící slabší smluvní stranu.**

Z praktického hlediska lze konstatovat, že **využití zásady dobrých mravů pro ochranu slabší smluvní strany je omezeno na judikaturou již řešené případy** (viz zejména výše uvedené příklady). Existuje však **řada případů, u kterých, ač spadají do problematiky ochrany slabší smluvní strany, by bylo problematické domáhat se ochrany slabší smluvní strany s odkazem na dobré mravy.**⁵⁹

3.8 Princip ochrany dobré víry a ochrana slabší smluvní strany

Dobrá víra se již od dob římského práva projevuje ve dvou podobách. Jednak jako tzv. subjektivní dobrá víra, jednak jako tzv. objektivní dobrá víra.

---

⁵⁷ Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27.11.2003, sp. zn. 33 Odo 890/2002 a rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15.12.2004, sp. zn. 21 Cdo 1484/2004.

⁵⁸ Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 21.10.1998, sp. zn. 3 Cdo 41/96 či rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31.8.2010, sp. zn. 30 Cdo 1653/2009.

⁵⁹ Pro úplnost uvádíme, že ještě menší rozsah ochrany slabší smluvní strany lze dovodit ze zásad poctivého obchodního styku, které se zásadou dobrých mravů souvisejí a do určité míry se s ní prolínají. Důvodem je zejména vyšší důraz na profesionalitu a konkurenci (soutěž) ve vztazích mezi podnikateli (viz rovněž kapitola 9 níže).

Subjektivní dobrá víra představuje psychickou kategorii, vnitřní stav osoby⁶⁰ ve vztahu k určité faktické či právní skutečnosti. Tento vnitřní stav spočívá v neznalosti (nevědomosti), příp. ve vnitřním přesvědčení jednající osoby o určité skutečnosti (např. nevědomost, že druhá strana – prodávající není vlastníkem prodávané věci, resp. přesvědčení, že prodávající je vlastníkem dané věci). Tato nevědomost či toto přesvědčení má pak význam pro práva a povinnosti v konkrétních právních vztazích, u kterých je dobrá víra relevantní (ve výše uvedeném příkladu může např. kupující nabýt vlastnictví od prodávajícího, přestože prodávajícímu nesvědčí vlastnické právo).

Na rozdíl od objektivní dobré víry subjektivní dobrá víra nespočívá ve vnitřním přesvědčení či neznalosti (nevědomosti) osoby, ale jedná se o kategorii mající výrazný etický obsah a vyjadřující požadavky na určitý hodnotový standard, v jehož rámci se mají soukromoprávní vztahy pohybovat. V tomto pojetí se s ní můžeme setkat zejména v zahraničních právních úpravách, jakož i v mezinárodním obchodě a v evropském komunitárním právu. Mnoho případů uváděných v zahraniční literatuře v souvislosti s dobrou vírou, bychom u nás řadili spíše do sféry zásady dobrých mravů⁶¹ (§ 3 odst. 1, § 39 obč. zák.), příp. poctivého obchodního styku (§ 265 obch. zák.). Mezi tyto dvě zásady českého práva a zásadu dobré víry však nelze jednoduše položit rovnítko. I v českém právu lze nalézt případy, kdy je ochrana dobré víry zakotvena jako nikoliv psychická kategorie, ale jako etická zásada (viz např. § 53 a 56 obč. zák. – k tomu viz níže).⁶²

Určité pojítko mezi subjektivní a objektivní dobrou vírou lze spatřovat v důrazu na poctivost v soukromoprávním jednání. U subjektivní dobré víry jde především o předpoklad poctivosti druhé strany, resp. o ochranu jednající osoby důvěřující v poctivost druhé strany, u objektivní dobré víry je pak požadavek poctivosti v jednání přenesen do

---

⁶⁰ V této souvislosti je nevyřešeným problémem, jak posuzovat dobrou víru u právnických osob.

⁶¹ Jak uvádí literatura, již v některých pozdně klasických římských textech je *bona fides* spojována právě s kategorií dobrých mravů (viz Zimmermann, R., Whittaker, S. *Good Faith in European Contract Law*, Cambridge University Press, 2000, str. 88).

⁶² Blíže k této problematice viz Zapletal, J. Zásada dobré víry a její uplatnění v soukromém právu. *Právní rozhledy* 2/2006; dále viz např. Hesselink, M. *The Concept of Good Faith*. In *Towards a European Civil Code*. 3. vydání. Kluwer Law International, 2004, str. 471 a násl.; Hurdík, J. Dobrá víra. *Právník*, 5/2007; Tégl, P. Další úvahy o dobré víře v subjektivním smyslu, *Ad notam* 6/2007; Jančo, M. Význam dobrej viery v súkromnom práve, *Bulletin slovenskej advokacie* 7-8/2009; Pelikánová, I. Morální aspekty práva a právní interpretace, *Bulletin advokacie* 10/2010; Telec, I. Poctivost a důvěra, dobra víra, dobré mravy, veřejná morálka a veřejný pořádek, *Právní rozhledy* 1/2011; Tégl, P. K úpravě dobré víry v návrhu nového občanského zákoníku. *Bulletin advokacie* 1-2/2011.

roviny obecného požadavku vztaženého na obě jednající strany.

Co se týče vztahu mezi principem ochrany subjektivní dobré víry a ochranou slabší smluvní strany, lze konstatovat, že tyto dva principy se příliš vzájemně neovlivňují ani neomezují. **V některých případech však ke konfliktu ochrany slabší smluvní strany a principem ochrany subjektivní dobré víry přesto dochází.** Např. uzavírá-li osoba smlouvu s nezletilým, může být požadavek na ochranu nezletilého jakožto slabší smluvní strany v určitém konfliktu s ochranou subjektivní dobré víry druhé strany, která neví o tom, že uzavírá smlouvu s osobou, která je nezletilá.

Větší vzájemnou souvislost lze jistě shledat mezi ochranou slabší smluvní strany a principem objektivní dobré víry. V tomto ohledu v zásadě platí obdobné závěry jako pro vztah mezi ochranou slabší smluvní strany a zásadou dobrých mravů (viz výše).

3.9 Řešení konfliktů mezi ochranou slabší smluvní strany a jinými právními principy

Jak jsme uvedli výše, pro právní principy je charakteristické, že při jejich uplatnění mezi nimi dochází ke vzájemným konfliktům. Výše jsme rovněž poukázali na to, že princip ochrany slabší smluvní strany úzce souvisí s jinými principy smluvního práva, přičemž s některými z nich je často v konfliktu.

Metodu řešení konfliktů mezi právními principy představuje tzv. test proporcionality, který navázal na Dworkinovu teorii principů a byl rozpracován v judikatuře Spolkového ústavního soudu SRN.⁶³ Test proporcionality je aplikován rovněž českým Ústavním soudem. Dosud tak tomu bylo např. v otázce institutu anonymního svědka v trestním řízení,⁶⁴ použití srovnávacích fotografií při rekognici,⁶⁵ či v souvislosti s problematikou omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům.

Test proporcionality spočívá v posouzení následujících tří otázek (které, jak uvádí Ústavní soud, je třeba vztáhnout jak na zákon, tak na jeho interpretaci a aplikaci):

- 1) Je sledovaný cíl legitimní a je nezbytný ve svobodné demokratické společnosti?

---

⁶³ V podrobnostech viz Holländer, P. Filosofie práva. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, str. 161.

⁶⁴ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 12.10.1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94.

⁶⁵ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 21.3.2002, sp. zn. III. ÚS 256/01.

2) Je dáno racionální spojení mezi cílem a prostředky vybranými k jeho prosazení?

3) Existují alternativní způsoby dosažení cíle, jejichž využití by učinilo zásah do základního práva méně intenzivní, popř. jej zcela vyloučilo?⁶⁶

Přestože se test proporcionality vyvinul a je aplikován primárně v ústavním právu, dle našeho názoru je žádoucí test proporcionality aplikovat rovněž při zkoumání míry a způsobu právní ochrany, která má být poskytována slabší smluvní straně. Je tudíž třeba se ptát:

1) Zda je v daném vztahu legitimní a nezbytné určitou (slabší) stranu chránit.

2) Pokud ano, jakým prostředkem má být ochrana slabšímu poskytnuta a zda je dáno racionální spojení mezi cílem (poskytnutím ochrany) a prostředky vybranými k jeho prosazení (v této souvislosti je třeba dle našeho názoru klást důraz zejména na to, zda daný prostředek ochrany s sebou nepřináší určité nezamýšlené negativní důsledky – zejména v podobě neodůvodněného zásahu do jiného významného právního principu).

3) Zda existují alternativní způsoby dosažení cíle (poskytnutí ochrany slabšímu), jejichž využití by učinilo zásah do jiných právních principů méně intenzivní (a to jednak ve vztahu k osobě, které je poskytována ochrana, jednak k osobě, před kterou má být slabší strana chráněna).

O zásadě proporcionality hovoří v souvislosti s ochranou slabší smluvní strany i někteří další autoři. M. Selucká např. uvádí, že *„zásah do autonomie vůle a rovnosti stran je akceptovatelný pouze při zachování principu proporcionality, tzn. ochrana daná spotřebiteli kogentní právní úpravou, musí být přiměřená vzhledem k účelu, ke stanovenému cíli a musí být realizována demokratickými prostředky, resp. prostředky slučitelnými s principy demokracie“*.⁶⁷

Lze tedy shrnout, že **na ochranu slabší smluvní strany je třeba nahlížet jako na princip, který se nutně dostává do konfliktu a je třeba jej vyvažovat s jinými právními principy, zejména s principem autonomie vůle a principem *pacta sunt servanda*. Při**

---

⁶⁶ Viz nálezy Ústavního soudu ze dne 7.12.2005, sp. zn. IV. ÚS 412/2004.

⁶⁷ Viz Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 13. Dále viz rovněž Melzer, F. K úpravě ochrany spotřebitele ve vládním návrhu občanského zákoníku. Právní rozhledy 21/2009.

hledání způsobu a míry ochrany, která by měla být právem slabší smluvní straně garantována, je třeba vycházet z testu proporcionality, jak je podrobněji uvedeno výše.⁶⁸

---

⁶⁸ Viz rovněž např. Telec, I. Váhy a meč aneb test poměrnosti cíle a prostředku. *Právník* 7/2009; Hladký, J., Jahnel, M. Otázky rozhodování o uplatnění principu rovnosti a principu ochrany slabšího in *Princip rovnosti a princip ochrany slabšího*. Sborník vědecké konference. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2003, str. 34 a násl.; Němečková, O. Absurdita protikladnosti principu rovnosti a principu ochrany slabšího, in *Princip rovnosti a princip ochrany slabšího*. Sborník vědecké konference. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2003, str. 39 a násl.

4 PROSTŘEDKY PRÁVNÍ OCHRANY SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY

4.1 Soukromoprávní a veřejnoprávní ochrana slabší smluvní strany

Jsme-li schopni určit, v jakých případech chceme slabší smluvní stranu chránit, je nutné rovněž stanovit, jakými prostředky by taková ochrana měla být zajištěna. V první řadě je třeba v této souvislosti vyřešit otázku, zda má být ochrana řešena v rovině soukromého, nebo naopak veřejného práva.

Pro soukromoprávní metodu regulace je typické, že slabší smluvní strana se může dovolat ochrany v rámci tohoto smluvního vztahu, a to přímo vůči silnější smluvní straně, bez toho, aby bylo nutné zahájit určité správní řízení (např. má možnost od smlouvy odstoupit, požadovat náhradu způsobené újmy, apod.).

J. Hurdík prostředky soukromoprávní ochrany slabší smluvní strany rozděluje na dvě základní kategorie: a) přímé legislativní omezení vlivu silnějšího subjektu na právní poměry subjektu slabšího v typových právních vztazích (např. nájemní smlouva, spotřebitelské smlouvy) a b) nástroje obecnějšího uplatnění (zejména dobré mravy, zákaz zneužití subjektivních práv, pravidla poctivého obchodního styku, obchodní zvyklosti).⁶⁹ Dle našeho názoru se jedná spíše než o rozdělení soukromoprávních prostředků ochrany o vymezení ochrany zvláštní a obecné.⁷⁰

Speciální soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany je typická pro právní úpravu *de lege lata*. O obecné ochraně slabší smluvní strany lze hovořit spíše *de lege ferenda*, *de lege lata* pouze v rozsahu, v jakém lze obecné principy (např. dobré mravy) obsažené v platném právu využít ve prospěch ochrany slabší smluvní strany.

Pro veřejnoprávní metodu regulace je naopak charakteristické, že slabší smluvní strana se nemůže ochrany dovolávat v rámci daného smluvního vztahu, ale její ochrana je zajišťována primárně možností státního orgánu sankcionovat závadné jednání silnější smluvní strany udělováním pokut či jiným způsobem. Pro veřejnoprávní metodu regulace je typický vztah nadřazenosti a podřazenosti subjektů, tedy vztah mezi příslušným státním

---

⁶⁹ Viz Hurdík, J., Hrušáková, M., Fiala, J. Úvod do soukromého práva. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 80-81.

⁷⁰ Srov. Zoulík, F. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. Právní rozhledy 3/2002.

orgánem a stranou, která vystupuje ve smluvním vztahu jako strana silnější.

Pod veřejnoprávní úpravu na ochranu slabší smluvní strany lze do určité míry řadit cenové předpisy (zákon č. 526/1990 Sb., o cenách a další předpisy) či právo hospodářské soutěže (zejména právo proti zneužívání dominantního postavení).⁷¹ Jako aktuální příklad převážně veřejnoprávní úpravy směřující k ochraně slabší smluvní strany lze uvést zákon č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití, k jehož přijetí v našem právu došlo po několika předchozích pokusech o legislativní zakotvení institutu zákazu zneužívání ekonomické závislosti.

Stejně jako je obtížné určit přesnou hranici mezi soukromým a veřejným právem, i v případě ochrany slabší smluvní strany se v určitých případech bude soukromoprávní a veřejnoprávní ochrana do určité míry prolínat. To je typické pro spotřebitelské právo.⁷² Jako příklad lze uvést regulaci tzv. spotřebitelských smluv. Jejich soukromoprávní úpravu nalezneme v § 52 a násl. obč. zák., avšak určité soukromoprávní prvky regulace nalezneme i v předpisech, u nichž převládá veřejnoprávní metoda regulace (viz např. § 19 odst. 3 zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, v platném znění, upravující postup při uplatňování nároků z vad – reklamaci). Z dalších příkladů lze uvést zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku či výše zmíněný zákon č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití, který, ač jinak užívá veřejnoprávní metody regulace, obsahuje rovněž ustanovení, která jsou svou povahou spíše soukromoprávní.

Domníváme se, že **ochrana slabší smluvní strany byla měla být řešena primárně prostřednictvím soukromého práva**, a to z následujících důvodů. Ochrana slabší smluvní strany je dle našeho názoru třeba vnímat jako jedno z hodnotových východisek smluvního práva. Úprava smluvního práva jako takového je úpravou soukromoprávní. Nebylo by tudíž koncepční soukromému právu vkládat hodnotový obsah skrze právo veřejné.

Dále rovněž dle našeho názoru platí, že veřejnoprávní zásahy do smluvního práva by měly představovat *ultima ratio*. Problémy řešitelné na úrovni soukromého práva by neměly být adresovány právem veřejným, ledaže by veřejnoprávní regulace vedla

---

⁷¹ Proti tomu lze však vznést námitku, že účelem práva hospodářské soutěže není ochrana jednotlivců (spotřebitelů, slabších smluvních stran), ale ochrana soutěže jako takové.

⁷² Viz Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 15.

k podstatně efektivnější ochraně slabší smluvní strany bez nepřiměřených zásahů do jiných právem aprobovaných hodnot.

V naší práci se dále s ohledem na její stanovený cíl a rozsah budeme věnovat pouze soukromoprávní ochraně slabší smluvní strany. V následující kapitole se zabýváme nejčastěji používanými prostředky soukromoprávní ochrany slabší smluvní strany.

4.2 Přehled hlavních prostředků soukromoprávní ochrany slabší smluvní strany

Prostředky ochrany rozumíme v této podkapitole bezprostřední mechanismy, které jsou v rámci jednotlivých právních institutů k ochraně slabší smluvní strany využívány. Z jednotlivých institutů na ochranu slabší smluvní strany (analyzovaných v následujících kapitolách) lze dovodit následující hlavní soukromoprávní prostředky ochrany slabší smluvní strany:

- 1) informační povinnost silnější smluvní strany vůči slabší smluvní straně,
- 2) stanovení povinných obsahových náležitostí smlouvy,
- 3) přímá ingerence do smluvního vztahu,
- 4) stanovení zakázaných ujednání smlouvy,
- 5) právo slabší smluvní strany odstoupit od smlouvy,
- 6) neplatnost smlouvy k ochraně slabší smluvní strany,
- 7) omezení svobody volby rozhodného práva k ochraně slabší smluvní strany,
- 8) zvláštní procesní ochrana slabší smluvní strany.⁷³

Jednotlivé uvedené prostředky ochrany přitom nelze od sebe ve všech případech striktně oddělovat, neboť spolu v některých případech vzájemně souvisí. Např. možnost odstoupení od smlouvy může mít buďto povahu samostatného prostředku ochrany slabší smluvní strany (jak je tomu o práva osoby jednající v tíži za nápadně nevýhodných podmínek odstoupit od smlouvy podle § 49 obč. zák.), nebo může přímo souviset např.

---

⁷³ Srov. Lurger, B. The „Social“ Side of Contract Law and the New Principle of Regard and Fairness. In Towards a European Civil Code. 3. vydání. Kluwer Law International, 2004, str. 279 nebo Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 75 a násl.

s porušením stanovené informační povinnosti, kterou lze jinak považovat do jisté míry za samostatný prostředek ochrany slabší smluvní strany (viz např. § 54b odst. 12 či § 67 odst. 4 obč. zák.). Každý z uvedených prostředků ochrany slabší smluvní strany přitom s sebou přináší větší či menší míru ingerence do jiných právních principů, zejm. do principu autonomie vůle a principu *pacta sunt servanda*.

4.3 Informační povinnost silnější smluvní strany vůči slabší smluvní straně

Informační povinnost silnější smluvní strany má sloužit k vyrovnání informačního deficitu (nevýhody) slabší smluvní strany. Jakožto prostředek ochrany slabší smluvní strany je typická pro právní úpravu na ochranu spotřebitele. Účelem zakotvení informační povinnosti je v první řadě zajistit, aby slabší smluvní straně byl poskytnout pokud možno dostatečný rozsah informací k tomu, aby se mohla rozhodnout, zda do daného smluvního vztahu s druhou stranou vstoupí či nikoliv.

V některých případech je zakotvena informační povinnost vztahující se rovněž k době po uzavření smlouvy. V této souvislosti lze informační povinnost dělit na a) před smluvní informační povinnost (v některých případech hovoří právní předpisy rovněž o informační povinnosti, která musí být splněna nejpozději při uzavření smlouvy) a b) informační povinnost po uzavření smlouvy.⁷⁴

Před smluvní informační povinnost má např. dodavatel vůči spotřebiteli při sjednávání spotřebitelské smlouvy prostřednictvím některého prostředku komunikace na dálku (viz § 53 odst. 4 obč. zák.), před uzavřením smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku (viz § 54b obč. zák.), před uzavřením spotřebitelské smlouvy mimo prostory obvyklé k podnikání (viz § 57 odst. 2 obč. zák.), před uzavřením smlouvy o dočasném užívání ubytovacího zařízení (viz § 60 obč. zák.) či před uzavřením cestovní smlouvy (viz § 852a odst. 2 obč. zák.).

Informační povinnost po uzavření smlouvy má např. dodavatel vůči spotřebiteli po uzavření spotřebitelské smlouvy prostřednictvím některého prostředku komunikace na dálku (viz § 53 odst. 6 obč. zák.), po uzavření smlouvy o finančních službách uzavírané na

---

⁷⁴ Další možné dělení informační povinnosti lze provést na základě toho, zda tato povinnost vzniká bez dalšího *ex lege*, nebo až na žádost spotřebitele.

dálku (viz § 54b odst. 9 a 11 obč. zák.) či po uzavření cestovní smlouvy před zahájením zájezdu (viz § 852d obč. zák.).

Kromě výše uvedených případů před-smluvní informační povinnosti a informační povinnosti po uzavření smlouvy může být informační povinnost rovněž zakotvena v podobě povinné náležitosti smlouvy (viz níže). V této souvislosti souhlasíme s tím, že směřování informační povinnosti před či po uzavření smlouvy s otázkou náležitostí smlouvy (popř. oferty) není příliš šťastné.⁷⁵

Důležitým aspektem je, jaké následky spojuje konkrétní právní úprava s porušením informační povinnosti. Takovým následkem může být např. prodloužení lhůty k odstoupení od smlouvy (viz § 53 odst. 4 ve vazbě na § 53 odst. 7 obč. zák.) či dokonce možnost odstoupit od smlouvy (viz § 54b odst. 12 obč. zák.).

V některých případech je však informační povinnosti silnější smluvní strany zakotvena bez odpovídající sankce v případě porušení této povinnosti (kromě obecné možnosti domáhat se náhrady způsobené škody), což je z hlediska účelu sledovaného danou právní úpravou problematické (viz např. § 852a odst. 2 obč. zák. ve vazbě na čl. 4 odst. 2 písm. b) směrnice č. 90/314/EHS či § 852d obč. zák.).⁷⁶

Z hlediska míry ingerence do principu autonomie vůle a principu *pacta sunt servanda* lze tuto kategorii označit jako nejmírnější. Jak uvádí literatura, podle představitelů neoliberalismu a některých představitelů ekonomické analýzy práva by ochrana slabší smluvní strany měla být v maximální možné míře omezena právě na tuto kategorii, tj. omezit se na vyrovnání informační nevýhody slabší smluvní strany.⁷⁷

Právní ochrana slabší smluvní strany se však na zakotvení informační povinnosti silnější strany neomezuje, jak vyplývá z dalších využívaných prostředků uvedených níže.

4.4 Stanovení povinných obsahových náležitostí smlouvy

U některých institutů jsou ve prospěch slabší smluvní strany stanoveny kogentně

---

⁷⁵ Srov. Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 15.

⁷⁶ Srov. Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 15.

⁷⁷ Viz Lurger, B. The „Social“ Side of Contract Law and the New Principle of Regard and Fairness. In Towards a European Civil Code. 3. vydání. Kluwer Law International, 2004, str. 279.

určité náležitosti, které musí smlouva obsahovat. Pro ochranu slabší smluvní strany je typické, že tyto obsahové náležitosti často plní informační roli. Do určité míry se tudíž překrývají s informační povinností vůči slabší smluvní straně (viz např. § 53 odst. 3, § 852b obč. zák.).⁷⁸

Někdy může být určitá informační povinnost stanovena rovněž jako náležitost jiného právního úkonu než přímo smlouvy. Je tomu tak např. u výpovědi nájmu bytu, které musí obsahovat poučení nájemce o možnosti podat žalobu na určení neplatnosti dané výpovědi (viz § 711 odst. 3 obč. zák.).

Důsledkem nedodržení povinných obsahových náležitostí smlouvy může být zejména neplatnost smlouvy (viz např. § 852b obč. zák.), popř. i právo slabší smluvní strany od smlouvy odstoupit (srov. § 58 odst. 2 obč. zák. ve znění před novelou č. 28/2011 Sb.).

4.5 Přímá ingerence do smluvního vztahu

V určitých případech může právo za účelem ochrany slabší smluvní strany nejen stanovit povinné obsahové náležitosti smlouvy (tedy co si musí strany ve smlouvě sjednat), ale stanovit práva a povinnosti smluvním stranám přímo. Příkladem je ochrana nájemce bytu spočívající v omezení pronajímatele vypovědět nájemní smlouvy (viz § 711 a 711a obč. zák.) a zakotvení souvisejícího práva nájemce na bytovou náhradu, nebo úprava odpovědnostních nároků kupujícího při prodeji zboží v obchodě (viz § 619 až 627 obč. zák.).

4.6 Stanovení zakázaných ujednání smlouvy

Určitým protikladem vůči stanovení povinných obsahových náležitostí smlouvy je stanovení zakázaných ujednání, tedy ujednání, která smlouva nesmí obsahovat. Typickým příkladem jsou § 55 a 56 obč. zák., které stanoví nepřipustnost některých ujednání ve smlouvě. Pokud by taková ujednání byla ve smlouvě přesto obsažena, byla by dle § 55 obč. zák. neplatná.

---

⁷⁸ Srov. rovněž § 9 a § 10 zákona č. 159/1999 Sb., o některých podmínkách podnikání a o výkonu některých činností v oblasti cestovního ruchu a o změně zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

4.7 Právo slabší smluvní strany odstoupit od smlouvy

Možnost odstoupení od smlouvy je poměrně častým prostředkem ochrany slabší smluvní strany. Účelem je poskytnout slabší smluvní straně ochranu *ex post*, po uzavření smlouvy.

Možnost slabší smluvní strany odstoupit od smlouvy je upravena např. u ochrany osoby jednající v tísní za nápadně nevýhodných podmínek dle § 49 obč. zák., u ochrany spotřebitele při uzavření smlouvy pomocí prostředků komunikace na dálku (viz § 53 odst. 7 obč. zák.) či mimo prostory určené k podnikání (viz § 57 odst. 1 obč. zák.), nebo např. jako prostředek ochrany kupujícího u prodeje zboží v obchodě (viz § 622 obč. zák.).

Specifickým prostředkem ochrany (který vlastně představuje „právo slabší smluvní strany odstoupit od smlouvy obrácené naruby“) je stanovení určitých omezení v tom, za jakých podmínek či z jakých důvodů může smlouvu ukončit silnější smluvní strana. Takové omezení silnější smluvní strany je upraveno u ochrany nájemce bytu jako slabší smluvní strany v podobě omezení pronajímatele v možnosti vypovědět nájem bytu (viz zejm. § 711 a 711a obč. zák.).

Právo odstoupit od smlouvy představuje významný zásah do principu autonomie vůle a principu *pacta sunt servanda*. Toto právo by proto slabší smluvní straně mělo náležet v rozumné míře a pouze v nezbytných případech.

4.8 Neplatnost smlouvy k ochraně slabší smluvní strany

Neplatnost smlouvy uzavřené slabší smluvní stranou jakožto prostředek ochrany slabší smluvní strany se může vyskytovat buďto samostatně, nebo (což bude častější) v kombinaci s jiným prostředkem ochrany, resp. jako jeho doplnění (sankce).

Povahu samostatného prostředku ochrany slabší smluvní strany má neplatnost smlouvy např. u ochrany nezletilého či osoby s duševní poruchou v případech, kdy nezletilý či osoba s duševní poruchou není způsobilý(á) k právnímu jednání, které učinil(a) – viz § 38 obč. zák. Doplnující povahu má pak institut neplatnosti např. v případě, že smlouva uzavřená se slabší smluvní stranou obsahuje zakázaná ujednání (viz níže).

Neplatnost smlouvy představuje nejzávažnější zásah do principu autonomie vůle a principu *pacta sunt servanda*. Důležitou související otázkou je, zda se jako vhodnější

prostředek ochrany slabší smluvní strany jeví koncept neplatnosti absolutní, či neplatnosti relativní.

Dle našeho názoru by prostředku absolutní neplatnosti mělo být za účelem ochrany slabší smluvní strany využíváno pouze ve výjimečných případech, které nelze řešit jiným způsobem. Touto otázkou se budeme dále zabývat v rámci analýzy jednotlivých právních institutů, u nichž je tato otázka relevantní.

4.9 Omezení svobody volby rozhodného práva k ochraně slabší smluvní strany

Ochrana slabší smluvní strany může spočívat rovněž v omezení volby rozhodného práva. Účelem je, aby silnější smluvní strana neprosadila takovou volbu práva, která by slabší smluvní straně znemožňovala či znesnadňovala orientaci ve svých právech a povinnostech a případné domáhání se svých práv.

Tento prostředek je použit např. u ochrany spotřebitelů a zaměstnanců v čl. 5 a 6 Římské úmluvy,⁷⁹ v čl. 6 a 8 Nařízení Řím I,^{80 81} jakož i v některých směrnících. V obč. zák. byl tento prostředek výslovně zakotven v rámci úpravy tzv. time-sharingových smluv (srov. § 64 obč. zák. ve znění před novelou č. 28/2011 Sb.).

4.10 Zvláštní procesní ochrana slabší smluvní strany

Zvláštní procesní ochrana slabší smluvní strany může spočívat v otázce soudní příslušnosti. Účelem je buďto zabránit tomu, aby slabší smluvní strana mohla být žalována v jiném státě, než ve kterém má bydliště, nebo naopak umožnit slabší smluvní straně, aby mohla druhou stranu žalovat ve své zemi. Tato procesní ochrana je obsažena např. u spotřebitelů a zaměstnanců v čl. 15-21 Nařízení Brusel I.^{82 83} Další možností ochrany je

---

⁷⁹ Římská úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (vyhlášená pod č. 64/2006 Sb.m.s.)

⁸⁰ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I).

⁸¹ Blíže viz např. Bělohávek, A.J. Spotřebitelská smlouva z pohledu mezinárodního práva soukromého. Právní rádce 8/2005; Pauknerová, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 230 a násl. a str. 267 a násl.; Bělohávek, A.J. Nařízení Řím I o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy. Právní fórum 11/2009.

⁸² Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech.

obrácení důkazního břemene. Tento prostředek ochrany zavádí čl. 12 směrnice č. 2005/2009/ES a čl. 11(3) směrnice č. 97/7/ES.

V neposlední řadě bývá v souvislosti s problematikou slabší smluvní strany rovněž diskutována otázka, zda by pro tyto vztahy měla být vyloučena možnost podřídit řešení sporů ze smlouvy namísto obecným soudům rozhodčímu řízení.⁸⁴

Výše uvedené procesní prostředky ochrany slabší smluvní strany uvádíme (stejně jako prostředky dle podkapitoly 4.9) pouze pro úplnost. Vzhledem k tomu, že jsou využívány pouze ve velmi úzkém okruhu případů a vzhledem k tomu, že předmětem naší analýzy je primárně hmotněprávní ochrana slabší smluvní strany v soukromém právu, se jimi v naší práci nebudeme dále zabývat.

---

⁸³ Blíže viz např. Pauknerová, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 144 a násl.

⁸⁴ K tomu viz např. Bělohávek, A.J. Rozhodčí řízení v tzv. smluvních vztazích spotřebitelského typu. Právní forum 3/2010; Selucká, M. Nájem bytu po novelách občanského zákoníku. Právní rozhledy 18/2006; a další.

5 OCHRANA NEZLETILÉHO, OSOBY S DUŠEVNÍ PORUCHOU A OSOBY JEDNAJÍCÍ V TÍSNI JAKO SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY

5.1 Úvodem

Ve výše uvedených kapitolách jsme se dosud zabývali problematikou ochrany slabší smluvní strany spíše z obecného hlediska. Jak ale správně uvádí F. Zoulík, „*k preferenci slabší smluvní strany je třeba konkrétní zákonné úpravy*“.⁸⁵ Další analýzu problematiky ochrany slabší smluvní strany proto dále provádíme z hlediska konkrétních právních institutů.

V této kapitole se budeme zabývat ochranou slabší smluvní strany v rámci tří tradičních soukromoprávních institutů obsažených v platné právní úpravě, a to ochranou nezletilého, ochranou osoby s duševní poruchou a ochranou osoby jednající v tísní. Jednotlivé instituty soukromoprávní ochrany slabší smluvní strany obsažené v platné právní úpravě budeme vždy srovnávat s navrhovanou úpravou těchto institutů v NOZ, který se otevřeně hlásí k většímu důrazu na ochranu slabší smluvní strany⁸⁶ a přináší v tomto ohledu oproti platné právní úpravě řadu významných změn.

Ambicí této kapitoly (ani ambicí této disertační práce jako takové) není podat vyčerpávající přehled všech právních institutů, u nichž se ochrana slabší smluvní strany projevuje. Jak vyplývá již z úvodu této práce, naším cílem je v této souvislosti pouze vymezit okruh nejvýznamnějších soukromoprávních institutů, u nichž se ochrana slabší smluvní strany projevuje a provést jejich analýzu.

Nejedná se přitom pochopitelně o analýzu všech otázek souvisejících s daných institutem, ale o analýzu zaměřenou v souladu s cílem naší práce na to, zda daná právní úprava plní svůj účel ochrany slabší smluvní strany a nepřiměřeně nezasahuje do jiných hodnot chráněných právem (právních principů).

5.2 Ochrana nezletilého při uzavírání smlouvy

5.2.1 Novodobý historický vývoj na našem území

---

⁸⁵ Viz Zoulík, F.: Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. Právní rozhledy 3/2002.

⁸⁶ Viz např. Eliáš, K. Návrh občanského zákoníku: Obrat paradigmat. Právní rádce 1/2010.

Obecný zákoník občanský

Prvorepubliková komentářová literatura k OZO trefně uvádí, že jestliže je jednání určité osoby právně relevantní, platí o něm obecné předpisy občanského zákoníku a říkáme, že taková osoba je svéprávná. Pokud však platí, že jednání určité osoby je právně relevantní jen za zvláštních okolností nebo vůbec, mluvíme o nesyprávnosti.⁸⁷

Dle OZO bylo předpokladem svéprávnosti (tj. způsobilosti k „právnímu jednání“ a jiným „právním činům“) dosažení určitého věku (24, později 21 let)⁸⁸ a duševní zdraví (k tomu viz níže). Podle rozsahu svéprávnosti bylo možné osoby dělit na neomezeně svéprávné, částečně svéprávné a zcela nesyprávné.

OZO v § 21 stanovil, že „*kdož pro nedostatek let ... nejsou způsobilí sami své záležitosti řádně spravovati, jsou pod zvláštní ochranou zákonů.*⁸⁹ *Sem náležejí: děti, které ještě nedokonalý roku sedmého; nedospělci, kteří ještě nedokonalí roku čtrnáctého; nezletilci, kteří ještě nedokonalí roku dvacátého čtvrtého svého života...*“.⁹⁰ Jak vyplývá z citovaného ustanovení, OZO rozlišoval tři kategorie nezletilých osob, a to děti (osoby mladší sedmi let), nedospělce (osoby mladší 14 let) a nezletilce (osoby mladší 24 let).⁹¹ Na toto obecné ustanovení dále navazovaly další části zákoníku. Způsobilost nezletilých k právním jednáním nebyla v OZO upravena na jednom místě, ale byla řešena na více místech, samostatně pro některé právní instituty (např. pro manželské smlouvy, pro jednání dle dědického práva, apod.).

---

⁸⁷ Viz Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první (§ 1 až 284). Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V Linhart, 1935, str. 208 a násl. (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002)

⁸⁸ V roce 1919 byla zákonem č. 447 Sb. z. a n. snížena hranice zletilosti na 21 let.

⁸⁹ Za pozornost stojí, že i samotný text zákona výslovně uváděl, že tyto osoby jsou pod zvláštní ochranou zákonů.

⁹⁰ Poznámka: Znění relevantních částí dobových právních předpisů (na rozdíl od současných předpisů) v naší práci citujeme v uvozovkách a kurzívou. Důvodem rozdílného přístupu v citaci je zejména potřeba odlišení dobového jazyka od jazyka současného, jakož i snaha o zachování přesnosti výkladu, kdy ne všechny dobové názvy mají svůj přesný ekvivalent v současném obecném či právním jazyku.

⁹¹ Toto dělení v zásadě odpovídalo klasifikaci nezletilých na „infantia“, „impueres“ a „pueres XXV. annorum minores“, známé z římského práva (viz Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první (§ 1 až 284). Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V Linhart, 1935, str. 211 (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002); viz rovněž Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M. Římské právo. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 1995, str. 76-77.).

Dle § 865 OZO platilo, že dítě mladší sedmi let je nezpůsobilé samo právně jednat. Právní jednání takového dítěte nemělo žádnou právní závaznost. Skutečnost, zda je dané dítě případně duševně vyspělejší, než je obvyklé, nebyla dle OZO nijak relevantní.⁹² Svěprávnosti však bylo možné nabýt tzv. „prominutím let“, které spočívalo v prohlášení otce se schválením soudu nebo v rozhodnutí soudu (viz § 174a § 252 OZO).

OZO řešil rovněž opačnou situaci, tj. situaci, kdy daná osoba sice dosáhla zletilosti, avšak její duševní vývoj (popř. i tělesný vývoj či její dosavadní život) byl zaostalejší, než je u člověka daného věku běžné. V takovém případě bylo možné tzv. prodloužením moci otcovské (popř. prodloužením poručenství) prodloužit nezletilost takového člověka (viz § 173 a 251 OZO).

Starší nezletilé osoby (nedospělci a nezletilci) mohly dle § 865 OZO samy uzavřít pouze takové smlouvy, které byly výlučně k jejich prospěchu (právní jednání opravňující, typicky darování). Pokud však na sebe měly tyto osoby vzít nějaké závazky (právní jednání zavazující k majetkovému závazku),⁹³ platilo, že k platnosti smlouvy je třeba zpravidla schválení („přivolení“)^{94 95} otce (popř. poručníka) nebo soudu.⁹⁶

§ 865 OZO stanovil, že dokud schválení nebylo poskytnuto, nemohla druhá strana od smlouvy odstoupit, ale mohla žádat přiměřenou lhůtu k tomu, aby se zákonný zástupce

---

⁹² Viz Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý (§ 859 až 1089). Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V Linhart, 1936, str. 61 (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002)

⁹³ Viz Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý (§ 859 až 1089). Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V Linhart, 1936, str. 62 (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002)

⁹⁴ Jak upozorňovala prvorepubliková komentářová literatura, v OZO nebylo řešeno, od kdy se má posuzovat platnost smlouvy, která je dodatečně schválena, zda od jejího uzavření nezletilým, nebo až od jejího schválení. Uvedená literatura připouštěla obě možnosti, avšak přikláněla se spíše k druhé uvedené možnosti výkladu (viz Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý (§ 859 až 1089). Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V Linhart, 1936, str. 61 (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002).

⁹⁵ Výkladové pochybnosti rovněž působilo, v jaké formě a komu má být dodatečné schválení adresováno, zda oběma smluvním stranám, nebo pouze druhé straně či nezletilému. Z § 152 OZO vyplývalo, že otec může schválení (přivolení) jednání svých nezletilých dětí výslovně nebo mlčky. Mohl tak učinit předem, současně s právním jednáním nezletilého, nebo dodatečně (viz Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první (§ 1 až 284). Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V Linhart, 1935, str. 782 (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002).

⁹⁶ Volnějším režim platil pro děti, které nebyly u rodičů v tzv. zaopatření (jednalo se v podstatě o děti, které nebyly vyživovány svými rodiči) a u poručenců.

nezletilého vyjádřil, zda předmětnou smlouvu schvaluje či nikoliv. Po uplynutí takové lhůty mohla druhá strana od smlouvy odstoupit, nebylo-li jednání nezletilého dodatečně schváleno.

§ 866 OZO pak stanovil, že „*kdo lstivě předstírá, že je způsobilý uzavírat smlouvy, a tím oklame druhého, který se o tom nemohl snadno přesvědčiti, je povinen zadostiučiněním.*“ Citované ustanovení mělo výjimečný charakter a mířilo na situace deliktu, kdy nezletilý uvede druhou stranu úmyslně v omyl tím, že se vydával za zcela svéprávného (zletilého). Zadostiučinění spočívalo v navrácení do původního stavu, v restituci způsobené újmy (náhrada výdajů spojených s jednáním) a v náhradě ušlého zisku. Judikatura dovodila, že pouhé tvrzení nezletilého, že je zletilým, není pro naplnění skutkové podstaty uvedeného deliktu postačující, ale vyžaduje se, aby se druhá strana o správnosti takového tvrzení vhodným způsobem přesvědčila.⁹⁷

Prvorepubliková komentářová literatura uvádí, že v případném soudním sporu nesl důkazní břemeno ohledně nesvéprávnosti ten, kdo z této nesvéprávnosti (ať již pro nedostatek věku či z jiného důvodu) vyvozuje pro sebe nějaká práva.⁹⁸ V témže komentáři však rovněž nalezneme citovanou právní větu soudního rozhodnutí, která uvedený závěr do jisté míry zpochybňuje, neboť v němž soud konstatoval, že „*závazek nezletilého z koupě na splátky jest neplatný, jestliže žalobce nedokáže skutečnosti, z nichž lze usuzovati na závaznost nezletilého bez prokázaného souhlasu zákonného zástupce.*“⁹⁹

Občanský zákoník č. 141/1950 Sb.

První „komunistický“ občanský zákoník č. 141/1950 Sb. (který po téměř 140 letech účinnosti nahradil OZO), označovaný též jako „střední občanský zákoník“, zavedl pojem „způsobilost k právním úkonům“ (zároveň ještě, na rozdíl od zákoníku z roku 1964, stále

---

⁹⁷ Viz Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý (§ 859 až 1089). Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V Linhart, 1936, str. 71-72 (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002).

⁹⁸ Viz Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první (§ 1 až 284). Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V Linhart, 1935, str. 213 (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002).

⁹⁹ Viz soudní rozhodnutí citované pod bodem 15 in Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první (§ 1 až 284). Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V Linhart, 1935, str. 1023 (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002).

však ještě používal i tradiční pojem „svéprávnost“).

§ 9 zákona č. 141/1950 Sb. stanovil, že „*způsobilost vlastními úkony nabývat práv a zavazovat se (svéprávnost) vzniká v plném rozsahu dosažením zletilosti*“. Zletilosti člověk dle § 10 zákona č. 141/1950 Sb. dosáhnul dovršením osmnáctého roku (popř. dřívějším uzavřením manželství).

Zároveň (podobně jako OZO) občanský zákoník z roku 1950 rozlišoval nezletilé osoby pro účely svéprávnosti do více kategorií, a to na osoby mladší šesti let, osoby mladší patnácti let a osoby mladší osmnácti let. Dle § 11 zákona č. 141/1950 Sb. platilo, že kdo je mladší než šest let, je k právním úkonům naprosto nezpůsobilý. Osoby starší šesti let, které však dosud nedovršily osmnáctý rok věku, byly dle § 12 odst. 1 zákona č. 141/1950 Sb. způsobilé jen k právním úkonům, které jsou výhradně k jejich prospěchu (zde lze zřetelně spatřovat určitou setrvačnost nahrazeného OZO), a k uzavírání smluv, při nichž se plní hned při jejich uzavření a které jsou přiměřené jeho věku.¹⁰⁰

Dle § 14 zákona č. 141/1950 Sb. platilo, že (vyjma případů, kdy mohou jednat sami) za nezletilce mladší než patnáct let jednájí jeho zákonní zástupci a nezletilci, kteří dovršili patnácti let, jednájí s přivolením svých zákonných zástupců.

Právní úkon učiněný osobou nezpůsobilou k právnímu úkonu byl dle § 32 zákona č. 141/1950 Sb. neplatný.

Občanský zákoník č. 40/1964 Sb.

Občanský zákoník z roku 1950 byl nahrazen (stále platným) zákonem č. 40/1964 Sb. Úprava ochrany nezletilého se v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb. za dobu jeho účinnosti nezměnila a odpovídá původní podobě tohoto kodexu z roku 1964 (viz dále).

5.2.2 Ochrana nezletilého dle § 9 platného obč. zák.

Dle § 9 obč. zák. platí, že nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. **Účelem zvláštní úpravy způsobilosti nezletilého k právním úkonům je primárně ochrana nezletilého jakožto slabší smluvní strany.**

---

¹⁰⁰ Dovršení patnáctého roku pak mělo význam z hlediska pracovněprávních vztahů (viz § 12 odst. 2 zákona č. 141/1950 Sb.).

Nezletilého lze označit za slabší smluvní stranu z důvodu jeho nevýhody spočívající v menší míře psychické vyspělosti a v menším množství zkušeností, než má dospělý člověk. Z důvodu této menší vyspělosti a menšího množství zkušeností je třeba nezletilého chránit před uzavřením smlouvy, jejíž obsah a důsledky by nebyl schopen náležitě posoudit.

Ochrana nezletilého spočívá v tom, že zákon nezletilým přiznává způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Pokud nezletilý uzavře smlouvu, která svou povahou takto přiměřená není, je taková smlouva absolutně neplatná, neboť není splněna náležitost subjektu právního úkonu dle § 38 odst. 1 obč. zák.¹⁰¹ **Prostředkem ochrany nezletilého je tedy dle obč. zák. absolutní neplatnost právního úkonu, který nezletilý uzavřel.** Tímto je nezletilý jakožto slabší smluvní strana zákonem chráněn před důsledky smluvního vztahu, které by nebyl sám schopen dostatečně posoudit nebo u nichž by realizaci smlouvy bránila jiná skutečnost (např. uzavření smlouvy o úvěru, smlouvy o koupi cenných papírů, koupě automobilu, apod.).

Je otázkou, zda by nebylo vhodnější **užít namísto konceptu absolutní neplatnosti koncept neplatnosti relativní, popř. upravit postavení nezletilého rovněž prostřednictvím jiných institutů** (např. možnosti dodatečného schválení - **ratihabice** právního úkonu zákonným zástupcem nezletilého). Koncept relativní neplatnosti by dle našeho názoru byl **vhodnější z hlediska testu proporcionality.**

V souvislosti s tím, zda platná právní úprava naplňuje svůj účel ochrany nezletilého jako slabší smluvní strany se rovněž naskýtá **otázka, zda by rozumová a volní vyspělost nezletilého měla být hodnocena objektivně** (tj. dle kritéria průměrného nezletilého v daném věku), **nebo subjektivně** (tj. dle vyspělosti konkrétního nezletilého, obdobně jako je tomu u deliktní způsobilosti dle § 422 obč. zák., dle kterého nezletilý nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, odpovídá za škodu jím způsobenou, je-li schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky).

Stávající právní úprava je založena na objektivním přístupu. Objektivní přístup

---

¹⁰¹ § 38 odst. 1 stanoví, že neplatný je právní úkon, pokud ten, kdo jej učinil, nemá způsobilost k právním úkonům. S ohledem na § 40a obč. zák. se jedná o neplatnost absolutní.

je **odůvodňován potřebou ochrany třetích osob jednajících v dobré víře.**¹⁰² Lze souhlasit s tím, že v určitých případech by subjektivní přístup znamenal větší zásah do právní jistoty třetích osob jednajících v dobré víře. Na druhou stranu **subjektivní přístup by dle našeho názoru více odpovídal primárnímu účelu dané právní úpravy, tj. ochraně nezletilého jako slabší smluvní strany.**

Pokud je totiž nezletilý natolik duševně vyzrálý, že není rozdíl mezi jeho vyspělostí a vyspělostí průměrného dospělého člověka, odpadá fakticky nevýhoda, která z nezletilého činí slabší smluvní stranu. V takovém případě pak může být problematické odůvodnit, proč by měl být nezletilý zvláštním způsobem chráněn a zvýhodňován oproti druhé smluvní straně.

V první řadě lze poukázat na to, že **subjektivním přístupem by byly pokryty případy, kdy právně jedná „méně dospělý“ nezletilý** (kterého však nelze považovat přímo za osobu s duševní poruchou ve smyslu § 10 ve vazbě na § 38 odst. 2 obč. zák.), **který by tak byl rovněž chráněn před uzavřením smluvního vztahu, jehož důsledky by nebyl sám schopen dostatečně posoudit.**

Naopak „více dospělý“ nezletilý by mohl platně uzavřít smlouvu, k jejímuž uzavření by většina jeho vrstevníků způsobilá nebyla. Při objektivním přístupu totiž ve druhém uvedeném případě může docházet k paradoxu, že právní úprava, jejímž účelem je ochrana slabší smluvní strany, způsobí neplatnost právního úkonu uzavřeného „předčasně vyspělým“ nezletilým, kterého vůbec nebylo třeba chránit. V takovém případě se tak může jednat o nechtěnou „ochranu“, která jde nezletilému k tíži.

Komentářová literatura v této souvislosti správně uvádí, že potřeba právní jistoty a ochrany dobré víry třetích osob nemůže a priori vyloučit individuální přístup se zřetelem na osobnost nezletilého, neboť jiný přístup by nebyl ústavně konformní. § 9 je dle uvedené komentářové literatury třeba vykládat tak, že „nezletilý je zpravidla způsobilý projevovat právně relevantní vůli v rozsahu odpovídajícím obvyklé vyspělosti jiných nezletilých stejného věku, že to však nevylučuje možnost jiného závěru s ohledem na konkrétní okolnosti jednotlivého případu. ... Zákon pohlíží na nezletilého jako na slabší

---

¹⁰² Viz např. Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 84.

stranu, kterou je třeba chránit.“¹⁰³ S tímto výkladem se ztotožňujeme *de lege ferenda*, z hlediska platné právní úpravy je však diskutabilní, neboť jde dle našeho názoru poněkud nad její rámeček.

S výše diskutovanou otázkou souvisí rovněž **problematika možnosti ratihabice právního úkonu učiněného nezletilým**, který by byl jinak neplatný. Občanský zákoník možnost dodatečného schválení jinak neplatného právního úkonu nezletilého neumožňuje.

Výše nastíněnými úvahami *de lege ferenda* se dále zabýváme níže.

5.2.3 Ochrana nezletilého v návrhu nového občanského zákoníku

Výše jsme upozornili na to, že nezletilého jako slabší smluvní stranu je třeba chránit, ale tato ochrana nesmí jít k tíži samotného nezletilého a nesmí znamenat nedůvodný zásah do principu autonomie vůle a principu *pacta sunt servanda*. V této souvislosti jsme otevřeli otázku, zda by způsobilost nezletilého jednat měla být posuzována subjektivně nebo objektivně, a dále rovněž otázku, zda by z hlediska ochrany slabší smluvní strany nebylo vhodnější užít namísto konceptu absolutní neplatnosti (viz § 38 odst. 1 obč. zák.) koncept neplatnosti relativní, popř. jiný vhodnější institut (např. možnost dodatečného schválení - ratihabice právního úkonu zákonným zástupcem nezletilého).

Lze konstatovat, že v rámci NOZ došlo oproti stávajícímu právnímu stavu k významnému posunu ve prospěch právní jistoty a preference platnosti jednání nezletilého před jeho neplatností, jakož i k posílení důrazu na ochranu samotného nezletilého jakožto slabší smluvní strany.

Dle **ustanovení § 31 NOZ**, které představuje obdobu § 9 platného občanského zákoníku, se má za to, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti,¹⁰⁴ je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Navržená konstrukce vychází z dosavadní právní úpravy, kterou však vhodně

---

¹⁰³ Viz Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 112-113.

¹⁰⁴ Oproti platnému občanskému zákoníku NOZ nehovoří o způsobilosti nezletilého k právním úkonům, ale o svéprávnosti (viz § 15 odst. 2 NOZ). Plně svéprávným se člověk dle § 29 odst. 1 NOZ stává zletilostí (dovršením osmnáctého roku věku), popř. dřívějším přiznáním svéprávnosti či uzavřením manželství. Nezletilý, který uzavře manželství, se pak na rozdíl od platné úpravy nestává zletilým, ale „pouze“ plně svéprávným.

doplňuje konstrukcí vyvratitelné domněnky. **Tím, že uvedené ustanovení NOZ zavádí vyvratitelnou domněnku způsobilosti, výslovně umožňuje na rozdíl od platného občanského zákoníku přihlídnout k individuální vyspělosti nezletilého.** Proti domněnce je možné vést důkazu opaku, a to jak v případě, kdy je daný nezletilý méně vyspělý než ostatní nezletilí jeho věku, tak v opačném případě, kdy je rozumově a volně vyspělejší než průměrní nezletilí jeho věku.

Domníváme se, že **zvolené řešení z hlediska testu proporcionality přináší relativně vyvážený přístup ke vztahu mezi principem autonomie vůle a principem *pacta sunt servanda* na straně jedné a principem ochrany nezletilého jakožto slabší smluvní strany na straně druhé.**

Bylo by rovněž možné vyvratitelnou domněnku kombinovat s tradičnějším pevným stanovením hranic rozumové a volní vyspělosti (např. 6 – 15 – 18 let věku), nesdílíme však názor, že je toto řešení nutné z důvodu ochrany autonomie vůle¹⁰⁵ a naopak se domníváme, že by spíše než o modernizaci právní úpravy jednalo o krok zpět a tento přístup by méně odpovídal základním východiskům NOZ.¹⁰⁶

Ustanovení § 31 NOZ je limitováno § 36 NOZ, dle kterého platí, že nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, bez ohledu na obsah ostatních ustanovení, způsobilý jednat samostatně v těch záležitostech, k nimž by i jeho zákonný zástupce potřeboval přivolení soudu.¹⁰⁷

Za pozornost dále stojí rovněž následující změny, které NOZ přináší:

- a) možnost zákonného zástupce udělit nezletilému souhlas k jednání dle § 32 NOZ,
- b) možnost zákonného zástupce udělit nezletilému s přivolením soudu souhlas k výdělečné činnosti dle § 33 NOZ,

---

¹⁰⁵ Srov. Zvánovec, V. Právní úprava svéprávnosti nezletilců v návrhu občanského zákoníku. Bulletin advokacie 1-2/2011.

¹⁰⁶ Shodně viz Frinta, O. Pojetí svéprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku. Bulletin advokacie 1-2/2011.

¹⁰⁷ Důvodová zpráva k NOZ v této souvislosti uvádí: „*Návrh zákonné úpravy způsobilosti právně jednat u nezletilých, kteří se nestali svéprávnými emancipací nebo uzavřením sňatku, ovládají dvě hlavní zásady. Předně je to hledisko, že nezletilý má způsobilost k právním jednáním odpovídajícím jeho individuální vyspělosti. Na druhé straně se stanoví, že je vyloučeno, aby nezletilý sám a samostatně podstupoval takové činy, k nimž by i jeho zákonný zástupce potřeboval souhlas soudu.*“

- c) možnost přiznání svéprávnosti nezletilému soudem na žádost nezletilého dle § 37 NOZ.
- d) relativní neplatnost právního jednání nezletilého.

ad a) Možnost zákonného zástupce udělit nezletilému souhlas k jednání dle § 32 NOZ

Dle § 32 odst. 1 NOZ udělil-li zákonný zástupce nezletilému, který nenabyl plné svéprávnosti, ve shodě se zvyklostmi soukromého života souhlas k určitému právnímu jednání nebo k dosažení určitého účelu, je nezletilý schopen v mezích souhlasu sám právně jednat, pokud to není zákonem zvlášť zakázáno; souhlas může být následně omezen i vzat zpět.

Zároveň dle odst. 2 platí, že je-li zákonných zástupců více, postačí, projeví-li vůči třetí osobě vůli alespoň jeden z nich. Jedná-li však vůči další osobě více zástupců společně a odporují-li si, nepřihlíží se k projevu žádného z nich.¹⁰⁸

ad b) Možnost zákonného zástupce udělit nezletilému s přivolením soudu souhlas k výdělečné činnosti dle § 33 NOZ

§ 33 odst. 1 NOZ po vzoru § 112 BGB stanoví, že udělí-li zákonný zástupce nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti, souhlas k samostatnému provozování obchodního závodu nebo k jiné obdobné výdělečné činnosti, stává se nezletilý způsobilý k jednáním, jež jsou s touto činností spojena.

K platnosti souhlasu se vyžaduje přivolení soudu, které dle odst. 2 nahrazuje podmínku určitého věku, je-li stanovena pro výkon určité výdělečné činnosti jiným právním předpisem. Svůj souhlas může zákonný zástupce dle odst. 3 odvolat jen s přivolením soudu.¹⁰⁹

---

¹⁰⁸ Důvodová zpráva k tomuto ustanovení uvádí: „Základní myšlenka osnovy se opírá o fakt, že zákonní zástupci, zpravidla tedy rodiče, jsou ti, kdo nezletilého nejlépe znají a spolu s ním dokáží nejlépe posoudit jeho rozum, vůli a další individuální schopnosti. Proto se navrhuje stanovit, že souhlasí-li zákonný zástupce, aby nezletilý něco učinil, ať již se bude jednat o jednotlivý čin nebo i o komplex jednání, tentokrát ale vždy vztahený k určitému konkrétnímu účelu, má nezletilý bez dalšího způsobilost v těchto záležitostech právně jednat. Navrhované opatření sleduje zejména ochranu třetích osob. Oboje se však váže na podmínku, že povolení k těmto aktivitám a charakter (náročnost a rozsah) jednání nezletilého nevybočují z mezí zvyklostí společenského života. Udělený souhlas může být omezen nebo vzat zpět, přirozeně že jenom s důsledky *ex nunc*.“

¹⁰⁹ Dle důvodové zprávy „návrh § 33 umožňuje, aby zákonný zástupce udělil nezletilému povolení k samostatné výdělečné činnosti. Vzhledem k závažnosti tohoto opatření pro nezletilého i pro osoby třetí (důsledkem je posun ve vymezení způsobilosti nezletilého právně jednat) se vyžaduje, aby záležitost byla

ad c) Možnost přiznání svéprávnosti nezletilému soudem na žádost nezletilého dle § 37

NOZ

Dle § 37 odst. 1 NOZ nezletilý, který není plně svéprávný, může podat soudu návrh na přiznání svéprávnosti. Návrh může podat i zákonný zástupce nezletilého; tehdy však lze přiznat nezletilému svéprávnost, jen souhlasí-li s tím nezletilý.

Dle § 37 odst. 2 pak platí, že soud návrhu vyhoví, dosáhl-li nezletilý věku šestnácti let, souhlasí-li s návrhem zákonný zástupce nezletilého a je-li osvědčena schopnost nezletilého sám se živit a obstarat si své záležitosti. V ostatních případech soud návrhu vyhoví, je-li to z vážných důvodů v zájmu nezletilého.¹¹⁰

Jedná se o navrácení institutu „prominutí let“, který byl upraven v OZO. V některých právních řádech je obdoba tohoto institutu označována jako tzv. „emancipace“ (viz např. sekce 1.13.2 nizozemského občanského zákoníku či § 477 a násl. francouzského Code Civile).

Na rozdíl např. od nizozemského pojetí znamená přiznání svéprávnosti dle NOZ přiznání plné způsobilosti k právnímu jednání (odpovídající způsobilosti dospělého). Dle nizozemské úpravy soud ve svém rozhodnutí musí výslovně stanovit, k jakému právnímu jednání (náležící jinak dospělému) je nezletilý oprávněn. Nizozemský občanský zákoník dále stanoví, ke kterým jednáním může nezletilý nabýt emancipací způsobilost a naopak, ke kterým nemůže nezletilý ani po emancipaci být způsobilý (jedná se např. o nakládání s nemovitostmi či s cennými papíry obchodovanými). Nizozemský občanský zákoník

---

objektivně posouzena a rozhodnuta soudem. Tuto nebo obdobnou konstrukci platné občanské právo vůbec nezná; opuštěna byla v roce 1950 s konstatací, že se jedná o pojetí, jež „v naší společnosti, která likviduje soukromé kapitalistické podnikání, nemůže přijít v úvahu.“

¹¹⁰ Důvodová zpráva k tomuto ustanovení uvádí: „Tradiční právní systémy vycházely z pojetí, že lze v určitých případech nezletilému „přidat“, resp. prominout léta (venia aetatis), a v důsledku toho jej učinit svéprávným dříve, než dosáhne stanovené věkové hranice. Naše právo tento institut opustilo v r. 1950 s odůvodněním, že toto řešení není po snížení věku pro dosažení zletilosti na osmnáct let již namístě, a nadále umožnilo dosáhnout plné způsobilosti k právním úkonům před dosažením věku 18 let jen uzavřením manželství. Nelze však přehlížet, že vyspělé právní řády pro zvláštní případy, byť i ony snížily obecnou hranici pro dosažení zletilosti (obvykle na osmnáct nebo devatenáct let), znají řešení, jak nezletilým umožnit, aby svéprávnosti dosáhli dříve (např. Rakousko, Španělsko, Québec, Rusko). Navrhuje se proto upravit i v našem občanském právu institut přiznání svéprávnosti (emancipace) nezletilému, přičemž inspirací jsou zejména moderní ruská a québecká úprava. Podle návrhu má být nezletilý soudně prohlášen za svéprávného, navrhne-li to on sám, anebo zákonný zástupce s jeho souhlasem. Jsou-li splněny podmínky dosažení věku šestnáct let, souhlasu zákonných zástupců a orgánu péče o dítě a osvědčení, že nezletilý je s to sám se živit a obstarat si své záležitosti, předpokládá se, že nebude důvod pro delší soudní řízení, neboť soud má mít povinnost za těchto okolností návrhu vyhovět. Vyskytnou-li se zvláštní případy, bude věcí soudu, aby zvážil, nakolik návrh odpovídá zájmům nezletilého a jsou-li pro jeho emancipaci vážné důvody.“

rovněž stanoví (na rozdíl od NOZ), že rozhodnutí o emancipaci může soud zrušit, pokud nezletilý takto nabytého postavení zneužívá nebo je-li důvodná obava, že by tak mohl činit.

ad d) Relativní neplatnost jednání nezletilého

V neposlední řadě je třeba se zmínit o koncepci neplatnosti právního jednání nezletilého, který není zcela svéprávný, resp. který učinil takové právní jednání, které co do povahy nebylo přiměřené rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Tuto otázku adresuje § 533 věta první NOZ, dle které platí, že není-li osoba plně svéprávná, je neplatné právní jednání, ke kterému není způsobilá.

Zatímco dle stávající úpravy bylo takové jednání absolutně neplatné dle § 38 odst. 1 obč. zák., dle NOZ bude takové jednání zásadně neplatné pouze relativně. Dle § 538 platí, že je-li neplatnost právního jednání stanovena pouze na ochranu zájmu určité osoby, může vznést námitku neplatnosti jen tato osoba. Nenamítne-li tato osoba neplatnost, považuje se právní jednání za platné. Absolutní neplatnost NOZ omezuje dle § 540 pouze na případy právního jednání, a) které zjevně odporuje dobrým mravům nebo b) které odporuje zákonu nebo jej obchází a zjevně narušuje veřejný pořádek.

Upřednostnění konceptu relativní neplatnosti hodnotíme v dané souvislosti kladně, neboť z hlediska testu proporcionality je **dle našeho názoru koncept relativní neplatnosti vhodnějším prostředkem ochrany než absolutní neplatnost**. Přestože totiž bude umožněna ochrana nezletilého jako slabší smluvní strany (což je hlavní účel, k němuž daná právní úprava směřuje) tím, že se bude moci dovolat na svou ochranu neplatnosti daného právního jednání, toto jednání zůstane v platnosti, pokud se nezletilý neplatnosti nedovolá. Tím dochází k menšímu zásahu do principu autonomie vůle a principu *pacta sunt servanda*.

Navíc, toto řešení je vhodnější i z toho důvodu, že stávající úprava tím, že dané jednání vždy sankcionuje absolutní neplatností, připouští i absurdní variantu, že ve jménu ochrany nezletilého jako slabší smluvní strany před nevýhodnými smluvními podmínkami zneplatní i takovou smlouvu, která je pro nezletilého výhodná.

Otázkou však je, kdo se bude moci neplatnosti dovolat. Lze sice dovést, že neplatnost je zde stanovena na ochranu nezletilého, problematické však může být v daném případě (nikoliv obecně) ustanovení § 531 odst. 1 NOZ, dle kterého platí, že způsobil-li někdo neplatnost právního jednání, nemá právo namítnout neplatnost nebo (což platí dle

důvodové zprávy i pro absolutní neplatnost) uplatnit z neplatného právního jednání pro sebe výhodu. V daném případě bude nutné zřejmě výkladem dojít k závěru, že na případy právního jednání nezletilého zásadně nelze § 531 odst. 1 NOZ aplikovat.

Celkově lze shrnout, že **výše uvedené změny navržené v NOZ představují v otázce ochrany nezletilého jakožto slabší smluvní strany značný pokrok oproti platné právní úpravě.** Co však v NOZ **postrádáme**, je možnost zákonného zástupce dodatečně schválit jednání nezletilého, které by jinak (bez takového schválení) nebylo platné. Jedná se o **instit ut ratihabice**, známý např. z OZO (viz výše), jakož i např. z německého (viz zejm. § 107 a 108 BGB) či nizozemského práva (viz čl. 1:234 nizozemského občanského zákoníku). NOZ sice upravuje souhlasy zákonného zástupce dle § 32 a 33 (viz výše), tyto souhlasy však nemají povahu dodatečného schválení.

Domníváme se, že **z hlediska principu autonomie vůle a principu *pacta sunt servanda* by bylo vhodnější umožnit, aby jednání, které by jinak bylo (třebaže relativně) neplatné, mohlo být dodatečně schváleno zákonným zástupcem nezletilého** (obdobně jako NOZ upravuje možnost ratihabice u osob trpících duševní poruchou – k tomu viz níže).

Pokud by dané jednání bylo dodatečně schváleno, druhá smluvní strana by nebyla v nejistotě ohledně toho, zda se nezletilý (jeho zákonný zástupce) dovolá neplatnosti uzavřené smlouvy či nikoliv. V této souvislosti by bylo dle našeho názoru vhodné upravit rovněž (obdobně jako je tomu v BGB) možnost druhé strany, aby se obrátila na zákonného zástupce nezletilého s výzvou, zda dané jednání schvaluje. Ten by pak měl povinnost se k této otázce v určité lhůtě vyjádřit.

5.3 Ochrana osoby s duševní poruchou při uzavírání smlouvy

5.3.1 Novodobý historický vývoj na našem území

Obecný zákoník občanský a Řád o zbavení svéprávnosti

Stejně jako v případě ochrany nezletilého, požadavek na ochranu osoby s duševní poruchou jakožto slabší smluvní strany byl v OZO vyjádřen v § 21. Ten stanovil, že „*kdož pro ... duševní vadu nejsou způsobilí sami své záležitosti řádně spravovati, jsou pod zvláštní ochranou zákonů. Sem náležejí ... zuřiví, šílení a blbí, kteří jsou užívání svého*

rozumu buď zcela zbaveni, neb alespoň nejsou s to poznati následky svých činů....“

Způsobilst osob s duševní poruchou uzavírat smlouvy byla, stejně jako u nezletilých, upravena v § 865 OZO, dle kterého platilo, že „*kdo nemá užívání rozumu*“, ¹¹¹ je nezpůsobilý sám právně jednat. Jak uvádí prvorepublikový komentář, „užívání rozumu“ neměla zejména osoba „*zuřivá, šílená a blbá*“, dále sem patřily rovněž další případy duševních poruch, včetně např. přechodných poruch způsobených opilostí. Muselo se vždy jednat o zásadní poruchu, značně vychylující „úsudečnost“ daného člověka od normálního člověka. Slovy dobového komentáře (která dnes již mohou s ohledem na vývoj jazyka působit poněkud úsměvně), muselo vždy jít o „*zásadní úchylnost, drobná úchylnost nepadá na váhu*.“ ¹¹²

OZO původně v § 273 stanovil, že „*za šíleného nebo blbého může býti pokládán jen ten, kdo byl zaň soudem prohlášen po zevrubném vyšetření jeho chování a po slyšení lékařů soudem k tomu ustanovených*.“ Citované ustanovení upravovalo rovněž ochranu tzv. marnotratníka, tj. osoby, u které po předchozím oznámení a po šetření o tom vykonaném vyjde najevo, že „*svým jměním nerozvážně mrhá a sebe nebo svoji rodinu svévolnými nebo za škodných podmínek sjednanými půjčkovými smlouvami vydává v šanc budoucí nouzi*“. Dle § 273 OZO platilo, že za marnotratného mohl člověka prohlásit pouze soud.

Ustanovení § 273 OZO bylo v roce 1916 nahrazeno řádem o zbavení svéprávnosti č. 207 ř.z. ze dne 28. června 1916. Dle tohoto řádu mohl soud člověka buďto úplně zbavit svéprávnosti, popř. jeho svéprávnost omezit (tzv. částečné zbavení svéprávnosti). Důvodem pro úplné nebo částečné zbavení svéprávnosti byla buďto tzv. choromyslnost, nebo tzv. slabomyslnost.

O částečné zbavení svéprávnosti šlo u osob, které nebyly nezpůsobilé obstarat si samy své věci, které však k řádnému obstarávání svých věcí potřebovaly tzv. podpůrce. Důvodem částečného zbavení svéprávnosti byla dále marnotratnost, pijáctví nebo zneužívání „*nervových jedů*“.

---

¹¹¹ Z výše citovaných ustanovení vyplývá, že OZO neužíval pro osoby s duševní poruchou jednotnou terminologii.

¹¹² Viz Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý (§ 859 až 1089). Praha: Právnícké nakladatelství V Linhart, 1936, str. 61 (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002)

Osoby úplně zbavené svéprávnosti byly postaveny naroveň dítěti mladšímu 7 let. Osoby zbavené svéprávnosti pouze částečně byly postaveny naroveň dospělým nezletilcům. Pominuly-li důvody pro úplné či částečné zbavení svéprávnosti, soud zbavení svéprávnosti zrušil. Mohl též přeměnit úplné zbavení svéprávnosti na zbavení částečné.

Občanský zákoník č. 141/1950 Sb.

Zákon č. 141/1950 Sb. zachovával rozdělení na úplné a částečné zbavení svéprávnosti. Dle § 13 odst. 1 zákona č. 141/1950 Sb. platilo, že *„kdo je zcela zbaven svéprávnosti anebo pro duševní poruchu není vůbec schopen obstarat si své věci sám, je k právním úkonům naprosto nezpůsobilý; za něj jedná jeho zákonný zástupce.“*

§ 13 odst. 2 zákona č. 141/1950 Sb. pak stanovil, že *„kdo je zbaven svéprávnosti jen částečně anebo není pro duševní poruchu schopen obstarat si sám své věci náležitě, je co do způsobilosti k právním úkonům roven tomu, kdo dovršil patnáctý rok.“* Postavení těchto osob s duševní poruchou naroveň osobám, které dovršily patnáctý rok znamenalo, že tyto osoby byly způsobilé jen k právním úkonům, které jsou výhradně k jejich prospěchu a k uzavírání smluv, při nichž se plní hned při jejich uzavření a které jsou přiměřené jeho věku, jakož i k uzavírání pracovních smluv a k nakládání s odměnou za vlastní práci (viz § 12 zákona č. 141/1950 Sb.).

Zbavení svéprávnosti bylo upraveno v § 15 a 16 zákona č. 141/1950 Sb. Dle § 15 zákona č. 141/1950 Sb. platilo, že *„svéprávnosti může být soudem zcela zbaven, kdo je starší než šest let a není vůbec schopen sám si své věci obstarávat pro duševní poruchu, která není jen přechodná.“* § 16 zákona č. 141/1950 Sb. pak stanovil, že *„svéprávnosti může být soudem částečně zbaven, kdo je zletilý a není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, nebo pro navyklé nadměrné požívání alkoholických nápojů anebo omamných prostředků nebo jedů schopen obstarávat si sám své věci náležitě.“*

Právní úkon učiněný osobou nezpůsobilou k danému právnímu úkonu byl dle § 32 zákona č. 141/1950 Sb. neplatný.

Občanský zákoník č. 40/1964 Sb.

Stejně jako v případě úprava ochrany nezletilého, ani ustanovení o ochraně osob s duševní poruchou při uzavírání smluv se v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb. za dobu jeho účinnosti nezměnila a odpovídají původní podobě tohoto kodexu z roku 1964 (viz

následující oddíl).

5.3.2 Ochrana osoby s duševní poruchou v platném občanském zákoníku

Občanský zákoník v souvislosti s ochranou osob s duševní poruchou před důsledky právního jednání, které by tyto osoby nebyly schopny náležitě posoudit, upravuje jednak institut zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům dle § 10 občanského zákoníku, jednak (*ad hoc*) neplatnost právního úkonu učiněného osobu jednající v duševní poruše, která ji k tomuto právnímu úkonu činí neschopnou (viz § 38 odst. 2 obč. zák.).

Právní úkon osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům, právní úkon osoby, jejíž způsobilost k právním úkonům byla omezena tak, že k danému úkonu taková osoba není způsobilá, či právní úkon osoby jednající v duševní poruše dle § 38 odst. 2 obč. zák. by byl (stejně jako u nezletilého nezpůsobilého jednat) absolutně neplatný podle § 38 odst. 1 obč. zák.

Dle § 10 odst. 1 obč. zák. platí, že jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, není vůbec schopna činit právní úkony, soud ji způsobilosti k právním úkonům zbaví. Dle odst. 2 jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit jen některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení v rozhodnutí určí. Zbavit způsobilosti či omezit způsobilost k právním úkonům lze přitom i u nezletilého.¹¹³

Změní-li se nebo odpadnou-li důvody, které ke zbavení nebo omezení způsobilosti vedly, soud je dle odst. 3 zruší. Samozřejmostí by mělo být v případě zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům po určité době posouzení, zda je takové opatření nadále odůvodněno, zejména tehdy, pokud o to dotčená osoba požádá.¹¹⁴

Přestože **původně** byla za účel institutu svéprávnosti (způsobilosti k právním úkonům) považována **ochrana společnosti před duševně nemocnými, v moderním**

---

¹¹³ Viz Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 87 a 89.

¹¹⁴ Srov. ust. § 186 odst. 3 o.s.ř., dle kterého platí, že jestliže soud zamítl návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům a nelze-li očekávat zlepšení stavu předmětné osoby, může soud rozhodnout, že daná osoba nemá po určitou dobu, nejdéle však po dobu jednoho roku ode dne právní moci tohoto rozhodnutí, právo podat nový návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům.

právu jde především o ochranu osoby s duševní poruchou, která je ve způsobilosti k právnímu jednání omezována a jejíž osobnost a práva je třeba v maximálním rozsahu chránit.¹¹⁵ **Osoby s duševní poruchou lze označit za slabší smluvní stranu, a to z důvodu jejich nevýhody spočívající (podobně jako u nezletilého) v menší míře psychické vyspělosti, než má běžný člověk.**¹¹⁶ Z důvodu této menší vyspělosti je třeba tyto osoby chránit před uzavřením smlouvy, jejíž obsah a důsledky by nebyly schopny náležitě posoudit.

Stejně jako v případě nezletilých, dle našeho názoru **ochrana osob jednajících v duševní poruše by neměla být natolik extenzivní, že by tato míra ochrany šla k tíži těchto osob.**¹¹⁷ Každý případ zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům je třeba náležitě posoudit, přičemž **dle našeho názoru by mělo jednoznačně platit, že v případě pochybností by dané osobě spíše měla být ponechána způsobilost právně jednat či nikoliv.**¹¹⁸ V této souvislosti se rovněž uvažuje o opuštění konceptu zbavení způsobilosti k právním úkonům a zachování pouze možnosti soudu způsobilost k právním úkonům omezit.

Dle § 38 odst. 2 obč. zák. dále platí, že rovněž je neplatný právní úkon osoby jednající v duševní poruše, která ji činí k tomuto právnímu úkonu neschopnou. Jedná se o neplatnost *ad hoc*, posuzovanou ve vztahu ke konkrétnímu jednání v daném místě a čase (tj. zpětně), na rozdíl od omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům, které nelze vydat se zpětnou účinností.¹¹⁹ Může se jednat např. o jednorázové jednání pod vlivem alkoholu či drog.

Účelem výše citovaných ustanovení je stejně jako u nezletilého ochrana jednající

---

¹¹⁵ Viz Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 117 či Fiala, J., Kindl, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. I. díl, 1. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009, str. 54-55.

¹¹⁶ Pro úplnost uvádíme, že u některých osob může být fakticky snížena schopnost právně jednat z důvodu určité nikoliv psychické, ale tělesné vady. V takových případech lze dané osoby rovněž považovat za slabší smluvní strany, přestože netrpí žádnou psychickou poruchou a jsou schopny se samy rozhodovat. Jejich „nezpůsobilost jednat“ však může být dána fakticky. Ochrana těchto osob je zajišťována prostřednictvím institutu opatrovníka (viz § 29 obč. zák.).

¹¹⁷ Srov. stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 18.11.1977, sp. zn. Cpj 160/1976.

¹¹⁸ Viz Fiala, J., Kindl, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. I. díl, 1. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009, str. 48.

¹¹⁹ Viz Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 91.

osoby před sjednáním závazku, jehož důsledky jednající osoba schopna náležitě posoudit, a jehož sjednání by tak takové osobě mohlo přivodit újmu.

Stejně jako u ochrany nezletilých je i ve vztahu k ochraně osob s duševní poruchou otázkou, zda by z hlediska testu proporcionality nebylo vhodnější **užít namísto konceptu absolutní neplatnosti koncept neplatnosti relativní.**

Navíc, stejně jako u nezletilých, ani v případě osob s duševní poruchou není přípustná ratihabice právního úkonu. Dle našeho názoru by *de lege ferenda* bylo vhodné možnost ratihabice v případě právních úkonů učiněných osobou jednající v duševní poruše umožnit. Domníváme se totiž, že možnost ratihabice by v některých případech byla ku prospěchu těchto osob, na jejichž ochranu jsou primárně výše citovaná ustanovení namířena, jakož i ku prospěchu třetích osob, jejichž zájmy je třeba rovněž brát v potaz. Výše nastíněnými úvahami se budeme dále zabývat níže.

5.3.3 Ochrana osoby s duševní poruchou v návrhu nového občanského zákoníku

Právní úprava v NOZ doznala oproti stávajícímu právnímu stavu řady změn.¹²⁰

Omezení svéprávnosti

V první řadě NOZ namísto dosavadního omezení a zbavení způsobilosti k právním úkonům upravuje NOZ pouze institut omezení svéprávnosti. Stávající institut zbavení způsobilosti k právním úkonům (svéprávnosti) NOZ s ohledem na ochranu lidské důstojnosti a nepřiměřenou tvrdost tohoto institutu vypouští. Svéprávnost člověka tak bude možné dle NOZ pouze omezit.

Dle § 56 odst. 1 NOZ platí, že k omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti. Přitom musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti. § 56 odst. 2 NOZ dále stanoví, že omezit svéprávnost

---

¹²⁰ Důvodová zpráva k úpravě ochrany osob s duševní poruchou obsažené v § 38 až 65 NOZ uvádí: „Návrh ustanovení zařazených do tohoto oddílu vychází z pojetí, které opouští přístupy typické pro starší dobu, konzervované v platné právní úpravě (§ 10 platného občanského zákoníku) mj. i v důsledku udržování tradice nastolené zákonnou úpravou z r. 1964...dosavadní úprava, která ve vztahu k osobám stíženým duševní poruchou zná jen omezení a zbavení způsobilosti k právním úkonům (svéprávnosti), vede k tvrdostem a nezohledňuje možnosti přiměřených přístupů k osobám postiženým duševní poruchou tak, aby se ani jim nebránilo v uplatňování jejich práv a umožnilo se jim zapojení do společenského života.”

člověka lze jen tehdy, hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření.¹²¹

Dle § 57 NOZ omezit svéprávnost člověka může jen soud, který vyvine potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o jehož svéprávnosti rozhoduje, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, který si člověk zvolí.

§ 64 NOZ zároveň stanoví, že rozhodnutí o omezení svéprávnosti nezabavuje člověka práva samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života (obdobně jako např. § 105a BGB).¹²²

Již z toho, jak jsou citovaná ustanovení formulována je zřejmé, že NOZ k otázce svéprávnosti člověka přistupuje zcela z jiné hodnotové perspektivy a s mnohem větším respektem a úctou k lidské důstojnosti než stávající občanský zákoník, což lze jistě přivítat. Ten v § 10 odst. 1 a 2 pouze (dosti stroze a kategoricky) konstatuje, že soud člověka způsobilosti k právním úkonům ve stanoveném případě „zbaví“ (odst. 1), popř. v méně závažných případech jeho způsobilost „omezí“ (odst. 2).

Co se týče rozsahu, v jakém soud může svéprávnost člověka omezit, dle § 58 odst. 1 NOZ platí, že soud může omezit svéprávnost člověka v rozsahu, v jakém člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat, a vymezí rozsah, v jakém způsobilost člověka samostatně právně jednat omezil.¹²³

Důvodem pro omezení svéprávnosti je, jak vyplývá z § 58 odst. 1 NOZ, pouze

---

¹²¹ Ustanovení § 56 odst. 2 NOZ je z hlediska naší práce zajímavé rovněž tím, že u institutu na ochranu slabší smluvní strany zavádí výše diskutovaný princip proporcionality přímo do textu zákona. Jak je uvedeno výše v kapitole 4, právě v souvislosti s otázkou zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům Ústavní soud často princip proporcionality akcentoval. NOZ tak vlastně přenesl judikatorně stanovené požadavky přímo do svého textu.

¹²² Důvodová zpráva k tomu uvádí: „Nově se navrhuje stanovit, že rozhodnutí o omezení svéprávnosti nezabavuje člověka ani práva samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života. I když je člověk ve svéprávnosti omezen, nelze dovozovat neplatnost takových právních jednání jako je koupě běžných potravin, lístku do kina, zaplacení nájemného apod. Opět jde o řešení, které odpovídá běžným standardům a které bylo již před desetiletími přijato např. i v Polsku. K témuž trendu se ostatně již dříve přiklonila i zdejší judikatura.“

¹²³ Dle důvodové zprávy „navrhuje se, aby soud v rozhodnutí o omezení výslovně uvedl, v jakém rozsahu je způsobilost člověka právně jednat dotčena ... nové pojetí sleduje i návrh právní úpravy v tom směru, že není-li vzhledem k zájmům osoby stížená duševní poruchou nezbytný výraznější zásah, je třeba dát přednost mírnějšímu opatření i při samotném omezování svéprávnosti. Proto se výslovně zdůrazňuje možnost omezit svéprávnost i jen v souvislosti s určitou záležitostí (jako je např. prodej domu nebo bytu).“

duševní porucha.¹²⁴ Musí se navíc jednat o duševní poruchu, která není jen přechodná.¹²⁵ Stávající úprava v § 10 odst. 2 obč. zák. hovořila o člověku, který je schopen „činit jen některé právní úkony,“ což mohlo vyvolávat výkladové názory, že rozsah omezení způsobilosti k právním úkonům lze určit tak, že soud v rozhodnutí uvede, které úkony daný člověk smí činit (tj. pozitivním výčtem). NOZ tuto dle našeho názoru nepřiměřeně tvrdou variantu výkladu vylučuje, neboť z § 58 odst. 1 NOZ vyplývá, že rozsah omezení svéprávnosti musí být soudem určen tak, že soud uvede, v jakém rozsahu daný člověk nesmí právně jednat, tj. jaká právní jednání nesmí činit (tedy výčtem negativním). Rovněž tuto změnu lze přivítat.

Dle § 59 NOZ soud může svéprávnost omezit v souvislosti s určitou záležitostí na dobu nutnou pro její vyřízení, nebo na jinak určenou určitou dobu, nejdéle však na tři roky; uplynutím doby právní účinky omezení zanikají. Zahájí-li se však v této době řízení o prodloužení doby omezení, trvají právní účinky původního rozhodnutí až do vydání nového rozhodnutí, nejdéle však jeden rok.¹²⁶

Dle § 61 NOZ pak (stejně jako dle současného § 10 odst. 3 obč. zák.) platí, že změnil-li se okolnosti, soud své rozhodnutí bezodkladně změnil nebo zruší, a to i bez návrhu.

---

¹²⁴ Důvodová zpráva se dále v této souvislosti vyjadřuje k otázce tzv. marnotratnosti, když uvádí: „Nenavrhuje se stanovit marnotratnost jako zvláštní důvod pro omezení svéprávnosti. Je tomu proto, že na odstranění rizik spojených s marnotratností pro společné jmění manželů pamatuje zvláštní úprava v druhé části zákoníku o právu rodinném. Žije-li marnotratník sám, pak není žádný důvod zasahovat do jeho osobní svobody a omezovat možnosti jeho dispozic s vlastním majetkem. Speciální odchylky se navrhuje upravit v rámci dědického práva.“

¹²⁵ Důvodová zpráva k tomu dodává, že „k rozhodnutí o omezení svéprávnosti musí být přistupováno se zřetelem k subjektivnímu hledisku v tom smyslu, že nerozhoduje, o jakou diagnózu duševní poruchy v daném případě jde, ale relevantní je, jak se projevuje v psychické způsobilosti konkrétní osoby, tj. jde-li o tak podstatnou odchylku od normálního psychického vývoje člověka, která mu v určitém rozsahu brání postarat se o vlastní záležitosti. U duševní poruchy se vyžaduje, aby nebyla jen přechodná. Přechodná duševní porucha (vyvolaná stresem, alkoholickým opojením nebo vlivem jiné drogy apod.) není důvodem pro zásah do svéprávnosti jejím soudním omezením; jednání v této poruše se posoudí se zřetelem ke konkrétním okolnostem případu. Podmínkou pro omezení svéprávnosti však není, aby šlo o nevyčísitelnou duševní poruchu, postačí, že je způsobilá projevat se v delším než jen krátkodobém časovém horizontu. Typické případy duševních poruch, které v praxi vedou k zásahu do způsobilosti člověka právně jednat, jsou např. schizofrenie, progresivní paralýza nebo chronická stadia závislosti na omamných látkách s pokročilou deprivací osobnosti apod.“

¹²⁶ Důvodová zpráva k tomu uvádí: „Omezení svéprávnosti je nově pojato jako dočasné. Je-li svéprávnost omezena v souvislosti s určitou záležitostí, pak může být omezena jen na dobu nutnou pro její vyřízení. Je-li svéprávnost omezena vymezením okruhu právních jednání, k nimž člověk není způsobilý, může se tak stát rovněž na určitou dobu, nanejvýš na tři roky, s tím, že bude-li v této době zahájeno řízení o prodloužení doby omezení, budou právní účinky původního rozhodnutí trvat i po dobu tohoto řízení, nanejvýš však po dobu jednoho roku.“

Neplatnost jednání osoby s duševní poruchou

Dle § 533 věty druhé NOZ platí, že neplatné je i právní jednání osoby jednající v duševní poruše, která ji činí neschopnou právně jednat. Stejně jako u ochrany nezletilých **lze uvítat, že prostředkem ochrany osob s duševní poruchou bude institut relativní neplatnosti** namísto neplatnosti absolutní (v podrobnostech viz výše).

Významné pro ochranu zájmů osoby s duševní poruchou je rovněž ustanovení § 65 odst. 1 NOZ, dle kterého platí, že jednal-li opatrovanec samostatně, ač nemohl jednat bez opatrovníka, lze jeho **právní jednání** prohlásit za **neplatné, jen působí-li mu újmu**.¹²⁷

Možnost ratihabice jednání osoby s omezenou svéprávností

Oproti současnému právnímu stavu NOZ zavádí možnost dodatečného schválení (ratihabice) jednání osoby s omezenou svéprávností, které by bylo jinak neplatné. Dle § 65 odst. 2 jednal-li opatrovanec samostatně, ač nemohl jednat bez opatrovníka, považuje se opatrovancovo jednání za platné, pokud je opatrovník schválil. To platí i v případě, že takové právní jednání schválil jednající sám poté, co nabyl svéprávnosti.¹²⁸

Další nově zaváděné související instituty

Zatímco platný občanský zákoník se v zásadě omezuje pouze na to, že stanoví možnost omezení či dokonce zbavení způsobilosti osoby k právním úkonům a s tím související platnost či neplatnost daného právního úkonu, NOZ obsahuje další instituty kladoucí větší důraz na zájmy osoby s duševní poruchou. Jedná se o:

- a) předběžné prohlášení dle § 38 a násl. NOZ,
- b) nápomoc při rozhodování dle § 46 a násl. NOZ, a
- c) zastoupení členem domácnosti dle § 50 a násl. NOZ.

Ad a):

Dle § 38 NOZ platí, že v očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat může

---

¹²⁷ Dle důvodové zprávy se tak např. nemůže jednat o přijetí daru.

¹²⁸ Důvodová zpráva k § 65 NOZ uvádí, že „neplatnost opatrovancova právního jednání v případech, kdy opatrovanec nemohl jednat bez opatrovníka, lze podle navrhovaného ustanovení zhojit také ratihabicí, tedy dodatečným schválením (jde o případ právního úkonu označovaného jako *negotium claudians*). Návrh v tomto směru opět sleduje standardní evropské úpravy, které jsou vstřícnější potřebám soukromého života než platná úprava z r. 1964, která pro tyto případy zakládá absolutní neplatnost právního úkonu, vylučuje možnost takový úkon dodatečně schválit a vyžaduje, aby byl popřípadě učiněn celý znovu.“

člověk projevit vůli, aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem, nebo aby je spravovala určitá osoba, nebo aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem. Podrobnosti předběžného prohlášení jsou upraveny v následujících § 39 až 45.¹²⁹

Ad b):

Dle § 46 NOZ potřebuje-li člověk nápomoc při rozhodování, protože mu v tom duševní porucha působí obtíže, třebaže nemusí být omezen ve svéprávnosti, může si s podpůrcem ujednat poskytování podpory; podpůrců může být i více.

Dle § 47 odst. 1 NOZ platí, že smlouvou o nápomoci se podpůrce zavazuje podporovanému, že bude s jeho souhlasem přítomen při jeho právních jednáních, že mu zajistí potřebné údaje a sdělení a že mu bude nápomocen radami. Dle § 47 odst. 2 NOZ pro tuto smlouvu platí, že smlouva nabývá účinnosti dnem, kdy ji schválí soud. Není-li smlouva uzavřena v písemné formě, vyžaduje se, aby strany projevily vůli uzavřít smlouvu před soudem. Soud smlouvu neschválí, odporují-li zájmy podpůrce zájmům podporovaného.

§ 48 NOZ dále obsahuje další ustanovení na ochranu podporovaného. Dle odst. 1 platí, že podpůrce nesmí ohrozit zájmy podporovaného nevhodným ovlivňováním, ani se na úkor podporovaného bezdůvodně obohatit, odst. 2 pak stanoví, že podpůrce postupuje při plnění svých povinností v souladu s rozhodnutími podporovaného. Pokud podporovaný právně jedná v písemné formě, může podpůrce připojit svůj podpis s uvedením své funkce, popřípadě i s údajem o podpoře, kterou podporovanému poskytl; podpůrce má i právo namítat neplatnost právního jednání podporovaného.

Dle § 49 NOZ konečně platí, že na návrh podporovaného nebo podpůrce soud podpůrce odvolá; soud ho odvolá i v případě, že podpůrce závažně poruší své povinnosti, a to i bez návrhu.¹³⁰

---

¹²⁹ Důvodová zpráva k tomuto institutu uvádí: „*Institut předběžného prohlášení je opatření preventivní povahy. Obdobnou úpravu znají Rakousko, Francie, Velká Británie, Québec, Ontario, její návrh je zahrnut do návrhu nového maďarského občanského zákoníku atd. Úprava umožní člověku, zejména za situace, kdy u sebe pozoruje postupné rozvíjení duševní poruchy (např. Alzheimerovu nemoc, demenci), projevit závazně vůli pro případ, že posléze nebude schopen spravovat vlastní záležitosti. Jde především o možnost projevit závazně vůli, jak mají být nadále jeho záležitosti spravovány a kdo je má spravovat jako jeho opatrovník.*”

¹³⁰ Důvodová zpráva uvádí: „*Platný právní stav vychází z pojetí umožňujícího při postižení člověka duševní poruchou podlamující jeho schopnost samostatně právně jednat jen systém náhradního rozhodování, kdy opatrovník rozhoduje o člověku namísto něho. Návrh zákonné úpravy podpory při rozhodování vychází*

Ad c):

Dle § 50 odst. 1 NOZ brání-li duševní porucha zletilému, který nemá jiného zástupce, samostatně právně jednat, může ho zastupovat jeho potomek, předek, manžel nebo partner, který se zastoupeným žil před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky. Dle odst. 2 pak platí, že zástupce dá zastoupenému na vědomí, že ho bude zastupovat, a srozumitelně mu vysvětlí povahu a následky zastoupení. Odmítne-li to člověk, který má být zastoupen, zastoupení nevznikne; k odmítnutí postačí schopnost projevit přání.

Ke vzniku zastoupení je dle § 51 NOZ třeba schválení soudu, který před vydáním rozhodnutí vyvine potřebné úsilí, aby zjistil názor zastoupeného, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, který si zastoupený zvolí. Další otázky jsou upraveny v následujících § 52 až 55 NOZ.¹³¹

Výše uvedené **změny oproti stávající právní úpravě znamenají dle našeho názoru pozitivní posun** v ochraně osoby trpící duševní poruchou jakožto slabší smluvní strany. Poskytují ochranu způsobem, který stávající právní úprava vůbec neumožňuje. Díky těmto institutům **dochází dle našeho názoru ke skutečnému posunu právní úpravy od ochrany společnosti před slabší smluvní stranou k ochraně slabší smluvní strany (člověka s duševní poruchou).**

---

z pojetí tzv. podporovaného rozhodování (supported decision-making). Podle tohoto pojetí v určitých případech postačí asistence jiné osoby - ve funkci do určité míry formalizované - která se bude účastnit právních jednání podporované osoby, aniž je nutné zasahovat do její svéprávnosti. Podpůrce tudíž na rozdíl od opatrovníka nejedná namísto osoby se zdravotním postižením, ale jedná společně s ní.“

¹³¹ Důvodová zpráva k tomuto institutu uvádí: „Návrh ustanovení upravuje zastoupení zletilého, kterému duševní porucha brání samostatně právně jednat, členem jeho domácnosti, avšak jen v obvyklých záležitostech odpovídajících konkrétním životním poměrům zastoupeného. Jde zejména o záležitosti týkající se poskytování zdravotních a sociálních služeb a žádostí o přiznání dávek pomoci v hmotné nouzi, státní sociální podpory a sociálního zabezpečení. Navržená úprava sleduje úpravu zástupčího oprávnění dalším členem domácnosti v § 284b a násl. rakouského občanského zákoníku ve znění jeho novely z r. 2006 ...“

5.4 Ochrana osoby jednající v tísní při uzavírání smlouvy

5.4.1 Novodobý historický vývoj na našem území

Obecný zákoník občanský

OZO upravoval otázku smluv uzavřených v tísní v rámci ustanovení § 879 o neplatnosti smluv pro rozpor se zákonem a rozpor s dobrými mravy. Za neplatné smlouvy byly dle uvedeného ustanovení výslovně označeny takové smlouvy, „*když někdo kořistě z lehkomyšlnosti, tísně, slabosti rozumu, nezkušenosti nebo vzrušení mysli někoho jiného, dá sobě nebo třetímu za plnění slíbiti nebo poskytnouti plnění vzájemné, jehož majetková hodnota je v patrném nepoměru k hodnotě plnění.*“

Prostředkem ochrany osoby jednající v tísní tedy byla neplatnost daného právního jednání. Z citovaného ustanovení rovněž vyplývá, že k neplatnosti daného jednání se vyžadovalo, aby daná smluvní strana tísně (stavu) druhé strany zneužila („kořistila“ z ní). Jednalo se v podstatě o soukromoprávní úpravu lichvy. Dle komentářové literatury k OZO „*vykořistění předpokládá, že jeden ze smluvníků vědomě a úmyslně těžil z nepříznivých nebo nepravdivých osobních poměrů a vlastností druhého smluvníka na jeho úkor ve svůj prospěch.*“¹³²

Pokud nebyla naplněna podmínka zneužití tísně druhé strany, přesto se mohlo jednat o neplatnou smlouvu, a to pro její rozpor s dobrými mravy. Již prvorepubliková komentářová literatura však v této souvislosti upozorňovala, že samotný nepoměr vzájemných plnění není důvodem pro posouzení dané smlouvy jako rozporné s dobrými mravy, nýbrž zde musí existovat ještě další skutečnost, která v kombinaci s daným nepoměrem plnění teprve rozpor s dobrými mravy způsobuje.¹³³

Občanský zákoník č. 141/1950 Sb.

Zákon č. 141/1950 Sb. zavedl v § 37 koncept, že neplatný je právní úkon „*učiněný*

---

¹³² Viz Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý (§ 859 až 1089). Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V Linhart, 1936, str. 131 (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002).

¹³³ Viz Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý (§ 859 až 1089). Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V Linhart, 1936, str. 132 (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002) a tam citovaná judikatura.

v tísní, za nápadně nevýhodných podmínek“. Stejně jako v OZO byla tedy prostředkem ochrany osoby jednající v tísní neplatnost daného právního jednání. Judikatura dovodila, že se jednalo o neplatnost relativní.¹³⁴

Občanský zákoník č. 40/1964 Sb.

Stejně jako v případě úpravy ochrany nezletilého a ochrany osob s duševní poruchou při uzavírání smluv v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb. i úprava ochrany osoby jednající v tísní dodnes odpovídá původní úpravě v tomto kodexu z roku 1964 (viz následující oddíl).

5.4.2 Ochrana osoby jednající v tísní v platném občanském zákoníku

Právní úprava a pojem tísně a nápadně nevýhodných podmínek

Dle § 49 obč. zák. platí, že účastník, který uzavřel smlouvu v tísní za nápadně nevýhodných podmínek, má právo od smlouvy odstoupit. Toto ustanovení slouží k ochraně smluvní strany, jež se ocitne v tíživé situaci (v tísní), která ji staví do slabší pozice. Pokud v takové situaci tato osoba uzavře smlouvu, která je pro ni nápadně nevýhodná, má právo od takové smlouvy odstoupit. Tím právo za účelem poskytnutí ochrany slabší smluvní straně zasahuje do principu *pacta sunt servanda*.¹³⁵

Tíseň představuje stav (hospodářský,¹³⁶ sociální či psychický), který osobu uzavírající smlouvu omezuje ve svobodě rozhodování do takové míry, že tato osoba uzavře smlouvu, kterou by jinak (nebýt tísně) neuzavřela.¹³⁷ Tíseň tedy představuje stav nesvobody vůle. Co se týče příčin vzniku tísně, dle literatury není rozhodující, z jakého důvodu stav tísně vznikl a zda jej způsobila osoba jednající v tísní, druhá smluvní strana či

¹³⁴ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 5.2.2003, sp. zn. 22 Cdo 1590/2001.

¹³⁵ Literatura uvádí, že „ustanovení § 49 se ... stává jedním z ustanovení (srov. i § 39), které pokrývá případy, které jsou jak v kontinentálním právu, tak v anglo-americkém právu označovány jako případy nápadně (nepřiměřeně, nepřipustně) nevýhodného postavení některé ze smluvních stran (v některých právních řádech se hovoří o lichvě, o nouzi, resp. o neospravedlnitelném vlivu atd.)...i touto úpravou sleduje § 49 cíl dosáhnout ve smluvních vztazích jinak ovládaných zásadnou smluvní autonomií (volnosti) potřebnou vyrovnávací spravedlnost (ekvitu).“ (viz Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 430)

¹³⁶ Dle prvorepublikové judikatury může tíseň spočívat např. v dočasné nepříznivé situaci, která dotčenou osobu nutí dožadovat se úvěru (viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24.10.1927, sp. zn. Zm II 48/27).

¹³⁷ Viz Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 298 a judikatura tam citovaná.

třetí osoba.¹³⁸ Zároveň je však podmínkou, že stav tísně musí objektivně existovat a musí být pohnutkou pro jednání osoby dotčené tísní, které je této osobě k neprospěchu.¹³⁹

Nápadně nevýhodné podmínky jsou dle literatury objektivně zjistitelnou kategorií, spočívající ve zřejmé nerovnosti (nepoměru) vzájemných plnění v úplatných smlouvách.¹⁴⁰ Prvorepubliková judikatura zabývající se „nápadným nepoměrem hodnot plnění“ takový nepoměr spatřovala v situaci, kdy rozdíl mezi hodnotou plnění a vzájemného protiplnění je ve značném nepoměru k obvyčejné, konkrétními poměry ospravedlněné hodnotě.¹⁴¹

Dle judikatury nevýhodné podmínky musí objektivně existovat v době učinění právního úkonu a nemohou spočívat v subjektivním cítění dotčené osoby,¹⁴² přičemž je třeba přihlížet ke všem smluvním podmínkám a vedlejších ujednáních souvisejícím s předmětem plnění.¹⁴³ Změny nastalé až po uzavření smlouvy přitom nejsou z hlediska § 49 relevantní.¹⁴⁴

Vzájemný vztah a hodnocení tísně a nápadně nevýhodných podmínek

K vzájemnému vztahu kritéria tísně a nápadně nevýhodných podmínek Ústavní soud ve své rozhodovací praxi uvádí, že se jedná o dvě relativně oddělené kategorie, přičemž stav tísně představuje především subjektivní,¹⁴⁵ zatímco existence nápadně

---

¹³⁸ Viz Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 431.

¹³⁹ Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30.5.2001, sp. zn. 33 Cdo 350/2000.

¹⁴⁰ Viz Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 297.

¹⁴¹ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24.10.1927, sp. zn. Zm II 48/27. V citovaném rozhodnutí Nejvyšší soud posuzoval otázku sjednání nepřiměřeně vysokého úvěrového úroku. K této otázce konstatoval, že „*dlužno sice připustiti, že věřitel, jenž poskytuje osobě jsoucí zřejmě v tísní neb osobě slabomyslné bez dostatečného zajištění zápůjčku, byť i jen v nepatrné částce a jen na krátkou dobu, smí si dáti slíbíti a platiti odměnu přesahující úroky jinak obvyklé, hlavně vzhledem k riziku ztráty půjčené jistiny, avšak zároveň nutno zdůrazniti, že celková odměna, již si dá věřitel slíbíti nebo poskytnouti, nesmí nikdy dosáhnouti výše, zakládající i podle konkrétních poměrů nápadný nepoměr hodnot plnění*“.

¹⁴² Viz Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 298 a judikatura tam citovaná.

¹⁴³ Viz rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 5.3.1993, sp. zn. 3 Cdo 47/92.

¹⁴⁴ Viz Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 431.

¹⁴⁵ Přestože stav tísně je v zásadě subjektivní kategorií, jeho existenci je třeba objektivně prokázat, což dle našeho názoru tuto kategorii do značné míry objektivizuje.

nevýhodných podmínek objektivní stav.¹⁴⁶

Co se týče hodnocení tísně a nápadně nevýhodnosti podmínek, dle Ústavního soudu je objektivní existenci tísně a nápadně nevýhodných podmínek v době právního úkonu třeba posuzovat vždy podle okolností daného případu.¹⁴⁷ Ve vztahu k posuzování nápadně nevýhodných podmínek u kupních smluv Ústavní soud judikoval, že otázku nápadně nevýhodných podmínek nelze omezovat na pouhé posouzení souladu kupní ceny s platnými právními (cenovými) předpisy.¹⁴⁸

Možnost odstoupení od smlouvy jako prostředek ochrany osoby jednající v tísní

Prostředkem ochrany osoby jednající v tísní jakožto slabší smluvní strany je právo od smlouvy odstoupit. K tomu literatura uvádí, že z teoretického hlediska by sankcí měla být namísto možnosti odstoupení od smlouvy neplatnost, neboť se jedná o vadu právního úkonu a institut odstoupení od smlouvy zásadně neslouží k tomu, aby představoval negativní následek vadných právních úkonů.¹⁴⁹ V této souvislosti je třeba uvést, že dle § 37 zák. č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku, bylo jednání učiněné v tísní stíženo sankcí neplatnosti (viz výše).

Otázkou *de lege ferenda* tudíž je, zda by následkem jednání v tísní za nápadně nevýhodných podmínek neměla být neplatnost daného právního úkonu namísto dosavadní možnosti odstoupení od smlouvy. V této souvislosti je rovněž otázkou, zda by se mělo jednat o neplatnost relativní či absolutní.

Vědomost druhé strany o existenci tísně a zneužití této vědomosti a vztah mezi § 49 a § 39 obč. zák.

V nedávné době bylo předmětem odborných diskusí rozhodnutí velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu,¹⁵⁰ ve kterém se Nejvyšší soud zabýval otázkou platnosti právního úkonu pro nedostatek svobody vůle v důsledku

¹⁴⁶ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 27.6.1996, sp. zn. I. ÚS 65/96.

¹⁴⁷ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 7.10.1998, sp. zn. I. ÚS 141/98.

¹⁴⁸ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 26.10.1999, sp. zn. II. ÚS 366/98.

¹⁴⁹ Viz Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 297.

¹⁵⁰ Viz rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 26.8.2009, sp. zn. 31 Cdo 135/2007.

psychického donucení (bezprávné výhrůžky).¹⁵¹ V tomto rozhodnutí Nejvyšší soud dospěl k závěru, že pokud je původcem psychického donucení třetí osoba (a nikoliv druhý účastník smlouvy), je právní úkon absolutně neplatný pro nesvobodu vůle jen tehdy, jestliže druhý účastník smlouvy o existenci tohoto psychického nátlaku věděl a využil jej. Tento závěr Nejvyššího soudu byl v literatuře kritizován.¹⁵²

Přestože se uvedené rozhodnutí Nejvyššího soudu týkalo ustanovení § 37 odst. 1 obč. zák., v případě § 49 se jedná o posouzení podobné otázky. I ve vztahu k ustanovení § 49 si lze položit otázku, zda je k tomu, aby se strana jednající v tísní, která uzavřela smlouvu za nápadně nevýhodných podmínek mohla domáhat ochrany nutné, aby druhá strana o existenci „tísně“ (tj. nesvobody vůle) dané smluvní strany věděla a této tísně využila ku svému prospěchu.

Literatura na uvedenou otázku odpovídá v souvislosti s vymezením vzájemného vztahu mezi ustanovením § 49 a § 39 obč. zák. Uvádí, že nelze vyloučit případy, kdy smlouva splňující podmínky dle § 49 bude neplatná dle § 39 obč. zák. pro rozpor s dobrými mravy s tím, že hraničním kritériem bude, zda druhá strana o tísní buďto věděla a zneužila jí (pak půjde o rozpor s § 39 obč. zák.), nebo o existenci tísně druhá strana nevěděla a nezneužila jí (pak půjde o smlouvu dle § 49 obč. zák.).¹⁵³

Dle citované literatury tudíž pro uplatnění § 49 **není podmínkou to, aby jedna strana o tísní druhé strany věděla a této tísně zneužila**. Rozhodující je pouze to, zda tíseň u druhé strany existovala či nikoliv. **Pokud by smluvní strana o tísní druhé strany věděla a zneužila jí, jednalo by se dle citované literatury o smlouvu neplatnou pro rozpor s dobrými mravy**.

S výše uvedenými závěry v citované literatuře souhlasíme. Dle našeho názoru by výše uvedený test měl platit obdobně i ve vztahu k § 37 odst. 1 obč. zák. V této souvislosti se proto domníváme, že výše citované rozhodnutí Nejvyššího soudu není správné,¹⁵⁴ neboť

---

¹⁵¹ Dle § 37 odst. 1 obč. zák. platí, že „*právní úkon musí být učiněn svobodně a vážně, určitě a srozumitelně; jinak je neplatný*“.

¹⁵² Viz Vrcha, P. K otázce neplatnosti právního úkonu pro nedostatek svobody vůle. Právní rozhledy 2/2010.

¹⁵³ Viz Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 430.

¹⁵⁴ Je však třeba poukázat na to, že obdobná úprava, jak ji vyložil Nejvyšší soud, je výslovně obsažena obsažena v 123 BGB.

pro aplikaci § 37 odst. 1 obč. zák. vyžaduje, aby druhá strana o existenci psychického nátlaku věděl (resp. dokonce aby tohoto psychického nátlaku využil). **Podmínka vědomosti o existenci psychického nátlaku či jeho zneužití by dle našeho názoru měla být relevantní nikoli z hlediska § 37 odst. 1 obč. zák., ale z hlediska § 39 obč. zák.** V opačném případě by dle našeho názoru bylo nutné ve světle citovaného rozhodnutí posuzovat i případy tísně a nápadně nevýhodných podmínek dle § 49 obč. zák. (tj. podmínkou aplikace § 49 obč. zák. by byla alespoň vědomost druhé strany o existenci tísně smluvní protistrany).

K otázce vztahu mezi § 49 a § 39 obč. zák. J. Bejček uvádí, že případy, kdy nejsou splněny obě podmínky aplikace § 49 (tj. existence tísně a nápadně nevýhodných podmínek), ale pouze jedna z nich (existence tísně nebo nápadně nevýhodných podmínek), nelze řešit přes ustanovení § 39 obč. zák., tj. napadat tyto případy pro rozpor s dobrými mravy. Tento závěr J. Bejček odůvodňuje tím, že vyžaduje-li § 49 obč. zák. splnění obou uvedených podmínek k tomu, aby bylo možné „pouze“ od smlouvy odstoupit, nelze se domáhat důsledku ještě závažnějšího (neplatnosti smlouvy) v případě, kdy je splněna pouze jedna z uvedených podmínek, a to ani v občanskoprávních vztazích, ani v obchodněprávních vztazích (pro které je navíc aplikace § 49 obč. zák. výslovně vyloučena – viz níže).¹⁵⁵ S tímto závěrem souhlasíme.

***De lege ferenda* je zejména otázkou, jakým způsobem adresovat problematiku nevyváženosti vzájemných smluvních plnění.** Tato otázka není omezena pouze situace, kdy určitá osoba jedná v tísně. Otázkou v této souvislosti zejména je, a) **zda samotná nevyváženost smluvních plnění bez dalšího je důvodem, aby právo tuto nevyváženost určitým způsobem korigovalo**, nebo b) **zda kromě nevyváženosti smluvních plnění je třeba splnění dalšího předpokladu, který musí být zároveň splněn** a o jaký předpoklad by se mělo jednat (existence tísně, vědomost druhé strany o této tísně či její zneužití).

Nemožnost použití § 49 ve vztazích upravených obch. zák.

Ustanovení o ochraně osoby jednající v tísně nelze dle § 267 odst. 2 obch. zák. použít ve vztazích upravených obchodním zákoníkem. **Otázkou *de lege ferenda* je, zda by ustanovení o smlouvách uzavřených v tísně za nápadně nevýhodných podmínek**

---

¹⁵⁵ Viz Bejček, J. Některé důsledky zákonného a soudcovského ohledu na „slabou“ a „slabší“ vyjednávací pozici obchodního partnera. Obchodněprávní revue 1/2011.

nemělo být aplikovatelné i na obchodněprávní vztahy, resp. v jakém rozsahu a za jakých podmínek (k tomu viz kapitola 9 níže).

5.4.3 Ochrana osoby jednající v tísní v návrhu nového občanského zákoníku

NOZ problematiku smluv uzavřených v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek řeší jiným způsobem než platný občanský zákoník. NOZ ustanovení odpovídající § 49 obč. zák. neobsahuje a namísto toho je daná problematika upravena v rámci dvou institutů, a to i) institutu neúměrného zkrácení a ii) institutu lichvy. Oběma instituty se budeme zabývat níže v kapitole 8.

6 OCHRANA NÁJEMCE BYTU JAKO SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY

6.1 Úvodem

Jak uvádí F. Zoulík, zvýšená ochrana nájemce bytu má svůj historický původ ve válečném zákonodárství za první světové války. Nedostatek bytů v meziválečném období, pokračující i po druhé světové válce zapříčinil, že ochrana, která byla původně zamýšlena jako přechodné opatření, se stala trvalou součástí právního řádu a rozšířila se od regulace nájemného k omezení pronajímatele rušit nájemní vztah a k dalším souvisejícím ochranným prvkům jako je zajištění náhradního ubytování či přechodu nájmu bytu na jiné osoby bydlící s nájemcem.¹⁵⁶

Co se týče historických civilních kodexů platných na našem území, obecný zákoník občanský zvláštní ustanovení na ochranu nájemce bytu neobsahoval, nájem bytu byl později regulován zvláštními zákonnými a podzákonnými předpisy.¹⁵⁷ Občanský zákoník č. 141/1950 Sb. rovněž zvláštní ustanovení o ochraně nájemce bytu neobsahoval, právní ochrana nájemce bytu byla začleněna do občanského soudního řádu č. 142/1950 Sb., který v § 382 a násl. obsahoval úpravu tzv. chráněných nájmu, včetně nájmu bytů. Důvody, pro které mohl pronajímatel nájem bytu vypovědět, byly stanoveny v nařízení ministra spravedlnosti č. 179/1950 Sb. Kromě úpravy v občanském soudním řádu byly nájmy bytů významně regulovány zvláštními zákony o hospodaření s byty (zákon č. 138/1948 Sb., zákon č. 67/1956 Sb.) a dalšími předpisy.

Přijetím občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. byl institut nájmu bytu nahrazen institutem osobního užívání bytu, upraveným v § 152 a násl. Kromě toho byl přijat nový zákon č. 41/1964 Sb., o hospodaření s byty. Až novelou č. 509/1991 Sb. došlo k obnovení institutu nájmu bytu a v rámci občanského zákoníku byla v § 685 a násl. začleněna tzv. zvláštní ustanovení o nájmu bytu.

Lze konstatovat, že **ochrana nájemce bytu jakožto slabší smluvní strany je**

---

¹⁵⁶ Viz Zoulík, F. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. Právní rozhledy 3/2002.

¹⁵⁷ Viz např. nařízení č. 83/1918 Sb., o ochraně nájemců; zákony o ochraně nájemníků č. 275/1920 Sb.; 130/1922 Sb.; 85/1923 Sb.; 48/1925 Sb.; 44/1928 Sb.; zákon č. 118/1928 Sb., o mimořádných opatřeních bytové péče; zákon č. 163/1946 Sb., o mimořádných opatřeních bytové péče; zákon č. 138/1948 Sb., o hospodaření s byty.

specifická v tom, že na rozdíl od převažující tendence směřující k posílení ochrany slabší smluvní strany lze v souvislosti s ochranou nájemce bytu hovořit spíše o tendenci opačné. Důvodem je stále více převažující názor, že ochrana poskytovaná nájemci je nepřiměřeně vysoká a nepřiměřeným způsobem omezuje práva vlastníků bytů, čímž se z ochrany původně slabší smluvní strany činí z nájemce spíše strana silnější. F. Zoulík v této souvislosti uvádí, že „výsledkem tohoto vývoje je tedy stav, kdy pozice nájemce bytu je natolik zvýhodněna, že již ani nemůže být považován za slabší smluvní stranu.“¹⁵⁸

6.2 Ochrana nájemce bytu v platném občanském zákoníku

§ 685 odst. 3 obč. zák. stanoví, že nájem bytu je chráněn; pronajímatel jej může vypovědět jen z důvodů stanovených v zákoně (viz § 711 a 711a obč. zák.). Prostředkem ochrany nájemce jako slabší smluvní strany je zejména omezení možnosti pronajímatele vypovědět nájemní smlouvu a s tím související zvláštní úprava žaloby nájemce na určení neplatnosti výpovědi (viz § 711 odst. 5 obč. zák.), jakož i povinnosti pronajímatele zajistit nájemci tzv. náhradní ubytování (viz § 712 a násl. obč. zák.).

S ochranou nájemce bezprostředně souvisí rovněž ochrana některých dalších osob, které, ač nejsou smluvní stranou nájemní smlouvy, mají právo byt spolu s nájemcem užívat. Jedná se o problematiku společného nájmu bytu manžely (viz § 703 a násl. obč. zák.) a problematiku přechodu nájmu bytu na nájemcovy děti, rodiče, sourozence, zete, snachu či vnuky (viz § 706 a násl. obč. zák.). Ochranné aspekty je rovněž možné najít v dalších zákonných ustanoveních upravujících nájemní vztah.

Samostatný aspekt ochrany nájemce představuje regulace nájemného. Je třeba uvést, že se do značné míry jedná spíše o politickou než právní otázku.¹⁵⁹ V občanském zákoníku se v této souvislosti pouze v § 696 uvádí, že nájemné se sjednává dohodou mezi pronajímatelem a nájemcem, nestanoví-li občanský zákoník nebo zvláštní právní předpis jinak. Tzv. postupná deregulace nájemného je pak upravena ve zvláštním zákoně č.

---

¹⁵⁸ Zoulík, F. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. Právní rozhledy 3/2002. Obdobně viz např. Selucká, M. Ochrana slabší strany vztahu jako princip soukromého práva. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, 2004, str. 65 a násl.

¹⁵⁹ Pro historický přehled regulace nájemného viz např. Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník II. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 2009 a násl.

107/2006 Sb., o jednostranném zvyšování nájemného z bytu, který upravuje postup při zvyšování nájemného z bytu podle jednotlivých lokalit v období do 1. ledna 2012. Zákon byl přijat jako reakce na stav, kdy došlo ke zrušení předpisů regulujících nájemné bytů,¹⁶⁰ přičemž došlo k tomu, že výše nájemného u dříve regulovaných bytů zůstala na úrovni dosavadního nájemného a neexistovala právní úprava, na základě které by bylo možné toto nájemné bez dohody mezi stranami navýšit. Zákon je aplikovatelný v zásadě na nájmy jakýchkoliv bytů, včetně těch, u nichž bylo nájemné sjednáno smluvně.

Dle našeho názoru by **výše nájemného neměla být regulována**, a to z jednak z důvodu, že **historické důvody, kvůli kterým byla regulace nájemného zavedena, nejsou již v dnešní době aktuální**, dále pak z důvodu **ochrany vlastnického práva vlastníků bytů** a z důvodu, že **regulovaným nájemným je určitá skupina nájemců** (těch s regulovaným nájmem) **bezdůvodně zvýhodňována a chráněna oproti ostatním nájemcům** (těch s tržním nájmem).

Co se týče omezení možnosti pronajímatele vypovědět nájemní smlouvu, jedná se o klíčový prostředek ochrany nájemce. Dle § 711 odst. 1 obč. zák. může pronajímatel nájem bytu vypovědět pouze z důvodů uvedených v zákoně. Jednotlivé zákonné výpovědní důvody se pak po novele provedené zákonem č. 107/2006 Sb. dělí podle toho, zda je může pronajímatel uplatnit bez přivolení soudu, nebo naopak pouze s jeho přivolením.¹⁶¹

Dle § 711 odst. 2 obč. zák. může pronajímatel nájem bytu vypovědět bez přivolení soudu v následujících případech:

- a) jestliže nájemce nebo ti, kdo s ním bydlí, přes písemnou výstrahu hrubě porušují dobré mravy v domě;
- b) jestliže nájemce hrubě porušuje své povinnosti vyplývající z nájmu bytu,

¹⁶⁰ V této souvislosti hrál důležitou roli Ústavní soud, který zrušil vyhlášku č. 176/1993 Sb., o nájemném z bytu a úhradě za plnění poskytovanou s užíváním bytu (viz náleží Ústavního soudu ze dne 21. června 2000, vyhl. pod č. 231/2000 Sb.) a následně cenový výměr Ministerstva financí č. 6/2002, kterým se stanoví maximální nájemné z bytu, maximální ceny služeb poskytovaných s užíváním bytu a pravidla pro věcně usměrňované nájemné v bytě a mění výměr Ministerstva financí č. 01/2002 (viz náleží Ústavního soudu ze dne 20. listopadu 2002, vyhl. pod čl. 528/2002 Sb.) a nařízení vlády č. 567/2002 Sb., kterým se stanoví cenové moratorium nájemného z bytů (viz náleží Ústavního soudu ze dne 19. března 2003, vyhl. pod č. 84/2003 Sb.). Po zrušení uvedených předpisů až do vydání zákona o jednostranném zvyšování nájemného bylo předmětem sporů, zda je možné domáhat se určení (navýšení) nájemného soudní cestou (byť pro to nebyl výslovný zákonný podklad). K této otázce viz zejména náleží Ústavního soudu ze dne 28.2.2006, sp. zn. Pl. ÚS 20/05.

¹⁶¹ Před uvedenou novelou bylo možné nájem bytu vypovědět ze strany pronajímatele pouze s přivolením soudu. Blíže viz například Selucká, M. Nájem bytu po novelách občanského zákoníku. Právní rozhledy 18/2006.

zejména tím, že nezaplatil nájemné a úhradu za plnění poskytovaná s užíváním bytu ve výši odpovídající trojnásobku měsíčního nájemného a úhrady za plnění poskytovaná s užíváním bytu nebo nedoplnil peněžní prostředky na účtu podle § 686a odst. 3;

- c) má-li nájemce dva nebo více bytů, vyjma případů, že na něm nelze spravedlivě požadovat, aby užíval pouze jeden byt;
- d) neužívá-li nájemce byt bez vážných důvodů nebo byt bez vážných důvodů užívá jen občas;
- e) jde-li o byt zvláštního určení nebo o byt v domě zvláštního určení a nájemce není zdravotně postižená osoba.

Na ochranu nájemce dále dle § 711 obč. zák. platí, že nájemce není povinen byt vyklidit i) má-li právo na náhradní byt nebo náhradní ubytování, dříve než po uplynutí 15 dnů po zajištění odpovídajícího náhradního bytu nebo náhradního ubytování, nebo ii) pokud nájemce podá ve lhůtě šedesáti dnů ode dne doručení výpovědi žalobu na určení neplatnosti výpovědi a řízení není ukončeno pravomocným rozhodnutím soudu (na právo podat danou žalobu musí pronajímatel nájemce upozornit v písemné výpovědi).

Případy, kdy pronajímatel může nájem bytu vypovědět pouze s přivolením soudu, jsou stanoveny v § 711a. Jedná se o následující případy:

- a) potřebuje-li pronajímatel byt pro sebe, manžela, pro své děti, vnuky, zetě nebo snachu, své rodiče nebo sourozence;
- b) jestliže nájemce přestal vykonávat práci pro pronajímatele a pronajímatel potřebuje služební byt pro jiného nájemce, který pro něho bude pracovat;
- c) je-li potřebné z důvodu veřejného zájmu s bytem nebo s domem naložit tak, že byt nelze užívat nebo vyžaduje-li byt nebo dům opravy, při jejichž provádění nelze byt nebo dům delší dobu užívat;
- d) jde-li o byt, který souvisí stavebně s prostory určenými k provozování obchodu nebo jiné podnikatelské činnosti a nájemce nebo vlastník těchto nebytových prostorů chce tento byt užívat.

Dle § 711a odst. 5 obč. zák. platí, že jestliže pronajímatel bez vážných důvodů

nevyužil vyklizeného bytu k účelu, pro který vypověděl nájem bytu, může soud na návrh nájemce rozhodnout, že pronajímatel je povinen dodatečně uhradit nájemci, který byt uvolnil, stěhovací náklady a další náklady spojené s potřebnou úpravou náhradního bytu. Soud může dále uložit pronajímateli, aby nájemci uhradil rozdíl ve výši nájemného z dosavadního bytu a z bytu náhradního, až za dobu pěti let, počínaje měsícem, v němž se nájemce přestěhoval do náhradního bytu, nejdéle však do doby, kdy nájemce ukončil nájem náhradního bytu. Dle § 711a odst. 6 obč. zák. je nájemce povinen bytu vyklidit do 15 dnů od zajištění odpovídajícího náhradního bytu nebo náhradního ubytování.

Z jednotlivých výpovědních důvodů platných *de lege lata* je dle našeho názoru **nejspornější úprava výpovědního důvodu dle § 711 odst. 2 písm. b) obč. zák.**, dle kterého může pronajímatel nájem bytu vypovědět, jestliže nájemce nezaplatí nájemné a úhradu za plnění poskytovaná s užíváním bytu ve výši odpovídající trojnásobku měsíčního nájemného a úhrady za plnění poskytovaná s užíváním bytu. K naplnění uvedeného výpovědního důvodu se vyžaduje, aby nájemce pronajímateli dlužil alespoň trojnásobek nájemného a úhrady za plnění poskytovaná s užíváním bytu. Tato úprava umožňuje nájemci být opakovaně v prodlení s hrazením nájemného v řádu několika týdnů až měsíců. V takových případech však dle našeho názoru není na místě nájemce chránit a naopak je třeba, aby se pronajímatel mohl takové situaci bránit a smlouvu s takovým nájemcem co nejrychleji ukončit. Proto se domníváme, že ***de lege ferenda* by tento výpovědní důvod měl být upraven tak, že postačí, aby byl nájemce v prodlení se zaplacením i přes písemnou výzvu pronajímatele, ve které by pronajímatel nájemci stanovil dodatečnou lhůtu k úhradě dlužného plnění** (která by nesměla být kratší než např. 15 dnů).

V souvislosti s předmětným výpovědním důvodem dle § 711 odst. 2 písm. b) obč. zák. nepovažujeme za správnou judikaturu, která zastává názor, že výpověď pronajímatele z nájmu bytu z důvodu neplacení nájemného a úhrad za služby je dostatečně určitá pouze v případě, že přesně specifikuje, kdy a kolik nájemce na nájemném či službách neuhradil.¹⁶² Domníváme se, že se jedná o zbytečný formalismus, který jde proti účelu právní úpravy a současnému trendu, který opouští od nadměrné ochrany nájemce a směřuje k vyváženějšímu postavení pronajímatele a nájemce.

---

¹⁶² Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20.10.2010, sp. zn. 26 Cdo 4145/2009.

Jak jsme již naznačili v úvodu této kapitoly, **otázkou *de lege ferenda* je, jakým způsobem právní úpravu nájmu bytu upravit tak, aby byla pro obě strany smluvního vztahu vyváženější.** Jak konstatoval Ústavní soud, „*pokud by zákon omezoval vlastníka v jeho dispozičním právu natolik, že by mu neumožňoval ukončit nájemní vztah ani v situaci, kdy je základní bytová potřeba nájemce zcela dostatečně saturována, například tak, že má sám řadu možností bydlení na odpovídající úrovni, bylo by takové omezení vlastníka třeba hodnotit jako nepřiměřené sledovanému cíli.*“¹⁶³

Za účelem navržení právní úpravy *de lege ferenda* je třeba v první řadě vymezit, **co činí z nájemce slabší smluvní stranu.** Nevýhodou, která činí z nájemce bytu slabší smluvní stranu, je dle našeho názoru **i) jednak samotná skutečnost, že k uzavření smlouvy o nájmu bytu je nájemce nucen z důvodu uspokojení potřeby bydlení,** kterou lze označit za existenční potřebu,¹⁶⁴ **ii) jednak skutečnost, že případné ukončení nájemní smlouvy a nalezení jiného bytu obnáší relativně komplikovaný a časově i finančně nákladný proces** (sledování inzerce, prohlídky jiných bytů, skládání „kaut“ novému pronajímateli, hrazení provizí realitní kanceláři, stěhování, apod.), kvůli kterému je relativně obtížné přejít od nájmu jednoho bytu k jinému.¹⁶⁵

Právní úprava by měla být nastavena tak, aby ochrana poskytovaná nájemci odpovídala testu proporcionality. Základním **východiskem pro poskytnutí či neposkytnutí zvláštní ochrany nájemci by měla být existence či neexistence nevýhod uvedených pod bodem i) a ii) výše na straně konkrétního nájemce.** Právní úprava by neměla poskytovat ochranu paušálně všem nájemcům stejně, ale měla by **rozlišovat mezi případy, kdy nájemce skutečně je výše uvedeným způsobem oproti pronajímateli znevýhodněn natolik, že jej lze označit za slabší smluvní stranou a případy, kdy tomu tak není.** Tomu, zda se jedná o první či druhý uvedený případ, by pak mělo odpovídat i nastavení prostředků ochrany nájemce.

---

¹⁶³ Nález Ústavního soudu ze dne 28.3.2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/03.

¹⁶⁴ Zoufík, F. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. Právní rozhledy 3/2002.

¹⁶⁵ Související významnou otázkou rovněž je, zda na trhu existuje dostatečná nabídka volných bytů. Tato otázka však dle našeho názoru do značné míry závisí právě na tom, jakým způsobem je nastavena zákonná úprava smluvního vztahu mezi pronajímatelem a nájemcem, zejména, jakou míru ochrany a za jakých podmínek zákon nájemci poskytuje.

6.3 Ochrana nájemce bytu v návrhu nového občanského zákoníku

Nájem bytu NOZ upravuje v § 2153 a násl. v rámci tzv. zvláštních ustanovení o nájmu bytu a nájmu domu. Úprava nájmu bytu v NOZ obsahuje oproti platné právní úpravě řadu novinek. Těmi, které jsou z hlediska tématu naší práce nejvýznamnější, se podrobněji zabýváme níže.

V první řadě § 2153 odst. 1 NOZ stanoví, že u nájemní smlouvy, jejímž předmětem je přenechání bytu či domu za účelem zajištění bytových potřeb nájemce,¹⁶⁶ příp. i členů jeho domácnosti,¹⁶⁷ se nepřihlíží k **ujednáním, která zkracují nájemcova práva** zakotvená v § 2153 a násl. NOZ. K ochraně nájemce je rovněž nově zakotveno ustanovení § 2156 NOZ, dle kterého užívá-li nájemce byt po dobu tří let v dobré víře, že nájem je po právu, považuje se nájemní smlouva za řádně uzavřenou.

Novým ustanovením oproti platné právní úpravě směřujícím k ochraně nájemce jako slabší smluvní strany je rovněž § 2157 NOZ, který upravuje tzv. **zakázaná ujednání**. Dle tohoto ustanovení platí, že se nepřihlíží k ujednání, které nájemci ukládá povinnost zaplatit pronajímateli smluvní pokutu, ani k ujednání, které nájemci ukládá povinnost, která je vzhledem k okolnostem zjevně nepřiměřená.

V § 2166 a 2167 NOZ je pak upraveno **zvyšování nájemného**. Dle § 2166 NOZ platí, že strany si mohou ujednat každoroční zvyšování nájemného. § 2167 pak upravuje režim navyšování nájemného pro případ, že si strany zvyšování nájemného neujednají nebo zvyšování nájemného výslovně nevyloučí. V takovém případě platí, že pronajímatel může každoročně navrhnout nájemci zvýšení nájemného až do výše srovnatelného nájemného obvyklé v daném místě (podrobnosti a postup pro zjištění srovnatelného nájemného obvyklého v daném místě má stanovit prováděcí předpis). Pokud nájemce s navrhovaným zvýšením nesouhlasí, může se pronajímatel obrátit na soud, aby určil výši nájemného, přičemž při určení výše nájemného není soud vázán návrhy stran. Dle § 2167 NOZ má výše uvedený režim platit obdobně na **snížení nájemného**, které navrhne nájemce.

Poněkud nejasné je dle našeho názoru ustanovení **§ 2171 odst. 1 NOZ**, dle kterého

---

¹⁶⁶ Důvodová zpráva v této souvislosti výslovně uvádí, že ochrana se nemůže vztahovat na právnickou osobu.

¹⁶⁷ Dle § 2153 odst. 2 NOZ se zvláštní ustanovení o nájmu bytu a nájmu domu nepoužijí, přenechává-li pronajímatel nájemci byt nebo dům k rekreaci nebo jinému zjevně krátkodobému účelu. Dle důvodové zprávy se typicky jedná např. o nájmy bytů za účelem ubytování studentů v univerzitním městě.

nedohodnou-li se strany o dlužném nájemném, nelze nájem vypovědět pro nezaplacení nájemného, uloží-li nájemce dlužné nájemné, popřípadě jeho spornou část do notářské úschovy a vyrozumí o tom pronajímatele. Domníváme se, že **není zřejmé, na jaké situace by dané ustanovení mělo přesně dopadat a jaké by jeho aplikace vyvolala důsledky.** Obdobně nejasný je dle našeho názoru i **odst. 2** uvedeného ustanovení, dle kterého platí, že domáhá-li se nájemce plnění ze smlouvy a pronajímatel odmítá plnit s námitkou nezaplacení nájemného, uloží nájemce dlužné nájemné, popřípadě jeho spornou část do notářské úschovy a vyrozumí o tom pronajímatele.

K posunu oproti platné právní úpravě došlo dále u otázku **přechodu nájmu bytu.** Dle § 2197 odst. 1 NOZ v případě smrti nájemce (nejde-li o společný nájem bytu) práva a povinnosti z nájmu bytu přejdou na člena domácnosti, a to **na dobu nejvýše dvou let.** Pokud však byla členem nájemcovy domácnosti jiná osoba než jeho manžel, potomek, rodič, sourozenec, zeť nebo snacha, přejdou na ni práva a povinnosti z nájmu, jen pokud uplynuly od oznámení o přijetí této osoby za člena domácnosti alespoň tři roky nebo pokud pronajímatel s jejím bydlením v nájemcově bytě souhlasil.

Dle § 2200 NOZ pak platí, že **nepřejdou-li práva a povinnosti z nájmu na člena nájemcovy domácnosti, přejdou na nájemcova dědice** (s tím, že osoby, které žily s nájemcem ve společné domácnosti až do jeho smrti, jsou s nájemcovým dědicem zavázány společně a nerozdílně z dluhů, které z nájmu vznikly před nájemcovou smrtí). Pro případ, že nájem nepřejde na člena nájemcovy domácnosti dle § 2201 NOZ platí, že **pronajímatel může nájem vypovědět bez uvedení důvodu** s dvouměsíční výpovědní dobou do tří měsíců poté, co se dozvěděl, i) že nájemce zemřel, ii) že práva a povinnosti z nájmu na člena nájemcovy domácnosti nepřešla a iii) kdo je nájemcovým dědicem nebo kdo spravuje pozůstalost.

Důležité je rovněž ustanovení § 2202 NOZ, které řeší případ, kdy nájemcův dědic není znám ani do šesti měsíců od nájemcovy smrti. V takovém případě může pronajímatel byt vyklidit, čímž nájem zaniká. Věci z bytu je pronajímatel povinen uložit na náklad nájemcova dědice ve veřejném skladišti nebo u jiného schovatele, přičemž nepřevzme-li tyto věci nájemcův dědic bez zbytečného odkladu, může je pronajímatel na jeho účet vhodným způsobem prodat.

Konečně co se týče **oprávnění pronajímatele vypovědět nájem bytu**, úprava

navrhovaná v NOZ již nepočítá s nutností přivolení soudu k výpovědi nájmu. Oprávněnost výpovědi však bude dle NOZ přezkoumávána soudem, navrhne-li to nájemce. Dle § 2204 odst. 2 NOZ musí pronajímatel nájemce poučit o jeho právu vznést proti výpovědi námitky a navrhnout **přezkoumání oprávněnosti výpovědi soudem**, jinak je výpověď neplatná. Návrh soudu je nájemce dle **§ 2207 NOZ** oprávněn podat do dvou měsíců ode dne, kdy mu byla výpověď doručena. **NOZ** však již blíže **nespecifikuje, jaké má podání návrhu na soud účinky**. Není tudíž zřejmé, **zda je nájemce povinen být vystěhovat či nikoliv**. § 2209 NOZ stanoví, že nájemce odevzdá byt pronajímateli v den, kdy nájem končí. **Dle našeho názoru je třeba upravit v NOZ tuto otázku obdobně jako v § 711 odst. 5 platného obč. zák.**, který představuje zřejmě nejvýznamnější prvek ochrany nájemce v platném občanském zákoníku, který však zároveň rovněž důležitým způsobem přispívá k právní jistotě obou smluvních stran.

Výpovědní důvody, za kterých může pronajímatel nájem vypovědět, jsou stanoveny v první řadě v § 2205 NOZ. Výpovědní důvod musí být dle § 2205 odst. 3 NOZ uveden ve výpovědi. Dle § 2205 odst. 1 NOZ může pronajímatel vypovědět nájem v tříměsíční výpovědní době:

- a) poruší-li nájemce hrubě svou povinnost vyplývající z nájmu,
- b) je-li nájemce odsouzen pro úmyslný trestný čin spáchaný na pronajímateli nebo členu jeho domácnosti nebo na osobě, která bydlí v domě, kde je nájemcův byt, nebo proti cizímu majetku, který se v tomto domě nachází,
- c) má-li být byt vyklizen, protože je z důvodu veřejného zájmu potřebné s bytem nebo domem, ve kterém se byt nachází, naložit tak, že byt nebude možné vůbec užívat, nebo
- d) je-li tu jiný obdobně závažný důvod pro vypovězení nájmu.

Dle § 2205 odst. 2 NOZ může dále pronajímatel vypovědět nájem sjednaný na dobu neurčitou v tříměsíční výpovědní době i v případě, že

- a) má být byt užíván pronajímatelem, jeho manželem, který hodlá opustit rodinnou domácnost a byl podán návrh na rozvod manželství, nebo manželství bylo již rozvedeno,
- b) potřebuje-li pronajímatel byt pro svého příbuzného nebo pro příbuzného svého

manžela v přímé linii nebo ve vedlejší linii v druhém stupni.

Kromě výše uvedených výpovědních důvodů zavádí NOZ v § 2208 novum v podobě **výpovědi z důvodu zvlášť závažného porušení povinností ze strany nájemce**. V takovém případě má mít pronajímatel **právo vypovědět nájem bez výpovědní doby a požadovat, aby mu nájemce bez zbytečného odkladu byt odevzdal**. Dle § 2208 odst. 2 NOZ nájemce porušuje svou povinnost zvlášť závažným způsobem zejména v následujících případech:

- a) nezaplatí-li nájemné a náklady na služby za dobu alespoň tří měsíců,
- b) poškozuje-li byt nebo dům závažným nebo nenapravitelným způsobem,
- c) způsobuje-li jinak závažné škody nebo obtíže pronajímateli nebo osobám, které v domě bydlí,
- d) přenechá-li neoprávněně byt nebo jeho část podnájemci,
- e) užívá-li neoprávněně byt jiným způsobem nebo k jinému účelu, než bylo ujednáno.

Dle § 2208 odst. 3 NOZ musí pronajímatel buďto ve výpovědi uvést, v čem spatřuje zvlášť závažné porušení nájemcovy povinnosti, nebo jej před doručením výpovědi vyzvat, aby v přiměřené době odstranil své závadné chování nebo protiprávní stav, jinak se k výpovědi nepřihlíží. Dle důvodové zprávy se pro aplikaci ustanovení § 2208 NOZ předpokládá nemalá intenzita závadného chování nájemce. Dle našeho názoru však **není zřejmé, zda v případě výpovědi dle § 2208 NOZ má nájemce možnost obrátit se na soud dle § 2207 NOZ** či nikoliv a **pokud ano, jaké má podání tohoto návrhu důsledky na účinnost výpovědi** (a povinnost nájemce vyklidit a odevzdat byt pronajímateli). Navrhované znění NOZ dle našeho názoru připouští výklad, že v případě výpovědi dle § 2208 NOZ nájemce právo obrátit se na soud dle § 2207 NOZ nemá.

V neposlední řadě představuje oproti platné právní úpravě významnou změnu skutečnost, že **NOZ již nadále nepočítá s institutem tzv. bytových náhrad**, které má pronajímatel povinnost za určitých podmínek dle platné právní úpravy nájemci zajistit.

Celkově lze s ohledem na výše uvedené k navrhované úpravě nájmu bytu v NOZ shrnout, že tato **úprava na jednu stranu představuje oproti platné právní úpravě**

pozitivní změnu a zavádí úpravu, která je pro obě strany vyváženější, na druhou stranu je však nutné několik dosti podstatných otázek dopracovat (zejména otázku, jaké účinky má podání návrhu na přezkoumání výpovědi soudem na povinnost nájemce byt vyklidit).

7 OCHRANA SPOTŘEBITELE JAKO SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY

7.1 Úvodem

V následující kapitole se budeme věnovat analýze právní ochrany spotřebitele z hlediska platné právní úpravy a z hlediska navrhované úpravy ochrany spotřebitele v NOZ. Jsou to právě tzv. spotřebitelské smlouvy (smlouvy uzavírané se spotřebiteli), v souvislosti se kterými bývá nejčastěji zmiňován princip ochrany slabší smluvní strany.¹⁶⁸

Potřeba ochrany spotřebitele ve smluvním vztahu s dodavatelem je dána **nevýhodou spotřebitele spočívající zejména v menším množství informací ohledně výrobku či služby, kterou nakupuje (které jsou navíc často značně zkresleny vlivem reklamy), v menší znalosti principů fungování trhu, marketingových postupů, informací o konkurenčních nabídkách, v horším majetkovém postavení, apod.** Tyto skutečnosti z něj zásadně činí slabší smluvní stranu.

Současná právní úprava ochrany spotřebitele v českém právu vychází z převážné části z evropského komunitárního práva, které na ochranu spotřebitele klade velký důraz. M. Selucká v této souvislosti uvádí, že do popředí zájmu politiky Evropských společenství se problematika ochrany spotřebitele dostala od 70. let 20. století. Do primárního práva EU byla ochrana spotřebitele zakotvena čl. 100a Jednotného evropského aktu a čl. 129a Maastrichtské smlouvy¹⁶⁹ (viz pozdější čl. 95 a čl. 153 Smlouvy o založení ES a dnešní čl. 114 a čl. 169 Smlouvy o fungování Evropské unie). Na úrovni sekundárního práva byla dále ochrana spotřebitele postupně rozvedena řadou směrnic. Mezi nejvýznamnější směrnice v této oblasti patří zejména (řazeno chronologicky):

- směrnice 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory,
- směrnice 87/102/EHS ze dne 22. prosince 1986 o sblížování zákonů a dalších předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru,
- směrnice 90/314/EHS ze dne 13. června 1990 o souborných službách pro cesty,

¹⁶⁸ Účelem této kapitoly přitom není provést vyčerpávající rozbor problematiky ochrany spotřebitele ve smluvních vztazích. K této problematice existuje relativně rozsáhlá česká a zejména zahraniční literatura.

¹⁶⁹ Viz Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 3.

pobyty a zájezdy,

- směrnice 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách,
- směrnice 94/47/ES ze dne 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek,
- směrnice 97/7/EHS ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku,
- směrnice 98/27/ES ze dne 19. května 1998 o žalobách na zdržení se jednání v oblasti ochrany zájmů spotřebitelů,
- směrnice 1999/44/ES ze dne 25. května 1999 o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží,
- směrnice 2002/65/ES ze dne 23. září 2002 o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES,
- směrnice 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS.

Mezi další významné evropské směrnice spadající do oblasti ochrany spotřebitele lze zmínit např.:

- směrnici 84/450/EHS ze dne 10. září 1984 o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se klamavé reklamy,
- směrnici 85/374/EHS ze dne 25. července 1985 o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se odpovědnosti za vadné výrobky,
- směrnici 97/55/ES ze dne ze dne 6. října 1997 o srovnávací reklamě,
- směrnici 98/6/ES ze dne 16. února 1998 o ochraně spotřebitelů při označování cen výrobků nabízených spotřebiteli,
- směrnici 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech

služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu,

- směrnici 2001/95/ES ze dne 3. prosince 2001 o obecné bezpečnosti výrobků,
- směrnici 2005/29/ES ze dne 11. května 2005 o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu,
- směrnici 2006/114/ES ze dne 12. prosince 2006, o klamavé a srovnávací reklamě, či
- směrnici 2007/64/ES ze dne 13. listopadu 2007 o platebních službách na vnitřním trhu.

Již z výše uvedeného výčtu směrnic je zřejmé, že právní úprava na ochranu spotřebitele je v komunitárním právu značně roztržena. To působí problémy při implementaci těchto směrnic na úrovni národních legislativ jednotlivých členských států. V některých právních řádech byly spotřebitelské směrnice provedeny samostatnými zákony, v jiných začleněním do civilních kodexů, popř. kombinací obojího.¹⁷⁰

Kritizována je rovněž skutečnost, že mezi jednotlivými směrnicemi lze nalézt značnou pojmovou nejednotnost, a to i u základních pojmů jako je spotřebitel či dodavatel. V neposlední řadě se jako problém jeví rozdílná míra ochrany poskytovaná spotřebiteli v rámci jednotlivých právních řádů. Evropské směrnice totiž zásadně vycházejí z principu minimálního rozsahu ochrany, tj. ponechávají na vůli členských států, zda ochrana, kterou spotřebiteli poskytnou, bude širší, než vyžadují směrnice.

V souvislosti s výše uvedeným probíhají v současné době diskuse o návrhu směrnice o právech spotřebitele, která by byla založena na koncepci tzv. úplné harmonizace a konsolidovala by smluvní spotřebitelské právo, resp. čtyři nejvýznamnější směrnice upravující smluvní práva spotřebitelů, a to směrnici 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory, směrnici 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, směrnici 97/7/EHS ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku a směrnici 1999/44/ES ze dne 25. května 1999 o některých

---

¹⁷⁰ Viz Lurger, B. The „Social“ Side of Contract Law and the New Principle of Regard and Fairness. In Towards a European Civil Code. 3. vydání. Kluwer Law International, 2004, str. 273 a násled.

aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží.¹⁷¹

Co se týče implementace evropských směrnic na ochranu spotřebitele do současného českého práva, některé směrnice byly provedeny v rámci občanského zákoníku (ustanovení o prodeji zboží v obchodě, ustanovení o cestovní smlouvě, ustanovení o tzv. spotřebitelských smlouvách), jiné v rámci jiných předpisů (např. zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, zákona č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, zákona č. 159/1999 Sb., o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu či v rámci úpravy práva proti nekalé soutěži v obchodním zákoníku).

Problematika ochrany spotřebitele (spotřebitelských smluv) dle původního záměru neměla být součástí nového kodexu, a to zejména z důvodu snahy předejít častým novelizacím vyžadovaným evropským právem (v němž se navíc v současné době projednává návrh výše uvedené směrnice o právech spotřebitelů, která má zásadním způsobem reformovat spotřebitelské právo v Evropské unii). Dalším uváděným důvodem byla snaha upravit české spotřebitelské právo na úrovni jednoho zvláštního zákona (tedy včetně veřejnoprávních aspektů obsažených zejména v zákoně o ochraně spotřebitele).

V aktuálním vládním návrhu zákona byly nakonec spotřebitelské smlouvy do kodexu zahrnuty. Toto řešení považujeme za správné. Přestože souhlasíme s tím, že spotřebitelské právo se vyznačuje dosti častými změnami na úrovni evropské legislativy, **jsou to právě spotřebitelské smlouvy, s nimiž se každý prakticky na denní bázi setkává, a které jsou tudíž (na rozdíl od mnoha jiných ustanovení kodexu) součástí každodenního života.** Již z tohoto důvodu samotného by dle našeho názoru úprava spotřebitelských smluv neměla v novém soukromoprávním kodexu chybět.

Argument, že úprava spotřebitelských smluv vychází do značné míry z evropských směrnic a je podrobována častým novelizacím, tedy nemůže dle našeho názoru v porovnání s významem spotřebitelských smluv v každodenním životě obstát. Tím spíše, že jedním z proklamovaných východisek rekodifikačních prací byl cíl sjednotit úpravu závazkového práva.

---

¹⁷¹ Blíže viz např. Tichý, L. Veěl, T. Vývoj evropského spotřebitelského práva (k návrhu směrnice o právech spotřebitele). Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2009; Mišúr, P. Návrh směrnice o právech spotřebitelů – cesta k úplné harmonizaci spotřebitelského acquis. Obchodněprávní revue 1/2010.

Dle našeho názoru **separátní úprava spotřebitelských smluv by spíše vedla k tomu, že by se s každou změnou v oblasti právní úpravy spotřebitelských smluv zvyšovalo riziko nekompatibility úpravy smluvních závazkových vztahů v občanském zákoníku** (včetně institutů na ochranu slabší smluvní strany) **s úpravou spotřebitelských smluv ve zvláštním zákoně.**

V následujících podkapitolách se dále budeme podrobněji zabývat jednotlivými instituty na ochranu spotřebitele jako slabší smluvní strany. U jednotlivých institutů se vždy nejprve zabýváme jejich úpravou z hlediska platné právní úpravy, následně vybranými relevantními rozdíly,¹⁷² které oproti stávající právní úpravě přináší NOZ.¹⁷³

7.2 Vymezení spotřebitele a spotřebitelské smlouvy

V části první, hlavě páté (§ 51a a násl.) platného občanského zákoníku jsou upraveny tzv. spotřebitelské smlouvy.¹⁷⁴ Těmi se dle § 52 odst. 1 obč. zák. rozumí smlouvy kupní, smlouvy o dílo, případně jiné smlouvy, pokud smluvními stranami jsou na jedné straně spotřebitel a na druhé straně dodavatel. Jak vyplývá již z uvedené definice, spotřebitelská smlouva není smluvní typ, ale označení pro jakoukoliv smlouvu uzavřenou mezi spotřebitelem a dodavatelem, bez ohledu na to, zda se jedná o typově upravenou smlouvu či smlouvu inominátní.¹⁷⁵

Dodavatelem je dle § 52 odst. 2 obč. zák. osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy jedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti, spotřebitelem pak § 52 odst. 3 obč. zák. fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého

---

¹⁷² Upozorňujeme, že se nejedná o vyčerpávající přehled všech změn, které NOZ v oblasti ochrany spotřebitele přináší.

¹⁷³ K otázce úpravy spotřebitelských smluv v NOZ viz rovněž např. Selucká, M. Ochrana spotřebitele v navrhovaném občanském zákoníku. Právní rozhledy 10/2009; Melzer, F. K úpravě ochrany spotřebitele ve vládním návrhu občanského zákoníku. Právní rozhledy 21/2009; Tomančáková, B. Smlouvy uzavírané se spotřebitelem v návrhu občanského zákoníku. Právní fórum 9/2009.

¹⁷⁴ Systematické začlenění spotřebitelských smluv do obecných ustanovení občanského zákoníku je často kritizováno s tím, že by vhodnější by bylo problematiku spotřebitelských smluv upravit v obecné části závazkového práva.

¹⁷⁵ V této souvislosti srov. právní úpravu účinnou do 8. března 2006, kdy definice spotřebitelské smlouvy vyžadovala, aby se jednalo o smlouvu upravenou v části osmé občanského zákoníku. Jednalo se o nedůsledné provedení směrnice č. 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

povolání.¹⁷⁶

Definici, dle které může **spotřebitelem pouze fyzická osoba**, přitom zavedla až nedávná novela občanského zákoníku¹⁷⁷ provedená zákonem č. 155/2010 Sb., kterým se mění některé zákony ke zkvalitnění jejich aplikace a ke snížení administrativní zátěže podnikatelů.¹⁷⁸ Před uvedenou novelou bylo možné za spotřebitele považovat i osobu právnickou. Možnost takového výkladu šla nad rámec komunitárního práva.¹⁷⁹ Navíc, jednalo se dle našeho názoru o nepřiměřené rozšíření ochrany na subjekty, které zásadně není možné považovat za slabší smluvní strany z důvodů, jako je tomu u fyzických osob (průměrného spotřebitele).

NOZ rovněž vychází z toho, že spotřebitelem může být pouze fyzická osoba. Dle § 395 NOZ je spotřebitelem každý člověk, který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná. Důvodová zpráva k NOZ uvádí, že konceptem, že spotřebitelem může být pouze fyzická osoba, „není vyloučena ochrana právnických osob ... ani ochrana těch podnikatelů, kteří se za určité situace ocitnou v postavení slabší strany (typicky uzavírá-li smlouvu právnická osoba nebo podnikatel v pozici neprofesionála s osobou, která je v daném oboru profesionálem). Těmto osobám bude náležet ochrana podle obecných ustanovení, nikoli podle zvláštní úpravy ochrany spotřebitele“ (k obecné ochraně slabší smluvní strany v návrhu NOZ viz kapitola 8 níže).

Namísto dodavatele pak NOZ užívá pojem podnikatel. Za podnikatele je dle § 396 NOZ považován se zřetelem k dané činnosti ten, kdo samostatně vykonává na vlastní účet a odpovědnost výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku, přičemž pro účely ochrany spotřebitele se za

---

¹⁷⁶ Blíže k pojmu spotřebitele a dodavatele viz např. Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 33 a násl. nebo Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 460 a násl.

¹⁷⁷ Blíže viz Selucká, M. Ochrana spotřebitele: nenápadná změna se zásadními dopady. Právní rozhledy 14/2010.

¹⁷⁸ Dle důvodové zprávy k této novele „v návaznosti na nezbytnost sjednocení definice spotřebitele v rámci veřejného i soukromého práva tak, aby obsahově odpovídal vymezení tohoto pojmu v právu Evropské unie, jakož i v judikatuře Evropského soudního dvora, dochází k upřesnění i ve stávajícím ustanovení občanského zákoníku.“

¹⁷⁹ K tomu viz blíže Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 467.

podnikatele považuje rovněž každá osoba, která uzavírá smlouvy související s vlastní obchodní, výrobní nebo obdobnou činností či při samostatném výkonu svého povolání, popřípadě osoba, která jedná svým jménem na účet podnikatele. Dle § 397 odst. 1 NOZ se za podnikatele považuje rovněž osoba zapsaná do obchodního rejstříku. Dle § 397 odst. 2 NOZ se pak má dále za to, že podnikatelem je osoba, která má k podnikání živnostenské nebo jiné oprávnění.

Spotřebitelskou smlouvou (smlouvou uzavíranou se spotřebitelem) je pak dle § 1742 NOZ smlouva, kterou uzavírá podnikatel se spotřebitelem.

7.3 Ustanovení o jednostranné kogentnosti

Dle § 55 odst. 1 obč. zák. smluvní ujednání spotřebitelských smluv se nemohou odchýlit od zákona v neprospěch spotřebitele. Spotřebitel se zejména nemůže vzdát práv, které mu zákon poskytuje, nebo jinak zhoršit své smluvní postavení.

O nemožnosti odchýlit se od zákona v neprospěch spotřebitele dle ustanovení § 55 odst. 1 obč. zák. se hovoří jako o „jednostranné kogentnosti“. Literatura k ustanovení § 55 odst. 1 obč. zák. uvádí, že znění tohoto ustanovení není výsledkem implementace žádné evropské směrnice a představuje nepřiměřený zásah do smluvní svobody.¹⁸⁰ S tímto závěrem souhlasíme. Dané ustanovení *ad absurdum* vyžaduje vždy porovnávání uzavřené smlouvy se všemi dispozitivními ustanoveními právního řádu za účelem ověření, zda se strany od některého dispozitivního ustanovení neodchýlily v neprospěch spotřebitele.

Z hlediska testu proporcionality dle našeho názoru **ustanovení § 55 odst. 1 obč. zák. nepředstavuje vhodný prostředek k dosažení zamýšlené ochrany spotřebitele, neboť neúměrně zasahuje do právní jistoty a omezuje uplatnění principu autonomie vůle**, a dále není nutné k dosažení účelu sledovaného předmětným ustanovením (dostatečná se nám v tomto ohledu jeví úprava v § 56 a § 55 odst. 3 obč. zák.).¹⁸¹ *De lege ferenda* se přikláníme k tomu, že je třeba **přistoupit ke změně či vypuštění daného ustanovení**.

NOZ toto ustanovení obsahuje, avšak v modifikované podobě. § 1744 NOZ stanoví,

---

¹⁸⁰ Viz Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 529.

¹⁸¹ § 55 odst. 3 obč. zák. stanoví výkladové pravidlo, dle kterého „v pochybnostech o významu spotřebitelských smluv platí výklad pro spotřebitele příznivější“.

že k ujednáním odchylicím se od ustanovení zákona stanovených k ochraně spotřebitele se nepřihlíží. Zároveň je vyloučena možnost, aby se spotřebitel vzdal zvláštního práva, které mu zákon poskytuje. Rozdíl oproti stávající právní úpravě spočívá v tom, že NOZ rozsah daného ustanovení zužuje na případy zákonných ustanovení, které jsou stanoveny k ochraně spotřebitele. Nejedná se tedy o zákaz jakékoliv odchylky od zákona v neprospěch spotřebitele, jako je tomu v případě § 55 odst. 1 platného obč. zák.

7.4 Ochrana spotřebitele proti nepřiměřeným (neférovým) ujednáním

7.4.1 Generální klauzule

Úprava § 56 vychází ze směrnice 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách. Dle § 56 odst. 1 obč. zák. platí, že spotřebitelské smlouvy nesmějí obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran. Toto ustanovení lze považovat za jakousi generální klauzuli vymežující zakázaná (neférová) ujednání jdoucí k tíži spotřebitele.

Vzhledem k tomu, že pojem „dobré víry“ má z hlediska generální klauzule obsažené v § 56 odst. 1 obč. zák. klíčový význam, blíže se u něj blíže zastavíme. V souvislosti s užitím pojmu „dobrá víra“ v § 56 odst. 1 obč. zák. bývá někdy poukazováno na to, že užití tohoto pojmu vzniklo nepřesným („otrockým“) překladem směrnice, přičemž namísto „dobré víry“ by měl být použit termín „dobré mravy“ či termín „přiměřenost“, neboť dobrá víra v českém právu je psychickou kategorií, tedy pojmem s jiným významem, než je tomuto pojmu přisuzováno v jiných právních řádech nebo v komunitárním právu.¹⁸² K obdobnému závěru dospěli i tvůrci NOZ, jak vyplývá z důvodové zprávy a znění § 1745 NOZ (k tomu viz níže).

Výše v kapitole 3 jsme upozornili na rozdíl mezi tzv. subjektivní dobrou vírou a objektivní dobrou vírou. Přestože v českém právu je dobrá víra tradičně nahlížena pouze jako subjektivní dobrá víra, tj. psychická kategorie a přestože je skutečně možné, že pojem „dobrá víra“ se do předmětného ustanovení dostal pouze v důsledku doslovného překladu,

---

¹⁸² Viz např. Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 541, Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 87 a 108 a další.

nesouhlasíme s tím, že by tento pojem měl být nahrazen pojmem „dobré mravy,“ či dokonce pojmem „přiměřenost“, jak se objevilo při překladu směrnic, jakož i v NOZ (k tomu viz níže).

Český překlad směrnice č. 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, která byla § 56 odst. 1 obč. zák. provedena, zvolil ve snaze vyhnout se užití pojmu „dobrá víra“ coby objektivního principu namísto pojmu „dobrá víra“ pojem „přiměřenost“. Anglický pojem „unfair terms“ zároveň přeložil jako „nepřiměřené podmínky“. Ustanovení čl. 3 směrnice (tj. generální klauzule proti nepřiměřeným podmínkám) pak v českém znění zní: „*Smluvní podmínka...je považována za nepřiměřenou, jestliže v rozporu s požadavkem přiměřenosti způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran...*“ Výsledkem je ukázkový příklad nepřesného překladu směrnice a logicky chybná definice v kruhu.

Čl. 3 směrnice v anglickém znění zní: „*A contractual term...shall be regarded as unfair [nepřiměřený, neférový] if, contrary to the requirement of good faith [dobré víry], it causes a significant imbalance...*“ Zakázány jsou tedy nepřiměřené podmínky (správněji „ujednání“). **K tomu, aby se jednalo o nepřiměřené ujednání, musí být splněny dvě podmínky: 1) musí jít o ujednání, která způsobují významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran v neprospěch spotřebitele, 2) způsobení dané nerovnováhy musí být v rozporu s požadavkem dobré víry.**

Je třeba zdůraznit, že v **preambuli směrnice** jsou obsažena **výkladová pravidla pro posuzování „dobré víry“**. Z preambule zejména vyplývá, že při posuzování dobré víry musí být brán zvláštní ohled na následující skutečnosti:

- jaká byla síla vyjednávacích pozic stran,
- zda byl na spotřebitele vyvíjen nějaký tlak (např. přemlouváním), aby souhlasil s předmětným ujednáním,
- zda zboží bylo dodáno nebo služby poskytnuty na zvláštní objednávku spotřebitele,
- zda dodavatel jednal s druhou stranou, jejíž oprávněné zájmy musí vzít v úvahu, férově a spravedlivě,
- co bylo předmětem smlouvy (povaha zboží a služeb) a jaký byl poměr mezi

cenou a kvalitou.

Z výše uvedeného přehledu je zřejmé, že pojem „dobrá víra“ nelze jednoduše zaměnit pojmem „dobré mravy“ či pojmem „přiměřenost“, ale je nutné jej vykládat ve významu, který je tomuto pojmu přisuzován v evropském komunitárním právu. Vyjdeme-li z premisy, že evropské soukromé právo má směřovat k větší unifikaci (viz např. diskuse o evropském civilním kodexu), je nutné i obecné právní zásady vnímat ze širšího pohledu, který se nebude omezovat pouze na národní právní řády. Stejně jako v mezinárodním právu nelze jednotlivé pojmy interpretovat čistě pohledem národních legislativ, ani v evropském komunitárním právu není takový postup možný. Výše **uvedená kritéria musí být** dle našeho názoru **brána v úvahu při aplikaci § 56 odst. 1 obč. zák.** a měla by být rovněž výslovně **zakotvena v textu zákona.**

Návrh NOZ zvolil ve svém § 1745 namísto pojmu „dobrá víra“ rovněž pojem „přiměřenost“. Dle uvedeného ustanovení platí, že má se za to, že zakázaná jsou ujednání, která zakládají v rozporu s požadavkem přiměřenosti významnou nerovnováhu práv nebo povinností stran v neprospěch spotřebitele. Dle důvodové zprávy byl pojem „dobrá víra“ vynechán záměrně s tím, že jeho užití v platném občanském zákoníku představovalo „anglicismus“, který by byl vedle tradičně užívaného významu dobré víry v českém právu matoucí.

Dle našeho názoru však z výše uvedeného vyplývá, že je zcela legitimní hovořit v souvislosti s § 56 odst. 1 obč. zák. o „dobré víře,“ neboť se jedná o princip evropského komunitárního práva, který má svůj vlastní obsah a neměl by být jednoduše nahrazován jinými pojmy.¹⁸³ To přitom zároveň neznamená, že by tím mělo dojít k potlačení jejího v českém právu tradičního významu, tj. dobré víry jako psychické kategorie. Dobrá víra se totiž ve svém dvojím pojetí (jako subjektivní a objektivní dobrá víra) objevuje již od římského práva, nejedná se tudíž v tomto ohledu o žádné umělé překrucování tohoto pojmu.¹⁸⁴

Kromě otázky dobré víry v předmětném ustanovení přináší § 1745 NOZ oproti

---

¹⁸³ Srov. Tichý, L. Nepřiměřená ustanovení ve spotřebitelských smlouvách (Hodnocení Návrhu horizontální směrnice) in Tichý, L. Večl, T. Vývoj evropského spotřebitelského práva (k návrhu směrnice o právech spotřebitele). Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2009, str. 62.

¹⁸⁴ Blíže viz Zapletal, J. Zásada dobré víry a její uplatnění v soukromém právu. Právní rozhledy 2/2006.

platnému § 56 odst. 1 obč. zák. následující dvě změny. V první řadě je dané ustanovení uvozeno slovy „má se za to“, přičemž kombinace vyvratitelné domněnky s výslovně vyjádřeným zákazem nám z hlediska účelu daného ustanovení připadá problematická. **Slova „má se za to“ proto navrhuje z ust. § 1745 NOZ vypustit.**

Druhou změnou je **stanovení výjimky pro smlouvy, kterých nebylo dosaženo adhezním způsobem** (k adhezním smlouvám viz kapitola 8 níže). Pro tyto smlouvy dle § 1745 věty druhé zákaz ujednání v neprospěch spotřebitele neplatí. Tato výjimka odpovídá čl. 3 směrnice č. 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách. Dle našeho názoru je však otázkou, zda je zakotvení této výjimky nutné a zda v praxi nebude docházet k jejímu zneužívání v neprospěch spotřebitele. S ohledem na toto riziko a s ohledem na to, že většina smluv bude uzavírána adhezním způsobem, se spíše **přikláníme k tomu, aby v NOZ předmětná výjimka zakotvena nebyla**, stejně jako nebyla obsažena v platné právní úpravě. Toto řešení je z hlediska směrnice možné, neboť její čl. 8 umožňuje členským státům přijmout přísnější ustanovení na ochranu spotřebitele.¹⁸⁵

Výjimka pro předmět a cenu plnění

Ochrana spotřebitele dle § 56 odst. 1 obč. zák. nejde tak daleko, aby bylo možné přezkoumávat adekvátnost (přiměřenost) výše sjednané ceny. Dle § 56 odst. 2 obč. zák. totiž platí, že ustanovení **§ 56 odst. 1 se nevztahuje na smluvní ujednání, která vymezují předmět plnění nebo cenu plnění**. Obdobné ustanovení obsahuje § 1745 věta druhé NOZ.

Předmět plnění (to, co bylo předmětem smlouvy) **a poměr mezi cenou a kvalitou je však**, jak vyplývá z preambule směrnice č. 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, **možné vzít v úvahu při posuzování přiměřenosti (férovosti) jiných smluvních ujednání** (viz přehled výše).

De lege ferenda by bylo možné uvažovat o tom, zda by i předmět plnění a cena

---

¹⁸⁵ Srov. Tichý, L. Nepřiměřená ustanovení ve spotřebitelských smlouvách (Hodnocení Návrhu horizontální směrnice) in Tichý, L. Večl, T. Vývoj evropského spotřebitelského práva (k návrhu směrnice o právech spotřebitele). Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2009, str. 56; Selucká, M. Ochrana spotřebitele v navrhovaném občanském zákoníku. Právní rozhledy 10/2009.

plnění neměla spadat pod přímo posuzovaná ujednání.¹⁸⁶

7.4.2 Výslovně zakázaná ujednání

§ 56 odst. 3 obč. zák. obsahuje příkladný výčet zakázaných ujednání, která ve smyslu § 56 odst. 1 obč. zák. v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran. Dle tohoto ustanovení jsou nepřípustná zejména smluvní ujednání, která:

- vylučují nebo omezují odpovědnost dodavatele za jednání či opomenutí, kterým byla spotřebiteli způsobena smrt či újma na zdraví,
- vylučují nebo omezují práva spotřebitele při uplatnění odpovědnosti za vady či odpovědnosti za škodu,
- stanoví, že smlouva je pro spotřebitele závazná, zatímco plnění dodavatele je vázáno na splnění podmínky, jejíž uskutečnění je závislé výlučně na vůli dodavatele,
- dovolují dodavateli, aby spotřebiteli nevydal jím poskytnuté plnění i v případě, že spotřebitel neuzavře smlouvu s dodavatelem či od ní odstoupí,
- opravňují dodavatele odstoupit od smlouvy bez smluvního či zákonného důvodu a spotřebitele nikoli,
- opravňují dodavatele, aby bez důvodů hodných zvláštního zřetele vypověděl smlouvu na dobu neurčitou bez přiměřené výpovědní doby,
- zavazují spotřebitele k plnění podmínek, s nimiž se neměl možnost seznámit před uzavřením smlouvy,
- dovolují dodavateli jednostranně změnit smluvní podmínky bez důvodu sjednaného ve smlouvě,
- stanoví, že cena zboží či služeb bude určena v době jejich splnění, nebo dodavatele opravňují k zvýšení ceny zboží či služeb, aniž by spotřebitel byl oprávněn od smlouvy odstoupit, je-li cena sjednaná v době uzavření smlouvy

---

¹⁸⁶ Srov. Tichý, L. Nepřiměřená ustanovení ve spotřebitelských smlouvách (Hodnocení Návrhu horizontální směrnice) in Tichý, L. Večl, T. Vývoj evropského spotřebitelského práva (k návrhu směrnice o právech spotřebitele). Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2009, str. 55-56.

při splnění podstatně překročena,

- příkazují spotřebiteli, aby splnil všechny závazky i v případě, že dodavatel nesplnil závazky, které mu vznikly,
- dovolují dodavateli převést práva a povinnosti ze smlouvy bez souhlasu spotřebitele, dojde-li převodem ke zhoršení dobytosti nebo zajištění pohledávky spotřebitele.

Výše uvedený zákonný výčet je, jak jsme uvedli, pouze příkladný. Lze si tudíž představit i další ujednání, která by byla ve smyslu § 56 odst. 1 obč. zák. nepřijatelná.¹⁸⁷ Příklady nepřijatelných ujednání vychází ze směrnice č. 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, resp. její přílohy.

Na rozdíl od § 56 odst. 3 obč. zák. směrnice v čl. 3 odst. 3 hovoří o seznamu podmínek, které „mohou být“ pokládány za neférové (a tudíž nepřijatelné). Směrnice (jejíž příloha obsahuje širší výčet než § 56 odst. 3 obč. zák.) tudíž dává prostor pro posouzení, zda daná ujednání jsou neférová s ohledem na konkrétní případ. Občanský zákoník naproti tomu vyjmenovává ujednání, která jsou nepřijatelná vždy.

Lze konstatovat, že § 56 odst. 3 obč. zák. představuje poměrně výrazný zásah do autonomie vůle smluvních stran, na druhou stranu se však jedná o poměrně efektivní způsob, jak spotřebitele jakožto slabší smluvní stranu ochránit před sjednáním pro něj značně nevyvážené smlouvy.

NOZ přístup zvolený v platném občanském zákoníku zachovává. Výčet zakázaných ujednání je rovněž příkladný, doznal však určitých změn (viz § 1746 NOZ).

7.4.3 Neplatnost jako prostředek ochrany

Prostředkem ochrany spotřebitele před výše diskutovanými nepřijatelnými podmínkami je neplatnost. Až do novely obč. zák. č. 155/2010 Sb.¹⁸⁸ dle § 55 odst. 2 obč. zák. platilo, že se jedná o neplatnost relativní. § 55 odst. 2 obč. zák. stanovil, že ujednání ve

---

¹⁸⁷ Okresní soud v Českých Budějovicích např. s odkazem na judikaturu ESD dovedl, že nekalým ujednáním k tíži spotřebitele je i ujednání o místní příslušnosti okresního soudu mimo bydliště spotřebitele pro případ řešení sporů (viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25.6.2008, sp. zn. 4 ND 226/2008).

¹⁸⁸ Blíže viz Selucká, M. Ochrana spotřebitele: nenápadná změna se zásadními dopady. Právní rozhledy 14/2010.

spotřebitelských smlouvách ve smyslu § 56 se považují za platná, pokud se spotřebitel nedovolá jejich neplatnosti (§ 40a) s tím, že ovlivňuje-li však takové ujednání přímo i další ujednání smlouvy, může se spotřebitel dovolat neplatnosti celé smlouvy.

Skutečnost, že zákonodárce při implementaci směrnice 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách zvolil koncept relativní neplatnosti, byla kritizována s tím, že aby byla daná směrnice (konkrétně její čl. 6) provedena řádně, muselo by jít o neplatnost absolutní, neboť směrnice vyžaduje, aby soud k nepřiměřeným smluvním podmínkám přihlížel *ex offio*, nikoliv pouze na základě námitky spotřebitele. V současném znění obč. zák. po výše uvedené novele se již jedná o neplatnost absolutní.

Je otázkou, zda je zásadně pro ochranu spotřebitele vhodnější institut relativní neplatnosti či neplatnosti absolutní. Koncept relativní neplatnosti po spotřebiteli vyžaduje vědomost o tom, že se relativní neplatnosti může dovolat a znalost toho, jakým způsobem tak musí učinit, což dle některých autorů klade na spotřebitele v praxi příliš vysoké nároky.

Souhlasíme s tím, že **koncept relativní neplatnosti, tak jak byl zakotven v § 55 odst. 2 obč. zák., byl problematický**, a to jak z hlediska čl. 6 směrnice 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, tak zejména z hlediska jiných ustanovení obč. zák., např. § 39 obč. zák.¹⁸⁹ Zároveň se však domníváme, že **koncept relativní neplatnosti není pro ochranu spotřebitele či ochranu slabší smluvní strany obecně *a priori* nevhodný**. Dle našeho názoru **v některých případech může být koncept relativní neplatnosti z hlediska testu proporcionality vhodnější než neplatnost absolutní, která by dle našeho názoru měla představovat určité soukromoprávní *ultima ratio***, jehož použití by měl zákonodárce v soukromém právu šetřit.

NOZ k výše uvedené problematice přistupuje tak, že se v případě zakázaných ujednání se ve spotřebitelské smlouvě k takovým ujednáním nebude přihlížet, což lze dovodit z § 1744 NOZ a výslovně to potvrzuje rovněž důvodová zpráva. Tento závěr však do určité míry zpochybňuje ustanovení § 1747 NOZ, které řeší otázku nejednoznačných

---

¹⁸⁹ Blíže viz např. Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 531 a násl., Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 108.

ujednání ve spotřebitelské smlouvě, a dle kterého platí, že není-li obsah ujednání ve spotřebitelské smlouvě jednoznačný, může se určení obsahu takového ujednání domáhat pouze spotřebitel,¹⁹⁰ a dále, je-li obsah nejednoznačného ujednání ve smlouvě pro spotřebitele nepřiměřený, může se jeho neplatnosti dovolat jen spotřebitel. Zde se již hovoří o neplatnosti nepřiměřeného ujednání, a to neplatnosti relativní. Tento **rozpor je** dle našeho názoru **třeba odstranit**.

7.5 Ochrana spotřebitele u distančních smluv

Ochrana spotřebitele u smluv uzavíraných na dálku (tzv. distančních smluv) je obsažena v § 53 a násl. obč. zák. a vychází ze směrnice 97/7/EHS ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku. Smlouvami uzavíranými na dálku se rozumí smlouvy, pro jejichž uzavření jsou použity prostředky komunikace na dálku, které umožňují uzavřít smlouvu bez současné fyzické přítomnosti smluvních stran. Nejčastějším takovým prostředkem komunikace na dálku je v současné době internet či telefon.

V této souvislosti je někdy v praxi spornou otázkou, zda jsou ustanovení o distančních smlouvách aplikována v případě, kdy je zboží objednáno např. prostřednictvím internetu, avšak je vyzvednuto osobně v prodejně. Např. u nákupu elektroniky se dnes jedná o velmi častý postup. Dle našeho názoru by se i na takto uzavřené smlouvy měla ustanovení o distančních smlouvách aplikovat, neboť smlouva je uzavřená distančně a zboží bývá spotřebiteli „dáno do ruky“ až po jeho zaplacení. Irelevantní dle našeho názoru je, zda daný internetový obchod nabízí v místě převzetí zboží i možnost prohlédnout si zboží před jeho zakoupením, pokud již smlouva byla uzavřena. *De lege ferenda* by dle našeho názoru stálo za upřesnění, že ustanovení o distančních smlouvách se aplikují i v případě takto uzavřených smluv.

Spotřebitel je u smluv uzavřených prostředky komunikace na dálku chráněn následujícím způsobem. V první řadě je dodavatel povinen vůči spotřebiteli při uzavírání smlouvy plnit informační povinnost v rozsahu stanoveném občanským zákoníkem (viz zejména § 53 odst. 3, 4 a 6 a § 53a obč. zák.).

---

¹⁹⁰ Dle § 1743 NOZ zároveň platí, že veškerá sdělení vůči spotřebiteli musí podnikatel učinit jasně a srozumitelně v jazyce, ve kterém se uzavírá smlouva, přičemž zároveň platí, že lze-li obsah smlouvy vyložit různým způsobem, použije se výklad pro spotřebitele příznivější.

Dalším prostředkem ochrany spotřebitele je jeho právo od uzavřené smlouvy dle § 53 odst. 7 obč. zák. odstoupit,¹⁹¹ a to bez uvedení důvodu a bez jakékoliv sankce do 14 dnů od převzetí plnění. V případě, že dodavatel nepředal spotřebiteli informace, které měl spotřebiteli dle zákona poskytnout, činí tato lhůta pro odstoupení dokonce 3 měsíce od převzetí plnění. § 53 odst. 10 obč. zák. stanoví, že uplatní-li spotřebitel právo na odstoupení od smlouvy podle odstavce 7, má dodavatel právo pouze na náhradu skutečně vynaložených nákladů spojených s vrácením zboží. Dodavatel je zároveň povinen vrátit spotřebiteli zaplacené finanční částky do 30 dnů od odstoupení. **Ustanovení § 53 odst. 7 obč. zák. o právu dodavatele na náhradu skutečně vynaložených nákladů spojených s vrácením zboží považujeme za problematické. Hovoří totiž o právu dodavatele požadovat po spotřebiteli úhradu nákladů.**

Domníváme se, že při provádění směrnice 97/7/EHS ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku došlo v tomto ohledu k určitému nedorozumění. **Směrnice totiž v čl. 6 odst. 2 stanoví, že jedinou platbou, která může být po spotřebiteli požadována, jsou skutečně vynaložené náklady spojené s vrácením zboží.**¹⁹² Toto ustanovení dle našeho názoru nezakládá žádné právo dodavatele vůči spotřebiteli na „náhradu nákladů“, ale pouze říká, že členské státy musí problematiku odstoupení od smlouvy ve svých právních řádech upravit tak, aby spotřebitel nenesl v souvislosti s odstoupením od smlouvy jiné náklady, než (jím vynaložené) náklady spojené s vrácením zboží (tj. zejména poštovné). Mělo by jít přitom o jediné náklady, které

---

¹⁹¹ Výjimkou jsou smlouvy vyjmenované v § 53 odst. 8 obč. zák. Dle § 53 odst. 8 obč. zák. platí, že kromě případů, kdy je odstoupení od smlouvy výslovně ujednáno, nemůže spotřebitel odstoupit od smluv a) na poskytování služeb, jestliže s jejich plněním bylo s jeho souhlasem započato před uplynutím lhůty 14 dnů od převzetí plnění; b) na dodávku zboží nebo služeb, jejichž cena závisí na výchylkách finančního trhu nezávisle na vůli dodavatele; c) na dodávku zboží upraveného podle přání spotřebitele nebo pro jeho osobu, jakož i zboží, které podléhá rychlé zkáze, opotřebení nebo zastarání; d) na dodávku audio a video nahrávek a počítačových programů, porušil-li spotřebitel jejich originální obal; e) na dodávku novin, periodik a časopisů; f) spočívajících ve hře nebo loterii. Dle § 54 obč. zák. se dále ustanovení o smlouvách sjednávaných podle § 53 odst. 2 až 9 a § 53a obč. zák. nevztahují na smlouvy a) o finančních službách (§ 54a), vyjma ustanovení § 53 odst. 1 až 3 a 5 a § 53a; b) uzavírané prostřednictvím prodejních automatů nebo automatizovaných obchodních provozoven; c) uzavírané provozovateli prostředků komunikace na dálku prostřednictvím veřejných telefonů; d) uzavírané na výstavbu či prodej nemovitosti nebo týkající se jiných práv k nemovitosti, s výjimkou nájmu; e) uzavírané na základě dražeb; f) na dodávku potravin, nápojů nebo jiného zboží běžné spotřeby dodávaného stálými doručovateli do domácnosti nebo sídla spotřebitele; g) o ubytování, dopravě, stravování nebo využití volného času, pokud dodavatel poskytuje tato plnění v určeném termínu nebo době.

¹⁹² Srov. rovněž anglické znění: „The only charge that may be made to the consumer because of the exercise of his right of withdrawal is the direct cost of returning the goods“.

by měly jít spotřebiteli v souvislosti s odstoupením od smlouvy k tíži. Evropský soudní dvůr judikoval, že např. není přípustné, aby dodavatel do svých obchodních podmínek zahrnul ustanovení o tom, že pro případ, že spotřebitel od smlouvy odstoupí, nemá nárok na vrácení paušálních nákladů na dodání zboží, které spotřebitel při dodání zboží zaplatil nad rámec ceny.¹⁹³

De lege ferenda by tudíž citované ustanovení mělo znít např. následovně:
„Spotřebitel je oprávněn od smlouvy podle odstavce 7 odstoupit bez jakékoliv sankce. Nedohodne-li se spotřebitel s dodavatelem jinak, **spotřebitel nemá vůči dodavateli právo na náhradu poštovního či jiných nákladů, které spotřebiteli v souvislosti s vrácením zboží vzniknou. Dodavatel nemá vůči spotřebiteli v souvislosti s vrácením zboží právo na náhradu jakýchkoliv nákladů.**“

Obdobně je třeba upravit znění § 1757 odst. 2 NOZ, který rovněž (dle našeho názoru) nepřesně hovoří o oprávnění podnikatele žádat náhradu účelně vynaložených nákladů skutečně spojených s vrácením zboží.

Zajímavou ukázkou nejednotnosti směrnic je, že na rozdíl od směrnice 2002/65/ES či směrnice 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory (viz níže) neobsahuje směrnice 97/7/EHS ustanovení, že k zachování lhůty pro odstoupení od smlouvy postačí odeslání (tj. nikoliv doručení) oznámení o odstoupení před jejím vypršením. Obdobné ustanovení chybí i v platném občanském zákoníku.

V NOZ je tento problém dle našeho názoru vyřešen vhodným způsobem, a to tak, že § 1749 NOZ jednotně pro všechna odstoupení spotřebitele od smlouvy stanoví, že **lhůta pro odstoupení se považuje za zachovanou, pokud spotřebitel v jejím průběhu odešle podnikateli oznámení, že od smlouvy odstupuje.**

Finanční služby uzavírané na dálku

Zvláštní režim platí pro smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku. Daná úprava vychází ze směrnice 2002/65/ES ze dne 23. září 2002 o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES

---

¹⁹³ Viz rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 15.4.2010 ve věci C-511/08 – Handelsgesellschaft Heinrich Heine GmbH v. Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen e.V. (Právní rozhledy 21/2010).

a 98/27/ES.

Dle § 54a odst. 1 obč. zák. se smlouvami o finančních službách rozumí smlouvy týkající se bankovních, platebních, úvěrových nebo pojistných služeb, smlouvy týkající se penzijního připojištění, smlouvy týkající se poskytování investičních služeb nebo smlouvy týkající se obchodů na trhu s investičními nástroji. Právní úprava je dále obsažena v § 54a až § 54d obč. zák.

Podobně jako u ostatních smluv uzavíraných na dálku má spotřebitel možnost bez udání důvodu odstoupit v určité lhůtě (viz § 54c odst. 1 obč. zák.) i od smlouvy o finančních službách uzavřené na dálku. Dle § 54c odst. 6 obč. zák. platí, že odstoupí-li spotřebitel od smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku, dodavatel po něm může požadovat neprodlené zaplacení částky pouze za do té doby skutečně poskytnutou službu. Požadovaná částka musí být přiměřená rozsahu již poskytnuté služby. Dle § 54 odst. 7 obč. zák. zároveň platí, že dodavatel nesmí od spotřebitele požadovat zaplacení částky za poskytnutou službu podle odstavce 6, pokud zahájil plnění smlouvy před uplynutím lhůty pro odstoupení podle odstavce 1 bez souhlasu spotřebitele nebo pokud neprokáže, že spotřebitele informoval o částce podle § 54b odst. 4 písm. a).

Dle § 54b odst. 4 písm. a) obč. zák. musí být spotřebiteli poskytnuty informace o možnosti či nemožnosti odstoupit od smlouvy podle § 54c odst. 1, zejména o lhůtách k jeho uplatnění, podmínkách jeho uplatnění, částce, jejíž zaplacení může být na spotřebiteli požadováno podle § 54c odst. 6, a informace o důsledcích neuplatnění práva na odstoupení od smlouvy.

Z hlediska ochrany spotřebitele považujeme za důležité, aby zaplacení částky dle § 54c odst. 6 obč. zák. při odstoupení od smlouvy nemělo sankční povahu. Na to pamatuje i **směrnice 2002/65/ES v čl. 7 odst. 1**, který jednak **stanoví**, že splatná částka nesmí překročit částku, která je úměrná významu již poskytnuté služby v porovnání s celkovým rozsahem služeb stanoveným ve smlouvě uzavřené na dálku, (což je ve stručnější podobě obsaženo v poslední větě § 54c odst. 6 obč. zák.), jednak, **že splatná částka nesmí být v žádném případě taková, aby mohla být vykládána jako smluvní pokuta**. Posledně citované ustanovení přitom v obč. zák. chybí a není obsaženo ani v NOZ. Domníváme se, že pro vyloučení pochybností by dané ustanovení mělo být *de lege ferenda* výslovně **zakotveno**.

V neposlední řadě by *de lege ferenda* mělo být v souladu s čl. 6 odst. 6 směrnice 2002/65/ES upraveno, že k zachování lhůt pro odstoupení stačí, aby oznámení o odstoupení bylo ve stanovené lhůtě odesláno (tj. nikoliv doručeno) dodavateli. Jak jsme již uvedli výše, tento problém řeší NOZ v § 1749 jednotně pro všechny případy odstoupení spotřebitele od smlouvy.

Ochrana spotřebitele před nevyžádaným plněním

V rámci úpravy smluv uzavíraných na dálku obsahuje občanský zákoník i ustanovení o nevyžádaných plněních zaslaných spotřebiteli. Dle § 53 odst. 9 obč. zák. platí, že poskytuje-li dodavatel plnění spotřebiteli bez objednávky, není spotřebitel povinen dodavateli jeho plnění vrátit ani jej o tom vyrozumět.

Citované ustanovení vychází ze směrnice č. 2005/29/ES ze dne 11. května 2005 o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu a z čl. 9 směrnice č. 97/7/EHS ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku.

V této souvislosti M. Selucká upozorňuje na to, že citované ustanovení je potenciálně v rozporu s čl. 9 směrnice č. 97/7/EHS, neboť výslovně nezakazuje reálnou ofertou, pouze opravňuje spotřebitele k tomu, aby zboží nemusel vrátit. Jinými slovy, že česká úprava nevyklučuje, aby spotřebitel reálnou ofertou akceptoval a cenu zaplatil. Za problematické M. Selucká rovněž považuje, že zákon neupravuje, zda se spotřebitel stává vlastníkem nevyžádaného plnění.¹⁹⁴

NOZ výše uvedené ustanovení modifikuje v § 1770 tak, že spotřebiteli nevzniká povinnost za neobjednané plnění zaplatit ani žádná jiná povinnost.

7.6 Ochrana spotřebitele u smluv uzavíraných mimo prostory obvyklé k podnikání

Ochrana spotřebitele u smluv uzavíraných mimo prostory obvyklé k podnikání vychází ze směrnice 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory. V občanském zákoníku je upravena v § 57.

---

¹⁹⁴ Blíže viz Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 103 a násl.

§ 57 obč. zák. se týká situací, kdy je spotřebitelská smlouva uzavřena mimo prostory obvyklé k podnikání dodavatele nebo nemá-li dodavatel žádné stálé místo k podnikání. Ze čl. 1 směrnice 85/577/EHS vyplývá, že předmětná právní úprava míří zejména na prodej zboží nebo služeb v průběhu zájezdu organizovaného dodavatelem mimo jeho obchodní prostory nebo v průběhu návštěvy dodavatele i) u spotřebitele doma nebo v bytě jiných spotřebitelů; ii) u spotřebitele na jeho pracovišti.¹⁹⁵

Ochrana spotřebitele u smluv uzavíraných mimo provozovnu spočívá v tom, že spotřebitel může od smlouvy uzavřené tímto způsobem odstoupit, a to do 14 dnů od jejího uzavření. Nedošlo-li dosud ke splnění dodávky zboží či služeb dodavatelem, může od smlouvy odstoupit bez uvedení důvodů a bez jakékoliv sankce do 1 měsíce. Dodavatel je v takovém případě povinen vrátit spotřebiteli zaplacené finanční částky do 30 dnů od odstoupení od smlouvy. Na možnost odstoupení od smlouvy musí dodavatel spotřebitele upozornit nejpozději při uzavření smlouvy. Při porušení této povinnosti může spotřebitel od smlouvy odstoupit do 1 roku od jejího uzavření.¹⁹⁶

Co se týče lhůt pro odstoupení, **stejně jako v případech uvedených v předchozích kapitolách považujeme za nesouladné s úpravou ve směrnici, že zákon nestanoví, že lhůta je zachována, je-li oznámení o odstoupení před jejím uplynutím odesláno, jak vyžaduje čl. 5 směrnice 85/577/EHS.** Tento problém řeší § 1749 NOZ jednotně pro všechny případy odstoupení spotřebitele od smlouvy (viz výše).

Za problematické rovněž považujeme, že výše uvedená ochrana spotřebiteli dle § 57 odst. 1 věty druhé obč. zák. nenáleží u smluv, u nichž si spotřebitel výslovně

---

¹⁹⁵ Jak uvádí preambule směrnice, ochrana je odůvodněna tím, že „pro smlouvy uzavřené mimo obchodní prostory dodavatele je charakteristické, že podnět ke smluvnímu jednání zpravidla pochází od dodavatele a spotřebitel není na smluvní jednání připraven nebo je neočekává...spotřebitel často nemá možnost porovnat jakost a cenu nabídky s jinými nabídkami...prvek překvapení je obecně spojen nejen se smlouvami sjednávanými před domovními dveřmi, ale rovněž s jinými typy smluv uzavíraných dodavatelem mimo jeho obchodní prostory.“

¹⁹⁶ Od některých smluv však spotřebitel odstoupit nemůže. Jedná se o následující výjimky: smlouvy, jejichž předmětem je výstavba, prodej, nájem nebo jiné právo k nemovitosti, s výjimkou smluv o jejich opravách a o dodávce zařízení do ní začleněných; smlouvy na dodávku potravin nebo jiného zboží běžné spotřeby dodávaného stálými doručovateli do domácnostní spotřebitele nebo do jiného jím určeného místa; smlouvy na dodávku zboží nebo služeb, které byly uzavřeny podle katalogu dodavatele, s nímž se spotřebitel měl možnost seznámit v nepřítomnosti dodavatele, za předpokladu, že mezi stranami má pokračovat spojení při plnění uzavřené nebo jiné smlouvy, a za předpokladu, že spotřebitel má právo odstoupit od smlouvy nejméně do 7 dnů od převzetí zboží a je s tímto právem seznámen v katalogu nebo ve smlouvě; smlouvy pojistné a o cenných papírech.

sjednal návštěvu dodavatele za účelem objednávky, neboť tato výjimka může být v praxi zneužívána (např. tím, že do smluv dodavatelé vkládají ustanovení, že návštěva byla sjednána na žádost spotřebitele. *De lege ferenda se přikláníme k tomu, aby tato výjimka byla vypuštěna.* Úprava v NOZ (§ 1771-1773) již tuto výjimku neobsahuje. Otázkou však je, proč **důvodová zpráva přesto uvádí, že „výjimkou jsou případy, kdy si spotřebitel návštěvu podnikatele výslovně sjednal“**. Uvedený rozpor je třeba vyjasnit.

7.7 Ochrana spotřebitele u smluv o dočasném užívání ubytovacího zařízení

§ 58 a násl. obč. zák. obsahují ustanovení na ochranu spotřebitele při uzavírání spotřebitelské smlouvy (včetně smlouvy o smlouvě budoucí), ve které se za úplatu sjednává a) užívání jednoho nebo více ubytovacích zařízení na více než jeden časový úsek, je-li smlouva uzavřena na dobu delší než 1 rok (tzv. „dočasné užívání ubytovacího zařízení“), b) výhoda spojená s ubytováním, je-li smlouva uzavřena na dobu delší než 1 rok (tzv. „dlouhodobý rekreační produkt“), c) pomoc při úplatném převodu dočasného užívání ubytovacího zařízení nebo dlouhodobého rekreačního produktu (tzv. „další prodej“), nebo d) účast ve výměnném systému, který umožňuje spotřebitelům vzájemně převést právo užívat ubytovací zařízení nebo jiné služby spojené s dočasným užíváním ubytovacího zařízení (tzv. „výměna“).

Jedná se o úpravu převzatou ze směrnice 94/47/ES ze dne 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek. Ochrana spotřebitele u těchto smluv spočívá zejména v před-smluvní informační povinnosti poskytovatele vůči spotřebiteli, ve stanovení povinných obsahových náležitostí smlouvy a v možnosti spotřebitele od smlouvy odstoupit. Od smlouvy může spotřebitel dle § 67 obč. zák. odstoupit bez udání důvodu a bez jakékoliv sankce ve lhůtě 14 dnů od uzavření smlouvy (která se v případě porušení povinností poskytovatele prodlužuje).

NOZ problematiku uvedených smluv adresuje v § 1774 a násl. Úprava v NOZ v zásadě odpovídá úpravě v platném občanském zákoníku po novele provedené zákonem č. 28/2011 Sb.

7.8 Ochrana spotřebitele při prodeji zboží v obchodě

Zvláštní ustanovení o prodeji zboží v obchodě jsou obsažena v § 612 a násl. obč. zák. a vztahují se na občanskoprávní smlouvy, u nichž je prodávajícím fyzická nebo právnická osoba, která prodává zboží jako podnikatel v rámci své podnikatelské činnosti. V těchto ustanoveních je promítnuta směrnice č. 1999/44/ES ze dne 25. května 1999 o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží.

Kupující u prodeje zboží v obchodě je slabší stranou vztahu z toho důvodu, má oproti prodávajícímu nevýhodu v tom, že je mu nabízen hotový výrobek, jehož parametry nemá možnost předem s prodávajícím sjednat a jehož kvalitu není schopen při koupi věci řádně posoudit (není schopen ověřit kvalitu provedení, správnost technologických postupů použitých při výrobě věci, odolnost použitého materiálu, apod.). Tato nevýhoda je přitom z hlediska smluvního vztahu mezi prodávajícím a kupujícím rozhodující, neboť této nevýhody na straně kupujícího by prodávající mohl snadno zneužít tím, že by ve snaze minimalizovat své náklady prodával věci, jejichž kvalita (a tudíž i výrobní či nákupní cena) by byla ve výrazném deficitu v poměru k ceně, za kterou by prodávající dané výrobky nabízel.

Ochrana je poskytována přímou ingerencí zvláštních ustanovení o prodeji zboží v obchodě do smluvního vztahu mezi prodávajícím a kupujícím. Klíčová z hlediska ochrany kupujícího jako slabší smluvní strany jsou ustanovení o odpovědnosti prodávajícího za vady prodané věci, obsažené v § 619 až 627, zejména pak institut zákonné záruky za jakost.

Zákonná záruční doba u spotřebního zboží činí 24 měsíců, po dobu nichž prodávající odpovídá za vady, které se projeví jako rozpor s kupní smlouvou. Záruka je poskytována ze zákona, na žádost kupujícího je prodávající dle § 620 odst. 3 obč. zák. povinen poskytnout záruku písemnou formou (tzv. záruční list). Z hlediska nároků kupujícího ze záruky je rozhodující, zda je předmětná vada odstranitelná či neodstranitelná. Konkrétně zákon pracuje s následujícími kategoriemi vad:

a) Odstranitelné vady

U odstranitelných vad má kupující dle § 622 odst. 1 věty první obč. zák. právo, aby vada byla bezplatně, včas a řádně odstraněna. Není-li to vzhledem k povaze vady neúměrné

(viz § 622 odst. 1 věta druhá obč. zák.), může kupující požadovat výměnu věci (popř. její součástí). Není-li takový postup možný, může dle § 622 odst. 1 věty třetí obč. zák. kupující žádat přiměřenou slevu z ceny věci nebo od smlouvy odstoupit.

Výše uvedená ustanovení jinými slovy říkají, že má-li zakoupená věc vadu, která je odstranitelná, může kupující vždy požadovat její (bezplatnou, řádnou a včasnou) opravu. Není-li to vzhledem k povaze vady neúměrné, může namísto opravy věci požadovat její výměnu. Teprve tehdy, není-li možné věc ani opravit, ani vyměnit, může kupující žádat přiměřenou slevu z ceny věci nebo od smlouvy odstoupit.

b) Odstranitelné vady na věci, kterou kupující nemůže pro opětovné vyskytnutí vady po opravě nebo pro větší počet vad řádně užívat

Dle § 622 odst. 2 věty druhé jedná-li se sice o vadu odstranitelnou, avšak kupující nemůže věc pro opětovné vyskytnutí vady po opravě nebo pro větší počet vad řádně užívat, má kupující právo na výměnu věci nebo má právo od smlouvy odstoupit.

c) Neodstranitelné vady, které brání tomu, aby věc mohla být řádně užívána jako věc bez vady

Jedná-li se o vadu, kterou nelze odstranit a která brání tomu, aby věc mohla být řádně užívána jako věc bez vady, má dle § 622 odst. 2 věty první obč. zák. kupující právo na výměnu věci nebo může od smlouvy odstoupit.

d) Jiné neodstranitelné vady než ty, které brání tomu, aby věc mohla být řádně užívána jako věc bez vady

Dle § 622 odst. 3 obč. zák. platí, že jde-li o jiné vady neodstranitelné a nepožaduje-li výměnu věci, má kupující právo na přiměřenou slevu z ceny nebo může od smlouvy odstoupit.

S výše uvedenou problematikou souvisí rovněž ustanovení § 19 odst. 3 zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, které má (ač je zákon o ochraně spotřebitele jinak převážně veřejnoprávním právním předpisem) soukromoprávní povahu, resp. přímo zasahuje do smluvního vztahu mezi spotřebitelem a dodavatelem. Dle tohoto ustanovení platí, že prodávající nebo jím pověřený pracovník rozhodne o reklamaci ihned, ve složitých případech do tří pracovních dnů. Do této lhůty se nezapočítává doba přiměřená podle druhu výrobku či služby potřebná k odbornému posouzení vady. Reklamace včetně odstranění

vady musí být vyřízena bez zbytečného odkladu, nejpozději do 30 dnů ode dne uplatnění reklamace, pokud se prodávající se spotřebitelem nedohodne na delší lhůtě. Po uplynutí této lhůty má spotřebitel stejná práva, jako by se jednalo o vadu, kterou nelze odstranit. Důležitá je zejména poslední věta, která s uplynutím lhůty pro vyřízení reklamace spojuje fikci neodstranitelné vady.

V praxi je spornou otázkou, co přesně „vyřízení reklamace“ znamená, zejména, jaké povinnosti musí dodavatel v lhůtě 30 dnů splnit. Dle rozhodnutí Ústavního soudu platí, že ustanovení § 19 zákona o ochraně spotřebitele „*je třeba vykládat extenzivním způsobem ve prospěch spotřebitele, a to s ohledem na účel zákona, jímž je právě ochrana spotřebitele jako „slabší strany“ ... a dovodit tak, že takto zákonem stanovená povinnost zahrnuje, resp. předpokládá i podání informace o vyřízení reklamace prodejcem*“.¹⁹⁷ **De lege ferenda by bylo vhodné upřesnit, co se „vyřízením reklamace“ rozumí,** resp. upřesnit, jaké povinnosti musí dodavatel v 30-denní lhůtě splnit.

Výše uvedená **úprava nároků z je vad v obč. zák. je velmi příznivá pro spotřebitele**, a to dokonce v některých ohledech **nad rámec směrnice č. 1999/44/ES** ze dne 25. května 1999 o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží. Např. u vad dle písm. d) může dle § 622 odst. 3 obč. zák. kupující přímo odstoupit nebo požadovat slevu, zatímco čl. 3 odst. 3 uvedené směrnice předpokládá, že kupující nejprve uplatní nárok na opravu nebo na výměnu, a teprve nebude-li oprava ani výměna možná nebo neúměrná (co do poměru nákladů prodávajícího na opravu nebo náhradní dodání k hodnotě dané věci bez vad, k významu rozporu se smlouvou a k obtížím, které by zjednání nápravy představovalo pro spotřebitele), může od smlouvy odstoupit nebo požadovat slevu.^{198 199}

---

¹⁹⁷ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 10.11.2009, sp. zn. III. ÚS 2983/08.

¹⁹⁸ Viz rovněž Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 95.

¹⁹⁹ Další rozdíl ve prospěch spotřebitele spočívá v tom, že zatímco čl. 3 odst. 6 uvedené směrnice stanoví, že při nevýznamném rozporu se smlouvou nemá spotřebitel právo odstoupit od smlouvy, občanský zákoník významné a nevýznamné rozpory se smlouvou v této souvislosti nerozlišuje a umožňuje v zásadě odstoupit od smlouvy pro jakoukoliv vadu (za podmínek uvedených výše). Na rozdíl od předchozí otázky se domníváme, že s přístupem našeho zákonodárce lze souhlasit. Rozlišování vad (rozporů se smlouvou) na významné a nevýznamné je totiž bez dalšího upřesnění příliš vágní na to, aby prodávajícím toto rozlišení neposkytlo příliš velký manévrovací prostor pro zneužití tohoto rozlišení k tíži kupujícího. Rozlišení na vady významné a nevýznamné je zejména u koupi věcí v obchodě otázkou do značné míry subjektivní a bylo by předmětem

Dle našeho názoru je otázkou, zda uvedené řešení zvolené naším zákonodárcem nejde příliš daleko. Při odstoupení od smlouvy je totiž smlouva zrušena od počátku a prodávající je povinen kupujícímu vrátit zaplacenou kupní cenu v plné výši, a to i např. za situace, kdy kupující danou věc bez problému téměř dva roky (před uplynutím záruky) užívá a vada se objeví (a kupující ji oznámí) až na konci záruční doby. Náš zákonodárce nepřijal řešení navrhované v preambuli směrnice, která uvádí, že „členské státy mohou stanovit, že náhrada, která má být vyplacena spotřebiteli, se může snížit s ohledem na dobu, po kterou spotřebitel zboží od doby dodání používal.“²⁰⁰

Odstoupení od smlouvy tak pro prodávajícího znamená velmi citelný zásah. Uplatnění alternativního nároku na slevu přitom ve většině případů nebude ze strany spotřebitele racionální, neboť pro něj bude výhodnější obdržet zpět celou výši kupní ceny a koupit si nový výrobek.

Dle našeho názoru by proto z hlediska zásady proporcionality bylo vyváženější (třebaže by to byl posun k menší ochraně kupujícího jako slabší strany), aby byl kupující oprávněn od smlouvy odstoupit teprve tehdy, jak předpokládá směrnice, když není možná či vhodná oprava ani výměna věci. Nárok na přiměřenou slevu by však měl mít dle našeho názoru kupující při jakékoliv vadě.

V tomto duchu je navržena úprava v NOZ. Nároky z vad u koupě zboží v obchodně upravuje § 2087 NOZ, dle kterého v případě dodání vadné věci platí, že:

- kupující může požadovat dodání nové věci bez vad, pokud to není vzhledem k povaze vady nepřiměřené;
- pokud se vada týká pouze součásti věci, může kupující požadovat jen výměnu součásti;
- není-li výše uvedený postup možný, může kupující od smlouvy odstoupit;
- je-li to však vzhledem k povaze vady přiměřené, zejména lze-li vadu odstranit bez zbytečného odkladu, má kupující právo na bezplatné odstranění vady;

---

sporů, u nichž by pozice kupujícího často nebyla předem dostatečně jistá natolik, aby se kupující odhodlal obrátit se s ochranou svých práv k soudu.

²⁰⁰ Otázkou je, zda by prodávající mohli v takových případech navrácenou částku kupní ceny snížit s odkazem na obecnou úpravu bezdůvodného obohacení.

- právo na dodání nové věci, nebo výměnu součásti má kupující i v případě odstranitelné vady, pokud nemůže věc řádně užívat pro opakovaný výskyt vady po opravě nebo pro větší počet vad; v takovém případě má kupující i právo od smlouvy odstoupit;
- neodstoupí-li kupující od smlouvy nebo neuplatní-li právo na dodání nové věci bez vad, na výměnu její součásti nebo na opravu věci, může požadovat přiměřenou slevu;
- kupující má právo na přiměřenou slevu i v případě, že mu prodávající nemůže dodat novou věc bez vad, vyměnit její součást nebo věc opravit, jakož i v případě, že prodávající nezjedná nápravu v přiměřené době nebo že by zjednání nápravy spotřebiteli působilo značné obtíže.

Dle našeho názoru lze konstatovat, že navrhovaná **úprava v NOZ představuje oproti platné právní úpravě vyváženější přístup**, zejména v tom ohledu, že omezuje možnost odstoupení od smlouvy ze strany spotřebitele. Zároveň se však domníváme, že z legislativního hlediska by bylo **vhodné ustanovení § 2087 upravit tak, aby bylo srozumitelnější a přesnější**.

Z textu např. **není zcela zřejmé, zda spotřebitel může odstoupit od smlouvy tehdy, pokud není možné věc vyměnit, avšak pokud zároveň lze vadu odstranit bez zbytečného odkladu**. Stejně tak dle našeho názoru **není zcela jasné, zda si kupující zásadně může vybrat mezi právem na dodání nové věci a právem na bezplatnou opravu**, popř., zda si naopak může vybrat prodávající, zda dodá novou věc, nebo zda provede bezplatně opravu. Dále by stálo za rozvedení, **kdy nastává situace, že výměna věci není možná** a spotřebitel může z tohoto důvodu od smlouvy odstoupit.

Rovněž se domníváme, že **v případě, že prodávající spotřebiteli nemůže dodat novou věc bez vad, vyměnit její součást nebo věc opravit**, jakož i v případě, že prodávající **nezjedná nápravu v přiměřené době** nebo že by **zjednání nápravy spotřebiteli působilo značné obtíže**, měl by mít spotřebitel **možnost od smlouvy odstoupit, nikoliv pouze nárok na slevu**. Dle našeho názoru je třeba vzít rovněž z praktického hlediska v úvahu, že uplatnění nároku na slevu bude pro spotřebitele často problematické v tom ohledu, že výše slevy bude zásadně otázkou znaleckého posouzení

a pro spotřebitele může toto představovat překážku, kvůli níž často upustí od prosazování svých práv vůči prodejci.

7.9 Ochrana spotřebitele (zákazníka) u cestovní smlouvy

Stejně jako u zvláštních ustanovení o prodeji zboží v obchodě (viz výše) představuje cestovní smlouva (upravená v § 852a až § 852k obč. zák.) ochranu slabší smluvní strany (zákazníka cestovní kanceláře) upravenou v rámci konkrétního smluvního typu.

Z úpravy cestovní smlouvy je zřetelný důraz na ochranu spotřebitele (zákazníka cestovní kanceláře), kterého lze oproti cestovní kanceláři označit za slabší smluvní stranu. Jeho nevýhoda spočívá zejména v neznalosti cestovní destinace a v nemožnosti ovlivnit další aspekty zájezdu (jako např. ubytování, dopravu a související služby).

Dle § 852a odst. 1 obč. zák. cestovní smlouva spočívá v závazku cestovní kanceláře poskytnout zákazníkovi zájezd. Co se rozumí zájezdem, je definováno v § 1 odst. 1 a 2 zákona č. 159/1999 Sb., o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu, kterým byl smluvní typ cestovní smlouvy do občanského zákoníku zakotven za účelem provedení směrnice č. 90/314/EHS o souborných službách pro cesty, pobyty a zájezdy (týkající se ochrany spotřebitele při využívání služeb v oblasti cestovního ruchu).

Ochrana spotřebitele (zákazníka) spočívá zejména v následujících aspektech:

- stanovení náležitostí, které musí cestovní smlouva obsahovat (§ 852b obč. zák.),
- stanovení informačních povinností cestovní kanceláře (§ 852a odst. 2 a 852d obč. zák.),
- úprava možností jednostranné změny cestovní smlouvy ze strany cestovní kanceláře a ze strany zákazníka (§ 852c, § 852e a § 852f obč. zák.),
- úprava možnosti odstoupení od cestovní smlouvy ze strany cestovní kanceláře a ze strany zákazníka (§ 852g a § 852h obč. zák.),
- úprava specifických povinností a odpovědnosti cestovní kanceláře (§ 852k obč. zák.).

Z výše uvedených ustanovení bychom se blíže zastavíme u práva zákazníka odstoupit od smlouvy bez udání důvodu (oproti zaplacení odstupného) a u práva cestovní kanceláře zvýšit jednostranným úkonem cenu zájezdu, které navrhujeme *de lege ferenda* upravit.

Právo zákazníka odstoupit od smlouvy bez udání důvodu

Právo zákazníka odstoupit od cestovní smlouvy bez udání důvodu (oproti zaplacení odstupného) nevyplývá ze směrnice č. 90/314/EHS, a obč. zák. tak jde v tomto ohledu nad její rámec (využívá možnosti poskytnutí vyšší ochrany spotřebiteli než stanoví směrnice). Dle § 852g odst. 1 věty první zákazník může před zahájením zájezdu od cestovní smlouvy odstoupit. Dle § 852h odst. 1 obč. zák. platí, že není-li důvodem odstoupení zákazníka porušení povinnosti cestovní kanceláře stanovené cestovní smlouvou nebo tímto zákonem nebo odstoupí-li cestovní kancelář od cestovní smlouvy před zahájením zájezdu z důvodu porušení povinnosti zákazníkem, je zákazník povinen zaplatit cestovní kanceláři odstupné ve výši stanovené podle § 852b odst. 2 písm. b) a cestovní kancelář je povinna vrátit zákazníkovi vše, co od něho obdržela na úhradu ceny zájezdu podle zrušené cestovní smlouvy. Citovaná ustanovení tedy zakládají zákazníkovi právo odstoupit od uzavřené cestovní smlouvy bez udání důvodu (oproti zaplacení odstupného).

Sjednání výše odstupného je dle § 852b odst. 2 písm. b) obč. zák. povinnou náležitostí cestovní smlouvy. Za problematické z hlediska praxe i z hlediska zásady proporcionality považujeme, že **zákon nestanoví i) maximální výši odstupného dle § 852b odst. 2 písm. b) obč. zák., které může být ve smlouvě sjednáno (procentem z ceny zájezdu) a ii) dobu, do kdy nejpozději je zákazník oprávněn od smlouvy odstoupit.**

V důsledku nedostatků uvedených pod bodem i) a ii) v praxi **dochází k tomu, že cestovní kanceláře ve svých smlouvách** (které jsou pravidelně předkládány zákazníkovi jako formulářové, adhezní smlouvy) **stanoví výši odstupného v takové výši, která činí právo zákazníka na odstoupení od smlouvy bez udání důvodu prakticky nevyužitelným.** Běžné např. je, že v případě odstoupení od smlouvy dva týdny před zahájením zájezdu je dle cestovní smlouvy zákazník povinen uhradit odstupné ve výši 80% zájezdu.

Pokud by zákon stanovil, že výše odstupného může být sjednána např.

maximálně ve výši 20% zájezdu, přičemž zákazník je oprávněn od uzavřené cestovní smlouvy odstoupit nejpozději např. do 10 dnů před zahájením zájezdu, jednalo by se dle našeho názoru o mnohem vyváženější úpravu a v praxi využitelnější právo zákazníka. Případně by bylo možné přímo v zákoně stanovit hranici (procentem z ceny zájezdu) **výši odstupného v závislosti na tom, kolik dní před zahájením zájezdu zákazník od smlouvy odstoupí.**

NOZ namísto smluvního typu „cestovní smlouvy“ hovoří o „zájezdu“. Úprava tohoto smluvního typu je upravena v § 2455 a násl. NOZ. Navrhovaná úprava odstoupení ze strany spotřebitele je však v NOZ v zásadě stejná jako stávající právní úprava, tedy výše odstupného není nijak regulována (viz § 2470 NOZ).

Právo cestovní kanceláře zvýšit jednostranným úkonem cenu zájezdu

Zatímco právo zákazníka odstoupit od smlouvy bez udání důvodu není ve směrnici č. 90/314/EHS zakotveno, právo cestovní kanceláře zvýšit jednostranným úkonem cenu zájezdu ano.

Dle § 852c odst. 1 obč. zák. platí, že v cestovní smlouvě lze dohodnout, že cestovní kancelář je oprávněna jednostranným úkonem zvýšit cenu zájezdu, jestliže je zároveň přesně stanoven způsob výpočtu zvýšení ceny. Cena zájezdu uvedená v cestovní smlouvě však nesmí být jednostranně zvýšena během 20 dnů před zahájením zájezdu.

Dle § 852c odst. 2 obč. zák. lze cenu zájezdu dle odst. 1 zvýšit jen v případě, že dojde ke zvýšení ceny dopravy (pohonných hmot), plateb spojených s dopravou (např. letištních poplatků) nebo směnného kursu české koruny o více než 10%. Dle § 852c odst. 3 obč. zák. konečně platí, že písemné oznámení o zvýšení ceny musí být zákazníkovi odesláno nejpozději 21 dní před zahájením zájezdu, jinak cestovní kanceláři nevznikne právo na zaplacení rozdílu v ceně zájezdu.

Výše uvedenou úpravu považujeme za problematickou z toho důvodu, že **zákon i) nestanoví maximální limit, o který může cestovní kancelář cenu navýšit, a zejm. ii) neumožňuje zákazníkovi v takovém případě od smlouvy odstoupit (bez jakékoliv sankce).**

Tato úprava je navíc **dle našeho názoru v rozporu se směrnicí č. 90/314/EHS,** která tak v tomto ohledu nebyla dle našeho názoru řádně provedena. **Čl. 4 odst. 4 písm. a)**

uvedené směrnice totiž sice sjednání možnosti jednostranně zvýšit cenu zájezdu umožňuje, v odst. 5 však stanoví, že pokud je organizátor před odjezdem nucen podstatně změnit některou ze základních podmínek, smlouvy, jako je cena, musí o tom co nejrychleji uvědomit spotřebitele, aby mu umožnil přijmout vhodné rozhodnutí, a zejména – **odstoupit od smlouvy bez sankce**, nebo přijmout dodatek ke smlouvě upřesňující provedené změny a jejich vliv na cenu. Spotřebitel musí o svém rozhodnutí uvědomit organizátora nebo prodejce co nejdříve.

Z výše uvedeného vyplývá, že **směrnice sice umožňuje sjednat možnost jednostranného zvýšení ceny, pokud se však jedná o podstatnou změnu ceny, musí mít spotřebitel možnost od smlouvy odstoupit.** Úprava v § 852c obč. zák. však odstoupení od smlouvy neumožňuje. V daném případě přitom **nelze dle našeho názoru aplikovat § 852e obč. zák.**, který hovoří o změně podmínek smlouvy, které mohou vést i ke změně ceny zájezdu, s jejichž sjednáním musí spotřebitel souhlasit, jinak může od smlouvy odstoupit. V případě uvedeného § 852e obč. zák. **nejde o jednostrannou změnu ceny z taxativních důvodů vypočtených v § 852c odst. 2 obč. zák.** U jednostranné změny smlouvy z těchto taxativních důvodů obč. zák. odstoupení od smlouvy neumožňuje. V NOZ výše uvedený problém rovněž nebyl vyřešen (viz § 2464 NOZ).

S ohledem na výše uvedené *de lege ferenda* navrhujeme, aby v § 852c obč. zák. bylo doplněno i) **buďto ustanovení o tom, že cenu lze jednostranně zvýšit maximálně o určitý počet procent z ceny zájezdu, ii) nebo o tom, že zákazník je oprávněn v případě jednostranného zvýšení ceny od smlouvy v určité lhůtě odstoupit** (popř. je možná i kombinace obojího).

7.10 Ochrana spotřebitele při poskytování spotřebitelského úvěru

Ochrana spotřebitele při poskytování tzv. spotřebitelského úvěru je upravena v zákoně č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, který s účinností od 1. ledna 2011 nahradil předchozí zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb. Zákonná úprava vychází ze směrnice č. 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru, která nahradila směrnici č. 87/102/EHS.

Účelem právní úpravy je zejména zajistit, aby spotřebitel před uzavřením smlouvy

o poskytnutí spotřebitelského úvěru²⁰¹ měl k dispozici dostatečné množství informací o povinnostech, ke kterým se ve smlouvě zaváže (např. aby získal informace o tzv. roční procentní sazbě nákladů na spotřebitelský úvěr, viz § 10 zákona o spotřebitelském úvěru), a aby byl schopen tyto informace porovnat s nabídkou jiných poskytovatelů úvěru, a lépe se tak orientoval na trhu spotřebitelských úvěrů a mohl se kvalifikovaně rozhodnout.

Ochrana poskytovaná spotřebiteli spočívá zejména v již zmíněné informační povinnosti poskytovatele úvěru před uzavřením smlouvy a po jejím uzavření (viz § 4, 5 a 7 zákona o spotřebitelském úvěru), stanovení náležitostí smlouvy o spotřebitelském úvěru (viz § 6), možnosti spotřebitele od úvěrové smlouvy odstoupit ve lhůtě 14 dnů od jejího uzavření bez udání důvodu (viz § 11), vypovědět smlouvu o spotřebitelském úvěru uzavřenou na dobu neurčitou (viz § 12) a v právu spotřebitele spotřebitelský úvěr předčasně splatit za poměrného snížení celkových nákladů spotřebitelského úvěru (viz § 15).

Z hlediska ochrany spotřebitele je rovněž významné ustanovení § 14 zákona o spotřebitelském úvěru, které upravuje tzv. smlouvu o vázaném spotřebitelském úvěru, tj. smlouvu, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr a která je závislá na smlouvě o koupi zboží nebo poskytnutí služby (viz § 14 odst. 2 zákona o spotřebitelském úvěru). Dle § 14 odst. 3 zákona o spotřebitelském úvěru platí, že jestliže spotřebitel odstoupí od smlouvy o koupi zboží nebo poskytnutí služby, kde cena je plně nebo částečně hrazena spotřebitelským úvěrem, zaniká též smlouva o vázaném úvěru, přičemž zánik úvěrové smlouvy nesmí být spojován s uplatněním jakýchkoliv sankcí. S touto úpravou zásadně souhlasíme.

Je však třeba uvést, že v praxi však mohou obdobné problémy, které § 14 (jakož i další ustanovení zákona o spotřebitelském úvěru) adresuje, vznikat i u úvěrových smluv, které jsou z působnosti zákona o spotřebitelském úvěru vyloučeny, a to zejména smlouvy o hypotečních úvěrech. Dle našeho názoru je **legitimní otázkou, zda by se ochrana spotřebitele vyplývající ze zákona o spotřebitelském úvěru neměla vztahovat i na úvěry poskytnuté za účelem bydlení (zajištěné zástavním právem k nemovitosti), tedy**

---

²⁰¹ Spotřebitelským úvěrem se dle § 1 rozumí odložená platba, půjčka, úvěr nebo jiná obdobná finanční služba poskytovaná nebo přislíbená spotřebiteli věřitelem nebo zprostředkovatelem. Finanční služby, které jsou z režimu zákona o spotřebitelském úvěru vyjmuty, jsou specifikovány v § 2 zákona (jedná se zejména o úvěry poskytnuté pro účely bydlení zajištěné zástavním právem k nemovitosti, tedy tzv. „hypotéky“).

na tzv. „hypotéky“. Směrnice č. 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru vynětí těchto úvěrových smluv ze své působnosti odůvodňuje pouze paušálním konstatováním, že „*tento druh úvěru má velmi specifickou povahu*“. Tato specifická povaha by však dle našeho názoru nebrání tomu, aby se na tento druh úvěru vztahovala stejná ochrana, jako na jiné (spotřebitelské) úvěry.

Specifickým způsobem je stanovena ochrana spotřebitele v případě nedodržení stanovených náležitostí smlouvy o spotřebitelském úvěru. Dle § 6 odst. 1 zákona o spotřebitelském úvěru platí, že ve smlouvě o spotřebitelském úvěru (která musí být písemná) je věřitel povinen uvést informace stanovené v příloze č. 3 zákona (informace o úrokové sazbě, poplatcích, celkových nákladech na úvěru, možnosti ukončení smlouvy, apod.). Dle § 6 odst. 1 věty druhé zákona o spotřebitelském úvěru však nesplnění této povinnosti (stejně tak jako náležitosti písemné formy) nemá za následek neplatnost smlouvy. Dle § 8 zákona o spotřebitelském úvěru pak platí, že neobsahuje-li smlouva informace uvedené v § 6 odst. 1 a spotřebitel tuto skutečnost uplatní u věřitele, pokládá se za spotřebitelský úvěr od počátku za úročený ve výši diskontní sazby platné v době uzavření smlouvy uveřejněné Českou národní bankou. Absence předmětných informací ve smlouvě rovněž způsobuje prodloužení lhůty pro odstoupení od smlouvy ze strany spotřebitele bez uvedení důvodu (viz § 11 odst. 1).

7.11 Ochrana uživatele platební služby dle zákona o platebním styku

Ustanovení mající charakter soukromoprávní ochrany spotřebitele jsou obsažena i v zákoně č. 284/2009 Sb., o platebním styku, přestože se jinak jedná o veřejnoprávní předpis. Zákonná úprava vychází ze směrnice 2007/64/ES ze dne 13. listopadu 2007 o platebních službách na vnitřním trhu.

Z hlediska soukromoprávní ochrany spotřebitele je relevantní zejména část čtvrtá zákona o platebním styku. Tato část v první řadě vymezuje, co se rozumí smlouvami o platebních službách, dále pak obsahuje řadu práv a povinností spotřebitele smluvních stran, jejichž účelem je ochrana uživatele platební služby jakožto slabší smluvní strany.

Dle § 74 odst. 1 zákona o platebním styku se smlouvou o platebních službách rozumí smlouva, kterou se poskytovatel zavazuje uživateli buďto provádět pro něho platební transakce ve smlouvě jednotlivě neurčené (tzv. rámcová smlouva), nebo pro něho

provést jednotlivou platební transakci neupravenou rámcovou smlouvou (tzv. smlouva o jednorázové platební transakci). V dalších ustanoveních části čtvrté zákona jsou pak upraveny informační povinnosti poskytovatele před a po uzavření smlouvy o platebních službách (blíže viz § 79 a násl. zákona o platebním styku), práva a povinnosti v souvislosti s ukončením smlouvy (blíže viz § 94 a násl. zákona o platebním styku), otázky odsouhlasování (autorizace) platebních transakcí ze strany plátce (blíže viz § 98 a násl. zákona o platebním styku), provádění platebních transakcí (viz § 104 a násl. zákona o platebním styku)²⁰² a otázky odpovědnosti poskytovatele za neautorizovanou či nesprávně provedenou transakci (blíže viz § 115 a násl. zákona o platebním styku).

Za zmínku stojí, že výše uvedená úprava v zákoně o platebním styku nechrání pouze spotřebitele, ale rovněž tzv. drobné podnikatele. § 75 odst. 2 zákona o platebním styku stanoví výčet ustanovení zákona, od kterých se poskytovatel a uživatel mohou odchýlit, avšak pouze v případě, že uživatelem není spotřebitel nebo drobný podnikatel. Drobným podnikatelem se dle § 75 odst. 3 zákona o platebním styku pro účely daného zákona rozumí podnikatel, který má méně než 10 zaměstnanců a roční obrat nebo bilanční sumu roční rozvahy nejvýše v částce odpovídající 2 000 000 eur. Jedná se ve své podstatě o **příklad právní ochrany podnikatele jako slabší smluvní strany** (který je v daných vztazích postaven naroveň spotřebiteli) a zároveň o relativně vzácný příklad zákonného vymezení slabší smluvní strany prostřednictvím přesně kvantifikovatelných kritérií (v daném případě počet zaměstnanců a roční obrat podnikatele).

7.12 Ochrana spotřebitele dle § 262 obch. zák.

V současné době existuje v našem právním řádu rozdvojenost právní úpravy závazkového práva, kdy na určité závazkové vztahy se aplikuje občanský zákoník, na jiné zákoník obchodní. Navíc je možné volbou stran podřídít obchodnímu zákoníku takový závazkový vztah, který by se jinak řídil občanským zákoníkem.

Obchodním zákoníkem se tak řídí i některé závazkové vztahy mezi podnikatelem na straně jedné a nepodnikatelem (spotřebitelem) na straně druhé. V návaznosti na tuto skutečnost otázka ochrany spotřebitele vyvstala nejen ve vztazích, které se řídí občanským

---

²⁰² Jako konkrétní příklad ochrany lze uvést povinnost poskytovatele plátce zajistit, aby peněžní prostředky byly připsány na účet poskytovatele příjemce nejpozději do konce následujícího pracovního dne po okamžiku přijetí platebního příkazu (blíže viz § 109 zákona o platebním styku).

zákoníkem, ale i v těch, u nichž se aplikuje obchodní zákoník. Tato problematika je adresována v § 262 obch. zák.²⁰³

Možnost smluvních stran dobrovolně svůj smluvní vztah podřídit obchodnímu zákoníku upravuje § 262 odst. 1 věta první obch. zák., dle kterého si strany mohou dohodnout, že jejich závazkový vztah, který nespadá pod vztahy uvedené pod § 261, se řídí obchodním zákoníkem. Zároveň však druhá věta § 262 odst. 1 obch. zák. stanoví, že jestliže taková dohoda směřuje ke zhoršení právního postavení účastníka smlouvy, který není podnikatelem, je neplatná.

Dle § 262 odst. 4 obch. zák. platí, že ve vztazích podle § 261 nebo podřízených obchodnímu zákoníku dohodou podle odstavce 1 se použijí, nevyplývá-li z tohoto zákona nebo ze zvláštních právních předpisů něco jiného, ustanovení této části na obě strany, ustanovení občanského zákoníku nebo zvláštních právních předpisů o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách, zneužívajících klauzulích a jiná ustanovení směřující k ochraně spotřebitele je však třeba použít vždy, je-li to ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem. Smluvní strana, která není podnikatelem, nese odpovědnost za porušení povinností z těchto vztahů podle občanského zákoníku a na její společné závazky se použijí ustanovení občanského zákoníku.

Účelem výše citovaných ustanovení je ochrana slabší smluvní strany (spotřebitele) u tzv. nominátních a fakultativních obchodů. Z citovaných ustanovení však vyplývá řada nejasností. Pomineme-li, že problematika tzv. adhezních smluv není v současné době v občanském zákoníku ani jiných zvláštních soukromoprávních předpisech zvlášť upravena (v obchodním zákoníku je v této souvislosti pouze výslovně umožněno používání obchodních podmínek a formulářů – viz § 273 obch. zák.), a že je tudíž dané ustanovení v této části obsoletní, **činí výkladové problémy** zejména i) otázka, **co se rozumí „jinými ustanoveními směřujícími k ochraně spotřebitele“ dle § 262 odst. 4 obch. zák.**, ii) **co se rozumí „směřováním ke zhoršení právního postavení účastníka, který není podnikatelem“ dle § 262 odst. 1 věty druhé obch. zák.** a iii) **jaký je vzájemný vztah obou ustanovení.**

---

²⁰³ Viz Bejček, J. Změny v typologii obchodních závazků. Obchodní právo 3/2003.

Vymezení „jiných ustanovení směřujících k ochraně spotřebitele“

Co se rozumí „jinými ustanoveními směřujícími k ochraně spotřebitele,“ není z § 262 odst. 4 obch. zák. zřejmé, což je samo o sobě důvodem oprávněné kritiky tohoto ustanovení a důvodem pro jeho změnu *de lege ferenda*. Co se týče jeho aplikace za stávající právní úpravy, v úvahu připadají v zásadě následující možnosti výkladu.²⁰⁴

Dle prvního možného výkladu se „jinými ustanoveními směřujícími k ochraně spotřebitele“ rozumí jakákoliv ustanovení občanského zákoníku (popř. i jiných předpisů občanského práva), která jsou pro spotřebitele výhodnější.

Druhou možností je vykládat dané ustanovení tak, že toto ustanovení míří pouze na ta ustanovení, která byla přijata přímo za účelem ochrany spotřebitele (tj. zejména tedy ta ustanovení, která vznikla provedením evropských směrnic). Není přitom rozhodné, zda tato ustanovení hovoří o ochraně spotřebitele výslovně (jako např. § 56 obč. zák.) či nikoliv (jako např. ustanovení § 612 a násl. ObčZ, tj. zvláštní ustanovení o prodeji zboží v obchodě obsažená v rámci úpravy kupní smlouvy, či ustanovení § 852a a násl. o cestovní smlouvě, která provádí příslušné evropské „spotřebitelské“ směrnice).

Konečně třetí možností výkladu je, že se dané ustanovení kromě těch ustanovení, která byla přijata přímo za účelem ochrany spotřebitele, vztahuje rovněž na ta ustanovení, která nelze sice přímo označit za „spotřebitelská“, jejichž účel však rovněž směřuje k ochraně slabší smluvní strany²⁰⁵ a zároveň je lze na spotřebitelské vztahy aplikovat. Typickým příkladem je § 49 obč. zák., který, ač není svým původem „spotřebitelský“, slouží k ochraně slabší smluvní strany a je aplikovatelný na spotřebitelské vztahy.

Přikláníme se ke třetí z uvedených možností výkladu. Rozhodující by měl být dle našeho názoru účel daného ustanovení a možnost jeho aplikace ve spotřebitelských vztazích. V této souvislosti souhlasíme se závěrem, že je nutné odmítnout výklad, dle kterého by se na základě § 262 odst. 4 obch. zák. měla použít úprava promlčení

---

²⁰⁴ K této otázce viz např. Vymazal, L. Ochrana spotřebitele a její meze v obchodním závazkovém právu. Obchodněprávní revue 2/2010 nebo Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 26-27.

²⁰⁵ Shodně viz Vymazal, L. Ochrana spotřebitele a její meze v obchodním závazkovém právu. Obchodněprávní revue 2/2010.

v občanském zákoníku.²⁰⁶ V literatuře se však objevuje i opačný názor, dle kterého se promlčecí lhůta pro uplatnění odpovědnostních nároků řídí buďto občanským zákoníkem (pokud je odpovědný nepodnikatel), nebo obchodním zákoníkem (pokud je odpovědný podnikatel) a dokonce, že v případě smluv, na které se vztahuje § 262 odst. 4 obch. zák. to, zda půjde o neplatnost absolutní či relativní, bude s přihlédnutím k § 267 obch. zák. záviset na tom, v zájmu jaké smluvní strany daná neplatnost slouží.²⁰⁷

Vymezení „směřování ke zhoršení právního postavení účastníka, který není podnikatelem“ a vztahu mezi § 262 odst. 1 větou druhou a § 262 odst. 4 obch. zák.

Jestliže ustanovení § 262 odst. 4 obch. zák. je samo o sobě obtížně interpretovatelné, v kombinaci s ustanovením § 262 odst. 1 věty druhé (dle které platí, že dohoda, která směřuje ke zhoršení právního postavení účastníka smlouvy, který není podnikatelem, je neplatná) je možnost jeho výkladu ještě více ztížena.

Dle našeho názoru **není vůbec jasné, jak ustanovení § 262 odst. 1 věty druhé obch. zák. vedle ustanovení § 262 odst. 4 obch. zák. vykládat.** Pokud se totiž má u fakultativního obchodu použít v určité otázce příznivější úprava dle § 262 odst. 4 obch. zák., dle našeho názoru půjde současně o situaci, kdy byla uzavřena smlouva s volbou obchodního zákoníku, která směřuje ke zhoršení právního postavení nepodnikatele (spotřebitele). Není tedy jasné, jakým způsobem mohou ustanovení § 262 odst. 1 věty druhé a § 262 odst. 4 obch. zák. vedle sebe obstát.²⁰⁸

Výše uvedené **výkladové problémy by měly být vyřešeny přijetím NOZ**, který dosavadní dvoukolejnost úpravy smluvních závazkových vztahů odstraňuje.

---

²⁰⁶ Viz Vymazal, L. Ochrana spotřebitele a její meze v obchodním závazkovém právu. Obchodněprávní revue 2/2010.

²⁰⁷ Viz Jelínková, P. Aplikace ustanovení obchodního zákoníku ve vztahu k jiným ustanovením. Obchodní právo 7-8/2008.

²⁰⁸ Pochybnosti v této souvislosti vyslovuje řada autorů, viz např. Plíva, S. Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI, a. s., 2006, str. 28-29 nebo Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 27 a tam citovaná literatura.

8 NOVÉ INSTITUTY NA OCHRANU SLABŠÍ SMLUVNÍ STRANY V NÁVRHU NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

8.1 Úvodem

Kromě změn v úpravě stávajících institutů ochrany slabší smluvní strany (kterými jsme se zabývali v předchozích dvou kapitolách) obsahuje NOZ řadu ustanovení, jejichž účelem je ochrana slabší smluvní strany a které ve stávající právní úpravě nenalezneme.²⁰⁹

Jedná se zejména o následující nová ustanovení na ochranu slabší smluvní strany: obecná ochrana slabší smluvní strany dle § 409 NOZ, úprava změny okolností dle § 1696 a násl. NOZ, úprava neúměrného zkrácení dle § 1725 a násl. NOZ, úprava lichvy dle § 1728 a 1729 NOZ, úprava smluv uzavíraných adhezním způsobem dle § 1730 a násl. NOZ, úprava možnosti omezení odpovědnosti za škodu a v jejím rámci poskytovaná ochrana slabší smluvní straně dle § 2840 NOZ a ustanovení na ochranu slabší smluvní strany dle § 575 NOZ v rámci úpravy promlčení.²¹⁰ Uvedenými instituty se budeme dále zabývat v této kapitole.

8.2 Obecná ochrana slabší smluvní strany

Dle § 409 odst. 1 NOZ platí, že kdo jako podnikatel vystupuje vůči dalším osobám v hospodářském styku, nesmí svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran. § 409 odst. 2 NOZ pak stanoví domněnku, že slabší stranou je vždy ten, kdo vůči podnikateli v hospodářském styku vystupuje mimo souvislost s vlastním podnikáním.

Ustanovení § 409 NOZ představuje právní zakotvení určité generální klauzule na ochranu slabší smluvní strany v soukromoprávních vztazích, což samo o sobě představuje významné novum oproti stávajícímu právnímu stavu. Důvodová zpráva k § 409 NOZ uvádí, že „*ustanovení § 374 zakotvuje obecnou ochranu slabší ... nemíří jen na ochranu*

---

²⁰⁹ Viz rovněž např. Tomsa, M. Obchodní závazky a nový občanský zákoník. Obchodní právo 7-8/2009; Telec, I. O vládním návrhu občanského zákoníku. Právní rozhledy 19/2009.

²¹⁰ V některých případech se přitom jedná o renesanci institutů, které historicky v právním řádu platném na našem území byly obsaženy, později však byly z civilních kodexů vypuštěny. Jedná se např. o institut lichvy či *laesio enormis*.

spotřebitele ... ale sleduje ochranu generální povahy. Toto ustanovení je základní a od jeho maximy se odvíjí podrobnější úprava ochrany slabší strany v části čtvrté zákoníku.“

Z ustanovení § 409 odst. 2 NOZ (které je v podstatě jedinou definicí slabší smluvní strany pro účely NOZ) vyplývá, že slabší smluvní stranou bude v první řadě ten, kdo vůči podnikateli v hospodářském styku vystupuje mimo souvislost s vlastním podnikáním. Nejčastěji se bude jednat o fyzickou osobu – spotřebitele (nepodnikatele), může se ale zřejmě jednat i o podnikatele, který nejedná v rámci své podnikatelské činnosti. Vyvstává otázka, i) zda může být ustanovení § 409 aplikováno i ve vztahu mezi podnikateli jednajícími v rámci jejich podnikatelské činnosti a ii) zda může být slabší smluvní stranou i osoba právnická.

Úprava obsažená v § 409 NOZ dle našeho názoru ani jednu z uvedených možností nevyklučuje. Výše citovaná důvodová zpráva nasvědčuje tomu, že **§ 409 má zajišťovat obecnou ochranu slabší smluvní straně bez ohledu na to, zda je slabší smluvní strana nepodnikatelem (spotřebitelem) či podnikatelem** jednajícím v rámci své podnikatelské činnosti. Stejně tak není dle našeho názoru vyloučeno, aby se ochrana slabší strany vztahovala rovněž na právnické osoby.

Kromě ustanovení § 409 odst. 2 NOZ není **pojem slabší smluvní strany v NOZ** nijak vymezen. Je otázkou, zda by bylo vhodné pokoušet se o definici tohoto pojmu v zákoně. Přikláníme se spíše k závěru, že tento pojem by měl být ponechán na výkladu soudů. Dle našeho názoru **by měl být vykládán tak, jak je uvedeno výše v kapitole 2, tedy že se jedná o smluvní stranu, která je oproti druhé straně v určité pro daný vztah zásadní nevýhodě.**

Z citovaných ustanovení vyplývá, že **silnější stranou ve smyslu § 409 NOZ může být pouze podnikatel**, a to jak právnická, tak fyzická osoba. Dané ustanovení tudíž nelze aplikovat na smluvní vztahy, kdy žádná ze stran není podnikatelem. NOZ tedy nejde v § 409 tak daleko, aby z ochrany slabší smluvní strany učinil princip aplikovatelný na jakékoliv soukromoprávní vztahy. Lze jej aplikovat pouze tam, kde alespoň jedna strana smluvního vztahu je podnikatelem – silnější smluvní stranou.

Toto řešení považujeme za poněkud problematické z důvodu, že **NOZ počítá s tím, že dle § 409 NOZ bude možné chránit i slabšího podnikatele** (viz níže), zatímco ve

vztazích mezi dvěma nepodnikateli (kde mohou vznikat zcela obdobné či ještě významnější rozdíly v „síle“ smluvních stran) **nebude možné obecnou ochranu slabší smluvní strany dle § 409 NOZ aplikovat.**

Navíc, jak bude ukázáno níže, je poněkud problematické hovořit o § 409 NOZ, jak uvádí důvodová zpráva, o „základním ustanovení, od jehož maximy se odvíjí podrobnější úprava ochrany slabší strany v části čtvrté zákoníku,“ neboť např. lichvu či *laesio enormis* (viz níže) lze aplikovat i ve smluvních vztazích mezi nepodnikateli. Dle našeho názoru **není příliš šťastné, aby obecné ustanovení, od kterého se má odvíjet speciální ochrana, bylo aplikovatelné pouze na vztahy, kde je silnější stranou podnikatel, zatímco zvláštní ustanovení se budou týkat i vztahů mezi nepodnikateli.**

Domníváme se, že **ustanovení § 409 by mělo být upraveno tak, aby se nevztahovalo pouze na smluvní závazkové vztahy, u nichž je alespoň jedna strana podnikatelem, ale aby představovalo obecnou klauzuli chránící slabší smluvní stranu i ve vztahu mezi dvěma nepodnikateli.** Pak by rovněž předmětné ustanovení o obecné ochraně slabší smluvní strany mělo být systematicky zařazeno do části čtvrté NOZ.

Ustanovení § 409 odst. 1 NOZ hovoří o zákazu zneužití kvality odborníka či hospodářského postavení silnější strany k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran. Otázkou je, zda dle hypotézy právní normy obsažené v ustanovení § 409 odst. 1 NOZ k tomu, aby se slabší strana mohla dovolávat ochrany:

- a) postačí, aby silnější strana svou kvalitu odborníka či své hospodářské postavení zneužila buďto k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany nebo k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran,
- b) nebo zda je nutné, aby byla kumulativně naplněn jak aspekt vytváření nebo využití závislosti, tak aspekt dosažení nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech smluvních stran.

Gramatický výklad by vzhledem k použití spojky „a“ nasvědčoval tomu, že musí být splněny obě podmínky kumulativně. Pokud by musely být obě podmínky splněny kumulativně, znamenalo by to, že § 409 NOZ by nezakazoval zneužití hospodářského

postavení silnější strany k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran, pokud by zároveň nebyla naplněna podmínka, že toto jednání silnější strany směřuje k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany.

Takový výklad by však dle našeho názoru byl příliš restriktivní, resp. do značné míry by praktické využití § 409 omezoval. Aspekt závislosti totiž představuje dosti specifickou situaci, která nebude typická pro jednorázová právní jednání (např., je-li mezi stranami uzavřena pouze jedna smlouva, která však v důsledku zneužití postavení silnější strany zakládá zřejmou a nedůvodnou nerovnováhu ve vzájemném plnění obou stran). Dle našeho názoru by **k tomu, aby se slabší smluvní strana mohla podle § 409 NOZ dovolávat ochrany, mělo postačovat splnění pouze jedné z podmínek uvedených pod písm. a) a b). V předmětném ustanovení by proto měla být spojka „a“ nahrazena spojkou „ani“.**

V neposlední řadě je dle našeho názoru **otázkou, zda se slabší smluvní strana bude moci ustanovení § 409 NOZ dovolávat jakožto určité generální klauzule přímo, nebo pouze společně s jinými (speciálními) ustanoveními na ochranu slabší smluvní strany** (viz níže). V této souvislosti je otázkou, jaké důsledky porušení § 409 NOZ vyvolá. NOZ tuto otázku výslovně neadresuje. Dle našeho názoru by **ustanovení § 409 NOZ mělo být** (a je to tak i zřejmě míněno) **schopné samostatné aplikace**. Důsledkem jeho porušení bude zřejmě **relativní neplatnost**²¹¹ právního jednání (či jeho části), které bude s § 409 NOZ v rozporu. Tuto otázku by dle našeho názoru bylo vhodné v NOZ blíže upřesnit.

Přes výše uvedené výhrady se domníváme, že ustanovení zakotvující obecnou ochranu slabší smluvní strany lze přivítat.

8.3 Změna okolností po uzavření smlouvy

Z hlediska ochrany slabší smluvní strany je relevantní rovněž navrhovaná úprava změny okolností dle § 1696 a násl. NOZ, adresující otázku významné změny okolností po uzavření smlouvy. § 1696 stanoví, že změní-li se okolnosti do té míry, že se splnění podle smlouvy stane pro některou ze stran obtížnější, nemění to nic na její povinnosti splnit dluh, s výjimkou případů stanovených v § 1697 a 1698 NOZ.

---

²¹¹ Viz Melzer, F. K úpravě ochrany spotřebitele ve vládním návrhu občanského zákoníku. Právní rozhledy 21/2009.

Dle § 1697 odst. 1 NOZ změna okolností, která je tak podstatná, že založí zvlášť hrubý nepoměr znevýhodněním jedné ze stran a) neúměrným zvýšením nákladů plnění nebo b) neúměrným snížením hodnoty předmětu plnění zakládá právo dotčené strany domáhat se vůči druhé straně obnovení jednání o smlouvě, prokáže-li, i) že změnu nemohla rozumně předpokládat ani ovlivnit a ii) že skutečnost nastala až po uzavření smlouvy, nebo se stala dotčené straně známou až po uzavření smlouvy. Zároveň se pro vyloučení pochybností stanoví, že uplatnění tohoto práva neopravňuje dotčenou stranu, aby odložila plnění. § 1697 odst. 2 NOZ pak stanoví, že právo dotčené straně nevznikne, převzala-li na sebe nebezpečí změny okolností. Toto ustanovení vyjadřuje, že strany se od daného ustanovení mohou odchýlit, resp. jeho aplikaci předem vyloučit.

Dle § 1698 odst. 1 NOZ pak platí, že pokud se strany v přiměřené lhůtě nedohodnou, může soud na návrh kteréhokoliv z nich rozhodnout buďto a) o změně závazku tak, aby byla obnovena rovnováha mezi právy a povinnostmi stran, nebo b) o zrušení závazku ke dni a za podmínek určených v rozhodnutí. Návrhem stran soud není vázán. Dle odst. 2 soud na změnu závazku zamítne, pokud dotčená strana neuplatnila právo na obnovení jednání o smlouvě v přiměřené lhůtě, co změnu okolností musela zjistit, přičemž návrh stanoví domněnku, že tato lhůta činí dva měsíce. V souvislosti s § 1698 odst. 2 NOZ se domníváme, že jeho znění by mělo být upraveno tak, že se vztahuje nejen na situace, kdy dotčená strana navrhuje změnu závazku, ale i na situace, kdy navrhuje jeho zrušení. Dle našeho názoru toto zřejmě bylo i úmyslem tvůrců návrhu, jde proto spíše o upřesnění znění NOZ tak, aby předmětné ustanovení uvedenému záměru odpovídalo.

Navržená úprava rozšiřuje uplatnění výhrady změny okolností, která byla dosud v občanském zákoníku obsažena pouze v ustanoveních upravujících smlouvu o smlouvě budoucí zásadně na jakoukoliv smlouvu.²¹² Jak vyplývá z důvodové zprávy, návrh vychází z čl. 6.2.1 až 6.2.3 zásad UNIDROIT.²¹³

---

²¹² Z hlediska platné právní úpravy se navrhovanému institutu dále do určité míry blíží institut zmaření účelu smlouvy dle § 356 a 357 obč. zák., který je však užší než navrhovaná úprava změny okolností. V zahraniční literatuře (a právních řádech) je obdobný institut označován jako „hardship“ (viz např. Tallon, D. Hardship. In *Towards a European Civil Code*. 3. vydání. Kluwer Law International, 2004, str. 499 a násl.).

²¹³ Důvodová zpráva rovněž uvádí, že „Nejvyšší soud ČR v r. 1922 dospěl k závěru, že „Doložka „rebus sic stantibus“ má význam nejen při smlouvě o smlouvě budoucí, nýbrž při úplatných smlouvách vůbec... Na těchto základech byla vybudována doktrína o hospodářské nemožnosti plnění, resp. (správněji) o nedostupnosti plnění, opřena o hledisko dobrých mravů. Poválečná doktrína i judikatura však vycházejí důsledně z pravidla, že rozpor s dobrými mravy zakládá neplatnost či odepření právní ochrany, že však

Ustanovení o změně okolností lze do určité míry považovat za ustanovení chránící slabší smluvní stranu. Specifikum oproti ostatním institutům na ochranu slabší smluvní strany spočívá v tom, že **jde o ochranu smluvní strany, která se ve slabší pozici (v nevýhodě) ocitne až po uzavření smlouvy,** v důsledku nepředvídatelné a neovlivnitelné změny.

S navrhovanou právní úpravou souhlasíme, avšak s tím, že s ohledem na princip *pacta sunt servanda* by **ustanovení o změně podmínek měla být aplikovaná pouze skutečně ve výjimečných případech.** Za **důležité** rovněž považujeme, **aby se strany mohly ve smlouvě předem dohodnout, že se v jejich případě daná úprava nebude aplikovat** (což návrh umožňuje). Tento postup lze očekávat zejména u smluv uzavíraných mezi podnikateli, neboť i na tyto smluvní vztahy by se jinak ustanovení § 1696 a násl. NOZ vztahovalo.

8.4 Neúměrné zkrácení (*laesio enormis*)

8.4.1 Úvodem

V mnoha právních řádech lze nalézt instituty chránící smluvní stranu před negativními důsledky, které by mohla tato strana utrpět v důsledku toho, že se zavázala k plnění, které je ve významném nepoměru k protiplnění druhé strany. Může jít např. o zásadu dobrých mravů, zákaz lichvy, v právu USA např. doktrínu „unconscionability“,²¹⁴ jakož i o tradiční instituty chránící osobu jednající v omylu či v tísní, osobu nepřítomnou či dostatečně rozumově nevyspělou, apod. Pro všechny tyto právní instituty je více či méně charakteristické, že kromě přítomnosti prvku objektivní nevyváženosti vzájemných plnění smluvních stran hrají pro jejich aplikaci významnou roli určité subjektivní skutečnosti

---

*poukazem na zásadu dobrých mravů nelze založit právo nové. Lze proto mít důvodně za to, že by rozhodovací praxe bez výslovné úpravy, jak je navržena, tendovala k jiné tendenci, než je zachování smlouvy. Navrhuje se proto stanovit, že v úzce vymezeném počtu případů a za splnění striktně formulovaných podmínek bude straně založeno nejen právo domáhat se zrušení závazku, ale i jeho úpravy. Podmínkou je, že změna okolností, která takové právo založí, bude podstatná, nepředvídatelná a dotčenou stranou neovlivnitelná. Vychází se tedy z pojetí, že *clausula rebus sic stantibus* je mlčky ujednána v každé smlouvě. Výhrada tohoto typu však nekryje takovou změnu poměrů, jež byla vyvolána prostým vývojem ekonomiky a trhu, nebo která pojmově spadá do okruhu tzv. běžného podnikatelského rizika. Pravidelně půjde o důsledky následného působení náhodných vlivů z vnějšku. Navržená úprava nebrání stranám ujednat si něco jiného a výslovně zdůrazňuje, že převzetí rizika změny okolností některou ze stran vylučuje její právo domáhat se změny závazku.“*

²¹⁴ Viz např. Cicoria, C. The protection of the Weak Contractual Party in Italy vs. United States Doctrine of Unconscionability. A Comparative Analysis. *Global Jurist Advances* 3/2003.

(např. to, v jaké psychické či ekonomické situaci se dotčená osoba v době uzavření smlouvy nacházela, zda smlouvu neuzavřela pod nátlakem, zda druhá strana věděla o tom, v jaké nepříznivé situaci se poškozená osoba nachází, a této skutečnosti nějakým způsobem zneužila, apod.).

Otázku nevyváženosti smluvních plnění adresuje i institut neúměrného zkrácení (*laesio enormis*), známý z pozdního římského práva, který NOZ do českého práva po více než padesáti letech opětovně zavádí.²¹⁵ Jeho podstata spočívá v tom, že sjednají-li si strany ve smlouvě vzájemná plnění, která jsou objektivně v hrubém nepoměru, má dotčená (zkrácená) strana možnost dosáhnout zrušení smlouvy nebo obdržet od zvýhodněné strany dorovnání plnění. Klasickým příkladem je sjednání kupní ceny, která je výrazným způsobem nižší, než skutečná hodnota prodávané věci (v tradičním pojetí *laesio enormis* ve smyslu „zkrácení přes polovinu,“ musí jít o cenu, která je o více než polovinu nižší než skutečná hodnota věci). V takovém případě se může prodávající domáhat s odkazem na *laesio enormis* zrušení smlouvy, popř. mu druhá strana musí doplatit rozdíl. Pokud by sjednaná cena byla naopak nepoměrně vyšší, než činí skutečná hodnota věci, měl by právo domáhat se zrušení smlouvy kupující, popř. by mu prodávající musel část ceny vrátit.²¹⁶

Pro *laesio enormis* je na rozdíl od institutů uvedených v úvodu této podkapitoly (vyžadujících přítomnost objektivního i určitého subjektivního prvku) rozhodující pouze přítomnost jediné objektivní skutečnosti – hrubého nepoměru sjednaných plnění.²¹⁷ Nezkoumají se tudíž subjektivní prvky, ale pouze to, do jaké míry sjednané plnění jedné strany odpovídá hodnotě protiplnění, které tato strana na oplátku dostane od druhé

---

²¹⁵ Důvodová zpráva v této souvislosti uvádí, že „v úpravě tohoto institutu se odráží zásada ekvivalence v tom smyslu, že plnění i protiplnění nemají být v příkrém rozporu a že mají odpovídat zásadám spravedlnosti. Úprava neúměrného zkrácení vznikla v římském právu, poprvé byla upravena nařízením císaře Diokletiana ve vztahu k nemovitým věcem, posléze jako obecný institut v Justiniánově kodifikaci. Pojetí tohoto institutu i jeho uchování v pozdější době sledovalo pod vlivem kanonického práva myšlenku, že v obligačním právu mají být vzájemná práva a povinnosti vyvážená, a tudíž být i ve shodě s obecnou morálkou. V současné době upravují stejný institut vedle rakouského práva např. občanské zákoníky francouzský, italský nebo švýcarský. Jiné právní úpravy řeší stejnou otázku poukazem na rozpor s dobrými mravy nebo na zneužití důvěry apod.“

²¹⁶ Institut *laesio enormis* však může dopadat i na jiné smluvní typy než na kupní smlouvu. V tomto širším pojetí jej nalezneme např. v současném rakouském či švýcarském právu. Naopak např. v občanském zákoníku amerického státu Louisiana (čl. 2589) je institut *laesio enormis* vázán výlučně na kupní smlouvy, a to jen ty, které se týkají nemovitostí. Ochrana je navíc poskytována pouze prodávajícímu.

²¹⁷ Pro úplnost je třeba uvést, že i v platném soukromém právu lze nalézt ustanovení, která kogentním způsobem upravují výši ceny, kterou si strany mohou sjednat. Viz např. § 40a in fine obč. zák. odkazující na cenové předpisy či § 196a obch. zák.

strany.²¹⁸ V tom spočívá významný rozdíl *laesio enormis* od výše uvedených institutů, které rovněž řeší otázku ekvivalentnosti plnění a ochranu slabší smluvní strany.

V této souvislosti bývá někdy diskutováno, zda je v moderním právním řádu na místě, aby byla připuštěna možnost zpochybnění obsahu smlouvy pouze na základě samotné přítomnosti nevyváženosti smluvních plnění. Např. J. Salač v této souvislosti dospívá k závěru, že „žádný moderní právní řád neumožňuje domáhat se neplatnosti či neúčinnosti smlouvy pouze s ohledem na nevyváženost vzájemných plnění...zřetelný je trend ustupující od důrazu na nepoměrnost vzájemných plnění či tzv. nerovné vyjednávací síly stran..., jelikož zpravidla v těchto bodech nespočívá jádro problému a nemají proto vypovídací hodnotu. Moderní trend se soustředí na subjektivní okolnosti vzniku smlouvy, které jsou zpravidla příčinou a podstatou nepřiměřeného a nespravedlivého smluvního obsahu.“²¹⁹ Tento závěr je dle našeho názoru diskutabilní. Domníváme se, že ani v moderním právu nelze a priori nepřihlížet k závažným případům nerovnováhy mezi vzájemnými plněními smluvních stran, a to i v případech, kdy tato nerovnováha nebyla způsobena přímo zneužitím tísně, nezkušenosti, mentální slabosti či jiné nevýhody smluvní strany druhou stranou.

Otázka vyváženosti vzájemně poskytovaných plnění úzce souvisí s problematikou právní ochrany slabší smluvní strany. Dle našeho názoru ochrana slabší smluvní strany je v první řadě právě ochranou před hrubou nevyvážeností vzájemných plnění smluvních stran. V této souvislosti je však třeba podotknout, že institut *laesio enormis* nechrání pouze slabší smluvní stranu.²²⁰ Jeho aplikační dosah je širší. Uzavřít hrubě nevyváženou smlouvu totiž může (třebaže to nebude pravidlem) i smluvní strana, kterou jinak nebude možné před ani při uzavření smlouvy označit za slabší, ba naopak může jít dokonce (alespoň teoreticky) o smluvní stranu jinak silnější. Skutečnost, že jedna strana si zaslouží ochranu, je v případě *laesio enormis* dovozována nikoliv z jejího postavení před uzavřením smlouvy či v době jejího uzavření (predispozic pro to, aby si vyjednala takovou smlouvu, která pro ni bude více či méně výhodná či nevýhodná), ale z obsahu této smlouvy bez ohledu na ekonomické, sociální či jiné postavení dotčené (zkrácené) smluvní strany. V tomto případě nemusí jít

²¹⁸ Shodně viz Zoulík, F.: Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. Právní rozhledy 3/2002.

²¹⁹ Viz Salač, J. Nepřípustné resp. nepřiměřené znevýhodnění založené smlouvou a lichva. Právní rozhledy 7/1999.

²²⁰ Viz rovněž Zoulík, F. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. Právní rozhledy 3/2002.

o situaci, kdy je jedna ze stran slabší smluvní stranou, ale i o situaci, kdy dva subjekty s relativně stejně silnou pozicí uzavřou smlouvu, která je výrazným způsobem sjednaná ve prospěch jedné smluvní strany na úkor té druhé. Paradoxně může (alespoň teoreticky) jít i o situaci, kdy se slabší smluvní straně podaří vyjednat se silnější smluvní stranou tak dobré podmínky, že zkrácenou stranou bude strana silnější.

Přes výše uvedené lze dle našeho názoru institut *laesio enormis* označit za prostředek směřující primárně k ochraně slabší smluvní strany, neboť to bude právě slabší smluvní strana, které nejčastěji uzavře smlouvu, ze které pro ni vyplyne povinnost poskytnout plnění, které bude v hrubém nepoměru k plnění druhé (silnější) strany.

Oživení institutu *laesio enormis* může vyvolávat značné diskuse a najde si jistě zastánce i odpůrce, proto se jím budeme podrobněji zabývat. Základní otázka zní, zda by soud měl mít v čistě soukromoprávním vztahu (tj. ve vztahu bez relevantní přítomnosti veřejnoprávních prvků, např. soutěžního práva, cenových předpisů, apod.) možnost přezkoumávat z podnětu jedné smluvní strany výši ceny (popř. jiného plnění), na které se strany dohodly (bez toho, aby jedna strana smlouvu uzavřela např. v tísní, omylu či duševní poruše), z hlediska, do jaké míry sjednaná cena odpovídá objektivní (tržní) ceně prodávané věci, a zasahovat v této souvislosti *ex post* do vůle smluvních stran projevené při uzavření smlouvy.

8.4.2 Historický vývoj

O historickém vývoji institutu *laesio enormis* pojednává detailně Zimmermann.²²¹ Uvádí, že *laesio enormis* nepředstavovala tradiční institut římského práva, nýbrž vznikla až v pozdním římském právu (objevuje se v Justiniánově kodexu) za účelem řešení situace vyvolané tvrdou daňovou politikou, která nutila venkovské obyvatele prodávat své pozemky výrazně pod cenou. Pozemky těchto lidí, kteří nemohli unést příliš velkou daňovou zátěž, se staly cílem majetných měšťanů, kteří dané situace využívali jako výhodné investice. Účelem institutu *laesio enormis* bylo těmto případům zabránit, tj. ochránit prodávající těchto pozemků. Ochrana se původně vztahovala pouze na prodávajícího, a to pouze u prodeje pozemku.

---

²²¹ Viz Zimmermann, R. *The Law of Obligations*. New York: Oxford University Press, 1996, str. 259 a násl. (viz rovněž Salač, J. Nepřípustné resp. nepřiměřené znevýhodnění založené smlouvou a lichva. *Právní rozhledy* 7/1999).

Ve středověku došlo, jak uvádí Zimmermann, k „dechberoucí expanzi“ institutu *laesio enormis*. Tento „boom“ byl dle Zimmermanna umožněn zejména středověkou scholastickou naukou v čele s Tomášem Akvinským (vycházející zejména z Aristotela a jeho pojetí komutativní spravedlnosti). Ochrana se rozšířila i na kupujícího, z původního prodeje pozemků na prodej jiných nemovitostí i věcí movitých, jakož i na jiné smluvní typy. Z institutu *laesio enormis*, resp. z principu spravedlivé ceny, se stala jedna ze základních zásad smluvního práva.

Spolu s nástupem liberální filosofie v 19. století přišel i určitý odklon od institutu *laesio enormis*. Do popředí se znovu dostala zásada autonomie vůle, důraz na svobodu jedince a volný trh, kde výměna je založena na principu konkurence a kde věci nemají žádnou danou objektivní hodnotu, neboť cena je určena střetem nabídky a poptávky a vychází ze subjektivního přiřazování hodnoty věci. V této ideové atmosféře nebyla např. *laesio enormis* začleněna do BGB.²²² V ostatních dvou stěžejních soukromoprávních kodexech, francouzském a rakouském, však *laesio enormis* zůstala zachována.

Návrat institutu *laesio enormis* lze pozorovat v poslední době. Svědčí o tom koneckonců i návrh nového českého občanského zákoníku. Ochrana před nevyváženým plněním obsahuje rovněž např. čl. 4:109 Principů evropského smluvního práva z roku 2002. Zimmermann hovoří dokonce o renesanci institutu *laesio enormis* a znovuobjevení požadavku na rovnost vzájemných plnění. Zimmermann hovoří v souvislosti s aktuálním trendem (v čele s nově vznikajícím odvětvím práva na ochranu spotřebitele) o přechodu od liberální teorie a důrazu na smluvní svobodu k důrazu na sociální odpovědnost.

Na našem území byl institut *laesio enormis* upraven v obecném zákoníku občanském (1811) až do roku 1950. Obecný zákoník občanský jej upravoval v § 934 a 935, nazvaných „Odškodnění pro zkrácení přes polovici“. Dle § 934 platilo, že „neobdržela-li jedna strana na obecné hodnotě při dvoustranně závazném jednání ani polovici toho, co druhé straně dala, skýtá zákon zkrácené straně právo žádati zrušení a uvedení v předešlý stav. Avšak druhá strana může jednání zachovati v platnosti tím, že jest ochotna nahraditi, čeho se do obecné hodnoty nedostává. Nepoměr hodnoty se určuje

---

²²² Je však třeba doplnit, že i v samotném BGB, který *laesio enormis* neupravuje, není otázka nevyváženosti smluvních plnění zcela neřešená. Případy hrubé nevyváženosti plnění jsou totiž v německém právu řešeny prostřednictvím zásady dobrých mravů dle § 138 BGB.

podle času, kdy bylo jednání uzavřeno.“²²³

Současná judikatura se o institutu *laesio enormis* zmiňuje v té souvislosti, že vzhledem k tomu, že platné právo takové ustanovení neobsahuje, nejsou strany (vyjma cenových předpisů) vázány v zásadě jakýmkoliv omezením co se týče sjednání výše kupní ceny.²²⁴

8.4.3 Úprava neúměrného zkrácení v návrhu nového občanského zákoníku

Návrh nového občanského zákoníku institut *laesio enormis* upravuje v ustanoveních § 1725 až 1727. Základní ustanovení je obsaženo v ustanovení § 1725 odst. 1 větě první NOZ, dle kterého zavázali-li se strany k vzájemnému plnění a je-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co poskytla druhá strana, může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, ledaže jí druhá strana doplní, oč byla zkrácena, se zřetelem k ceně obvyklé v době a místě uzavření smlouvy.

Pro uplatnění práva dle § 1725 je stanovena objektivní prekluzivní lhůta. Dle § 1727 NOZ právo podle § 1725 zaniká, není-li uplatněno do jednoho roku od uzavření smlouvy.

Ustanovení § 1729 (poněkud nesystematicky řazené k úpravě lichvy) vylučuje aplikaci *laesio enormis* mezi podnikateli v rámci jejich podnikatelské činnosti. Stanoví, že podnikatel, který uzavřel smlouvu při svém podnikání, nemá právo požadovat zrušení smlouvy podle § 1725 odst. 1 NOZ.

V následujícím textu se v souvislosti s navrhovanou úpravou institutu *laesio enormis* zabýváme analýzou některých otázek, které dle našeho názoru mohou mít značný význam při aplikaci tohoto institutu v praxi.

---

²²³ Výjimky z uvedeného pravidla obsahoval § 935, který stanovil, že „tohoto právního prostředku nelze užíti, když se ho někdo výslovně vzdal, nebo prohlásil, že věc převzal ze zvláštní obliby za mimořádnou cenu; když, až mu byla pravá cena známa, přece se uvolil dáti nepoměrnou cenu, rovněž když z poměru mezi osobami lze vyrozuměti, že chtěly učiniti smlouvu smíšenou z úplatné a bezplatné, když pravou cenu nelze vyšetřiti; konečně, když věc byla soudem vydražena.“

²²⁴ Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11.2.2008, sp. zn. 22 Cdo 5040/2007; rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17. června 2008, sp. zn. 30 Cdo 1776/2007 či rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 30 Cdo 1088/2008.

Posuzování existence hrubého nepoměru vzájemných plnění

Navržená úprava v NOZ otázku, co se rozumí hrubým nepoměrem vzájemných plnění, blíže nevymezuje a ponechává ji soudní praxi. Na rozdíl od dřívější úpravy v obecném zákoníku občanském (1811) není použito kritérium poloviny ceny. Důvodová zpráva k tomu uvádí, že „*podle výsledků odborných diskusí k této otázce se nenavrhuje stanovit jako relevantní kritérium právě polovinu ceny, neboť to by mohlo vést k některým tvrdostem. Z toho důvodu se přejímá konstrukce známá např. ze švýcarského práva (čl. 21 OR)*“.

Dle našeho názoru není zcela zřejmé, zda má citovaná část důvodové zprávy na mysli i) tvrdosti, ke kterým by mohlo dojít k tíži zkrácené strany – pokud by např. vzájemná plnění byla ve značném nepoměru, nikoliv však v nepoměru odpovídajícím zkrácení přes polovinu, přesto by však bylo vhodné ustanovení § 1725 NOZ aplikovat, či naopak ii) tvrdosti k tíži druhé (zvýhodněné) smluvní strany – pokud by např. vzájemná plnění byla v nepoměru odpovídajícím zkrácení přes polovinu, avšak byly by zde určité důvody zvláštního zřetele hodné, proč v daném případě ustanovení § 1725 NOZ neaplikovat, popř. iii) oba případy dle bodu i) a ii).

Domníváme se, že **přístup zvolený v návrhu nového občanského zákoníku může vnášet do právních vztahů o něco vyšší míru právní nejistoty, než *laesio enormis* v pojetí „zkrácení přes polovinu“** (které u nás platilo dříve za účinnosti všeobecného zákoníku občanského, viz výše). I *laesio enormis* v pojetí zkrácení přes polovinu pochopitelně v sobě zahrnuje určitou míru právní nejistoty v otázce prokazování hrubého nepoměru vzájemných plnění, ve které budou hrát pravděpodobně rozhodující roli znalecké posudky, ať již zpracované z podnětu smluvních stran, či z rozhodnutí soudu. V případě upuštění od pojetí „zkrácení přes polovinu“ však kromě právní nejistoty spojené s dokazováním přibývá právní nejistota v tom smyslu, zda nepoměr plnění dosahuje takové intenzity, že jej lze označit za „hrubý nepoměr“ ve smyslu § 1725 NOZ.

Na druhou stranu jsme si však vědomi toho, že **při striktním vyžadování zkrácení přes polovinu by mohlo docházet k jiným negativním jevům, kdy i minimální rozdíly v ocenění by mohly způsobit, že i velmi podobné případy by byly řešeny zcela odlišně, což neodpovídá požadavku spravedlnosti.** S ohledem na to se domníváme, že přístup zvolený v návrhu občanského zákoníku je vhodnějším z obou uvedených řešení, a to kromě

výše uvedeného důvodu rovněž vzhledem k tomu, že **na výsledek sporu by jinak mohl mít nepřiměřeně velký vliv znalec zpracovávající znalecký posudek**, podle kterého by soud případ rozhodoval.

Dle našeho názoru **kritérium jedné poloviny ceny bude přes výše uvedené představovat jakýsi výchozí určovatel pro aplikaci institutu *laesio enormis* a bude z něj zásadně možné vycházet**. S ohledem na text ustanovení § 1725 NOZ a důvodovou zprávu však **dle našeho názoru nebude možnost aplikace § 1725 NOZ vylučovat ani takové zkrácení, které bude menší než zkrácení přes polovinu**. Naopak, ustanovení § 1725 NOZ **zřejmě nebude vždy automaticky aplikovatelné ve všech případech, kdy ke zkrácení přes polovinu dojde**.²²⁵ Bude nutné vždy přihlížet k okolnostem konkrétního případu, zda se zřetelem ke všem okolnostem jde o hrubý nepoměr vzájemných plnění.

V této souvislosti se domníváme, že **přihlížet by se mělo pouze k takovým okolnostem, které tvoří obsah předmětné smlouvy** (např., zda to, že kupní cena nedosahuje ani poloviny tržní ceny prodávané věci, není v dané smlouvě vyváženo jiným způsobem, jiným plněním), **nikoliv např. k subjektivním prvkům jako je zkušenost stran, jejich ekonomické postavení, apod.** V opačném případě by se již spíše než o institut *laesio enormis* jednalo o aplikaci jiných institutů (rovněž obsažených v návrhu nového občanského zákoníku), jako jsou dobré mravy či lichva (k problematice lichevních smluv viz níže).

Povaha práva na dovolání se zrušení smlouvy a postup při jeho uplatnění

Dle § 1725 NOZ má zkrácená strana právo „*požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu*.“ Toto právo bylo obdobně formulováno již v obecném zákoníku občanském z roku 1811. Je však vhodné takovou formulaci bez dalšího převzít i do nového občanského zákoníku?

Otázkou totiž je, jakým postupem je třeba takové právo uplatnit a jaká je jeho povaha, zejména, **zda se jedná o i) jednostranný právní úkon adresovaný druhé straně**, jímž zkrácená strana projeví vůli směřující ke zrušení smlouvy a navrácení poskytnutých plnění (v takovém případě by rozhodnutí soudu v případném soudním sporu mělo deklaratorní účinky), **nebo ii) právo domáhat se zrušení smlouvy u soudu (rozhodnutí**

---

²²⁵ Srov. Hrbková, K. Zákaz neúměrného zkrácení. Epravo.cz magazine 4/2008.

soudu by pak mělo konstitutivní účinky). Je zřejmé, že tato otázka má naprosto zásadní praktický význam. Dle našeho názoru na ni však **návrh kodexu nedává jasnou odpověď**.

Věcný záměr občanského zákoníku, stejně jako publikace Principy a východiska nového kodexu soukromého práva²²⁶ v této souvislosti hovoří o „odstoupení od smlouvy“, na rozdíl od znění § 1725 současného návrhu. Není tedy zcela jasné, proč návrh občanského zákoníku nepoužil namísto „požadovat zrušení smlouvy“ formulaci „od smlouvy odstoupit.“ Důvodem byla zřejmě snaha o zachování historické formulace. Tato formulace však dle našeho názoru není s ohledem na dvojí možnost výkladu vhodná.

Tuto naši obavu potvrzuje i jiné ustanovení návrhu občanského zákoníku - § 1920 NOZ, který rovněž hovoří o právu „domáhat se zrušení závazku“ (v souvislosti s možností ukončit smlouvy uzavřené na dobu života či na dobu delší než deset let). Toto ustanovení přitom hovoří o tom, že závazek zruší soud. Pro zánik závazku se zde tudíž předpokládá konstitutivní rozhodnutí soudu. V obdobném významu o zrušení smlouvy hovoří rovněž § 2554 odst. 2 NOZ (srov. jiná ustanovení, která naopak o zrušení ve významu právního úkonu učiněného účastníkem – např. § 2239 odst. 3 NOZ).

Prvorepubliková judikatura dovodila, že v případě uplatnění předmětného práva se jedná o jednostranný právní úkon (projev vůle směřující ke zrušení smlouvy), který může být vyjádřen i mlčky (konkludentně) tím, že zkrácená strana vyzve druhou stranu k vrácení poskytnutého plnění: *„Podle ustálené praxe nejvyššího soudu (rozh. Sb. n. s. č. 11188) není zapotřebí návrhu žalobního na zrušení smlouvy, ačkoli i v § 932 o.z. jest použito slov "žádati za zrušení smlouvy". Ono prohlášení jest spatřovati již v tom a je učiněno mlčky, domáhá-li se pronajímatel na př. vyklizení a odevzdání najatých místností, neboť vyvozuje důsledky z ustanovení § 1118 o. z. a nelze tomu rozuměti jinak, než že žádá zrušení smlouvy. Domáhá-li se tedy žalobce vrácení kupní ceny z důvodu § 934 o. z., domáhá se tím mlčky také zrušení smlouvy. Pojetí deklaratorního výroku o zrušení do rozsudečného výroku je na místě jen v případech, kde má žalobce právní zájem na něm.“*²²⁷

Domníváme se, že **právo „požadovat zrušení smlouvy“ by mělo odpovídat odstoupení od smlouvy**. S ohledem na výše uvedené se domníváme, že **formulace**

²²⁶ Viz Eliáš, K., Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde, 2001, str. 214.

²²⁷ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 7.11.1939, sp. zn. Rv I 1068/39.

„požadovat zrušení smlouvy“ je matoucí a měla by být nahrazena formulací „od smlouvy odstoupit“. V tomto ohledu by dle našeho názoru měl být text návrhu občanského zákoníku zrevidován tak, aby tam, kde kodex má na mysli odstoupení od smlouvy, nepoužíval formulaci požadovat či domáhat se zrušení smlouvy, ale aby přímo uvedl, že se jedná o odstoupení od smlouvy.

V souvislosti s výše uvedenou otázkou se nabízí další otázka, a to, zda lze právo na zrušení smlouvy (odstoupení od smlouvy) uplatnit i poté, kdy obě strany smlouvu splnily. V takovém případě totiž smlouva již zanikla (splněním). Dle našeho názoru by v souvislosti s výše uvedenou otázkou připadaly v úvahu následující možnosti výkladu:

dotčená strana se může domáhat zrušení smlouvy pouze do té doby, než dojde k jejímu zániku splněním (nejpozději však do jednoho roku od jejího uzavření);

dotčená strana se může domáhat zrušení smlouvy bez ohledu na to, zda již došlo k jejímu zániku splněním (nejpozději však do jednoho roku od jejího uzavření).

V případě, že by měla platit možnost uvedená pod písm. a) by dle našeho názoru byly význam a praktická využitelnost institutu *laesio enormis* oslabeny. Tento výklad je proto třeba odmítnout a dané ustanovení **je třeba vykládat tak, že dotčená strana se může domáhat zrušení smlouvy bez ohledu na to, zda již došlo k jejímu zániku splněním.**

Spíše pro zajímavost uvádíme, že výklad dle písm. b) na druhou stranu naráží na to, že do jisté míry popírá teorii zániku závazku, neboť má být zrušena smlouva, která již není. Jde o jakési **odstoupení *sui generis*, které nastává až po zániku smlouvy splněním.** Koneckonců z teoretického hlediska je zajímavá i samotná konstrukce umožňující, aby poté, kdy zkrácená strana projeví vůli smlouvu zrušit, druhá strana poskytne dorovnání plnění, čímž smlouvu zachová v platnosti a účinnosti. Z hlediska teorie práva by tento případ bylo zřejmě možné přirovnat k jakémusi **odstoupení od smlouvy vázanému na rozvazovací podmínku spočívající v tom, že druhá strana poskytne plnění.** Z praktického hlediska však zřejmě nebudou mít tyto (z teoretického hlediska zajímavé) otázky žádný podstatný dopad.

Okamžik vzniku a zániku práva požadovat zrušení smlouvy

Ustanovení § 1725 odst. 1 NOZ říká, že zaváží-li se strany k vzájemnému plnění

a je-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co sama poskytl, může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu. Z gramatického výkladu cit. ustanovení vyplývá, že z tohoto ustanovení vznikají dotčené straně práva nejdříve v okamžiku, kdy svoji část závazku splnila (není však zcela jasné, zda je podmínkou rovněž splnění závazku druhé strany). Znění § 1725 v tomto ohledu odpovídá úpravě v obecném zákoníku občanském (1811). Prvorepubliková judikatura přímo dovodila, že námitka zkrácení přes polovinu může být zkrácenou stranou uplatněna až „*po úplném splnění smluvním*“.²²⁸

Přesto se domníváme, že je legitimní otázkou, zda by dotčená strana právo požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu neměla mít (za splnění podmínky hrubého nepoměru sjednaných plnění) již před tím, než plnění poskytl, a plnění nevyvážené smlouvy tak zcela předejít.

Kupující např. koupí od prodávajícího pozemek za 2 000 000 Kč a kupní cenu má zaplatit do 30 dnů od podpisu kupní smlouvy. Krátce po uzavření smlouvy zjistí, že prodávajícímu „naletěl“, neboť srovnatelné pozemky ve stejné lokalitě se v době uzavření smlouvy prodávaly a stále prodávají cca za 800 000 Kč. Tuto skutečnost si kupující potvrdí u několika realitních kanceláří (případně si i nechá vypracovat znalecký posudek na tržní cenu nemovitosti) a rozhodne se, že bude požadovat zrušení smlouvy dle § 1725 odst. 1 NOZ. Může tak kupující rovnou učinit, nebo musí nejprve cenu 2 000 000 Kč (o které již nyní ví, že je v hrubém nepoměru k hodnotě pozemku) prodávajícímu zaplatit a teprve následně může uplatnit své právo? Tato otázka může mít značný praktický význam zejména z hlediska postavení prodávajícího a kupujícího v případném soudním sporu.

Varianta A: V případě, že kupující bude moci své právo uplatnit bez dalšího (tj. nebude muset nejprve prodávajícímu kupní cenu zaplatit), smlouva doručením jeho jednostranného právního úkonu adresovaného prodávajícímu směřujícího ke zrušení kupní smlouvy zanikne. Pokud se prodávající bude domnívat, že kupní cena nebyla nepřiměřená, bude muset žalovat kupujícího o plnění, tj. o zaplacení 2 000 000 Kč. Kupující jakožto dotčená smluvní strana bude ve výhodnější pozici v tom smyslu, že bude mít peníze u sebe a nebude muset o jejich vydání žalovat prodávajícího. Bude však pochopitelně muset počítat s rizikem, že pokud soud dospěje k závěru, že cena 2 000 000 Kč nebyla

²²⁸ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11.4.1923, sp. zn. Rv I 1202/22.

nepřiměřená, bude je muset prodávajícímu zaplatit, spolu s úrokem z prodlení.

Varianta B: Pokud kupujícímu vznikne právo na odstoupení až za podmínky, že prodávajícímu kupní cenu 2 000 000 Kč zaplatí, bude po odstoupení od smlouvy muset (za předpokladu, že tento krok prodávající bude zpochybňovat) prodávajícího žalovat o vrácení zaplacené kupní ceny. V takovém případě bude kupující jakožto dotčená smluvní strana v obtížnější situaci, neboť jednak nebude mít u sebe peníze, jednak bude muset vynakládat náklady na soudní spor. Zároveň vznikne značná právní nejistota na obou stranách, neboť pokud bude prodávající platnost odstoupení rozporovat, bude muset konzistentně s tím trvat na tom, že je dle smlouvy třeba plnit a bude muset splnit i svou část závazku (zejména převést vlastnické právo). Kupující např. může být do katastru nemovitostí zapsán jako vlastník pozemku, přestože od smlouvy odstoupil, přičemž až do pravomocného soudního rozhodnutí nebude mít jistotu v tom, zda se skutečně nestal vlastníkem pozemky, se všemi právy, ale zejména i povinnostmi, které jsou s vlastnictvím nemovitosti spojené.

Příkláníme se k tomu, že by v uvedeném příkladě mělo kupujícímu právo na zrušení smlouvy vzniknout již samotným uzavřením smlouvy (varianta A), nikoliv až tím, že kupní cenu zaplatí (varianta B). Varianta A totiž dle naše názoru lépe chrání slabší smluvní stranu, jejíž ochrana je hlavním účelem institutu *laesio enormis*, a může předejít případům značné právní nejistoty mezi smluvními stranami. Tento výklad však neodpovídá gramatickému znění ustanovení § 1725 odst. 1 NOZ.

S ohledem na výše uvedené by **dle našeho názoru** (s vědomím toho, že takový přístup neodpovídá právní úpravě ve švýcarském a rakouském právu, ani historické právní úpravě ve všeobecném zákoníku občanském z roku 1811, platném na našem území) **mělo být znění § 1725 odst. 1 NOZ upraveno do následující podoby:** „*Zaváží-li se strany k vzájemnému plnění a je-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co sama poskytla nebo má dle smlouvy poskytnout, může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu.*“

Co se týče zániku práva zkrácené strany domáhat se zrušení uzavřené smlouvy, je navržená zákonná úprava jednoznačná. Dle § 1727 lze právo domáhat se zrušení smlouvy uplatnit v jednoleté lhůtě od uzavření smlouvy, jinak zaniká. Je zde tedy prekluzivně stanovená lhůta pro uplatnění práva na zrušení smlouvy.

Pojem „dorovnání plnění“ a lhůta pro dorovnání

Jak vyplývá z § 1725 NOZ, uplatnění práva zkrácené strany na zrušení smlouvy nemusí vždy nutně k jejímu zrušení vést. Druhá smluvní strana má totiž možnost poskytnout zkrácené straně „*oč byla zkrácena, se zřetelem k hodnotě obvyklé v době a místě uzavření smlouvy.*“ Jedná se o právo výlučně druhé smluvní strany, zkrácená strana se tudíž nemůže domáhat vrácení části kupní ceny, jak judikoval již prvorepublikový Nejvyšší soud.²²⁹ **Zkrácená strana bude mít vždy pouze jedno soudně vymahatelné právo – a to žalovat na vrácení plnění z titulu smlouvy zrušené z její strany jednostranným právním úkonem adresovaným druhé straně.** Právo na vrácení plnění zkrácené straně zanikne, pokud druhá strana plnění dorovná tak, aby odpovídalo tržní ceně. Z tohoto pohledu tudíž dle našeho názoru z titulu § 1725 nemůže zkrácené straně vzniknout žádné „*právo požadovat doplacení skutečné ceny,*“²³⁰ ale pouze a jen právo projevit vůli směřující ke zrušení smlouvy a následně se vůči druhé straně domáhat vrácení poskytnutého plnění.

V první řadě je třeba se zamyslet nad tím, **co se rozumí dorovnáním plnění.** V případě, kdy jde o kupní smlouvu, dle které dotčená strana za prodej své věci obdrží nepřiměřeně nízkou cenu, je situace relativně jednoduchá – v takovém případě musí druhá strana dotčené straně doplatit rozdíl mezi objektivní (tržní) cenou věci a cenou sjednanou ve smlouvě. V případě zaplacení nepřiměřeně vysoké kupní ceny naopak bude muset být dotčené straně rozdíl mezi tržní a sjednanou cenou věci vrácen. **U některých typů plnění může být otázka dorovnání plnění (koneckonců jakož i otázka posouzení poměru vzájemných plnění) dosti složitá.**

Důležitou otázkou je, do kdy lze dorovnání plnění poskytnout. Z ustanovení § 1725 NOZ vyplývá, že **možnost (právo) druhé strany poskytnout zkrácené straně dorovnání plnění (a vyhnout se tak zrušení smlouvy) vzniká až v návaznosti na uplatnění práva na zrušení smlouvy dotčenou stranou. Otázkou je, do kdy se druhá strana může rozhodnout, jak bude dále postupovat, tj. zda** (za předpokladu, že shledá nárok dotčené

---

²²⁹ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11.5.1938, sp. zn. Rv I 3031/36. V tomto rozhodnutí Nejvyšší soud dospěl k závěru, že žalobce (zkrácená strana) nemůže alternativně žalovat na „*zrušení smlouvy trhově nebo snížení kupní ceny*“, neboť dle § 934 obecného zákoníku občanského se může domáhat pouze zrušení smlouvy. Na vrácení části kupní ceny by měla zkrácená strana nárok teprve tehdy, pokud by druhá strana projevila „*ochotu zachovati právní jednání v platnosti a vrátiti částku, která obecnou cenu [prodaného koně] převyšuje.*“

²³⁰ Srov. Hrbková., K. Zákaz neúměrného zkrácení. Epravo.cz magazine 4/2008.

strany na zrušení smlouvy za oprávněný) **bude akceptovat zrušení smlouvy, nebo zda dotčené straně plnění dorovná.**

Pokud si např. obě strany již poskytnou plnění a dotčená strana následně uplatní své právo na zrušení smlouvy, není zřejmé, co se bude dít. Co když bude druhá strana nečinná, ponechá si peníze a bude pouze pasivně čekat, co udělá dotčená strana? Dotčená strana se pak bude muset u soudu domáhat vydání zaplacené kupní ceny, přičemž druhá strana stále bude mít možnost plnění dorovnat. Dotčená strana tak bude muset být po celou dobu (před i po zahájení soudního řízení) připravena na obě varianty. Dostává se tím přitom do značně nevýhodné pozice, neboť ani v případě, že si bude zcela jistá v tom ohledu, že jí nárok právo dle § 1725 NOZ svědčí, nebude moci počítat s tím, že jí budou peníze vráceny, neboť zde stále bude možnost, že jí druhá strana plnění dorovná.

Je třeba uvést, že ani v úpravě obecného zákoníku občanského nebyla tato otázka výslovně řešena. **V jednom z prvorepublikových rozhodnutí Nejvyšší soudu se uvádí, že právo na dorovnání může druhá strana uplatnit „do konce jednání v první stolici.“**²³¹ Tento závěr citovaného prvorepublikového rozhodnutí lze dle našeho názoru vztáhnout i na § 1725 NOZ. Je však **ke zvážení, zda v NOZ nestanovit lhůtu, v níž by druhá strana nejpozději mohla zkrácené straně plnění dorovnat.** K takovému řešení se přikláníme.

Vzdání se práva na zrušení smlouvy a další výjimky z aplikace § 1725 NOZ

Výše analyzovaná ustanovení nejsou použitelná v jakýchkoliv případech. NOZ stanoví výjimky, kdy institut *laesio enormis* nelze aplikovat. V první řadě se dle § 1725 odst. 2 NOZ nepoužije pro případ nabytí na komoditní burze, při obchodu s investičním nástrojem podle jiného zákona, v dražbě či způsobem postaveným veřejné dražbě naroveň, ani pro případ sázky nebo hry, anebo při narovnání nebo novaci, pokud byly poctivě učiněny.

Dle § 1726 odst. 1 NOZ dále právo podle § 1725 NOZ nevzniká, pokud důvod nepoměru vzájemných plnění vyplývá ze zvláštního vztahu mezi stranami, zejména pokud zkrácená strana měla úmysl plnit zčásti za úplatu a zčásti bezúplatně, nebo jestliže již nelze výši zkrácení zjistit.

Dle § 1725 odst. 2 NOZ platí, že právo podle § 1725 NOZ nevzniká ani tehdy,

---

²³¹ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11.5.1938, sp. zn. Rv I 3031/36.

vzdala-li se jej zkrácená strana výslovně a prohlásila-li, že plnění přijímá za mimořádnou cenu ze zvláštní obliby, anebo souhlasila-li s neúměrnou cenou, ač jí skutečná cena plnění byla nebo musela být známa.

V této souvislosti se nabízí otázka, zda možnost předem vzdát se práva na zrušení smlouvy nemůže v praxi vést k podstatnému omezení významu ustanovení o neúměrném zkrácení a tím i ochrany slabší smluvní strany.²³² Lze předpokládat, že ve smlouvách bude často aplikace ustanovení o neúměrném zkrácení vyloučena. Na druhou stranu, jak vyplývá ze znění předmětného ustanovení, **nepostačí pouhé vzdání se práva podle § 1725 NOZ, ale je třeba rovněž prohlášení dotčené strany, že dané plnění přijímá za mimořádnou cenu ze zvláštní obliby, čímž je zajištěno, aby se dotčená strana svého práva nevzdala, aniž by o svém zkrácení věděla.** Navržená výjimka je proto dle našeho názoru vyvážená na obě smluvní strany a lze ji akceptovat.

Co se týče výjimky, dle které právo podle § 1725 NOZ nevzniká tehdy, souhlasila-li daná strana s neúměrnou cenou, ač jí skutečná cena plnění byla nebo musela být známa, zakotvením této výjimky jsou z působnosti institutu *laesio enormis* vyňaty **případy, kdy dotčená strana ví o tom, že např. prodává věc za cenu výrazně nižší, než je obvyklé, avšak její situace (např. tíseň) jí neumožňuje v dané chvíli jednat jinak.** Je otázkou, **zda by právě v těchto případech neměla být dotčená strana úpravou o neúměrném zkrácení chráněna.** Z hlediska platného práva se v zásadě jedná o problematiku, která je adresována v ustanovení § 49 obč. zák. o smlouvách uzavřených v tísní za nápadně nevýhodných podmínek. Jak jsme uvedli výše v kapitole 5, ustanovení § 49 platného obč. zák. nebylo do NOZ převzato.

Lze namítnout, že v některých případech bude taková situace řešitelná před institut lichvy (viz níže). K naplnění skutkové podstaty lichvy se však vyžaduje subjektivní prvek zneužití (tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany) za účelem získání plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru. **Ustanovení o lichvě tedy nepokryjí veškeré případy, které jsou v platném právu řešitelné přes § 49 obč. zák., neboť si lze představit i situaci, kdy druhá strana vůbec nebude o tísní dotčené smluvní strany vědět, a nebude tak možné hovořit o zneužití tísně dotčené strany.**

²³² Srov. Hrbková, K. Zákaz neúměrného zkrácení. Epravo.cz magazine 4/2008.

S výše uvedeným souvisí do určité míry i další výjimka z aplikace ustanovení o neúměrném zkrácení. Tato výjimka byla do NOZ doplněna až dodatečně. Oproti starší verzi návrhu byla **do základního ustanovení v § 1725 NOZ přidána nová věta, dle které ustanovení o neúměrném zkrácení neplatí, pokud se nepoměr vzájemných plnění zakládá na skutečnosti, o které druhá strana nevěděla ani vědět nemusela.** Důvodová zpráva v této souvislosti uvádí, že „v diskusích o reformě obligačního práva probíhajících na národních i nadnárodních úrovních se tomuto institutu často vytýká, že ohrožuje smluvní strany nejistotou - např. v případě koupě věci, jejíž obecná cena následně prudce stoupne. To návrh řeší formulací pravidla, podle kterého se ustanovení o neúměrném zkrácení nepoužije v případě, že se nepoměr plnění a protiplnění zakládá na skutečnosti, o níž strana, která výhodu získala, při uzavření smlouvy nevěděla ani vědět nemusela.“

Dle našeho názoru **je třeba vyjasnit, co přesně je účelem uvedené věty přidané do § 1725 NOZ a v návaznosti na to, zda by tato věta měla být v textu zákona ponechána, či vypuštěna** (stejně jako tomu bylo v dřívější verzi návrhu). **Z důvodové zprávy vyplývá, že účelem předmětné věty má být předcházení právní nejistotě smluvních stran.** Příklad takové nejistoty, který důvodová zpráva uvádí (koupě věci, jejíž obecná cena následně prudce stoupne), však dle našeho názoru vůbec není relevantní, resp. samotný návrh občanského zákoníku tuto obavu řeší jinak, a to dokonce v první větě téhož paragrafu. Dle § 1725 odst. 1 NOZ věty první totiž platí (stejně jako tomu bylo v úpravě obecného zákoníku občanského či jak tomu je v ABGB), že při aplikaci institutu *laesio enormis* je třeba vycházet z „hodnoty obvyklé v době a místě uzavření smlouvy.“

Navíc, vývoj ceny po uzavření smlouvy by obecně vůbec neměl být brán při posuzování nevýhodnosti podmínek (neadekvátnosti ceny) v potaz, jak vyplývá i z judikatury Ústavního soudu.²³³ **Příklad právní nejistoty uváděný důvodovou zprávou má tudíž dle našeho názoru jednoznačné řešení i bez nově přidané věty o vědomosti druhé strany o skutečnosti zakládající nepoměr vzájemných plnění.** Z tohoto hlediska tudíž dle našeho názoru předmětná věta nic neřeší.

Navíc se domníváme, že **předmětná věta může naopak míru právní nejistoty stran (alespoň v některých případech) zvýšit. Zkrácená strana totiž většinou vůbec nebude tušit, zda druhá strana o skutečnosti zakládající nepoměr vzájemných plnění**

²³³ Viz náleze Ústavního soudu ze dne 16.11.1994, sp. zn. I. ÚS 139/93.

věděla nebo musela vědět. S ohledem na to bude pro zkrácenou stranu problematické se svého práva domáhat soudní cestou, neboť výsledek sporu bude velmi obtížně předvídatelný.

Přidaná věta dle našeho názoru **posouvá úpravu institutu *laesio enormis* v návrhu kodexu z pojetí objektivního institutu, v němž nehrají subjektivní aspekty vztahující se k jedné straně roli, spíše někam k institutu lichvy či k obecnému ustanovení § 409 NOZ.** Vyjdeme-li z premisy, že *laesio enormis* by měla v novém kodexu být obsažena, je dle našeho názoru třeba trvat na tom, aby byly jasné hranice mezi případy, kdy má být aplikováno *laesio enormis* a případy, kdy je třeba otázku nerovnováhy plnění řešit pomocí jiných institutů (u nichž hrají roli subjektivní prvky).

S ohledem na výše uvedené se domníváme, že **má-li být účelem § 1725 věty třetí něco jiného, než uvádí důvodová zpráva, je tento účel třeba ze strany autorů návrhu dostatečně objasnit. Má-li být účelem to, co uvádí důvodová zpráva, nemůže být dle našeho názoru tento účel navrhovanou úpravou dosažen a předmětné ustanovení by mělo být vypuštěno.**

8.5 Lichva

8.5.1 Úvodem

Stejně jako v případě neúměrného zkrácení, rovněž úprava lichvy řeší otázku nevyváženosti smluvních plnění. Od neúměrného zkrácení se lichva odlišuje zejména přítomností subjektivního prvku zneužití na straně zvýhodněné strany. K tomu, aby se jednalo o lichvu, tedy nepostačí samotná existence nevyvážených plnění. Problematika lichvy není v platném občanském právu adresována. Lichva je přitom trestným činem upraveným v trestním zákoníku.²³⁴

Přestože v platném soukromém právu úpravu lichvy nenalezneme, judikatura Nejvyššího soudu dovodila, že při aplikaci platného občanského zákoníku je třeba přihlížet k tradičním principům občanského práva, obsaženým též v Obecném zákoníku občanském,

---

²³⁴ Dle § 218 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku trestný čin lichvy spáchá ten, kdo zneužívá něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede.

a že lichevní smlouvy (třebaže v současném právu soukromoprávně výslovně neupravené), tj. „*takové smlouvy, které smluvní strana uzavře zneužívaje něčí nezkušenosti, tísně nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, přičemž dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru*“, jsou absolutně neplatné pro rozpor s dobrými mravy podle § 39 obč. zák., bez ohledu na to, zda dané jednání bylo současně v trestním řízení označeno za trestný čin.²³⁵

Problém lichvy nelze v žádném případě považovat za historickou otázku. Zejména mezi určitými skupinami obyvatel představuje i v současnosti velmi palčivý sociální problém.

8.5.2 Historický vývoj

Zákaz lichvy (resp. půjčování na úrok jako takového) se objevuje již v Bibli ve Starém zákoně (viz Deuteronomium 23:20). Lichva (v podobě nepřiměřených úvěrových úroků) byla stíhána i ve středověku, kdy ji zásadně mohli provozovat pouze židé ve vztahu ke křesťanům.²³⁶ Lichva je rovněž tradičně zakázána v islámu, kde představuje jeden z nejtěžších prohřešků proti víře.

Co se týče novodobého historického vývoje na našem území, jak jsme uvedli výše v kapitole 5, soukromoprávní úprava lichvy byla obsažena v ustanovení § 879 OZO o neplatnosti smluv pro rozpor se zákonem a rozpor s dobrými mravy. Za neplatné smlouvy byly dle uvedeného ustanovení výslovně označeny *takové smlouvy, „když někdo kořistě z lehkomyšlnosti, tísně, slabosti rozumu, nezkušenosti nebo vzrušení myslí někoho jiného, dá sobě nebo třetímu za plnění slíbiti nebo poskytnouti plnění vzájemné, jehož majetková hodnota je v patrném nepoměru k hodnotě plnění.*“ Prostředkem ochrany dotčené osoby tedy byla neplatnost daného právního jednání. K neplatnosti daného jednání se vyžadovalo, aby daná smluvní strana tísně (či jiného podobného stavu) druhé strany zneužila („kořistila“ z ní).

Občanské zákoníky č. 141/1950 Sb. a 40/1964 Sb. problematiku lichvy neadresují. Namísto toho obsahují ustanovení o právních úkonech učiněných v tísně za nápadně

---

²³⁵ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 8.4.2003, sp. zn. 22 Cdo 1993/2001.

²³⁶ Blíže k historii zákazu lichvy viz např. Ottův slovník naučný, šestnáctý díl, heslo Lichva, dostupný ke dni 30.3.2011 online na stránkách <http://cs.wikisource.org/wiki>.

nevýhodných podmínek (viz výše kapitola 5).

8.5.3 Úprava lichvy v návrhu nového občanského zákoníku

NOZ institut lichvy do českého soukromého práva opětovně zavádí. Dle § 1728 NOZ platí, že neplatná je smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru.

Zakotvení problematiky lichvy do NOZ lze dle našeho názoru z hlediska ochrany slabší smluvní strany přivítat. Co se týče formulace skutkové podstaty lichvy v § 1728 NOZ, jedná se o relativně ustálené vymezení lichevní smlouvy, které vychází (jak uvádí důvodová zpráva) zejména z vládního návrhu československého zákoníku z r. 1937 z ustanovení § 253 trestního zákona (dnes § 218 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku).

Sporné může být, zda prostředkem ochrany dotčené smluvní strany je absolutní, či naopak relativní neplatnost. V souladu s koncepcí neplatnosti, kterou přináší NOZ, má přednost relativní neplatnost před neplatností absolutní. Dle § 538 NOZ platí, že je-li neplatnost právního jednání stanovena pouze na ochranu zájmu určité osoby, může vznést námitku neplatnosti jen tato osoba. Nenamítne-li tato osoba neplatnost, považuje se právní jednání za platné. Absolutní neplatnost NOZ omezuje dle § 540 pouze na případy právního jednání, a) které zjevně odporuje dobrým mravům nebo b) které odporuje zákonu nebo jej obchází a zjevně narušuje veřejný pořádek.

U lichevních smluv zcela jistě platí, že neplatnost právního jednání je stanovena pouze na ochranu zájmu dotčené osoby, což by na první pohled svědčilo o relativní neplatnosti. Nelze však pominout výše citované ustanovení § 540 NOZ, dle kterého je absolutně neplatné jednání, které zjevně odporuje dobrým mravům. **Domníváme se, že lichevní smlouvy budou na hledisko dobrých mravů narážet, a že tudíž lichevní smlouvy budou zásadně neplatné absolutně podle § 540 NOZ, nikoliv pouze relativně dle § 538 NOZ.** To by odpovídalo i výše zmiňovanému rozhodnutí, v němž Nejvyšší soud shledal, že lichevní smlouvy (třebaže v současném právu soukromoprávně výslovně neupravené) jsou absolutně neplatné pro rozpor s dobrými mravy podle § 39 obč. zák. Dle našeho názoru je

ke zvážení, zda by v tomto případě nebylo vhodné v NOZ výslovně uvést, že lichovní smlouvy jsou neplatné pro rozpor s dobrými mravy podle § 540 NOZ.

Stejně jako u neúměrného zkrácení, ani ustanovení o lichvě nejsou aplikovatelná v případě podnikatelů. Dle § 1729 NOZ podnikatel, který uzavřel smlouvu při svém podnikání, se nemůže dovolat neplatnosti smlouvy podle § 1728. V této souvislosti je **otázkou, zda v případě, že uzavřením smlouvy mezi podnikateli bude spáchán trestný čin lichvy (což nelze vyloučit),²³⁷ bude předmětná smlouva platná či nikoliv** (pokud nikoliv, zda bude neplatná absolutně či relativně). Z § 1729 vyplývá, že **uzavření lichovní smlouvy k tíži podnikatele, který uzavřel smlouvu při svém podnikání, nemůže být soukromoprávním deliktem**. To však dle našeho názoru **nevylučuje, aby pokud uzavřením smlouvy dojde ke spáchání trestného činu lichvy k tíži podnikatele, byla daná smlouva absolutně neplatná podle § 540 NOZ**, a to pro rozpor se zákonem zjevně narušující veřejný pořádek.²³⁸

8.6 Smlouvy uzavírané adhezním způsobem

8.6.1 Úvodem

Adhezními smlouvami (či smlouvami uzavíranými adhezním způsobem) rozumíme takové smlouvy, které nejsou individuálně sjednávány, ale které jsou připraveny jednou smluvní stranou a předloženy druhé straně jako hotové, připravené k podpisu na principu „take it or leave it“ – bez možnosti o obsahu smlouvy jednat. V řadě případů je obtížně představitelné, že by smlouvy měly být vyjednávané a vypracovávány individuálně s každým zákazníkem. Jak uvádí důvodová zpráva k NOZ, *„nezřídka ale dochází k tomu, že při tomto způsobu uzavírání smluv silnější strana vnutí slabší straně smluvní podmínky výhodné pro sebe a nevýhodné pro druhou stranu. Podrobnější obecná úprava podobných situací zatím chybí a praxe řeší dosti složité právní otázky, které se s nimi spojují, pomocí kritérií dobrých mravů nebo zásady poctivého obchodního styku.“*

Problematika adhezních smluv není v platném českém právu upravena. Obchodní

---

²³⁷ Srov. Sokol, T. Lichva. Právní rádce 12/2006.

²³⁸ Výše uvedenou rozdvojenost občanskoprávní a trestněprávní úpravy však nepovažujeme za příliš šťastnou. Dle našeho názoru by v úvahu připadalo buďto výslovné vynětí podnikatelů jakožto dotčených smluvních stran ze skutkové podstaty lichvy v § 218 trestního zákoníku (obdobně jako to činí NOZ v § 1729), nebo naopak vztážením ochrany před lichvou v NOZ i na vztahy mezi podnikateli (k tomu viz dále kapitola 9 níže).

zákoník pouze v § 273 připouští možnost sjednávání smluv odkazem na obchodní podmínky či prostřednictvím smluvních formulářů. Na adhezní smlouvy obchodní zákoník dále sice odkazuje v § 262 odst. 4, jejich úpravu však nikde nenalezneme.²³⁹

8.6.2 Úprava adhezních smluv v návrhu nového občanského zákoníku

NOZ problematiku smluv uzavíraných adhezním způsobem upravuje v § 1730 a násl. Úprava nevychází přímo z evropského komunitárního práva, ale, jak uvádí důvodová zpráva, je „*inspirovaná jednak některými zahraničními občanskými zákoníky, jednak nadnárodními projekty jako jsou zejména návrh evropského zákoníku o smlouvách (Code europeen des Contrats. Avant-projet) a návrh obecného referenčního rámce pro evropský občanský zákoník (Draft Common Frame of Reference)*“.

Dle § 1730 odst. 1 NOZ ustanovení o smlouvách uzavíraných adhezním způsobem platí pro každou smlouvu, jejíž základní podmínky byly určeny jednou ze smluvních stran nebo podle jejích pokynů, aniž slabší strana měla skutečnou příležitost obsah těchto základních podmínek ovlivnit. Dle odst. 2 pak platí, že použije-li se k uzavření smlouvy se slabší stranou smluvní formulář užívaný v obchodním styku nebo jiný podobný prostředek, má se za to, že smlouva byla uzavřena adhezním způsobem.

Vlastní ochrana slabší smluvní strany ve smlouvách uzavíraných adhezním způsobem je pak upravena v § 1731 až 1733 NOZ. Dle § 1731 NOZ platí, že doložka ve smlouvě uzavřené adhezním způsobem, která odkazuje na podmínky uvedené mimo vlastní text smlouvy, je platná, byla-li slabší strana na doložku a její význam upozorněna nebo prokáže-li se, že význam doložky musela znát. Co se týče tohoto ustanovení, lze konstatovat, že je velmi vstřícné vůči slabší smluvní straně. Aby byla doložka odkazující na podmínky uvedené mimo vlastní text smlouvy platná, a) musí být slabší smluvní strana buďto na tuto doložku a její význam upozorněna, nebo b) musí být prokázáno, že význam dané doložky musela znát.

Otázkou je, jakým způsobem byl slabší smluvní strana měla být na doložku a její význam upozorněna a jak bude tato skutečnost zpětně prokazována. Dle našeho

²³⁹ Viz rovněž např. Wilhelmsson, T. Standard Form Conditions. In Towards a European Civil Code. 3. vydání. Kluwer Law International, 2004, str. 431 a násl.; Tobeš, Z. Právní úprava všeobecných obchodních podmínek v českém a německém právu in Princip rovnosti a princip ochrany slabšího. Sborník vědecké konference. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2003, str. 82 a násl.

názoru by mělo být toto ustanovení vykládáno tak, že **postačí, aby toto upozornění bylo uvedeno ve smlouvě**, tj. aby smlouva uváděla, že smluvní vztah (práva a povinnosti smluvních stran) se řídí rovněž obchodními podmínkami, na které smlouva odkazuje. Důležité však bude, aby toto upozornění ve smlouvě bylo vyjádřeno **srozumitelně a na viditelném místě**.

Dle § 1732 odst. 1 NOZ obsahuje-li smlouva uzavřená adhezním způsobem doložku, kterou lze přečíst jen se zvláštními obtížemi, nebo doložku, která je pro osobu průměrného rozumu nesrozumitelná, je tato doložka platná, nepůsobí-li slabší straně újmu nebo prokáže-li se, že jí byl význam doložky dostatečně vysvětlen. Účelem tohoto ustanovení je zabránit tomu, aby v adhezních smlouvách byly obsažena špatně čitelná či nesrozumitelná ustanovení.

Další ustanovení na ochranu slabší smluvní strany obsahuje § 1732 odst. 2 NOZ, dle kterého platí, že obsahuje-li smlouva uzavřená adhezním způsobem doložku, která je pro slabší stranu zvláště nevýhodná, aniž je pro to rozumný důvod, zejména odchyluje-li se smlouva závažně a bez zvláštního důvodu od obvyklých podmínek ujednávaných v obdobných případech, je doložka neplatná. Vyžaduje-li to spravedlivé uspořádání práv a povinností stran, soud rozhodne obdobně podle § 529 NOZ (tj. upraví vztah tak, aby odpovídal rozumného uspořádání práv a povinností stran).

Konečně § 1733 NOZ stanoví, že odchýlí-li se strany od § 1731 nebo § 1732 nebo vyloučí-li některé z těchto ustanovení, nepřihlíží se k tomu. To neplatí pro smlouvy uzavřené mezi podnikateli, ledaže strana prokáže, že doložka uvedená mimo vlastní text smlouvy a navržená druhou smluvní stranou hrubě odporuje obchodním zvyklostem a zásadě poctivého obchodního styku.

Z výše uvedeného vyplývá, že i **ustanovení o adhezních smlouvách budou za určitých okolností aplikovatelná i u smluv uzavřených mezi podnikateli**. V první řadě **tehdy, pokud si podnikatelé jejich aplikaci ve smlouvě nevyloučí**. Dále pak **rovněž v případě, že i) smlouva bude obsahovat na podmínky uvedené mimo vlastní text smlouvy a ii) tyto podmínky budou obsahovat doložku, která hrubě odporuje obchodním zvyklostem a zásadě poctivého obchodního styku**. § 1733 NOZ výslovně nestanoví, co přesně bude důsledkem takové situace (co z ustanovení § 1731 a 1732 se v takovém případě uplatní). Interpretací lze však dle našeho názoru dovodit, že **předmětná**

(obchodním zvyklostem a zásadě poctivého obchodního styku odporující) doložka bude neplatná. Co se týče druhu neplatnosti pro rozpor s ustanoveními dle § 1730 a násl. NOZ, bude se jednat o **neplatnost relativní** dle § 538 NOZ.

Celkově se domníváme, že **úprava smluv uzavíraných adhezním způsobem navržená v § 1730 a násl. NOZ je potřebná a lze ji z hlediska ochrany slabší smluvní strany přivítat.**

8.7 Zákaz limitace odpovědnosti za škodu k tíži slabší smluvní strany

V rozhodnutí sp. zn. 32 Odo 1651/2005 ze dne 27.3.2008 Nejvyšší soud judikoval, že odpovědnost za škodu nelze smluvně limitovat, a to ani v obchodně-právních vztazích. Odůvodnění svého rozhodnutí Nejvyšší soud založil zejména na kogentnosti ustanovení § 386 odst. 1 obch. zák. a na interpretaci, že toto ustanovení, které zakazuje vzdát se dopředu práva na náhradu škody, zakazuje rovněž omezení náhrady škody, na které je třeba nahlížet jako na (částečné) vzdání se práva na náhradu škody: *„Podle § 386 odst. 1 ObchZ platí, že nároku na náhradu škody se nelze vzdát před porušením povinnosti, z něhož může škoda vzniknout. Vzhledem k tomu, že se podle § 263 odst. 1 ObchZ jedná o kogentní ustanovení, je předmětné ujednání účastníků o omezení nároku žalované na náhradu škody způsobené porušením povinností žalobci, neplatné pro rozpor s tímto ustanovením“*. V diskusích ohledně tohoto rozhodnutí často zaznívala kritika daného rozhodnutí s tím, že možnost smluvní limitace náhrady škody je v zahraničních právních úpravách běžná a že odpovídá rovněž požadavkům praxe.

Soudce Nejvyššího soudu Z. Des, který diskutované rozhodnutí vydal, na 3. odborném symposiu Nejvyššího soudu ČR konaném v červnu 2009 uvedl: *„Samozřejmě, že existuje smluvní autonomie stran, smluvní volnost, ale ta je korigována kogentními ustanoveními zákona. Zákonodárce zde zjevně považoval za důležité, že při kontraktaci může jedna smluvní strana zneužít své postavení a vnutit své podmínky straně druhé. Lze argumentovat použitím ustanovení § 39 ObčZ a posouzením příslušného právního úkonu z hlediska dobrých mravů, případně ustanovení § 265 ObchZ a výkonem práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku. To by však přinášelo velice komplikované spory. Například podle § 262 odst. 1 ObchZ je neplatná dohoda, která směřuje ke zhoršení postavení nepodnikatele. V praxi je však velice složité posuzovat platnost těchto dohod,*

*protože jediná dohoda může v některých aspektech postavení nepodnikatele zhoršit, ale zároveň v jiných aspektech zlepšit, a proto zákonodárce zřejmě některé situace jednoznačně omezil.*²⁴⁰

Bez ohledu na to, zda výklad, který zaujal Nejvyšší soud, je s ohledem na současnou právní úpravu správný či nikoliv, **nepochybné z hlediska úvah *de lege ferenda* je, že závěr o nemožnosti smluvní limitace odpovědnosti za škodu je pro obchodní praxi (jak pro vnitrostátní, tak zejména mezinárodní obchod) nepřijatelný.** Je skutečností, že v obchodních vztazích (a zejména v mezinárodním obchodu) je možnost smluvní limitace odpovědnosti často jednou z klíčových otázek a smluvní limitace odpovědnosti standardem. Tím, že sjednání limitace odpovědnosti za škodu je dle českého práva rizikové, vznikají v praxi problémy, které mohou vyústit až k volbě jiného rozhodného práva pro daný smluvní vztah.

Z hlediska tématu naší práce se tak nabízí otázka, jakým způsobem by *de lege ferenda* měla být otázka možnosti limitace náhrady škody upravena, a to tak, aby na jednu stranu byla (případně s určitými omezeními) možnost smluvní limitace odpovědnosti za škodu přípustná v obchodně právních vztazích, na druhou stranu aby byla dostatečně chráněna slabší smluvní strana. NOZ tuto otázku řeší následovně.

Dle § 2840 NOZ platí, že se nepřihlíží k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje povinnost k náhradě újmy způsobené člověku na jeho přirozených právech, anebo způsobené úmyslně nebo z hrubé nedbalosti; nepřihlíží se ani k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje právo slabší strany na náhradu jakékoli újmy. V těchto případech se práva na náhradu nelze ani platně vzdát. Jak vyplývá z výše citovaného ustanovení § 2840 NOZ, nelze ani předem sjednat vyloučení nebo omezení práva slabší strany na náhradu jakékoli újmy.²⁴¹

Úpravu v NOZ umožňující smluvní limitaci odpovědnosti za škodu v případech, kdy takové smluvní ujednání nejde k tíži slabší smluvní strany, lze dle

---

²⁴⁰ Viz Lasák, J. Záznam z 3. odborného symposia Nejvyššího soudu ČR, dostupný ke dni 30.3.2011 na <http://jinepravo.blogspot.com/2010/01/zaznam-z-3-odborneho-symposia.html>.

²⁴¹ Důvodová zpráva v této souvislosti uvádí: „*Osnova nepřejímá obecné pravidlo socialistického práva, že neplatné jsou všechny dohody, kterými se někdo vzdává práva, které má vzniknout teprve v budoucnosti (§ 574 odst. 2 platného občanského zákoníku). Proto se vylučuje možnost poškozeného vzdát se předem práva na náhradu škody způsobené úmyslně, z hrubé nedbalosti, anebo jde-li o člověka a poškození jeho přirozených práv, ať již prohlášením samostatně učiněným, nebo ujednáním s potenciálním škůdcem...*“.

našeho názoru přivítat, a to jak z hlediska ochrany slabší smluvní strany, tak z hlediska požadavků (zejména obchodní) praxe.

8.8 Promlčení a ochrana slabší smluvní strany

§ 575 odst. 1 NOZ umožňuje, aby si strany sjednaly delší či kratší než zákonnou promlčecí lhůtu. Tato možnost je však za účelem zabránění zneužití tohoto ustanovení v neprospěch slabší smluvní strany korigována odst. 2, dle kterého se k ujednáním kratší nebo delší promlčecí lhůty v neprospěch slabší strany nepřihlíží.

Úpravu v § 575 NOZ lze z hlediska ochrany slabší smluvní strany přivítat. Vzhledem k tomu, že § 575 nerozlišuje mezi podnikatelem a nepodnikatelem se **domníváme, že toto ustanovení bude aplikovatelné i na vztahy mezi podnikateli.** Mělo by být aplikovatelné **i na vztahy mezi dvěma nepodnikateli** (k tomu viz naše připomínka k formulaci obecné ochrany slabší smluvní strany dle § 409 NOZ výše).

8.9 Notifikace skrytých vad a ochrana slabší smluvní strany

§ 2563 odst. 1 NOZ v rámci úpravy odpovědnosti za vady u smlouvy o dílo (u zvláštních ustanovení týkajících se stavby jako předmětu díla) stanoví, že soud nepřizná právo ze skryté vady, které objednatel neoznámil bez zbytečného odkladu poté, co ji mohl při dostatečné péči zjistit, nejpozději však do pěti let od převzetí stavby, namítne-li druhá strana, že právo nebylo uplatněno včas. Totéž platí o skryté vadě projektové dokumentace a o jiných obdobných plněních.

Ustanovení § 2563 odst. 2 NOZ pak umožňuje, aby si smluvní strany ve smlouvě sjednaly i kratší dobu pro oznámení skrytých vad. Pro účely ochrany slabší smluvní strany je však upraveno, že ujednají-li strany zkrácení této doby, nepřihlíží se k tomu, je-li objednatel slabší stranou.²⁴²

Rovněž toto **ustanovení lze z hlediska ochrany slabší smluvní strany přivítat.** Obdobně jako u ustanovení § 575 NOZ **není činěn rozdíl mezi podnikatelem**

---

²⁴² Důvodová zpráva v této souvislosti uvádí, že „vzhledem k tomu, že u určitých částí stavby nelze pravidelně garantovat pětiletou životnost, navrhuje se po vzoru § 646 odst. 3 platného občanského zákoníku umožnit, aby v určitých případech pro některé části stavby prováděcí předpis tuto dobu zkrátil. Totéž se navrhuje i pro úmluvu stran; v tom případě však nelze zhoršit postavení objednatele, je-li slabší stranou“.

a nepodnikatelem, objednatel jako slabší smluvní strana tak dle našeho názoru bude chráněn i tehdy, bude-li podnikatelem jednajícím v rámci své podnikatelské činnosti.

9 OCHRANA SLABŠÍHO PODNIKATELE

9.1 Úvodem

Většina institutů na ochranu slabší smluvní strany, kterými jsme se ve výše uvedených kapitolách naší práce zabývali, je aplikovatelná pouze ve vztazích mezi podnikatelem a nepodnikatelem (případně ve vztazích mezi dvěma nepodnikateli). Otázkou je, do jaké míry lze soukromoprávní ochranu slabší smluvní strany aplikovat i ve vztazích mezi podnikateli.

Úvodem lze konstatovat, že **stejně jako v jiných smluvních vztazích, i ve vztazích mezi podnikateli bude velmi často jedna smluvní strana v nevýhodě, která z ní bude činit slabší smluvní stranu.**²⁴³ V některých případech může zneužívání silnější pozice představovat ve vztazích mezi podnikateli palčivý problém. Někdy se v této souvislosti hovoří o **problému ekonomické závislosti určitých skupin podnikatelů** a zneužívání této závislosti ze strany těch silnějších. Jako typický příklad lze uvést problematiku vztahu mezi obchodními řetězci a dodavateli,²⁴⁴ smluvní vztahy uzavírané mezi menšími a středními podnikateli na straně jedné a bankami na straně druhé, apod. Otázka ochrany slabšího podnikatele však může vyvstat i v jiných smluvních vztazích mezi podnikateli, u kterých nejsou důsledky nerovnováhy sil mezi stranami tak výrazné.

V této souvislosti vyvstává např. otázka, zda by i u podnikatelů připadala v za určitých okolností v úvahu obdobná ochrana jako je poskytována spotřebitelům, a to např. tehdy, vystupuje-li podnikatel mimo rámec své hlavní (obvyklé) obchodní činnosti. Jak uvádí literatura, „české právo stejně jako komunitární nerozlišuje, zda se jednání týká přímo podnikatelské činnosti či pouze nepřímo zda jde o obvyklou činnost podnikatele či neobvyklou.“²⁴⁵ Z hlediska platné právní úpravy (zejména, pokud jde o soukromé právo) tedy zásadně není např. rozdíl mezi situacím, kdy podnikatel uzavírá smlouvu jako dodavatel jím vyráběného produktu a kdy uzavírá jako odběratel smlouvu na dodávku elektřiny.

---

²⁴³ Srov. Zoufík, F. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. Právní rozhledy 3/2002.

²⁴⁴ Blíže viz např. Bejček, J. Obchodní řetězce a právní problémy jejich činnosti. Obchodní právo 1/2000; Vintrová, M. Obchodní závazkové vztahy a ochrana slabší smluvní strany. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, 2004.

²⁴⁵ Viz Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 466.

Tomu odpovídá i judikatura Nejvyššího soudu.²⁴⁶ Jak správně upozorňuje výše citovaná literatura, „*přestože nejde o spotřebitele, neznamená to, že při těchto atypických jednáních nemůže mít postavení slabší strany. Například Francie se svým pojetí neprofesionála chrání podnikatele při úkonech, které se přímo nevztahují k jeho podnikání, jako spotřebitele.*“²⁴⁷

Na to, zda a do jaké míry by právo mělo slabšího podnikatele chránit, nelze dát jednoduchou odpověď. **Možnosti ochrany podnikatele – slabší smluvní strany je třeba analyzovat zásadně z hlediska konkrétních právních institutů a ustanovení.** Ve zbývajících částech této kapitoly se proto blíže zastavíme u konkrétních právních institutů z hlediska platného práva i *de lege ferenda*, které jsou či mohou být z hlediska ochrany podnikatele jakožto slabší smluvní strany relevantní.

9.2 Ochrana slabšího podnikatele *de lege lata*

Současná právní úprava vychází zásadně z toho, že ve vztazích mezi podnikateli není žádoucí poskytovat zvláštní ochranu slabšímu podnikateli, neboť důraz je kladen na profesionalitu, nutnost akceptovat riziko spojené s podnikáním a účel podnikání, kterým je dosažení zisku. Klíčem k dosažení co nejvyššího zisku je přitom právě získání a udržení co nejsilnější pozice na trhu, přičemž získání silnější tržní pozice jednoho podnikatele vede k oslabení pozice jiného podnikatele.

Základním principem pro podnikatelské prostředí je tudíž soutěž (konkurence). Pouze ve výjimečných případech právo do vztahů mezi podnikateli za účelem ochrany jednoho z podnikatelů jako slabší smluvní strany zasahuje. Uvedenému přístupu odpovídá i ustanovení § 267 odst. 2 obch. zák., dle kterého ve vztazích upravených obchodním zákoníkem neplatí ustanovení § 49 obč. zák. o smlouvách uzavřených v tísní za nápadně nevýhodných podmínek.²⁴⁸

Komentářová literatura v této souvislosti např. uvádí, že „*občanský a obchodní zákoník je vybudován na principu rovnosti účastníků závazkového vztahu. Obchodní*

²⁴⁶ Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28.3.2007, sp. zn. 33 Odo 249/2005.

²⁴⁷ Viz Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 466.

²⁴⁸ Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24.2.2009, sp. zn. 23 Odo 1742/2006, rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007, a další

*zákoník navíc předpokládá, že podnikatelé jsou profesionálové, kteří si svůj obchodní případ dokáží ošetřit jako z hlediska ekonomického, technického, tak i z hlediska právního. Z tohoto principu v určitých případech ustupuje v zájmu ochrany slabší strany. Vedle ... ochrany poskytované spotřebitelům (§ 262 ObZ) jde zejména o § 39 OZ a § 265 ObZ...*²⁴⁹

Co se týče zásad poctivého obchodního styku, ty pro obchodněprávní závazkové vztahy doplňují obecnou soukromoprávní zásadu dobrých mravů. Představují korektiv jednání, resp. určité meze, které obchodník (podnikatel) nesmí překročit. V případě, že tak učiní a dopustí se jednání, které je se zásadami poctivého obchodního styku v rozporu, nebude jeho jednání sice neplatné, avšak nepožívá právní ochrany, tedy soud mu právo, kterého se domáhá, nepřizná. Dle § 265 obch. zák. totiž platí, že výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nepožívá právní ochrany.

Ohledně vztahu mezi zásadami poctivého obchodního styku ve smyslu § 265 obch. zák. a zásadou dobrých mravů ve smyslu § 39 obč. zák., platí, že „*tímto ustanovením, které je speciální pro obchodní závazkové vztahy, není dotčeno –budou-li pro to splněny podmínky – ustanovení § 39 ObčZ, které platí obecně, tedy i pro obchodní vztahy. V některých případech bude jednání, které je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nutno současně posoudit jako jednání, které se přičítá dobrým mravům. Takové jednání bude neplatné, a to absolutně neplatné podle § 39 ObčZ...V jiných případech nemusí být jednání, které je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, jednáním přičítícím se dobrým mravům obecně. Pak nebude neplatné, ale bude nevyhmatelné.*“²⁵⁰ Výše uvedené platí i opačně. Ne všechna jednání, která jsou v rozporu s dobrými mravy, jsou rovněž v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku. I v souvislosti se zásadami poctivého obchodního styku bývá však v judikatuře i literatuře zdůrazňován požadavek na profesionalitu podnikatelů.

Zásadu dobrých mravů ani zásady poctivého obchodního styku dle našeho názoru nelze považovat za instituty, z nichž by bylo možné dovodit konkrétní kritéria ochrany slabšího podnikatele. S přihlédnutím ke stávající judikatuře nelze ze zásad poctivého obchodního styku dle našeho názoru dovodit žádný konkrétní závěr co se týče rozsahu

---

²⁴⁹ Viz Kobliha, I., Kalfus, J., Krofta, J., Kovařík, Z., Kozel, R., Pokorná, J., Svobodová, Y. Obchodní zákoník. Úplný text zákona s komentářem. Praha: Linde, 2006, str. 866.

²⁵⁰ Viz Štenglová, I. Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, str. 847.

ochrany podnikatele jakožto slabší smluvní strany a už vůbec ne nějaký obecný standard ochrany, která by měla být slabšímu podnikateli poskytována. Jak v této souvislosti výstižně uvádí J. Bejček, „*je sice možno tyto případy posoudit v rámci široké generální klauzule o souladu právních úkonů s dobrými mravy či se zásadami poctivého obchodního styku, ale z hlediska praktického soudu přistupují v této situaci k aplikaci všeobecné generální klauzule o dobrých mravech méně ochotně, než při její "dekompozici" v konkrétnějších alespoň příkladmo uvedených skutkových podstatách*“.²⁵¹

I ve vztazích mezi podnikateli lze přesto nalézt právní normy, jejichž účelem je chránit slabšího podnikatele proti silnějšímu, třebaže se jedná spíše o dílčí výjimky než o nějaký systematictější koncept ochrany slabšího podnikatele. Zmínit lze např. i) výše diskutovaný zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku, který zavádí pro tzv. drobné podnikatele obdobnou ochranu jako pro spotřebitele (viz výše kapitola 7), ii) úpravu v § 301 obch. zák. o moderačním právu soudu snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu²⁵² či iii) úpravu v § 369a obch. zák., která vychází ze směrnice 2000/35/ES ze dne 29. června 2000 o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích a jejímž účelem je poskytnout slabšímu podnikatelům ochranu před opožděnými platbami.

Zmínit je třeba rovněž zákon č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití, jehož účelem je ochrana dodavatelů obchodních řetězců. Účelem zákona je rozšířit ochranu slabší smluvní strany ve vztazích mezi podnikateli, konkrétně se zákon zaměřuje na vztahy mezi dodavateli a odběrateli, s cílem zejména zabránit nekalým praktikám obchodních řetězců. Zákon o významné tržní síle nepředstavuje v žádném případě legislativní pokus o komplexní úpravu ochrany slabší smluvní strany ve vztazích mezi podnikateli. Přesto se jedná o významný pokus o regulaci vztahů mezi silnější a slabší smluvní stranou, a to ve vztazích mezi podnikateli. Zákon o významné tržní síle byl od svého přijetí podroben značné

---

²⁵¹ Bejček, J. Existuje smluvní svoboda? Právník 12/1998.

²⁵² V tomto případě je z hlediska problematiky ochrany slabší smluvní strany zajímavé srovnání s úpravou v platném občanském zákoníku, který moderační právo soudu neupravuje. Dle judikatury pak v případě ujednání o nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty platí, že takové ujednání je absolutně neplatné pro rozpor s dobrými mravy, což lze pokládat za absurdní důsledek platné právní úpravy v občanském zákoníku, která je v tomto ohledu naprosto nepřijatelná z hlediska principu proporcionality.

kritice.²⁵³

Celkově lze však *de lege lata* o soukromoprávní ochraně slabšího podnikatele hovořit pouze ve velmi omezené míře, neboť ochrana slabší smluvní strany ve vztazích mezi podnikateli výrazněji ustupuje principu autonomie vůle a principu *pacta sunt servanda*.

9.3 Ochrana slabšího podnikatele v návrhu nového občanského zákoníku

9.3.1 Obecná ochrana slabší smluvní strany dle § 409 NOZ

Jak jsme uvedli výše v kapitole 8, § 409 NOZ nevyklučuje svou použitelnost pro vztahy mezi podnikateli. Jedná se s trochou nadsázky o „revoluci“ v soukromoprávní úpravě smluvních závazkových vztahů mezi podnikateli. Úprava ve stávajícím obchodním zákoníku totiž vycházela zásadně z premisy, že ve vztazích mezi podnikateli jednajícími v rámci jejich podnikatelské činnosti není poskytování ochrany slabší smluvní straně na místě, neboť u podnikatelů je třeba upřednostnit princip profesionality, soutěže a nutnosti nést riziko spojené s podnikáním.

V této souvislosti vyvstává problém, na základě jakých kritérií určit, který z podnikatelů je tou silnější (a který tou slabší) smluvní stranou. Jedinou „definici“ slabší smluvní strany představuje ustanovení § 409 odst. 2 NOZ. Z tohoto ustanovení lze dovodit, že není výslovně vyloučeno, aby i podnikatel jednající v rámci své podnikatelské činnosti byl pro účely § 409 NOZ slabší smluvní stranou. To ostatně nevyklučuje ani důvodová zpráva. Otázkou tedy je, na základě čeho budou soudy dovozovat, že v rámci určitého smluvního vztahu mezi podnikateli jednajícími v rámci jejich podnikatelské činnosti je jeden z nich tou slabší smluvní stranou.

Dle NOZ má být kritériem pro určení silnější strany konkrétního smluvního vztahu „kvalita odborníka“ a „hospodářské postavení“ daného subjektu. Ani jeden z těchto pojmů

---

²⁵³ V této souvislosti viz např. Bříza, P., Šulková, M. Zanedbaný zákon o tržní síle. Euro, 22. února 2010. Problematikou zákona o zneužití významného tržního postavení se v naší práci podrobněji nezabýváme, a to z důvodu, že se jedná o převážně veřejnoprávní úpravu, která není předmětem naší práce. Z veřejnoprávních předpisů lze z hlediska ochrany slabší smluvní strany dále zmínit zejména zákon č. 526/1990 Sb., o cenách a další cenové předpisy a zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže, ve znění pozdějších předpisů (byť účelem práva hospodářské soutěže je spíše než ochrana slabších podnikatelů ochrana soutěže jako takové).

není v NOZ blíže specifikován, a jeho naplnění je tak ponecháno zejména soudnímu výkladu. Pro srovnání lze v souvislosti s kritériem hospodářského postavení uvést následující pojmy, obsažené ve veřejnoprávních předpisech, které se pojmu hospodářské postavení blíží.

V právu hospodářské soutěže se užívá pojmu „tržní síla“, která se dle § 10 odst. 2 zákona č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže, posuzuje podle tržního podílu a podle dalších ukazatelů, zejména podle hospodářské a finanční síly soutěžitelů, právních nebo jiných překážek vstupu na trh pro další soutěžitele, stupně vertikální integrace soutěžitelů, struktury trhu a velikosti tržních podílů nejbližších konkurentů.

Zákon č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití, pro změnu užívá, jak naznačuje již jeho název, pojmu „významná tržní síla“. § 3 odst. 1 uvedeného zákona stanoví, že významná tržní síla je takové postavení odběratele vůči dodavateli, kdy se v důsledku situace na trhu stává dodavatel závislým na odběrateli ve vztahu k možnosti dodávat své zboží spotřebitelům a kdy si odběratel vůči dodavateli může vynutit jednostranně výhodné obchodní podmínky. Dle § 3 odst. 2 uvedeného zákona pak platí, že významná tržní síla se posuzuje zejména s ohledem na strukturu trhu, překážky vstupu na trh, tržní podíl dodavatele a odběratele, jejich finanční sílu, velikost obchodní sítě odběratele, velikost a umístění jeho jednotlivých prodejen. Konečně § 3 odst. 3 uvedeného zákona stanoví vyvratitelnou domněnku, že není-li prokázán opak, má se za to, že významnou tržní sílu má odběratel, jehož čistý obrat přesáhne 5 mld. Kč.

Z výše uvedených příkladů vyplývá, že přinejmenším pojem „hospodářské postavení“ by bylo možné v NOZ určitým způsobem blíže konkretizovat. Takováto bližší definice by však nemusela být nutně ku prospěchu věci. V každém případě je důležité, aby pojem „hospodářské postavení“ byl ze strany soudů pro účely § 409 NOZ s dostatečnou flexibilitou a nebyl za účelem určitého zjednodušení ztotožňován s žádným konkrétním ekonomickým kritériem jako je např. výše obratu či tržního podílu stran.

Stejně tak by s dostatečnou flexibilitou mělo být vykládáno i kritérium kvality odborníka, které by v sobě mělo zahrnovat např. zohlednění toho, zda smlouva uzavíraná mezi stranami je pro jednu stranu běžně uzavíraným typem smlouvy (popř. že jde dokonce o formulářovou smlouvu předkládanou touto stranou), zatímco pro druhou stranu je daná

smlouva spíše výjimečná (a nemá tak s takovou smlouvou dostatek zkušeností), popř. jde o smlouvu, která není charakteristická pro předmět jejího podnikání.

De lege ferenda by dle našeho názoru by dále bylo vhodné upravit znění § 409 tak, aby hospodářské postavení a kvalita odborníka nepředstavovaly jediná kritéria, která jsou pro aplikaci § 409 NOZ rozhodující. Z hlediska aplikace § 409 NOZ by dle našeho názoru mělo být rozhodující, že: i) jedna strana má vůči druhé straně určitou výhodu, která je pro daný smluvní vztah natolik zásadní, že druhou stranu staví do pozice slabší smluvní strany, ii) této výhody na úkor druhé (slabší) smluvní strany zneužívá, a to iii) tak, že tím vytváří závislost nebo využívá již existující závislosti druhé (slabší) strany, nebo dosahuje zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran.

Znění § 409 NOZ upravené v tomto ohledu by proto mělo dle našeho názoru v tom smyslu, že silnější strana nesmí zneužít svou „kvalitu odborníka, své hospodářské postavení ani jinou svou výhodu“. Zároveň však musí platit, že v daném smluvním vztahu existuje slabší smluvní strana. Musí být tedy splněna podmínka existence zásadní výhody na straně jedné strany oproti druhé straně.

Jak jsme již naznačili výše v kapitole 8, navrhované ustanovení § 409 NOZ má sice na jednu stranu (jak uvádí důvodová zpráva) představovat určitou generální ochranu slabší smluvní strany (nevztahující se pouze na ochranu spotřebitele, ale i na podnikatele), blíže specifikovanou v jednotlivých institutech na ochranu slabší smluvní strany upravených v části čtvrté NOZ, na druhou stranu však NOZ např. u lichvy jakožto speciálního institutu na ochranu slabší smluvní strany obsaženého v části čtvrté NOZ jeho použitelnost ve vztazích mezi podnikateli v rámci jejich podnikatelské činnosti výslovně vylučuje.

Podnikatel, který je slabší smluvní stranou (a který by tak dle § 409 NOZ měl být chráněn proti zneužití postavení silnějšího podnikatele) má tak výslovně vyloučenu možnost domáhat se ochrany před lichvou. Lichvu lze přitom označit za jeden z nejintenzivnějších případů zneužití postavení silnější smluvní strany.²⁵⁴ Stěží si tak lze představit výklad, dle kterého by se podnikatel mohl domáhat podle § 409 NOZ ochrany i v méně závažných případech zneužití postavení silnější smluvní strany, než je lichva (argument *a maiori ad minus*). Tato skutečnost může dle našeho názoru vyvolávat

---

²⁵⁴ O tom mj. svědčí i to, že lichva je rovněž trestným činem.

pochybnosti o tom, v jakých případech (pokud vůbec v nějakých, kromě případů výslovně upravených v NOZ, např. u adhezních smluv) **se podnikatel bude moci ochrany dle § 409 NOZ dovolat.** Dle našeho názoru je třeba v NOZ stanovit jasnější hranice v tom ohledu, kdy je podnikatel, který je slabší smluvní stranou chráněn a kdy nikoliv.

Výše v kapitole 8 jsme uvedli, že otázkou je, zda se slabší smluvní strana bude moci ustanovení § 409 NOZ dovolávat jakožto určité generální klauzule, nebo pouze společně s jinými (speciálními) ustanoveními na ochranu slabší smluvní strany, a dále, co bude důsledkem jeho porušení. Odpověď na tuto otázku bude stejně významná jako pro nepodnikatele i ve vztahu k ochraně slabších podnikatelů.

9.3.2 Využití dalších institutů NOZ na ochranu slabšího smluvní strany ve vztazích mezi podnikateli

Neúměrné zkrácení a lichva

Co se týče institutu neúměrného zkrácení dle § 1725 až 1727 NOZ (viz kapitola 8 výše), v publikaci Principy a východiska nového kodexu soukromého práva se uvádí, že „...se uváží, má-li být tato úprava obecně platná, či budou-li z ní vyloučeni podnikatelé, anebo uplatní-li se tento institut na podnikatele jen do určité míry“.²⁵⁵ Vládní návrh občanského zákoníku nakonec aplikaci tohoto institutu na smlouvy mezi podnikateli zcela vylučuje - dle § 1729 NOZ platí, že podnikatel, který uzavřel smlouvu při svém podnikání, nemá právo požadovat zrušení smlouvy podle § 1725 odst. 1 NOZ. Argument, že v podnikatelských vztazích je kladen důraz na profesionalitu a nutnost brát na sobe riziko spojené s možností neúspěchu oproti konkurenci je zcela jistě na místě a vyznívá velmi silně. Stejně tak je třeba minimalizovat zásahy do autonomie vůle, resp. smluvní svobody stran.

Domníváme se, že institut neúměrného zkrácení by ve vztazích mezi podnikateli být aplikovatelný neměl, a to z důvodu, že je založen pouze na objektivním hledisku spočívajícím v nepoměru vzájemných plnění. Pro jeho aplikaci se nevyžaduje žádné „nekalé jednání“ zvýhodněné smluvní strany, ale pouhý fakt, že byla uzavřena smlouva, v níž jsou vzájemná plnění v hrubém nepoměru. Dle našeho názoru si podnikatelé jakožto

---

²⁵⁵ Viz Eliáš, K., Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde, 2001, str. 214.

profesionálně musí být schopni posoudit, zda např. cena, zda kterou prodávají či nakupují, odpovídá realitě nebo nikoliv. Chránit ty podnikatele, kteří tohoto schopni nejsou a dodatečně zjistí, že uzavřeli nevýhodný obchod, dle našeho názoru není na místě. V případě lichvy se naproti tomu přikláníme k tomu, aby ustanovení o lichvě obsažená v § 1728 NOZ (viz kapitola 8 výše) byla aplikovatelná i ve vztazích mezi podnikateli, čímž by se mimo jiné odstranila rozdvajenost mezi NOZ a trestním zákoníkem. Chráněn by přitom z povahy věci byl pouze podnikatel – fyzická osoba.

Smlouvy uzavírané adhezním způsobem

Jak jsme již uvedli výše v kapitole 8, ustanovení o adhezních smlouvách budou za určitých okolností aplikovatelná i u smluv uzavřených mezi podnikateli. V první řadě tehdy, pokud si podnikatelé jejich aplikaci ve smlouvě nevyloučí. Dále pak rovněž v případě, že i) smlouva bude obsahovat na podmínky uvedené mimo vlastní text smlouvy a ii) tyto podmínky budou obsahovat doložku, která hrubě odporuje obchodním zvyklostem a zásadě poctivého obchodního styku. Přestože § 1733 NOZ výslovně nestanoví, co přesně bude důsledkem takové situace (co z ustanovení § 1731 a 1732 se v takovém případě uplatní), interpretací lze dle našeho názoru dovodit (jak jsme již uvedli), že předmětná (obchodním zvyklostem a zásadě poctivého obchodního styku odporující) doložka bude neplatná, a to relativně.

Promlčení, notifikace skrytých vad a ochrana slabšího podnikatele

Jak jsme již rovněž uvedli výše v kapitole 8, jak ustanovení § 575 odst. 1 NOZ zabraňující sjednání promlčecí doby odchylně od zákona k tíži slabší smluvní strany, tak ustanovení § 2563 odst. 2 NOZ chránící objednatele, který je slabší smluvní stranou před sjednáním kratší než zákonné doby pro oznámení skrytých vad, jsou aplikovatelná i na vztahy mezi podnikateli, což lze dle našeho názoru přivítat.

Závěrem lze k navrhované úpravě shrnout, že **NOZ ochranu slabší smluvní strany rozšiřuje oproti stávající právní úpravě v určitých případech i na podnikatele.** Případy, u nichž tak činí, **lze dle našeho názoru přivítat.** Jak vyplývá z výše uvedeného, **vyjasnit je však třeba rozsah ochrany, který má pro podnikatele vyplývat z ustanovení § 409 NOZ o obecné ochraně slabší smluvní strany a je ke zvážení, zda by institut lichvy neměl být použitelný i mezi podnikateli.**

ZÁVĚR

V úvodu naší práce jsme si stanovili následující cíle:

- a) vymezit pojem slabší smluvní strany a obecné předpoklady její právní ochrany,
- b) vymezit místo ochrany slabší smluvní strany v systému zásad (principů) soukromého (smluvního) práva,
- c) vymezit základní prostředky právní ochrany slabší smluvní strany,
- d) vymezit okruh nejvýznamnějších soukromoprávních hmotněprávních institutů, u nichž se v platném českém právu ochrana slabší smluvní strany projevuje a provést jejich analýzu, a to zejména z toho hlediska, zda daná právní úprava plní svůj účel ochrany slabší smluvní strany a nepřiměřeně nezasahuje do jiných hodnot chráněných právem (právních principů) a navrhnout případné změny *de lege ferenda*,
- e) provést analýzu právní ochrany slabší smluvní strany obsaženou v návrhu nového občanského zákoníku a navrhnout případné změny návrhu, a přispět tak k diskusím o podobě nového českého soukromoprávního kodexu v otázce, jakým způsobem by v novém občanském zákoníku měla být upravena problematika ochrany slabší smluvní strany,
- f) posoudit možnosti ochrany slabší smluvní strany ve vztazích mezi podnikateli.

Při vší skromnosti a s vědomím toho, že otázky, kterými jsme se v naší práci zabývali, by mohly být podrobeny ještě mnoha dalším analýzám, se domníváme, že stanovených cílů se nám podařilo dosáhnout.

Ad a)

V souvislosti s vymezením pojmu slabší smluvní strany a předpokladů její právní ochrany jsme formulovali pracovní hypotézu, že platný právní řád slabší smluvní stranu nedefinuje a neobsahuje ani žádné obecné ustanovení, z něhož by bylo možné dovodit, jaké předpoklady musí být splněny k tomu, aby byla slabší smluvní straně poskytnuta právní ochrana, přičemž jak pojem slabší smluvní strany, tak předpoklady její právní ochrany, je možné stanovit pouze přibližně.

Tato hypotéza se potvrdila. Pojem slabší smluvní strany ani předpoklady její právní

ochrany nejsou v platném právním řádu nikde obecně vymezeny a je možné je stanovit pouze abstrakcí z různých právních institutů. Dospěli jsme k závěru, že slabší smluvní stranu je problematické konkrétním způsobem (na základě určitého předem stanoveného kritéria) definovat, lze ji však při větší míře zobecnění jednotlivých právních institutů vymežit tak, že znakem slabší smluvní strany je přítomnost určité nevýhody na straně této strany, která je pro daný smluvní vztah natolik významná, že ji lze považovat za rozhodující pro daný smluvní vztah. V této souvislosti jsme rovněž dospěli k závěru, že ne v každém smluvním vztahu lze jednu ze stran považovat za slabší.

Co se týče předpokladů poskytnutí právní ochrany slabší smluvní straně, dospěli jsme k závěru, že základním předpokladem právní ochrany slabší smluvní strany je obecně buďto samotná skutečnost, že v určitých vztazích lze určitou smluvní stranu označit za slabší (tj. existence určité rozhodující nevýhody této strany oproti druhé smluvní straně, např. nedostatečná psychická vyspělost, nedostatek zkušeností, apod.), nebo skutečnost, že slabší smluvní straně vznikla určitá újma (typicky uzavření smlouvy za nevýhodných podmínek).

Zároveň jsme uvedli, že samotná skutečnost, že v určitém vztahu lze jednu smluvní stranu označit za slabší, ani skutečnost, že slabší straně vznikne v daném vztahu určitá újma, však ještě automaticky neznamena, že takové slabší smluvní straně bude právní ochrana poskytnuta. Slabší smluvní straně je totiž chráněna pouze tam, kde jí právo ochranu přiznává. Klíčovou otázkou proto je, ve kterých případech má být slabší smluvní strana chráněna preventivně (již z toho důvodu, že je slabší smluvní stranou), ve kterých případech pouze tehdy, vznikne-jí li ve smluvním vztahu určitá újma a ve kterých případech nemusí být slabší smluvní strana chráněna vůbec. V této souvislosti jsme dospěli jsme k závěru, že na tuto otázku neexistuje univerzální odpověď, neboť ta bude vždy záviset na hodnotové orientaci adresáta dané otázky (tedy zákonodárce), ovlivněné řadou kulturních, morálních, filosofických, náboženských, politických a jiných aspektů.

Ad b)

K otázce vymezení místa slabší smluvní strany v systému principů soukromého (smluvního) práva jsme stanovili hypotézu, že ochranu slabší smluvní strany lze považovat za princip soukromého práva, který však nemá obecnou povahu, ale projevuje se pouze tam, kde zákonodárce ochranu slabší smluvní straně poskytuje.

Rovněž tuto hypotézu můžeme považovat za potvrzenou. Dospěli jsme k závěru, že ochrana slabší smluvní strany představuje princip (zásadu) soukromého práva, neboť splňuje jeho definiční znaky, tj. jde o obecný (relativně abstraktní) standard odlišný od právní normy (pravidla), který ztělesňuje hodnotová východiska práva (ovlivňuje tvorbu, interpretaci a aplikaci právních norem) a potřeba jeho dodržování vyplývá z požadavku spravedlnosti, slušnosti a morálky (spíše než dosažení určitého ekonomického, politického či sociálního cíle ve společnosti). Jedná se přitom o princip, který není *de lege lata* výslovně vyjádřený v textu právních předpisů s tím, že tuto skutečnost má změnit návrh nového občanského zákoníku, který princip ochrany slabší smluvní strany výslovně zmiňuje.

Poukázali jsme na to, že ochrana slabší smluvní strany nepředstavuje princip univerzálně použitelný (jako je např. zásada dobrých mravů) pro jakékoliv smluvní vztahy, ale má zásadně význam pouze v těch případech, kdy mu tento význam přiznává právní úprava. Uvedli jsme, že co do hodnotového obsahu lze princip ochrany slabší smluvní strany dle našeho názoru zařadit mezi nejvýznamnější principy smluvního práva.

Dále jsme rovněž analyzovali vztah mezi principem ochrany slabší smluvní strany a dalšími (nejvýznamnějšími) principy smluvního práva, konkrétně principem autonomie vůle, principem rovnosti, principem *pacta sunt servanda*, zásadou dobrých mravů a principem ochrany dobré víry. V návaznosti na analýzu vzájemného vztahu mezi principem ochrany slabší smluvní strany a těmito principy smluvního práva jsme uvedli, že je zjevné, že ochrana slabší smluvní strany představuje princip, který se nutně dostává do konfliktu s jinými právními principy (zejména s principem autonomie vůle a principem *pacta sunt servanda*) a tento konflikt je třeba vyvažovat.

Dospěli jsme přitom k závěru, že při hledání způsobu a míry ochrany, která by měla být právem slabší smluvní straně garantována, je třeba vycházet z testu proporcionality aplikovaného na otázku ochrany slabší smluvní strany, přičemž tento test by měl spočívat v analýze otázky i) zda je v daném společenském vztahu legitimní a nezbytné určitou (slabší) stranu chránit, ii) jakým prostředkem má být ochrana slabšímu poskytnuta a zda je dáno racionální spojení mezi cílem (poskytnutím ochrany) a prostředky vybranými k jeho prosazení (přičemž jsme uvedli, že v této souvislosti je třeba dle našeho názoru klást důraz zejména na to, zda daný prostředek ochrany s sebou nepřináší určité nezamýšlené negativní

důsledky – zejména v podobě neodůvodněného zásahu do jiného významného právního principu) a iii) zda existují alternativní způsoby dosažení cíle (poskytnutí ochrany slabšímu), jejichž využití by učinilo zásah do jiných právních principů méně intenzivní (a to jednak ve vztahu osobě, které je poskytována ochrana, jednak osobě, před kterou má být slabší strana chráněna).

Ad c)

Co se týče prostředků ochrany slabší smluvní strany, zabývali jsme se nejprve otázkou, zda by těžiště ochrany slabší smluvní strany mělo spočívat v soukromém, nebo naopak veřejném právu. Ohledně této otázky jsme uvedli, proč by dle našeho názoru ochrana slabší smluvní strana měla být zajišťována primárně v rámci soukromého práva.

Dále jsme v souladu s naším cílem vymezili hlavní soukromoprávní prostředky, užívané k ochraně slabší smluvní strany. Těmito prostředky jsou i) informační povinnost silnější smluvní strany vůči slabší smluvní straně, ii) stanovení povinných obsahových náležitostí smlouvy, iii) přímá ingerence do smluvního vztahu, iv) stanovení zakázaných ujednání smlouvy, v) právo slabší smluvní strany odstoupit od smlouvy, vi) neplatnost smlouvy k ochraně slabší smluvní strany, vii) omezení svobody volby rozhodného práva k ochraně slabší smluvní strany a viii) zvláštní procesní ochrana slabší smluvní strany.

Dospěli jsme k závěru, že uvedené hlavní prostředky ochrany nevystupují ve všech případech odděleně, ale že se v rámci jednotlivých institutů vzájemně doplňují. Zároveň jsme poukázali na to, že je třeba brát v potaz, že každý z uvedených prostředků ochrany slabší smluvní strany s sebou přináší větší či menší míru ingerence do jiných právních principů, zejm. do principu autonomie vůle a principu *pacta sunt servanda*.

Ad d)

V souvislosti s tímto cílem jsme jako nejvýznamnější příklady ochrany slabší smluvní strany obsažené v našem platném soukromém právu analyzovali i) ochranu nezletilého při uzavírání smluv, ii) ochranu osob s duševní poruchou při uzavírání smluv, iii) ochranu osoby jednající v tísní při uzavírání smluv, iv) ochranu nájemce bytu a v) ochranu spotřebitele (obsaženou v platném občanském zákoníku, ale i v jiných předpisech, jako např. zákoně o platebním styku, zákoně o spotřebitelském úvěru, apod.). V naší analýze jsme se v souladu s daným cílem zaměřovali zejména na to, zda daná úprava plní

svůj účel ochrany slabší smluvní strany a zda v rozporu s principem proporcionality nepřiměřeně nezasahuje do jiných hodnot (principů) chráněných právem.

Co se týče naší hypotézy, že v platném soukromém právu lze nalézt případy, kdy je ochrana slabší smluvní straně poskytována způsobem, který z hlediska účelu sledovaného právní úpravou a z hlediska míry zásahu do jiných hodnot chráněných právem (zejména co se týče zásahů do principu autonomie vůle a principu *pacta sunt servanda*) není úpravou optimální a je vhodné ji *de lege ferenda* změnit, tato hypotéza se nám na mnoha případech potvrdila. Jako příklad níže uvádíme několik případů, kdy jsme upozornili na problematičnost platné právní úpravy a navrhli její změnu *de lege ferenda*.

U problematiky ochrany nezletilého jsme např. dospěli k závěru, že z hlediska testu proporcionality by prostředkem ochrany nezletilého měla být namísto absolutní neplatnosti neplatnost relativní, a měla by být rovněž umožněna ratihabice jinak neplatného právního jednání nezletilého (obdobné závěry by dle našeho názoru měly platit i u ochrany osoby s duševní poruchou). Rozumová a volní vyspělost nezletilého by přitom měla být dle našeho názoru hodnocena spíše subjektivně než objektivně (jako je u tomu u platné právní úpravy), neboť subjektivní přístup by více odpovídal primárnímu účelu dané právní úpravy, tj. ochraně nezletilého jako slabší smluvní strany. Pokud je totiž nezletilý natolik duševně vyzrálý, že není rozdíl mezi jeho vyspělostí a vyspělostí průměrného dospělého člověka, odpadá fakticky nevýhoda, která z nezletilého činí slabší smluvní stranu. Naopak nezletilý, který je méně duševně vyzrálý než průměrný nezletilý jeho věku by byl rovněž chráněn.

V rámci analýzy problematiky platné právní úpravy na ochranu nájemce bytu jakožto slabší smluvní strany jsme uvedli, že na rozdíl od převažující tendence směřující k posílení ochrany slabší smluvní strany lze v souvislosti s ochranou nájemce bytu hovořit spíše o tendenci opačné, přičemž otázkou *de lege ferenda* je, jakým způsobem právní úpravu nájmu bytu upravit tak, aby byla pro obě strany smluvního vztahu vyváženější. V této souvislosti jsme např. navrhli, aby výpovědní důvod dle § 711 odst. 2 písm. b) obč. zák., dle kterého může pronajímatel nájem bytu vypovědět, jestliže nájemce nezaplatí nájemné a úhradu za plnění poskytovaná s užíváním bytu ve výši odpovídající trojnásobku měsíčního nájemného a úhrady za plnění poskytovaná s užíváním bytu, byl *de lege ferenda* upraven tak, že postačí, aby byl nájemce v prodlení se zaplacením i přes písemnou výzvu pronajímatele, ve které by pronajímatel nájemci stanovil dodatečnou lhůtu k úhradě

dlužného plnění (která by nesměla být kratší než např. 15 dnů).

V souvislosti s analýzou právní ochrany spotřebitele z hlediska platného práva jsme např. navrhli upravit ustanovení § 55 odst. 1 obč. zák. o tzv. „jednostranné kogentnosti“, dle kterého platí, že smluvní ujednání spotřebitelských smluv se nemohou odchýlit od zákona v neprospěch spotřebitele. Toto ustanovení totiž nepředstavuje z hlediska testu proporcionality vhodný prostředek k dosažení zamýšlené ochrany spotřebitele, neboť je formulováno příliš široce, čímž neúměrně zasahuje do právní jistoty a omezuje smluvní svobodu.

Ve vztahu k úpravě tzv. distančních smluv jsme např. upozornili na to, že v praxi může být spornou otázkou, zda jsou ustanovení o distančních smlouvách aplikována i v případě, kdy je zboží objednáno např. prostřednictvím internetu, avšak je vyzvednuto osobně v prodejně. Uvedli jsme, že *de lege ferenda* by stálo za upřesnění, že ustanovení o distančních smlouvách se aplikují i v případě takto uzavřených smluv.

Dále jsme rovněž upozornili na nelogičnost ustanovení § 53 odst. 7 obč. zák., které v důsledku nepřesného překladu směrnice hovoří o právu dodavatele na náhradu skutečně vynaložených nákladů spojených s vrácením zboží, přestože účelem tohoto ustanovení není založit žádné právo dodavatele vůči spotřebiteli na „náhradu nákladů“. Směrnice pouze říká, že členské státy musí problematiku odstoupení od smlouvy ve svých právních rádech upravit tak, aby spotřebitel nenesl v souvislosti s odstoupením od smlouvy jiné náklady, než (jím vynaložené) náklady spojené s vrácením zboží (tj. zejména poštovné). *De lege ferenda* jsme proto navrhli nové znění daného ustanovení. Předmětný problém nebyl vyřešen ani v NOZ (viz níže).

U problematiky smluv uzavřených se spotřebitelem mimo prostory obvyklé k podnikání jsme uvedli, že za problematické považujeme, že ochrana spotřebiteli dle § 57 odst. 1 věty druhé obč. zák. nenáleží u smluv, u nichž si spotřebitel výslovně sjednal návštěvu dodavatele za účelem objednávky, neboť tato výjimka může být v praxi zneužívána (např. tím, že do smluv dodavatelé vkládají ustanovení, že návštěva byla sjednána na žádost spotřebitele). *De lege ferenda* jsme navrhli, aby tato výjimka byla vypuštěna.

Dále jsme upozornili, že *de lege ferenda* by mělo být v souladu s jednotlivými

směrnicemi v rámci zákonné úpravy sjednoceno, že k zachování lhůt pro odstoupení od smlouvy stačí, aby oznámení o odstoupení bylo spotřebitelem ve stanovené lhůtě odesláno (tj. nikoliv doručeno) dodavateli.

Ve vztahu k ochraně spotřebitele při koupi zboží v obchodě jsme uvedli, že úprava nároků z vad v platném občanském zákoníku je velmi příznivá pro spotřebitele a jde v některých ohledech nad rámec směrnice č. 1999/44/ES ze dne 25. května 1999 o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží. Uvedli jsme, že dle našeho názoru by z hlediska testu proporcionality bylo vyváženější (třebaže by to byl posun k menší ochraně kupujícího jako slabší strany), aby byl kupující oprávněn od smlouvy odstoupit teprve tehdy, jak předpokládá směrnice, když není možná či vhodná oprava ani výměna věci. Nárok na přiměřenou slevu by naopak měl mít dle našeho názoru kupující (na rozdíl od platné úpravy) při jakékoliv vadě.

Ve vztahu k úpravě cestovní smlouvy v občanském zákoníku jsme k otázce výše odstupného dle § 852b odst. 2 písm. b) obč. zák. uvedli, že za problematické z hlediska praxe i z hlediska zásady proporcionality považujeme, že zákon nestanoví i) maximální výši odstupného dle § 852b odst. 2 písm. b) obč. zák., které může být ve smlouvě sjednáno (procentem z ceny zájezdu) a ii) dobu, do kdy nejpozději je zákazník oprávněn od smlouvy odstoupit.

Za problematickou jsme rovněž označili úpravu § 852c odst. 2 obč. zák. opravňující cestovní kanceláře jednostranně navýšit cenu zájezdu, a to z toho důvodu, že zákon i) nestanoví maximální limit, o který může cestovní kancelář cenu navýšit, ii) neumožňuje zákazníkovi v takovém případě od smlouvy odstoupit (bez jakékoliv sankce). Uvedli jsme, že tato úprava je dle našeho názoru v rozporu se směrnicí č. 90/314/EHS, z jejíhož čl. 4 a 5 vyplývá, že směrnice sice umožňuje sjednat možnost jednostranného zvýšení ceny, pokud se však jedná o podstatnou změnu ceny, musí mít spotřebitel možnost od smlouvy odstoupit. S ohledem na to jsme *de lege ferenda* navrhli, aby v § 852c obč. zák. bylo doplněno i) buďto ustanovení o tom, že cenu lze jednostranně zvýšit maximálně o určitý počet procent z ceny zájezdu, ii) nebo o tom, že zákazník je oprávněn v případě jednostranného zvýšení ceny od smlouvy v určité lhůtě odstoupit (popř. je možná i kombinace obojího).

U problematiky spotřebitelských úvěrů jsme upozornili, že je dle našeho názoru

legitimní otázkou, zda by se obdobná ochrana jako je spotřebiteli poskytována dle zákona o spotřebitelském úvěru neměla vztahovat i na úvěry poskytnuté za účelem bydlení (zajištěné zástavním právem k nemovitosti), které jsou z aplikace zákona vyloučeny.

Ad e)

Ohledně ochrany slabší smluvní strany v NOZ jsme formulovali pracovní hypotézu, že NOZ přináší z hlediska ochrany slabší smluvní strany řadu nových institutů a změn, které sice představují pozitivní posun oproti stávající právní úpravě, zároveň však také obsahují výkladové nejasnosti a mohou působit v praxi problémy. Lze konstatovat, že i tato hypotéza se v mnoha případech potvrdila.

V rámci analýzy ochrany slabší smluvní strany v NOZ jsme se v naší práci nejprve zabývali tím, jak jsou v NOZ upraveny výše uvedené instituty na ochranu slabší smluvní strany obsažené v platném právu. Zabývali jsme proto, jakým způsobem NOZ navrhuje adresovat ochranu nezletilých, osob s duševní poruchou, nájemců bytu, spotřebitelů, apod., jakým způsobem se tato úprava z hlediska ochrany slabší smluvní strany liší od stávající úpravy a zda NOZ řeší problémy, které jsme identifikovali při analýze předmětných institutů *de lege lata*.

Kromě změn v úpravě stávajících institutů ochrany slabší smluvní strany NOZ dále obsahuje řadu nových (v platném právu neobsažených) ustanovení (institutů) na ochranu slabší smluvní strany. Jedná se především o úpravu obecné ochrany slabší smluvní strany dle § 409 NOZ, úpravu změny okolností dle § 1696 a násl. NOZ, úpravu neúměrného zkrácení (*laesio enormis*) dle § 1725 a násl. NOZ, úprava lichvy dle § 1728 a 1729 NOZ, úpravu smluv uzavíraných adhezním způsobem dle § 1730 a násl. a některá další ustanovení NOZ.

Obě uvedené skupiny institutů na ochranu slabší smluvní strany jsme analyzovali a identifikovali jsme mimo jiné, v čem shledáváme v jejich úpravě případné nedostatky, potřebu doplnění, upřesnění, apod. Co se týče první skupiny, upozornili jsme např. na následující problematické body či možnosti vylepšení.

V úpravě ochrany nezletilého při uzavírání smluv v NOZ např. postrádáme možnost zákonného zástupce dodatečně schválit jednání nezletilého, které by jinak (bez takového schválení) nebylo platné (institut *ratihabice*), obdobně jako NOZ *ratihabici* upravuje ve

vztahu k jednání osob s duševní poruchou.

Ve vztahu k úpravě ochrany nájemce v NOZ jsme za nedostatek navrhované právní úpravy označili zejména otázku oprávnění pronajímatele vypovědět nájem bytu a možnost přezkoumání oprávněnosti výpovědi soudem dle § 2207 NOZ. Upozornili jsme na skutečnost, že NOZ nespécifikuje, jaké má podání návrhu na soud účinky. Není tudíž zřejmé, zda je nájemce povinen byt vystěhovat či nikoliv, což je z hlediska ochrany nájemce nepřijatelné. Uvedli jsme, že dle našeho názoru je třeba upravit v NOZ tuto otázku obdobně jako v § 711 odst. 5 platného obč. zák., který představuje zřejmě nejvýznamnější prvek ochrany nájemce v platném občanském zákoníku, který však zároveň rovněž důležitým způsobem přispívá k právní jistotě obou smluvních stran.

Obdobné problémy vyvolává dle našeho názoru nově zavedený institut výpovědi z důvodu zvláště závažného porušení povinností ze strany nájemce (§ 2208 NOZ), v kterémžto případě má pronajímatel právo vypovědět nájem bez výpovědní doby a požadovat, aby mu nájemce bez zbytečného odkladu byt odevzdal. Dle našeho názoru však z návrhu zákona není zřejmé, zda v případě výpovědi dle § 2208 NOZ má nájemce možnost obrátit se na soud dle § 2207 NOZ či nikoliv a pokud ano, jaké má podání tohoto návrhu důsledky na účinnost výpovědi (a povinnost nájemce vyklidit a odevzdat byt pronajímateli).

K navrhované úpravě nároků z vad při koupi zboží v obchodě v NOZ jsme upozornili na některé nejasnosti a potřebu upřesnění v § 2087 NOZ. Z textu uvedeného ustanovení např. není zcela zřejmé, zda spotřebitel může odstoupit od smlouvy tehdy, pokud není možné věc vyměnit, avšak pokud zároveň lze vadu odstranit bez zbytečného odkladu. Stejně tak dle našeho názoru není zcela jasné, zda si kupující zásadně může vybrat mezi právem na dodání nové věci a právem na bezplatnou opravu, popř., zda si naopak může vybrat prodávající, zda dodá novou věc, nebo zda provede bezplatně opravu. Také by stálo za rozvedení, kdy nastává situace, že výměna věci není možná a spotřebitel může z tohoto důvodu od smlouvy odstoupit.

Dále jsme navrhli, aby v případě, že prodávající spotřebiteli nemůže dodat novou věc bez vad, vyměnit její součást nebo věc opravit, jakož i v případě, že prodávající nezjedná nápravu v přiměřené době nebo že by zjednání nápravy spotřebiteli působilo značné obtíže, měl by mít spotřebitel možnost od smlouvy odstoupit, nikoliv pouze nárok

na slevu, neboť je třeba vzít z praktického hlediska v úvahu, že uplatnění nároku na slevu bude pro spotřebitele často problematické v tom ohledu, že výše slevy bude zásadně otázkou znaleckého posouzení a pro spotřebitele může toto představovat překážku, kvůli níž často upustí od prosazování svých práv vůči prodejci.

Dále jsme se zabývali jednotlivými nově navrženými instituty NOZ na ochranu slabší smluvní strany. Ve vztahu k ustanovením o obecné ochraně slabší smluvní strany v § 409 NOZ jsme např. za problematické označili, že silnější smluvní stranou může být dle NOZ pouze podnikatel a zatímco dle § 409 NOZ bude možné chránit i slabšího podnikatele, ve vztazích mezi dvěma nepodnikateli (kde mohou vznikat zcela obdobné či ještě významnější rozdíly v „síle“ smluvních stran) nebude možné obecnou ochranu slabší smluvní strany dle § 409 NOZ aplikovat.

V této souvislosti jsme rovněž poukázali na to, že není příliš šťastné, aby obecné ustanovení § 409 NOZ, od kterého se má dle důvodové zprávy odvíjet speciální ochrana v jiných částech zákona, bylo aplikovatelné pouze na vztahy, kde je silnější stranou podnikatel, zatímco zvláštní ustanovení se budou týkat i vztahů mezi nepodnikateli. Dospěli jsme proto k závěru, že ustanovení § 409 by mělo být upraveno tak, aby se nevztahovalo pouze na smluvní závazkové vztahy, u nichž je alespoň jedna strana podnikatelem, ale aby představovalo obecnou klauzuli chránící slabší smluvní stranu i ve vztahu mezi dvěma nepodnikateli.

Upozornili jsme rovněž na výkladovou nejasnost, zda pro aplikaci ustanovení § 409 NOZ a) postačí, aby silnější strana svou kvalitu odborníka či své hospodářské postavení zneužila buďto k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany nebo k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran, b) nebo zda je nutné, aby byla kumulativně naplněn jak aspekt vytváření nebo využití závislosti, tak aspekt nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech smluvních stran. Dospěli jsme k závěru, že by mělo postačovat splnění pouze jedné z podmínek uvedených pod písm. a) a b), přičemž předmětné ustanovení by v tomto duchu mělo být upřesněno.

V neposlední řadě jsme upozornili na potřebu vyjasnění otázky, zda se slabší smluvní strana bude moci ustanovení § 409 NOZ dovolávat jakožto určité generální klauzule přímo, nebo pouze společně s jinými (speciálními) ustanoveními na ochranu slabší smluvní strany a pokud má být schopné samostatné aplikace, jaký důsledek bude vyvolávat

jeho porušení.

Zřejmě nejvíc potenciálních výkladových problémů jsme identifikovali u úpravy neúměrného zkrácení (*laesio enormis*). Jako příklad otázky, na kterou návrh kodexu nedává jasnou odpověď, lze uvést otázku, jakým postupem je třeba uplatnit právo na zrušení smlouvy a jaká je jeho povaha, zda se jedná o i) jednostranný právní úkon adresovaný druhé straně nebo ii) právo domáhat se zrušení smlouvy u soudu (rozhodnutí soudu by pak mělo konstitutivní účinky). V této souvislosti jsme dospěli k závěru, že právo „požadovat zrušení smlouvy“ by mělo odpovídat odstoupení od smlouvy, přičemž formulace „požadovat zrušení smlouvy“ (mající historický původ) je matoucí a měla by být nahrazena formulací „od smlouvy odstoupit“.

Mezi dalšími výkladovými nejasnostmi ustanovení o neúměrném zkrácení, na které jsme upozornili, byla např. otázka, i) zda lze právo na zrušení smlouvy (odstoupení od smlouvy) uplatnit i poté, kdy obě strany smlouvu splnily, ii) zda by dotčená strana neměla mít právo požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu i před tím, než plnění poskytla, iii) zda by dotčená strana neměla být úpravou o neúměrném zkrácení chráněna i tehdy, když ví o tom, že např. prodává věc za cenu výrazně nižší, než je obvyklé, avšak její situace (např. tíseň) jí neumožňuje v dané chvíli jednat jinak (tedy jedná v tísní, aniž by této tísně druhá strana přímo zneužívala, neboť v takovém případě by se již jednalo o lichvu, kterou NOZ upravuje), iv) co je přesně účelem doplněné věty v § 1725 NOZ, která stanoví, že ustanovení o neúměrném zkrácení neplatí, pokud se nepoměr vzájemných plnění zakládá na skutečnosti, o které druhá strana nevěděla ani vědět nemusela a v) do jakého okamžiku se druhá strana může rozhodnout, že zkrácené straně dorovná plnění namísto toho, aby byla smlouva zrušena. Ve vztahu k uvedeným otázkám jsme navrhli možná výkladová řešení či úpravu příslušných ustanovení NOZ.

Co se týče problematiky lichevních smluv, upozornili jsme např. na skutečnost, že může být sporné, zda prostředkem ochrany dotčené smluvní strany je absolutní, či naopak relativní neplatnost. Upozornili jsme rovněž na problém, že dle § 1729 NOZ podnikatel, který uzavřel smlouvu při svém podnikání, se nemůže dovolat neplatnosti smlouvy podle ustanovení NOZ o lichvě (druhý podnikatel – protistrana se tudíž nemůže dopustit soukromoprávního deliktu lichvy), avšak trestní zákoník nevylučuje, aby byl i uzavřením smlouvy mezi podnikateli spáchán trestný čin lichvy, přičemž v takovém případě není

zřejmé, zda předmětná smlouva bude platná či nikoliv (pokud nikoliv, zda bude neplatná absolutně či relativně).

Celkově jsme přes výše uvedené a některé další dílčí nedostatky dospěli k závěru, že NOZ v oblasti ochrany slabší smluvní strany přináší oproti platné právní úpravě řadu významných změn, které lze vesměs přivítat, a to jak z hlediska ochrany slabší smluvní strany, tak z hlediska testu proporcionality, neboť NOZ v mnohem větší míře oproti stávající právní přihlíží k oprávněným zájmům nejen slabší smluvní strany, ale i dalších účastníků. Zároveň je však dle našeho názoru žádoucí, aby u některých z navrhovaných institutů na ochranu slabší smluvní strany návrh NOZ před jeho přijetím ještě doznal určitých změn a vylepšení, jak jsme naznačili.

Ad f)

V souvislosti s posledním cílem naší práce jsme dospěli k závěru, že stejně jako v jiných smluvních vztazích, i ve vztazích mezi podnikateli bude velmi často jedna smluvní strana v nevýhodě, která z ní bude činit slabší smluvní stranu.

Přestože, jak jsme ukázali, i v platné právní úpravě lze identifikovat instituty či ustanovení, jejichž účelem je chránit slabšího podnikatele, i naši poslední pracovní hypotézu (tj., že o ochraně slabšího podnikatele lze de lege lata v soukromém právu hovořit pouze ve velmi omezené míře) můžeme považovat v zásadě za potvrzenou. Co zejména v platné právní úpravě zcela absentuje, je jakákoliv obecná úprava ochrany slabšího podnikatele. Za tu nelze považovat, jak jsme uvedli, zásadu dobrých mravů ani zásady poctivého obchodního styku.

Soukromoprávní ochranu slabšího podnikatele rozšiřuje, jak jsme uvedli, NOZ, a to zejména institutem obecné ochrany slabší strany dle § 409 NOZ a ustanoveními o smlouvách uzavřených adhezním způsobem (viz § 1730 a násl. NOZ). Případy, kdy NOZ vztahuje ochranu slabší smluvní strany i na podnikatele, lze dle našeho názoru v zásadě přivítat, avšak s tím, že, jak jsme vysvětlili, je třeba vyjasnit rozsah ochrany, který má pro podnikatele vyplývat z ustanovení § 409 NOZ o obecné ochraně slabší smluvní strany a ve vztahu k úpravě lichvy (viz § 1728 NOZ) zvážit, zda by se ochrana před lichevními smlouvami neměla rozšířit i na fyzické osoby – podnikatele.

SEZNAM ZKRATEK

- NOZ** Návrh nového občanského zákoníku dostupný ke dni 30.3.2011 na internetových stránkách <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html>
- obč. zák.** Zákon č. 40/1960 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- obch. zák.** Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- OZO** Obecný zákoník občanský ze dne 1. června 1811, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A JINÝCH PRAMENŮ

Literatura:

- *Aristoteles*. Etika Níkomachova. Praha: Petr Rezek, 2009.
- *Bejček, J.* Existuje smluvní svoboda? Právník 12/1998.
- *Bejček, J.* Obchodní řetězce a právní problémy jejich činnosti. Obchodní právo 1/2000.
- *Bejček, J.* Princip rovnosti a ochrana slabšího. Právní fórum 1/2004.
- *Bejček, J.* Některé důsledky zákonného a soudcovského ohledu na „slabou“ a „slabší“ vyjednávací pozici obchodního partnera. Obchodněprávní revue 1/2011.
- *Bejček, J.* Změny v typologii obchodních závazků. Obchodní právo 3/2003.
- *Bělohlávek, A.J.* Nařízení Řím I o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy. Právní fórum 11/2009.
- *Bělohlávek, A.J.* Rozhodčí řízení v tzv. smluvních vztazích spotřebitelského typu. Právní forum 3/2010.
- *Bělohlávek, A.J.* Spotřebitelská smlouva z pohledu mezinárodního práva soukromého. Právní rádce 8/2005.
- *Bobek, M., Boučková, P. Kühn, Z. (eds.)* Rovnost a diskriminace. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007.
- *Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.* Teorie práva. Praha: ASPI Publishing, 2004.
- *Bříza, P., Šulková, M.* Zanedbaný zákon o tržní síle. Euro, 22. února 2010.
- *Bubelová, K.* Dobré mravy v judikatuře Ústavního soudu ČR. Právní fórum 1/2010.
- *Cicoria, C.* The protection of the Weak Contractual Party in Italy vs. United States Doctrine of Unconscionability. A Comparative Analysis. Global Jurist Advances 3/2003.
- *Dworkin, R. M.* Když se práva berou vážně. Praha: Oikoymenh, 2001.
- *Eliáš, K. a kol.* Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008.

- *Eliáš, K.* Návrh občanského zákoníku: Obrat paradigmat. Právní rádce 1/2010.
- *Eliáš, K., Zuklínová, M.* Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde, 2001.
- *Eliáš, K.* Reforma soukromého práva aktuálně: Do Evropy! Právní rozhledy 12/2008.
- *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002.
- *Fiala, J., Kindl, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. I. díl, 1. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2009.
- *Frinta, O.* Pojetí svéprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku. Bulletin advokacie 1-2/2011.
- *Harvánek, J. a kol.* Teorie práva, 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001.
- *Hesselink, M.* The Concept of Good Faith. In Towards a European Civil Code. 3. vydání. Kluwer Law International, 2004.
- *Hladký, J., Jahnel, M.* Otázky rozhodování o uplatnění principu rovnosti a principu ochrany slabšího in Princip rovnosti a princip ochrany slabšího. Sborník vědecké konference. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2003.
- *Holländer, P.* Filosofie práva. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006.
- *Hrbková, K.* Zákaz neúměrného zkrácení. Epravo.cz magazine 4/2008.
- *Hurdík, J.* Dobrá víra. Právník, 5/2007.
- *Hurdík, J., Hrušáková, M., Fiala, J.* Úvod do soukromého práva. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002.
- *Hurdík, J.* Zásady soukromého práva. Brno: Masarykova univerzita, 1998.
- *Jančo, M.* Význam dobrej viery v súkromnom práve, Bulletin slovenskej advokacie 7-8/2009.
- *Jelínková, P.* Aplikace ustanovení obchodního zákoníku ve vztahu k jiným ustanovením. Obchodní právo 7-8/2008.
- *Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M.* Římské právo. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 1995.

- *Knapp, V.* Teorie práva, 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995.
- *Kobliha, I., Kalfus, J., Krofta, J., Kovářík, Z., Kozel, R., Pokorná, J., Svobodová, Y.* Obchodní zákoník. Úplný text zákona s komentářem. Praha: Linde, 2006.
- *Kubeš, V.* Smlouvy proti dobrým mravům. Praha-Brno: Orbis, 1933.
- *Lasák, J.* Záznam z 3. odborného symposia Nejvyššího soudu ČR, dostupný ke dni 30.3.2011 na <http://jinepravo.blogspot.com/2010/01/zaznam-z-3-odborneho-symposia.html>.
- *Lurger, B.* The „Social“ Side of Contract Law and the New Principle of Regard and Fairness. In Towards a European Civil Code. 3. vydání. Kluwer Law International, 2004.
- *Matějka, D.* Nad problematikou rovnosti stran v oblasti smluvního obchodního práva in Princip rovnosti a princip ochrany slabšího. Sborník vědecké konference. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2003.
- *Melzer, F.* K úpravě ochrany spotřebitele ve vládním návrhu občanského zákoníku. Právní rozhledy 21/2009.
- *Mišúr, P.* Návrh směrnice o právech spotřebitelů – cesta k úplné harmonizaci spotřebitelského acquis. Obchodněprávní revue 1/2010.
- *Němečková, O.* Absurdita protikladnosti principu rovnosti a principu ochrany slabšího, in Princip rovnosti a princip ochrany slabšího. Sborník vědecké konference. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2003.
- Ottův slovník naučný, šestnáctý díl, heslo Lichva, dostupný ke dni 30.3.2011 online na stránkách <http://cs.wikisource.org/wiki>.
- *Pauknerová, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008.
- *Pelikánová, I.* Morální aspekty práva a právní interpretace, Bulletin advokacie 10/2010.
- *Plíva, S.* K problematice volby obchodního zákoníku podle jeho § 262. Právo a podnikání 10/1995.

- *Plíva, S.* Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI, a. s., 2006.
- *Polčák, R.* Aequum et bonum: Nic pro čtenáře zákonů in Princip rovnosti a princip ochrany slabšího. Sborník vědecké konference. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2003.
- *Rouček, F., Sedláček, J.* Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první (§ 1 až 284). Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V Linhart, 1935 (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002).
- *Rouček, F., Sedláček, J.* Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý (§ 859 až 1089). Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V Linhart, 1936 (reprint původního vydání, Olomouc: ASPI Publishing s.r.o., 2002).
- *Salač, J.* Nepřípustné resp. nepřiměřené znevýhodnění založené smlouvou a lichva. Právní rozhledy 7/1999.
- *Salač, J.* Smluvní svoboda nebo smluvní spravedlnost? Právní rozhledy 1/1998.
- *Selucká, M.* Nájem bytu po novelách občanského zákoníku. Právní rozhledy 18/2006.
- *Selucká, M.* Ochrana slabší strany vztahu jako princip soukromého práva. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, 2004.
- *Selucká, M.* Ochrana spotřebitele: nenápadná změna se zásadními dopady. Právní rozhledy 14/2010.
- *Selucká, M.* Ochrana spotřebitele v navrhovaném občanském zákoníku. Právní rozhledy 10/2009.
- *Selucká, M.* Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008.
- *Sokol, T.* Lichva. Právní rádce 12/2006.
- *Spáčil, J.* Dobré mravy v českém občanském zákoníku a v judikatuře. Právní rozhledy 18/2004.

- *Styles, S.C.* Good faith A Principled Matter. In Good faith in Contract and Property Law. Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 1999.
- *Šmehlíková, R.* Princip rovnosti a ochrany slabšího v současné právní úpravě českého civilního procesu, Právní fórum 3/2005.
- *Štenglová, I. Plíva, S. Tomsa, M. a kol.* Obchodní zákoník. Komentář. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009.
- *Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol.* Občanský zákoník I. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009.
- *Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol.* Občanský zákoník II. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009.
- *Tallon, D.* Hardship. In Towards a European Civil Code. 3. vydání. Kluwer Law International, 2004.
- *Tégl, P.* Další úvahy o dobré víře v subjektivním smyslu, Ad notam 6/2007.
- *Tégl, P.* K úpravě dobré víry v návrhu nového občanského zákoníku. Bulletin advokacie 1-2/2011.
- *Telec, I.* O vládním návrhu občanského zákoníku. Právní rozhledy 19/2009.
- *Telec, I.* Poctivost a důvěra, dobra víra, dobré mravy, veřejná morálka a veřejný pořádek, Právní rozhledy 1/2011.
- *Telec, I.* Právní principy a některé jiné věci. Právník 6/2002.
- *Telec, I.* Váhy a meč aneb test poměrnosti cíle a prostředku. Právník 7/2009.
- *Thomson, J. M.* Good faith in Contracting. A Sceptical View. In Good faith in Contract and Property Law. Oxford-Portland Oregon: Hart Publishing, 1999.
- *Tichý, L. Večl, T.* Vývoj evropského spotřebitelského práva (k návrhu směrnice o právech spotřebitele). Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2009.
- *Tobeš, Z.* Právní úprava všeobecných obchodních podmínek v českém a německém právu in Princip rovnosti a princip ochrany slabšího. Sborník vědecké konference. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2003.

- *Tomančáková, B.* Smlouvy uzavírané se spotřebitelem v návrhu občanského zákoníku. Právní fórum 9/2009.
- *Tomsa, M.* Obchodní závazky a nový občanský zákoník. Obchodní právo 7-8/2009.
- *Tyl, T.* Právně-filozofický pohled na princip rovnosti a princip ochrany slabšího in Princip rovnosti a princip ochrany slabšího. Sborník vědecké konference. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2003.
- *Večeřa, M., Machalová, T., Polčák, R.* Právní principy v systému evropského a českého práva in Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004. Sborník z workshopu konaného na Právnické fakultě MU v Brně dne 26.9.2006. Brno: Masarykova univerzita, 2006.
- *Vintrová, M.* Obchodní závazkové vztahy a ochrana slabší smluvní strany. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, 2004.
- *Vymazal, L.* Ochrana spotřebitele a její meze v obchodním závazkovém právu. Obchodněprávní revue 2/2010.
- *Wilhelmsson, T.* Standard Form Conditions. In Towards a European Civil Code. 3. vydání. Kluwer Law International, 2004.
- *Zapletal, J.* Zásada dobré víry a její uplatnění v soukromém právu. Právní rozhledy 2/2006.
- *Zimmermann, R., Whittaker, S.* Good Faith in European Contract Law, Cambridge University Press, 2000.
- *Zimmermann, R.* The Law of Obligations. New York: Oxford University Press, 1996.
- *Zoulík, F.* Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. Právní rozhledy 3/2002.
- *Zvánovec, V.* Právní úprava svéprávnosti nezletilců v návrhu občanského zákoníku. Bulletin advokacie 1-2/2011.

České právní předpisy (nezahrnuje historické právní předpisy):

- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

- Zákon č. 526/1990 Sb., o cenách, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů.
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.
- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
- Zákon č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 159/1999 Sb., o některých podmínkách podnikání a o výkonu některých činností v oblasti cestovního ruchu a o změně zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, ve znění pozdějších předpisů.
- Římská úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (vyhlášená pod č. 64/2006 Sb.m.s.).
- Zákon č. 107/2006 Sb., o jednostranném zvyšování nájemného z bytu a o změně zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 150/2009 Sb.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění zákona č. 306/2009 Sb.
- Zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku, ve znění zákona č. 156/2010 Sb.
- Zákon č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití.
- Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů.
- Věcný záměr občanského zákoníku, dostupný ke dni 30.3.2011 na <http://194.213.41.20/justice/ms.nsf/Dokumenty/8D09AAB886AEBC5AC1256A2A00420BF7>.

- Návrh nového občanského zákoníku, dostupný (včetně důvodové zprávy) ke dni 30.3.2011 na internetových stránkách <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html>.

Evropské komunitární právní předpisy:

- Jednotný evropský akt.
- Maastrichtská smlouva.
- Smlouva o založení ES.
- Smlouva o fungování Evropské unie.
- Směrnice 84/450/EHS ze dne 10. září 1984 o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se klamavé reklamy.
- Směrnice 85/374/EHS ze dne 25. července 1985 o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se odpovědnosti za vadné výrobky.
- Směrnice 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory.
- Směrnice 87/102/EHS ze dne 22. prosince 1986 o sblížení zákonů a dalších předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru.
- Směrnice 90/314/EHS ze dne 13. června 1990 o souborných službách pro cesty, pobyty a zájezdy.
- Směrnice 94/47/ES ze dne 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek.
- Směrnice 97/7/EHS ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku.
- Směrnice 97/55/ES ze dne 6. října 1997 o srovnávací reklamě.
- Směrnice 98/6/ES ze dne 16. února 1998 o ochraně spotřebitelů při označování cen výrobků nabízených spotřebiteli.
- Směrnice 98/27/ES ze dne 19. května 1998 o žalobách na zdržení se jednání v oblasti

ochrany zájmů spotřebitelů.

- Směrnice 1999/44/ES ze dne 25. května 1999 o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží.
- Směrnice 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu.
- Směrnice 2000/35/ES ze dne 29. června 2000 o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích.
- Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech.
- Směrnice 2001/95/ES ze dne 3. prosince 2001 o obecné bezpečnosti výrobků.
- Směrnice 2002/65/ES ze dne 23. září 2002 o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES.
- Směrnice 2005/29/ES ze dne 11. května 2005 o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu.
- Směrnice 2006/114/ES ze dne 12. prosince 2006, o klamavé a srovnávací reklamě.
- Směrnice 2007/64/ES ze dne 13. listopadu 2007 o platebních službách na vnitřním trhu.
- Směrnice 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS.
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I).

Judikatura:

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11.4.1923, sp. zn. Rv I 1202/22.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24.10.1927, sp. zn. Zm II 48/27.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11.5.1938, sp. zn. Rv I 3031/36.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 7.11.1939, sp. zn. Rv I 1068/39.

- Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 18.11.1977, sp. zn. Cpj 160/1976.
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 5.3.1993, sp. zn. 3 Cdo 47/92.
- Nález Ústavního soudu ze dne 12.10.1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94.
- Nález Ústavního soudu ze dne 16.11.1994, sp. zn. I. ÚS 139/93.
- Nález Ústavního soudu ze dne 27.6.1996, sp. zn. I. ÚS 65/96.
- Nález Ústavního soudu ze dne 17.12.1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97.
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 26.2.1998, sp. zn. II. ÚS 249/97.
- Nález Ústavního soudu ze dne 7.10.1998, sp. zn. I. ÚS 141/98.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 21.10.1998, sp. zn. 3 Cdon 41/96.
- Nález Ústavního soudu ze dne 26.10.1999, sp. zn. II. ÚS 366/98.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 5.10.2000, sp. zn. 30 Cdo 1842/2000.
- Nález Ústavního soudu ze dne 21.6.2000, vyhl. pod č. 231/2000 Sb.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30.5.2001, sp. zn. 33 Cdo 350/2000.
- Nález Ústavního soudu ze dne 21.3.2002, sp. zn. III. ÚS 256/01.
- Nález Ústavního soudu ze dne 20.11.2002, vyhl. pod č. 528/2002 Sb.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 5.2.2003, sp. zn. 22 Cdo 1590/2001.
- Nález Ústavního soudu ze dne 19.3.2003, vyhl. pod č. 84/2003 Sb.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 8.4.2003, sp. zn. 22 Cdo 1993/2001.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27.11.2003, sp. zn. 33 Odo 890/2002.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15.12.2004, sp. zn. 21 Cdo 1484/2004.
- Nález Ústavního soudu ze dne 7.12.2005, sp. zn. IV. ÚS 412/2004.
- Nález Ústavního soudu ze dne 28.2.2006, sp. zn. Pl. ÚS 20/05.
- Nález Ústavního soudu ze dne 28.3.2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/03.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28.3.2007, sp. zn. 33 Odo 249/2005.

- Nález Ústavního soudu ze dne 6.11.2007, sp. zn. II. ÚS 3/06.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11.2.2008, sp. zn. 22 Cdo 5040/2007.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17.6.2008, sp. zn. 30 Cdo 1776/2007.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25.6.2008, sp. zn. 4 ND 226/2008.
- Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 26.8.2009, sp. zn. 31 Cdo 135/2007.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20.1.2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20.1.2009, sp. zn. 30 Cdo 1088/2008.
- Nález Ústavního soudu ze dne 10.11.2009, sp. zn. III. ÚS 2983/08.
- Rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 15.4.2010 ve věci C-511/08 – Handelsgesellschaft Heinrich Heine GmbH v. Verbraucherzentrale Nordrhein-Westphalen e.V.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31.8.2010, sp. zn. 30 Cdo 1653/2009.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20.10.2010, sp. zn. 26 Cdo 4145/2009.

ABSTRAKT

Disertační práce „Ochrana slabšího ve smluvních závazkových vztazích“ se zabývá problematikou soukromoprávní ochrany slabší smluvní strany. Důraz na ochranu slabšího představuje jeden z nejvýraznějších trendů moderního soukromého práva. Přesto problematika ochrany slabší smluvní strany dosud nebyla v české právní literatuře dostatečně zpracována a ani v zahraniční literatuře nenalezneme mnoho prací, který by byly věnovány otázce právní ochrany slabší smluvní strany jako takové.

Problematika právní ochrany slabší smluvní strany není výhradní doménou tzv. spotřebitelského práva. Problémy vyplývající z rozdílného postavení (nerovnosti) smluvních stran vznikají nejen u smluv uzavíraných mezi podnikatelem a spotřebitelem, ale i mezi podnikateli navzájem a v neposlední řadě (na což se občas zapomíná) i ve smluvních vztazích mezi nepodnikateli.

Ochrana slabší smluvní strany je obsažena v různých právních institutech, z nichž některé lze označit za tradiční, jiné jsou téměř výlučně výdobytkem moderního smluvního práva. Stále více se ochrana slabší smluvní strany prosazuje rovněž v podobě obecného principu smluvního závazkového práva.

V současné době zažívá ochrana slabší smluvní strany v českém právu určitou renesanci, a to primárně v důsledku připravované rekodifikace českého soukromého práva. Návrh nového občanského zákoníku opouští dosavadní důraz kladený na rovnost stran (prosazovaný stávajícím „socialistickým“ občanským zákoníkem z roku 1964) a namísto toho klade důraz na princip smluvní svobody a právě princip ochrany slabší smluvní strany, k němuž se otevřeně hlásí. Podstatná část práce se proto zabývá analýzou tohoto (pro další vývoj českého soukromého práva stěžejního) legislativního díla z hlediska ochrany slabší smluvní strany a identifikuje případné nedostatky či možnosti vylepšení navrhované úpravy.

Cíle práce jsou stanoveny následovně:

- a) vymežit pojem slabší smluvní strany a obecné předpoklady její právní ochrany,
- b) vymežit místo ochrany slabší smluvní strany v systému zásad (principů) soukromého (smluvního) práva,

- c) vymezit základní prostředky právní ochrany slabší smluvní strany,
- d) vymezit okruh nejvýznamnějších soukromoprávních hmotněprávních institutů, u nichž se v platném českém právu ochrana slabší smluvní strany projevuje a provést jejich analýzu, a to zejména z toho hlediska, zda daná právní úprava plní svůj účel ochrany slabší smluvní strany a nepřiměřeně nezasahuje do jiných hodnot chráněných právem (právních principů) a navrhnout případné změny *de lege ferenda*,
- e) provést analýzu právní ochrany slabší smluvní strany obsaženou v návrhu nového občanského zákoníku a navrhnout případné změny návrhu, a přispět tak k diskusím o podobě nového českého soukromoprávního kodexu v otázce, jakým způsobem by v novém občanském zákoníku měla být upravena problematika ochrany slabší smluvní strany,
- f) posoudit možnosti ochrany slabší smluvní strany ve vztazích mezi podnikateli.

V souvislosti se stanovenými cíly vychází autor z následujících pracovních hypotéz:

- a) Platný právní řád slabší smluvní stranu nedefinuje a neobsahuje ani žádné obecné ustanovení, z něhož by bylo možné dovodit, jaké předpoklady musí být splněny k tomu, aby byla slabší smluvní straně poskytnuta právní ochrana. Jak pojem slabší smluvní strany, tak předpoklady její právní ochrany, je možné stanovit pouze přibližně.
- b) Ochranu slabší smluvní strany lze považovat za princip soukromého práva, který však nemá obecnou povahu, ale projevuje se pouze tam, kde zákonodárce ochranu slabší smluvní straně poskytuje.
- c) V platném soukromém právu lze nalézt případy, kdy je ochrana slabší smluvní straně poskytována způsobem, který z hlediska účelu sledovaného právní úpravou a z hlediska míry zásahu do jiných hodnot chráněných právem není úpravou optimální a je vhodné ji *de lege ferenda* změnit.
- d) Návrh nového občanského zákoníku přináší z hlediska ochrany slabší smluvní strany řadu nových institutů a změn, které sice představují pozitivní posun oproti stávající právní úpravě, zároveň však také obsahují výkladové nejasnosti a mohou působit v praxi problémy. Navrženou úpravu ochrany slabší smluvní strany

v návrhu nového občanského zákoníku je proto třeba ještě podrobit důkladnější analýze a navrhnout možná vylepšení.

- e) Ve vztazích mezi podnikateli lze *de lege lata* o ochraně slabší smluvní strany hovořit pouze ve velmi omezené míře.

Práce má následující strukturu:

Po úvodu se v kapitole 2 autor zabývá nejprve samotným pojmem slabší smluvní strany a předpoklady její právní ochrany.

Následující kapitola 3 nejprve pojednává o právních principech obecně, dále se zabývá jednak otázkou, zda lze ochranu slabší smluvní strany rovněž označit za princip soukromého (smluvního) práva, jednak vymezením vztahu mezi ochranou slabší smluvní strany a jinými principy smluvního práva a řešením jejich vzájemných konfliktů.

V kapitole 4 je nejprve analyzována otázka, zda by ochrana slabší smluvní strany měla být primárně předmětem soukromého, nebo naopak veřejného práva. V další části kapitoly je obsažen přehled hlavních soukromoprávních prostředků ochrany slabší smluvní strany.

Kapitola 5 obsahuje rozbor tradičních soukromoprávních institutů na ochranu slabší smluvní strany obsažených v současném platném právu (a to ochrany nezletilého, ochrany osoby s duševní poruchou a osoby jednající v tísní), včetně srovnání s jejich úpravu *de lege ferenda* v návrhu nového občanského zákoníku.

Kapitola 6 se zabývá problematikou ochrany nájemce bytu a následující kapitola 7 problematikou ochrany spotřebitele jako slabší smluvní strany. Ochranou nájemce a ochranou spotřebitele se autor v uvedených kapitolách zabývá jak *de lege lata*, tak *de lege ferenda*, s ohledem na návrh nového občanského zákoníku.

V kapitole 8 autor analyzuje nové instituty na ochranu slabší smluvní strany obsažené v návrhu nového občanského zákoníku (obecná ochrana slabší smluvní strany, *laesio enormis*, lichva, úprava adhezním smluv, a další). Poslední kapitola 9 se zabývá ochranou slabší smluvní strany ve vztazích mezi podnikateli.

V závěru práce shrnuje autor její hlavní myšlenky a hodnotí, zda práce dosáhla stanovených cílů a zda došlo k potvrzení pracovních hypotéz.

SUMMARY

The thesis “*Ochrana slabšího ve smluvních závazkových vztazích*” (“Protection of Weaker Contractual Party”) is devoted to the issue of legal protection of weaker contractual parties in private law. Emphasis on the protection of the weaker contractual parties represents one of the most significant trends in modern private law. Despite this fact, the issue of protection of weaker contractual parties as such has not been analyzed by authors of Czech legal literature sufficiently so far and even foreign literature focusing on the issue is not too prevalent.

The issue of legal protection of weaker contractual parties is not an exclusive domain of consumer law. Problems resulting from positions of different strength (bargaining power, inequality) of contractual parties occur not only in connection with contracts entered into between business entities and consumers (non-business entities), but also mutually between business entities and, last but not least, in connection with contracts entered into between consumers (non-business entities).

Protection of weaker contractual parties is contained in various legal institutions, some of which can be described as traditional, other are almost exclusively achievement of modern contract law. Recently, the protection of weaker contractual parties has been developing (more or less) in the direction of a general principle of contract law.

As regards Czech law, recent developments have led to renaissance of protection of weaker contractual parties, mainly because of upcoming recodification of Czech private law. The draft of the new Czech Civil Code emphasizes the principle of contract freedom balanced with principle of protection of weaker contractual parties in lieu of principle of equality which was emphasized by “socialistic” Civil Code of 1964 (which is still in force in amended form in the Czech Republic). Therefore, a substantial part of the thesis focuses on analysis of this (for the future development of Czech private law crucial) legislative work from the point of view of protection of weaker contractual parties. The author identifies (where necessary or appropriate) amendments to the draft of the new Civil Code which would be, under his opinion, recommended to make.

The aims of the thesis are as follows:

- a) to define the term “weaker contractual party” and the general prerequisites of its

legal protection;

- b) to define the status of the protection of weaker contractual parties within the system of principles of contract law;
- c) to define main means of protection of weaker contractual parties;
- d) to specify the main legal institutions of substantive private law addressing the legal protection of weaker contractual parties and analyze such legal institutions from the point of view of whether the respective legal regulation fulfills its purpose of protecting the weaker contractual parties and whether the regulation interferes unreasonably with other values protected by law (other legal principles, such as principle of contractual freedom or *pacta sunt servanda*) and make legislative proposals *de lege ferenda* (where necessary or appropriate).
- e) to analyze the protection provided to weaker contractual parties in the draft of the new Czech Civil Code and to make (where necessary or appropriate) legislative proposals *de lege ferenda* (to contribute to current discussions about the content of the proposed new Civil Code as regards the issue how the protection of weaker contractual parties should be addressed in the Civil Code).
- f) to assess the possibilities of protecting weaker contractual parties in contractual relations between business entities.

The working hypotheses formulated by the author in connection with the above aims of the thesis are as follows:

- a) The current Czech law does not define the “weaker contractual party” and does not contain any general provision, according to which it would be possible to deduce what prerequisites must be met so that the weaker contractual party may be granted legal protection. The term “weaker contractual party” as well as the prerequisites of its legal protection can be determined only approximately.
- b) The protection of weaker contractual parties can be regarded as principle of private law, which, however, is not general in nature but has relevancy only where the legislature grants the weaker contractual party specific legal protection.
- c) There can be found examples in current private law, where the protection of weaker

contractual parties is granted in a way that is not optimal in terms of the purpose pursued by the legislation or in terms of degree of interference with other values protected by law (other legal principles) and should be therefore amended *de lege ferenda*.

- d) The draft of the new Civil Code provides for number of new legal institutions protecting the weaker contractual parties which, on one hand, represent a positive change compared to the existing legislation, however, on the other hand, also include several interpretative ambiguities which could cause problems in practice. Therefore, the system of protection of weaker contractual parties proposed in the draft of the new Civil Code should be subjected to more thorough analysis yet and (where necessary or appropriate) amendments to the draft of the new Civil Code should be made.
- e) Protection of weaker contractual parties in connection with contracts entered into between business entities is applied only to a very limited extent in existing Czech private law.

The thesis is composed of nine chapters:

After the introduction, the second chapter attempts to define the term “weaker contractual party” and the general prerequisites of its legal protection.

The third chapter concerns the issue of legal principles. Firstly, the issue of legal principles is addressed in general. Secondly, the chapter analyzes whether the protection of weaker contractual parties may be regarded as a principle of private (contractual) law, defines the status of the protection of weaker contractual parties within the system of principles of contract law and suggests possible approach to solution of mutual conflicts between such legal principles and the (principle of) protection of weaker contractual parties.

The fourth chapter analyzes firstly the issue, whether the legal protection of weaker contractual parties should primarily be subject to private, or public law. Secondly, the chapter defines main means of protection of weaker contractual parties in private law.

The fifth chapter deals with traditional legal institutions of current substantive private law addressing the legal protection of weaker contractual parties (protection of

minors, persons suffering from mental disease, persons acting in distress), including also their comparison with the draft of the new Civil Code.

The sixth chapter focuses on protection of tenants and the following seventh chapter on protection of consumers as weaker contractual parties. Both chapters analyze protection granted under current law as well as protection provided by the draft of the new Civil Code.

The eighth chapter provides analysis of new legal institutions protecting the weaker contractual parties proposed in the draft of the new Civil Code (general protection of the weaker contractual parties, *laesio enormis*, usury, standard form contracts, etc.). The last chapter is concerned with protection of weaker contractual parties in contractual relations between business entities.

In the conclusion, the author summarizes its views and recommendations and evaluates whether the aims of the thesis were attained and whether the working hypotheses formulated in connection with the aims of the thesis, turned out to be correct.